

4587
302.5

4382 ЦЕНТРАЛЬНЕ АРХІВНЕ УПРАВЛІННЯ У.С.Р.Р.

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ
АРХІВ СТАРОДАВНІХ АКТІВ
У КИЇВІ.**

КИЇВ—1929

9/42-14.08.15

ЦЕНТРАЛЬНЕ АРХІВНЕ УПРАВЛІННЯ УСРР
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
Серія III АРХІВОЗНАВЧА СЕКЦІЯ

Випуск 1

902.5

Ц 382

ЦЕНТРАЛЬНИЙ АРХІВ
СТАРОДАВНІХ АКТІВ
У КИЇВІ

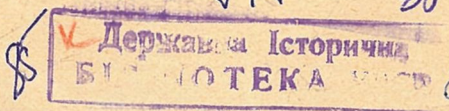
ЗБІРНИК СТАТТІВ
ЗА РЕДАКЦІЄЮ В. О. РОМАНОВСЬКОГО

КИЇВ—1929

Бібліографічний опис цього
видання вміщено в „Літоп.
Укр. Друку“, „Картковому
реперт.“ та інших показчи-
ках Укр. Книжк. Палати.

825 717

2015
2023

Трест „Київ-Друк“, 8-ма друк., вул. Толстого, 5.
Київський Округ 229. 493.—750.

ПЕРЕДМОВА.

Пролетарська революція на Україні змінила завдання історичної науки. Вона змінила зміст та мету наукового дослідження, поставивши перед істориками за основне в історичному студіюванні висвітлити клясову боротьбу та змагання пролетаріату й широких кол трудящих до свого визволення та історичну підготовку диктатури пролетаріату. Вона притягла широкі кола трудящих до вивчення минувшини.

Історія перестала бути «уделом» тільки небагатьох академічних кабінетних спеціалістів. В установах та підприємствах, фабриках, заводах, селах організувалися Комісії, Краєзнавчі гуртки; окремі дослідники цікавляться та вивчають історичне минуле своїх установ, підприємств, сел та районів, історію революційних рухів.

Як своїми кадрами, а також своїми завданнями історична наука за наших часів демократизувалася. У зв'язку з цим змінилися завдання архівного будівництва. Втягання до нього максимально широких науково-освітніх кол та всіх, що цікавляться, що розуміють важливість належної організації документально-історичної бази для історії,—утворення Єдиного Державного Архівного Фонду. У здійсненні завдання притягти увагу трудящих до вивчення свого минулого велику роль відіграє широка інформація про архівну справу та архівні історичні багатства України.

Закінчивши в основному роботу концентрації архівних фондів в науково-організованих архівосховищах, багато зробивши для розбирання й інвентаризації та описування їх,

Центральне Архівне Управління поставило собі за завдання якнайширше інформувати наукові кола, в першу чергу України, про багатства Єдиного Державного Архівного Фонду.

Здійснення цього завдання провадиться такими шляхами: архівосховища окремих науково-організованих фондів (це систематично робиться в «Архівній Справі»), складено та готуються до друку описи фондів, що мають виключне історичне завдання, як от, приміром, опис Коша Запорозької Січи, готується видання декількох томів довідників «Огляди найважливіших архівних фондів України», де дається коротку архівознавчо-історичну характеристику того чи іншого фонду та зазначається, в якій мірі він важливий для наукового дослідження. Нарешті, одночасно з закінченням процесу концентрації архівних фондів з периферії (Окрархів) до Краєвих та Центральних Історичних Архівів, закінчення процесу раціонального розподілу архівних фондів поміж ними, коли остаточно встановиться склад матеріалів того чи іншого історичного архіву, Центральне Архівне Управління буде видавати спеціальні довідники типа відомих «Памятных книжек» для кожного Архіва окремо.

Виконання цих завдань покладено в основу програми діяльності архівознавчої секції Археографічної Комісії Укрцентрархіву, що розпочала свою роботу на початку 1929 року.

Програма роботи архівно-технічної секції має два напрямки: з одного боку складати та видавати всілякі довідники для науково-дослідного використання архівних багатств, а з другого боку друкувати праці з архівознавства, щоб науково популяризувати архівну справу та розробляти архівно-технічні й архівно-теоретичні питання.

Зрозуміло, що Архів Давніх Актів, як найстарше науково-організоване архівосховище, перший приготував до друку окремою книжкою збірник-довідник до своїх величезних документальних скарбів.

Київський Архів Давніх Актів, що нещодавно відзначив 75-тиріччя свого існування, є найстаріше науково-організоване архівосховище на Україні й посідає чільне місце з огляду на наукову цінність зібраних в ньому архівних матеріалів. На підставі розробки його матеріалів написано не одну сотню праць. Можна з певністю сказати, що в утворенні старої Української історіографії його фонди відіграли першорядну роль. В той же час далеко ще не вичерпано його скарби для розроблення історії українського народу, особливо історії клясової боротьби. Ще не одну сторінку минулих клясових боїв розгорне Архів Давніх Актів для історичної науки, для історичного виховання широких шарів трудящих.

Українська марксистська історична наука допіру розпочала розробляти його фонди, щоб утворити єдине науково-історичне побудування історичного процесу України, й безперечно для цього в майбутньому відкриваються великі перспективи та неоціненні, незрушені досі облоги історичного матеріалу, на які до цього часу не звертали уваги.

Ось чому Центральне Архівне Управління пішло назустріч ініціативі архівних робітників Архіву Давніх Актів у виданні цього довідника, відкриваючи тим серію аналогічних видань інших архівів. Безперечно, оця праця має багато не тільки позитивних, а й деякі негативні сторони, що добре відомі Центральному Архівному Управлінню. Повторюємо, труднощі, деякою мірою новизна роботи щодо складання довідника такі великі, що запобігти помилкам і недолікам ще неможливо. Тільки досвід у цій роботі та широка участь наукових робітників, що споживають цінності Єдиного Державного Архівного Фонду, можуть утворити найраціональніший тип довідника.

Можна наперед сказати, що робота над складанням довідників Єдиного Державного Архівного Фонду спричиниться до великої зацікавленості наукових робітників, у першу чергу істориків.

Центральне Архівне Управління сподівається на допомогу в цій роботі наукових робітників, що на його думку мусить складатися не тільки з критики змісту та форми довідника й не тільки з самої критики, ба й з безпосередньої роботи над складанням таких довідників.

Дружня спільна робота з одного боку архівних робітників, а з другого наукових дослідників під проводом Центрального Архівного Управління допоможе прискорити темп та поліпшити якість виконання.

Центральне Архівне Управління УСРР.

Архів Стародавніх Актів тільки за часи радянського архівного будівництва одержав міцну підвалину свого існування, увійшовши до цілої мережі архівних установ України—віднині Архів Стародавніх Актів не острів серед архівного «нестроения», а частка організованого архівного цілого—Єдиного Державного Архівного Фонду. Архів цей має свої особливості, що роблять його своєрідним і єдиним на цілу УСРР—без нього не можна вивчати давнішу історію України—її колонізацію, економіку, її соціальну історію.

Переходячи в останню четвертину столітнього свого існування, Архів випускає оцю книжку, де підводить підсумки своєї довголітньої праці. Тут читач знайде як дані про історію Архіва, як наукової установи, так і ті початкові відомості про архівні фонди, що в архіві зберігаються. Отже, книга має служити за провідника для тих, хто вперше приступає до наукової праці в Архіві давніх актів. Поза тим в цій книзі розміщено короткі огляди окремих фондів та колекцій, що переховуються в Архіві. Гадаємо, що ці огляди не лишаться поза увагою наукових робітників як Радянського Союзу, так і взагалі всіх дослідників, що вивчають історію України.

Окремі статті цієї книги склали співробітники Центрального Архіву Стародавніх Актів. Вступну статтю до всього збірника написав завідувач Архіву, В. О. Романовський, якому належить і редакція всієї книги.

Розвідку про актові книги та хронологічного покажчика їх склав учений архівіст Архіву, завідувач першого відділу О. М. Андріяшев. Йому ж належить огляд збірки, яка занотована в Архіві під назвою «окремих документів, Серія Б».

Про Летицівські фасцикули та про збірку справ Кам'янецької Казенної Палати склав статті учений архівіст В. І. Новицький, який завідує другим відділом Архіву.

Про фонди, що переховуються в третьому відділі Архіву, склав огляд учений архівіст М. Ф. Тищенко, який стоїть на чолі цього відділу.

Зазначені статті Андріяшева, Новицького, Романовського та Тищенка зачитано було в засіданнях Історичного Товариства Нестора-літописця при ВУАН.

За браком місця та через різноманітність і багатство архівних матеріалів—огляд фондів третього відділу складено дуже коротко, але через особливу історичну важливість фонду Київського «Губернскаго Правленія» цьому архівному фонду присвячено особливу увагу і розглянуто не лише зміст фонду, ба й історію архіву та організацію канцелярської справи в цій установі.

Огляд дрібніших збірок архівних матеріалів, що переховуються у II-му відділі—як от збірка Археографічної Комісії, «Нова серія» та інші—склав В. Романовський.

З М І С Т.

Передмова	V
В. Романовський. Архів стародавніх актів та його фонди . .	1
О. Андріяшев. Актіві книги	33
В. Новицький. Летичівські фасцикули	124
В. Романовський. Колекція, що належала Археографічній Комісії	146
В. Романовський. Збірка монастирських документів	151
В. Романовський. Збірка автографів та палеографічних зразків	152
О. Андріяшев. Серія Б	154
В. Романовський. «Нова Серія»	156
В. Новицький. Збірка справ Каменець-Подільської Казенної Палати	162
М. Тищенко. Фонди установ Київщини XVIII віку	174

I N H A L T.

Vorwort	V
W. Romanowskyj. Das Zentralarchiv der alten Akten und seine Fonds	1
A. Andrijašew. Die Aktenbücher	33
W. Nowitzkyj. Die Faszikel von Letyczew.	124
W. Romanowskyj. Die ehemalige Sammlung der Archäographi- schen Kommission	146
W. Romanowskyj. Die Sammlung klösterlicher Dokumente. . .	151
W. Romanowskyj. Die Sammlung von Autographen und paläo- graphischen Mustern	152
A. Andrijašew. Die Serie B	154
W. Romanowskyj. Die Neue Serie	156
W. Nowitzkyj. Aktensammlung der Finanz-Palate von Kamienez- Podolsk	162
M. Tyščenko. Die Fonds der Institutionen des Kiewer Gebietes aus d. XVIII Jahrh.	174

АРХІВ СТАРОДАВНІХ АКТІВ ТА ЙОГО ФОНДИ.

Центральний Архів давніх актів за 75 літ свого існування відіграв дуже помітну роль в розвитку історичної науки на Україні. Закладений з ініціативи Київської «Комиссии для разбора древних актов», він зосередив в собі величезну силу актового матеріалу давніх віків; імення професорів Іванішева, Максимовича, Антоновича, Грушевського, Каманіна, О. Левицького, Голубева, Терновського, Ясинського, Владимирського-Буданова, Довнар-Запольського, Новицького, Щербини та інших назавжди будуть тісно зв'язані з Архівом давніх актів, як ретельних та щирих працівників в царині української історії. Закладений в часи зацікавлення рідною старовиною, Архів відразу ж завоював собі наукове визнання як російської, так і закордонної науки.

В наступних рядках я коротко пригадаю історію Архіву за минулі 75 літ його існування і спинюся головне на тому, що собою являє Архів нині, які збірки архівних джерел в ньому переховуються, як працював Архів за останні десять літ і які наслідки цієї праці він може презентувати дослідникам української давнини.

Двадцяті—тридцяті роки XIX віку позначилися в Росії значним зростанням громадянської свідомості. Та й скрізь у Європі початок XIX віку приніс збільшення інтересу до національної старовини: універсалізм Канта не задовольняв збудженого національного почуття німецьких філософів, і Гегель, який ще кілька років тому вітав Наполеона, як героя революції, що несе волю пригніченим націям,—виступив з яскравою національною концепцією, яка так пасувала до тодішніх настроїв громадянства.

Подібно і романтичний напрямок в літературі кликав до ближчого вивчення пам'яток рідної історії. Російське грома-

дянство не залишилося осторонь цих нових ідей. Саме на цей час припадає утворення Археографічної Комісії в тодішньому Петербурзі, а перед тим за кілька років організовано було славнозвісну Археографічну Експедицію. Київ також віддав дань цьому захопленню старовиною. Ще перед заложенням Петербурзької Археографічної Комісії, тут гуртувалася невелика купочка людей коло Євгенія Болховітінова, який сам, будучи великим знавцем старовини і ентузіястом розшуків старих пам'яток, написав дуже цінні розвідки—«Описаніє Кієво-Софійскаго Собора» та «Описаніє Кієво-Печерской Лавры». Київ здавна був центром розумового життя України—ця традиція підтримувалася Київсько-Могилянською Академією і набула нової сили, коли року 1834 утворено було з переведеного з Кременця до Києва ліцею—університет св. Володимира. Щоправда, університет цей характером своїх професорів і студентів був переважно польський—але такі професори, як перший ректор Київського університету Максимович, або пізніше професор Іванішев—обидва з національності українці—заклали в Києві перше вогнище української наукової думки. Звичайно, коли б пануюча верства на Правобережжі не була польською, коли б російський тогочасний уряд не шукав якоїсь підтримки з боку наукової думки в своїй політиці обмежень польського впливу, справу організації наукової роботи в Києві було б провадити значно важче. Але іменно в цьому протиріччі між політикою російського уряду та прагненням польських поміщиків поширити свій вплив на всю правобережну людність—полягала можливість організації наукової розробки української історії, бо такий розробці співчував, звичайно маючи на думці інші цілі, уряд, шукаючи підтримки й виправдання своїй політиці. Отже, як Київська «Комиссия для разбора древних актов», так і Київський Центральний Архів—відіграли в історії українського відродження не аби-яку роль. Досить згадати, що співробітниками Комісії були Костомаров, Куліш, Шевченко, Максимович, пізніше Антонович, Левицький, Лазаревський, а коли додати до цього ще й тих, хто вміщав свої праці в виданнях Комісії—згадаю, наприклад, хоч одного М. Грушевського,—то побачимо, що з цими науковими закладами зв'язані ймення майже усіх корифеїв українського відродження. На цей бік справи досі не звертали достатньої уваги, бо як Архів, так і Комісія були під пильним доглядом

вищої краєвої влади, що надавало в очах громадянства установам цим специфічного характеру; і тільки логіка подій висунула на чільне місце українське питання, український народ під назвою «южно-руського» і в цьому була заслуга згаданих установ.

Зараз нам навіть збагнути важко, як тодішнє громадянство, громадянство першої половини XIX віку уявляло собі національне обличчя народу, що жив на правому боці Дніпра—на Київщині, Поділлі та Волині. В очах широкого загалу, як і в очах інтелігенції, вчених істориків та й у представників вищої адміністрації й поготів, уявляно, що коли поміщики владуща класа, в руках якої була й місцева адміністрація й суд і школа, земля й кріпацькі душі—коли ці поміщики визначали себе як поляків, то значить і край увесь польський. Тепер це звучить курйозом, але 70—80 літ тому це була сувора дійсність. Такий ідеолог російського самодержавства, як М. М. Карамзин, вважав, що відновлення Польщі в межах 1772 року, як це проєктував Олександр I—не корисне Росії: він посилався на «право меча», на старі династичні звязки колишніх князів галицько-волинських, але ані словом не згадує про єдність племінну лівобережного й правобережного населення, або про різницю етнографічну між населенням Польщі та правобічної України. Відомий декабрист, дуже вдумливий і розумний спостерігач і письменник Микола Тургенев вважав Київщину за Росію, але Поділля за польський край. Подібно відомий слов'янофіл Аксаков року 1859 у своїй газеті умістив лист «з Польщі», тенденційного змісту, з поміткою—«Житомир». Так було з кращими російськими представниками наукової й політичної думки. Що ж до польських як політичних так і наукових діячів—то тут погляд на Україну правобічну, як на широ польський край, тримався міцно й уперто аж до кінця 60-х років, і тільки історичними, статистичними й етнографічними дослідями, переважно українських учених, думку про хибність і безпідставність польських претензій було остаточно доведено. Зробили це українські учені, і не останню роль грали в цьому матеріали Київського Архіву давніх актів. В цьому полягає громадське й політичне значіння нашого Архіву. Спробуємо зараз охарактеризувати короткими словами зміст архівних фондів, як їх було утворено, чого вони варті, як історичні джерела, та згадаємо, як засновано було Центральний Архів у Києві, як

він працював протягом 75-ти літ і які наслідки праці цього науково-організованого архівосховища.

Всякий архів єсть відбиток минулого життя. Архів давніх актів, складений переважно з актових книг колишніх воєводств Київського, Подільського, Волинського та Брацлавського, зберігає в собі акти давнішої історії України—а саме починаючи з XIV віку до кінця XVIII. Початок заведення актових книг на Україні губиться в далекій давнині. Покійний О. І. Левицький в своїй прекрасній розвідці «Объ актовых книгахъ, относящихся къ исторіи Юго-западнаго края и Малороссіи»¹⁾ висловив здогад, що актові книги, як і вся система записів актів у книги перейшла до поляків від їхніх західних сусідів, «прежде всего может быть от чехов, которыхъ судебные порядки и обычаи так близки во многом с польскими». Пізніші досліді підтверджують цю думку українського вченого. Так, у чехів були книги земські—взагалі судові, ще від дуже давнього часу. Про міські Празькі книги єсть певна вказівка від XIII віку—зберігся заголовок книги та 2 записи з неї²⁾. Чеські дослідники доводять звязок книг земських чеських з правом німецьким—ріпуарським, саксонським³⁾. В усякому разі в Польщі віддавна був звичай записувати судові рішення в книги для пам'яті, для пізніших довідок, потім цей звичай перейшов у право, як категорична вимога записувати всякий важливіший правний акт у книги, тоді тільки акт набуває юридичної сили. В Польщі зберіглися актові книги дуже раннього часу: XIV та XV віку—найстарші книги Бечські (місто Biecz—Краківського воєводства) року 1382 та Краківські від 1386 року. З XV віку зберіглося книг далеко більше—всі вони зараз переховуються у Польщі: Холмські—з 1402 року земські, а гродські з 1428 р., Львовські з 1471 та 1454 р.р., Галицькі з 1512 та 1435 р., Перемишльські з 1462 р. та 1436., Преворські з 1437 року, Саноцькі з 1423 року, Жидачівські з 1557 і т. инш. Законодатні постанови королів польських ще з кінця XV віку, підтверджуючи давніші свої розпорядження, вимагають від судів, щоб записи

¹⁾ Труды XI Археологического Съѣзда. т. II.

²⁾ Див. *Časopis archivní školy*. Rocz. I. Стор. 149 а також про земські стор. 163. Стаття V. Hruby, Jindrich Vlach а роčatky městských knih pražských.

³⁾ *ib.*

вносилися згідно з своїм змістом то в книги гродські, то земські. Справа в тім, що суд гродський, чи інакше він звався замковим (по латині *officia castrensia* або *capitanealia*), це був суд королівський—коронний. На чолі його стояв староста або, як він в Польщі звався, каштелян (від слова *castellum*—замок, фортеця). Цьому судові підлягали переважно карні злочини. В раніші часи компетенцію цього суду було обмежено такими злочинами—насильство над жінкою (згвалтування), державні злочини, підпал чужого майна, наїзди збройні на мастки, але гродський суд судив за ці злочини лише осілих шляхтичів, що ж до осіб непривілійованих, а також неосілої шляхти, то їх можна було позивати до гродського суду по всіх інших злочинах, як карних так і цивільних. Отже з одного цього випливає, що гродський суд мав доволі широко визначену компетенцію і неясно окреслену що-до осіб, які його судові підлягали. А це мало величезне значіння в давній Польщі та і на українських землях за часів литовсько-польських—позвана сторона могла відмовитися від явки в суд, посиляючися на непідлеглість іменню данному судові і визнаючи підлеглість якомусь іншому—чи магістратському, чи земському, чи навіть лише королівському: магнатська верства—так звані в Литві та на Волині «княжата й пани хоругвовные» мали привілеگیю судитися лише у великого князя литовського.

Суд земський—це суд становий (сословний) виборний від шляхти. Заведено його на Україні з 1564 року, складався він з земського судді, підсудка та земського писаря. Це переважно суд цивільний та виключно для осілої шляхти. Засідав суд сесіями, котрі звалися роками або рочками (по латині *termini partiales*). Звичайно їх було троє на рік. Цей суд розглядав цивільні позови, маєткові суперечки, а окрім того санкціонував всілякі акти, згоди, договори і т. инш. Тому то різні акти та справи, які стосувалися цієї сфери, вносилися з земські книги. Проте згодом до земських та гродських книг вносилися найрізноманітніші акти й документи, при чому рідко додержувалися розподілу за компетенцію судів. В гродські книги попадали акти, яким місце в земських книгах та навпаки. Головна причина на перших початках була в тому, що гродський суд—це суд постійний, а земський засідав сесіями, і книги земські приступні були для заінтересованих осіб лише в певно визначений строк і строк дуже короткий. А до

того ж і ширші кола людности підлягали віданню суду гродського. Як би там не було, а в земських та гродських книгах скоро завелася така плутанина, що і найкращі юристи тогочасні іноді не знали, якому судові підлягає тая чи інша справа, і в які книги заносити той чи інший акт. Записували акти в книги того суду, який був ближчий, і в дану хвилю зручніше було для шляхтича виконати цю формальність. Даремно королі видавали розпорядження, щоб шляхта суворо додержувалася точного розподілу актів між судами і записувала акти тільки в такі книги, як це визначено законом. Року 1496 король польський Ян-Альбрехт видав розпорядження, щоб усі записи, що належать до суду земського та *ex causa aut necessitatae* (випадком або з необхідности) неналежно вписані в книги гродські—щоб були протягом року перенесені в належні книги земські, інакше акти ці загублять свою правну силу. Подібно і король Олександр року 1505 призначив штраф на тих громадян, що неправильно записують акти в книги судів, але й це мало допомагало справі. Звичка й плутанина правних відносин вела до дальшого порушення цих королівських розпоряджень.

Покійний О. І. Левицький наводив кілька розпоряджень Жігімонта І-го, що-до скасування правного розподілу актів за певним характером їх між книгами земськими та гродськими. На перевірку вийшло, що мова тут ішла про надання такого права громадам Познані й Каліша, а потім Серадзькому й Ленчицькому громадам, яким дозволялося записи, зроблені в гродських книгах, не переносити до земства, але розпорядження загального, котре зрівнювало б записи гродських та земських книг, не було. Таке право привласнили собі інші гроди пізніше. В цьому О. І. Левицький помилився, принаймні ще Жігімонт І підтвердив постанову своїх попередників про записи. Пізніше—вже в XVII віці, року 1611, була зроблена спроба визначити стисліше компетенцію різних судів у державі.

Судові земському визначено таку компетенцію: «Цей суд судить справи, що-до осіб та ґрунтів: про шкоди та борги прості і за записами, про гроші, про всі справи оцінки маєтностей, про нагороду маєтками, про ґрунти й справи, що ціною (таксою) можна заплатити або нарешті ті справи, про які спеціально не зазначено, якому вони належать судові. Гродському судові компетенцію визначено таку: карні справи:

1) *pro stupro* (блудодійство), 2) розбій на вільній дорозі, 3) підпали, 4) наїзди на доми, 5) неосіла шляхта судиться в гродському суді по всіх своїх справах, 6) злочинство (крадіж), 7) убивство, 8) справи про вигнанців з краю й їх помічників, 9) фальшивники, ті що чужим ім'ям роблять записи в книгах гродських та земських, 10) хто не виконає присуду над убивцями, або заважатиме судові — підлягає гродському судові, 11) слідство по всіх справах.

Цивільні справи підлягають гродському судові такі: 1) про порушення правил записування в книги, 2) всі ті, що порушують виконання присуду до вигнання з краю, 3) про невидачу арештованих речей, 4) про затримання арештованого шляхтича більше визначеного судом терміну, 5) про цла та мита, 6) про ховання циганів, 7) про поміч банітам (вигнанцям), 8) про біглих підданих, слуг «гультяїв» й т. инш., 9) про жолнерів, що чинять шкоди мешканцям, 10) неосіла шляхта судиться по всіх справах, 11) про невидачу дівчат опекунам»¹⁾.

Актові книги на Волині, Поділлю та в Київщині заведено було за Литовським статутом року 1529. З цього часу, в кожному гроді заведено було книги. Але звичай записувати в книги різні акти для пам'яті і довідок існував на Україні далеко раніше цього терміну, про це свідчить велика маса виписів з книг актових, виписів, що датовано ранішою датою, аніж 1529 рік. О. І. Левицький наводить довгий реєстр таких виписів, а також посилається на дуже добре вироблену формулу різних актів. Коли б на Україні лише з 1529 року заведено було письмову форму різних актів—ці формули не були б однаковими і з такою розвиненою термінологією юридичних означень. Від себе я можу послатися також і на останні досліді польських вчених, що вивчаючи Галичину, позначають там ще в XIV віці виробленість формул юридичних руського права, котре лише пізніше витискує право польське²⁾.

Поза цими справами, що належали до розгляду судів земських та гродських, у книги ці вносилися різні привілеї, грамоти, універсали, вписувалися соймикові й соймові ухвали,

¹⁾ Vol. leg. III, 73. Стор. 37. вид. 1859 СПб. *Postępek prawny* 1611 r.

²⁾ Archejon кн. III стор. 114, де коротко повідомляється про зміст праці Przem. Dąbkowskiego «*Zaginionie księgi sądowe*». Lwów 1921.

різні розпорядження найвищої влади, тарифи поборові, люстрації, ревізії, описи маєтків, інвентарі, заповіти, тестаменти, купчі, дільчі грамоти, мінові акти, заяви різних осіб та цілих корпорацій, угоди, орендні контракти і т. инш., й т. инш.—актові книги являють собою збірки актів та документів найрізноманітнішого змісту. Кожний міг явитися до суду й подати документ для вписання або усно заявити про яку завгодно справу—і суд не міг відмовити прохачеві, аби тільки формальностей було додержано, як цього вимагав закон. Робилися ці вписування для пам'яті, для того, щоб забезпечити актам юридичне визнання влади, щоб забезпечити від згуби й нищення в ті бурхливі часи постійних війн та набігів. В статті про актові книги, яку подаємо нижче, відзначено, що траплялося, коли записувалися й жартовливі акти, щоб розважитися під час урядової служби, але чимало внесено й літературних творів, пісень, віршів, молитов, приватних листів то-що (про це див. *Akta ziemskie i grodzkie* т. I, передмова).

Таке широке користування з права записувати в актові книги все, що здавалося гідним пам'яті, повело до того, що тогочасне життя відбивалося в актових книгах повною мірою—як соціальні відносини, так маєткові справи окремих осіб та цілих верств людности, їх правні стосунки, ставлення найвищої влади до окремих провінцій, корпорацій та станів—все це відбилося в актових книгах; отже вивчати історію українських земель за литовсько-польські часи без актових книг Архіву давніх актів—не можна.

Правда, на превеликий жаль, не всі книги до нас зберіглися. Найдавніші книги загинули головне під час бурхливих подій XVII віку. Року 1651 згоріли книги Київські, що переховувалися на Подолі в кам'яній церкві Успенія. Цього року Київ захопило литовське військо князя Януша Радзивіла—Київ було спалено, згоріли й книги. Овруцькі книги теж загинули під час Хмельниччини року 1649. В актовій книзі № 1017 ар. 273 сказано, що «книги кгородские Овруцкие през тое ж войско козацкое суть спаленые и фундитуь (остаточно) знесены». Подібно і в книзі № 2491 арк. 129 замісник канцелярії гродського Кременецького суда Євстафій Гізель записав: «книги кгородские Кременецкие року 1646 под прошлые разрухи з велю (з багатьома) иншихъ книгъ в замку Кременецкомъ згинули». В книзі № 2491 арк. 950 зв. бурмістри містечка

Рожищ. записали, що татари й козаки зруйнували містечко, при чому загинули грамоти й привілеї від королів та єпископів Луцьких, а також і книги «местские записовые и поточные спаленные и въ попель обороченные суть». Гинули книги актові і раніше Хмельниччини. Так року 1594-го Наливайко повертаючись з походу у Молдавію став табором коло м. Брацлава. Разом з міщанами козаки погромили шляхецьке військо і заволоділи замком. Коли міщан та козаків уже на другий рік подолав гетьман коронний Жолкевський, то примусив міщан повернути й актові книги, що зберігалися в замку. Проте книг не було знайдено—за роки 1577—1594¹⁾. Цих прикладів можна навести далеко більше, бо актових книг по окремих воєводствах іноді бракує за цілу низку років²⁾. Проте ці пропажі актових книг зовсім не доводять, що шляхецтво або влада не досить пильно берегло свої архіви. Досить проглянути збірку польських законодавчих актів (Vol. leg.) щоб переконатися, скільки уваги віддавали і влада і соймики охороні актових книг. Тут єсть королівські накази про заведення актових книг в замках, в судах земському, підкоморському, про порядок записів в книгах, про порядок збереження актів, багато постанов соймиків про будування кам'яниць, де переховувалися актові книги, про ревізію актових книг, про переписку потлілих актів, про виправлення «еррорув» (цеб-то помилок) і т. д. (Див. Vol. leg. tom II. f. 1471, 1511, 1512, 1626, 1674; t. III, 18, 36, 289, 293, 689, 690, 691, 892, 701, 958; t. IV, 27, 32, 117, 575, 633, 714, а також постанови соймиків, надруковані в «Архивъ Юго-западной Россіи» ч. II т. I. стор. 95, 155, 236, 273, 311, 325, 401, 420, 431, 470, а також і том II стор. 94, 113, 127, 251, 441, 462). Це все свідчить, що шляхта пильно берегла свої архіви, де зберігалися їхні «права и честь».

Як би там не було, все ж значна кількість актових книг зберіглася до кінця XVIII віку і від давньої Польщі після розділів її перейшла до російського австрійського та пруського урядів. Тут цікаво зазначити, що найбільше уваги до охорони давніх архівів дав уряд австрійський. Року 1780

¹⁾ Труды XI Археолог. Съѣзда т. II. О. И. Левицкий «Объ актовыхъ книгахъ». Стор. 67. примітка 2-га.

²⁾ Цікавих відсилаю до вищезгаданої статті О. Левицького, а також до моєї праці—Нариси з архівознавства.

заведено було нові книги замість раніших гродських та земських (xięgi tabularne), а року 1783 оповіщено було, що всі книги давніших судів земських та гродських повинно звести до Львова. Тоді ж було утворено і посаду архівіста (regens astorum antiquorum) нового Архіву, який за назвою монастиря Бернардинського, куди звезено було актові книги—став зватися архівом Бернардинським. (Урядова офіційна назва цього архіву: *Caesario-regium antiquorum astorum terrestrium et castrensiū galiciensium tum corroborationis documentorum officium* це-б-то: Галицький Державний Архів давніх земських та гродських судів а також коробораційних документів).

Історія утворення цього архіву і перших років його діяльності дуже цікава не тільки тою увагою, що віддавав цьому архіву уряд, який оце допіру приєднав нову провінцію, але ще й тим досвідом, який матиме для Київського Архіву давніх актів не лише теоретичний інтерес. Справа в тім, що австрійський уряд, як пізніше російський, вимагав від архівних робітників впорядкування архіву, яке полягало в тому, щоб кожен актову книгу було заінвентаризовано, пронумеровано по аркушах, а потім складено опис кожного акта, коротко схарактеризувавши його зміст. Цей опис (індекс, як зве його інструкція) треба було перевести для кожної книги, списавши його в окрему нову книгу в алфавітному порядку і йменнів осіб або їхніх маєтків. Завдання грандіозне, якщо пригадати, що книг актових лише на кілька сот менше, як подібних же книг в Київському Архіві давніх актів. Проте засобів для виконання цього завдання австрійський уряд дав без порівняння більше, як уряд російський. Була призначена величезна на ті часи сума грошей 472.000 злотих п. і за цю роботу засаджено було 150 писарів, які протягом чотирьох років склали 5840 книг описів (індексів)—отже весь архів було описано в короткий строк. Наукова вартість цього опису мінімальна, щоб не сказати більше¹⁾. Проте користь від цього

¹⁾ Так, коли року 1868 почали видавати «*Akta ziemskie i grodzkie*», то довелося одмовитися від користування описами навіть коли примітивно хотіли вибрати давніші хронологічно акти—редактор 1-го тому *Aktów* просто так і пише: «*Szukać w indexach składających się z 6000 tomów jest to gorzej niż szukać w samych księgach aktów których tylko 944 tomów* (тут мова не про всі книги, а лише про давніші) (стор. XX передмови до 1-го тому).

грандіозного опису була в тім, що підробки й фальшування в Архіві давніх актів Львівському були остаточно ліквідовані, раз через самий факт утворення впорядкованого архіву, а по-друге, описування кожного акту позбавляло можливості вставляти новий акт в книгу, або міняти прізвища в актах давніх.

Не те було з актовими книгами тієї частини земель давньої Польщі, що відійшла до Росії. Книги ці залишилися в архівах судів, що діяли тут замість судів гродських та земських.

Коли настала епоха поділів Польщі, Правобережжя за другим поділом відійшло до Росії. Замість адміністративного розподілу на воєводства та повіти, утворено було губернії. Скасовано було Литовський статут, заведено було в повітах повітові суди, а в губерніях палати. Актові книги передано було до цих нових установ, як архів-реєстратуру, необхідну для різних справок. Таке становище утворилося за Катерини II, але тривало недовго, бо Павло I знов завів Литовський статут на землях україно-білоруських, а Олександр I дозволив місцевій шляхті обирати повітових суддів. Таким чином нові суди мало чим різнилися від судів земських та гродських, а при цих судах по старих звичаях велися й актові книги. Місцева шляхта від прилучення до Росії швидше виграла, ніж програла. Російське дворянство XVIII віку набуло величезних прав та привілеїв. Воно мало право урядування, звільнялося від податків, від військової служби; йому відкритий був доступ до всіх посад у державі. Місцеві шляхтичі були прирівнені до російського дворянства. Тверда влада завела спокій на Україні—й шляхта могла спокійно визискувати селянство під охороною російського війська. Ясно, що всякий хотів бути дворянином-шляхтичем. Щоб довести свої права на дворянство, шляхта кинулася до актових книг брати виписи з актів, віддавна перехованих у судах земських та гродських. Широка звичка записувати в книги важливі й неважні документи прислужилася нащадкам в їх стремлінні набути дворянських прав. Але не всякому щастило довести своє дворянство, знайшлися тисячі й сотні тисяч людей, що хотіли скористуватися з дворянських привілеїв, не маючи на те жодного права. Тут то й почалося фальшеводство актових книг. Коли раніше фальшували поодинокі документи, то тепер з'явилися цілі фабрики фальшованих актів. За хабар брали актову

книгу з архіву суду повітового чи з судової палати, вписували на порожньому місці потрібний документ, або вставляли цілий зшиток фальшованих актів у книгу, підрівнювали краї аркушів, і справу було зроблено. Книгу ставили на старе місце, а від суду вимагали посвідчити копію акта, виписаного з книги. Суд, не розбираючись у деталях, давав посвідку, і щасливий шляхтич укріплявся в правах дворянства, або відсуджував собі якийсь маєток у казни, чи від менш спритного свого ж сусіда шляхтича. У Бердичеві було відкрито цілу фабрику фальшованих документів; були подібні фабрики й по інших місцях. У наслідок подібних фабрикацій шляхетських документів, кількість дворян на Правобережжі та й по всьому так званому «Западному Краю» дуже побільшилася: по одній Київщині в 1812 році дворян лічилося 43.000 душ, з них справжніх поміщиків було лише щось із 3.000 душ—решта безземельні шляхтичі з дворянськими правами. Де-далі більше було охочих зробитися дворянами, департамент герольдії був засипаний справами про затвердження в дворянських правах. Нарешті уряд звернув увагу на це явище, особливо після повстання польського 1831 року. Тут то й виявилось, що архівний нелад дає свої наслідки в тім, що відкривається можливість легкої фальсифікації актових книг, які переховуються в архівах тогочасних судових установ. Було утворено ревізійні комісії, що мали перевірити актові книги і скласти їм реєстри, перенумерувати аркуші, самі книги прошнурувати й пропечатати, перелічивши аркуші в кожній книзі, перекресливши всі порожні сторінки. Комісії ці, складені з чиновників, поставилися до справи чисто формально і зробили своє діло дуже недбало, так що не пройшло й десяти літ, як в актових книгах знову викрито було нові підробки. Через те року 1842 утворено було нові комісії для остаточної й рішучої перевірки всіх актових книг. Складені з місцевого повітового чиновництва та дворянських маршалків, ці комісії мали: «пересмотреть со всею тщательностью акты книги, составить для каждой особы описи с объяснением: номера каждого документа по порядку, краткого содержания его, года, месяца и числа, когда оный состоялся, а также когда внесен в книгу, и сверх того с отметкою в особой графе, признается ли документ несомнительным или подлежащим сомнению, и почему именно».

Ті, хто складав цю інструкцію, цілком не розуміли, який тягар вони покладають на бідолашних урядовців, чи можуть ці останні встановити фальшество документа, коли, як побачимо нижче, вони не могли навіть прочитати цього документа. Тільки менш третини актових книг писано мовою старо-українською, щось із третину писано по-латині, а решту польською мовою. Єсть кілька десятків книг, писаних вірменською мовою. До того ж, щоб установити правдивість записів в актовій книзі, треба знати добре історію та право Литовсько-Польської держави, дипломатику й старовинне діловодство, мову і нарешті палеографію. Як же це можна було вимагати від старого чиновництва? І все ж таки праця закипіла. Писалися гори паперу, вимагалися кошти, пишуться відчити, справоздання, запити, а начальство чекає закінчення перевірки в дуже короткий строк і гнівається, що справа посувається мляво. Старанні чиновники докладають начальству про тяжку свою працю, скаржаться, що книги актові писано на якихось «неизвестных языках, не то на татарском, не то на турецком, не то на еврейском», просять прислати перекладачів, паперу, грошей на різні потреби, а вище начальство не хоче слухати і знай собі вимагає, щоб перевірку викінчено було в призначений термін—за десять літ. Дехто з чиновників одверто заявив начальству, що покладену задачу не в силі виконати.

Так, службовці в Луцьку, бачачи, що їм належить перевірити 1167 книг XVI—XVIII в.в. і будучи певні, що їм все одно нічого не вдасться вдіяти з цим морем архівного матеріалу, простісінько нічого не робили. Коли ж підійшов термін виконання роботи, губерніяльне правління потребувало від них справоздання. Члени комісії заявили, що «в ограждение ответственности за неисполнение в срок высочайшей воли», вони й раніше кілька разів доводили начальству, що праця, яку на них покладено, не може буде виконана ось з яких причин: 1. Луцьк був у середні віки містом князівства Литовського і був центром всього воєводства Волинського, через що в ньому зосереджено силу актового матеріалу зо всієї Волини, чого не має ні один повіт; 2. «Акти сии, писанные на древних языках, славянском, латинском и польском, может читать только переводчик, не только знающий эти языки, но и понимающий силу содержания каждого выражения отдельно, ибо не прочитав акта и не поняв его полностью, нельзя

составить им описи, а тем более дать заключение о несомнительности акта; между тем переводчиков в уездных присутственных местах не положено и приискать их с этими познаниями в Луцке невозможно»; 3. Коли б навіть знайшлися відповідні перекладачі, то працювати з актовими книгами нема де, бо будинок, де зберігаються актові книги, тріснув у кількох місцях, загрожує повною руїною, а до того ж і не опалюється взимку.

На цю заяву Волинське губерніяльне правління висловило комісії догану і попередило, що за «нерадивость комиссии по службе и совершенную незаботливость к исполнению высочайшей воли» вона «не будет оставлена без подвержения членов комиссии законному взысканию». Але луцькі чиновники знали, як підійти до справи. Коли Волинський губернатор, князь Васильчиков, приїхав до Луцьку, члени комісії «представили на благовоззрение» його автентичні актові книги. Губернатор подивився на одну книгу, тоді на другу і не прочитав ні одного слова. Члени комісії відписали губерніяльному правлінню, що, «подлинных книг, как и его превосходительство изволили убедиться», без перекладача читати не можна. Через це вони «не только окончить к назначенному сроку возложенное на них дело, но даже и начать оное не в состоянии». Така заява була вже цілком несподіваною, і губерніяльне правління думало було наказати комісії перевіряти акти тільки з зовнішнього вигляду — підробки й підчистки видно, мовляв, зразу навіть без читання акту, але Луцька комісія з погордою заявила, що «обязанные присягою члены комиссии исполняют службу по крайнему разумению, силе и возможности, а посему не зная древних языков славянского, латинского и польского решительно не можем читать и понимать документов писанных на сих языках древним почерком». Так комісія й не посунула справ и перевірки ні на крок. Інші комісії були менш одверті—вони писали цілі гори паперу, щось перевіряли—але робота цілком була нікчемною. Дехто з членів комісій, користуючися нагодою зайнявся... підробкою актових книг. Так заходи уряду поліпшити справу повели тільки до витрати коштів і часу цілком непродуктивно¹⁾. Хто знає, коли і чим

¹⁾ Див. детальніше у О. І. Левицького «Історія основи Київського Центрального Архива». Чтенія въ общ. Нестора-Лѣтописца кн. XVII.

скінчилася б ця справа, коли б на актові книги не звернули уваги наукові кола і подивилися на них зовсім не з того боку, як на них дивився уряд, або шляхта.

Року 1843 у Києві закладено було на зразок Петербурзької Археографічну Комісію, або як вона звалася в Києві, «Комісію для розбора древних актов». Розшукуючи та вивчаючи старовинні історичні пам'ятки, члени комісії побачили, що актові книги містять у собі матеріал незвичайної ваги і в величезній кількості.

Особливо прислужився в справі вивчання актових книг, а також і в справі засновання Київського Центрального Архіву професор М. Д. Іванішев. Він перший звернув увагу Комісії Археографічної на важливість актових книг і перший використав їх для видань цієї Комісії.

В ті часи Археографічна Комісія у Києві мала не тільки наукове значіння. Російський уряд та й усе громадянство були мало поінформовані про історію України взагалі й зокрема про історію та етнографію Правобережжя.

Дворянство — перший стан у державі — вважало себе за цвіт нації, а через те, що на Правобережжі дворянство було спольщеним або польським, вважалось, що й край увесь польський. Школи, адміністрація були польськими, подібно як і вся культура. Польська громадська думка вважала Правобережжя й Литву неodrиваною частиною польської держави. Через те, коли учені досліди встановили, що не тільки селянство Волини, Поділля та Київщини було здавна україно-руським, але й вищі верстви людности літ хіба сто—півторасти згубили свої ознаки «руськості», такий висновок був цілковитою несподіванкою. Центральний уряд російський вирішив скористатися з історичних аргументів, щоб виправдати свої русифікаторські заходи. Тому то пропозиція вчених членів Археографічної Комісії зустріла підтримку з боку адміністрації, а ця пропозиція зводилась до того, що актові книги слід зкупити в одному місці, де б ці книги не тільки безпечно переходили, але й використовувалися для науки.

Професор Іванішев склав докладну записку про необхідність утворення Центрального Архіву давніх актів, і цю записку з апробації генерал-губернатора одіслано було до Петербургу. У цій записці вказано було на нездатність комісій, що перевіряли актові книги, охоронити їх від підробок і цілковитої

загибели, зазначено було надзвичайну вагу цих книг, як юридичних пам'яток, на яких базуються маєткові та інші права пануючої класи. Щоб охоронити інтереси держави та інтереси окремих осіб, повинно ретельно пильнувати й охороняти актові книги, а до цього нездатні урядовці судів повітових та губерніяльних палат. Піднесено було, що актові книги вже загинули в величезній своїй більшості та й зараз гинуть від недбалства й неуцтва охоронців, а між тим змістом своїм актові книги «важны для отечественной истории». Як висновок з цих усіх уваг доповідна записка виводила, що «1) учреждение центрального архива вполне обеспечивает целостное сохранение древних актовых книг, составляющих единственный в своем роде и потому весьма важный материал для отечественной истории; 2) облегчается способ к производству ученых изысканий, а для лиц частных отыскание нужных им документов; 3) устраняется самое опасение на счет дальнейших злоупотреблений и подлогов в тех актовых книгах, которые будут соединены в архиве».

Догляд за Архівом давніх актів думалося доручити університетові Київському. При записці прикладено було проєкта штатів архівних та архівного статуту.

Одначе справа не посунулася так швидко, як можна було спочатку думати. В Петербурзі вищі бюрократи поставилися критично до проєкту утворення центрального архіва. Справа перейшла на розгляд міністрів народньої освіти та судівництва, а від них на «предварительное соображение 2-го отделения собственной его имп. вел. канцелярии». Звідси проєкта направлено було до державної ради. Справа затягувалася та ускладнялася тим, що граф Блудов дуже критично поставився до думки про утворення архіва. Бібіков на різні способи намагався просунути справу, але вона мабуть так і не вирішилася б, коли б не наблизився той термін, коли треба було комісіям повітовим закінчити справу перевірки актових книг. 1-ше січня 1852 року був цей строк, визначений царем Миколою I-м. Щоб якось розв'язати справу, міністр юстиції, до відома якого входили згадані перевірічі комісії, висловився за утворення архіва давніх актів, де б ця перевірка переводилася руками людей спеціально до того підготованими.

Так було затверджено статут про Центральний Архів давніх актів при Київському університеті.

Новоутворений Архів містився в будинку університета спочатку в крайньому приміщенні, що виходило на південний двір, а потім у теперешньому своєму приміщенні в колишній рекреаційній залі університету, що займає середину університетського будинку, виходячи п'ятьома вікнами в ботанічний сад. Про опорядження архівного приміщення подбав М. Д. Іванішев: було зроблено прекрасні, тривкі шафи з ясеневого дерева, з міцними полицями. Шафи розміщено, як посередині залі так і по-підстінням, при чому під стінами зроблено в шахвах подвійні полиці. На цих полицях і було розміщено актові книги числом 5883. Окремі документи (числом 454.979), а також потлілі рештки актових книг розміщено до того ж в окремих картонажах. В більшості всі актові книги мають оправи картонові і обтягнуті здебільшого шкурою, іноді з прекрасними орнаментами. Єсть і прості паперові палятурки без орнаментовки. Найкращі оправи мають книги Кам'янецького та Київського магістратів, деякі з них оправлено в пергамент та шовкову тканину.

Всі книги можна розподілити хронологічно так: XVI століття 166 книг; книг, що містять в собі акти XVI та XVII вкупі—139; книг з актами XVII віку—748, з актами XVII—XVIII віків—23; книг XVIII віку—4745; нарешті книг з документами XVI—XVII—XVIII—5, а з актами XVIII—XIX—58.

Мовами книги писано старою україно-білоруською—496; україно-білоруською та польською разом—543; польською—3169; польською й латиною—763; латиною 868; вірменською мовою писано 26 книг. Решта 13 книг писана руською мовою, латинською, німецькою й французькою. В одній книзі єсть єврейські записи.

Найдавніші книги в Київському архіві це Кам'янецького магістрата 1520 року, та Кам'янецька земська 1521 року, але в книгах XVI віку, а іноді й пізніших віків зустрічаємо часто-густо акти навіть XIV віку.

Детальніше про розподіл хронологічний та огляд давніших актів читач знайде в статті. О. Андріяшева.

Штати Архіву за законом 1852 року були невеликі. Власне посаду завідувача сполучено було з посадою бібліотекаря університету. Окрім завідувача було два його помічники—постійний, якому плачено 350 кар. на рік і тимчасовий з оплатою 500 карб. на рік. Першим завідувачем був А. Я. Красов-

ський, що раніше учителював в першій гімназії. За його урядування складено було реєстр актових книг (каталог), який було видрукувано в 1862 — 1864 році. Реєстр цей увійшов у загальний вжиток і зараз являється основним джерелом, щоб орієнтуватися в масі архівного матеріалу. Каталог складено досить несистематично, єсть помилки й пропуски, тому виникає потреба перевидати його, виправивши хиби; до того ж самий цей каталог являє собою величезний бібліографічний раритет. Архів давніх актів має єдиний повний примірник. Тому то в цьому виданні Архів давніх актів подає систематичний показчик книг XVI—XVIII, показчик, що певною мірою може замінити перший реєстр актових книг, а хронологічним розподілом книг дасть змогу дослідникам легко і швидко знайти потрібний номер книги.

За Красовського почали складатися й перші описи актових книг. Закон 1852 року вимагав, щоб описувано було кожний документ актової книги, позначаючи зміст його, дату складання й коли саме вносився він у книгу. Такий короткий опис вимагав від описувача доброго знання палеографії, старого польсько-литовського права й судочинства, а також знаннів історичних взагалі. Але таких знаннів у службовців не було—підготовки наукової здебільшого вони не мали жадної; низька оплата їхньої праці не давала змоги довший час затримуватися на посаді—службовці часто мінялися. Ось, наприклад, реєстр «постійних» помічників завідувача Архіву: Якубовський (1852—1859), Ленс (1859—1861), Станкевич (1861—1866), Сасько (1866—1869), Свидницький (автор пречудового українського роману «Люборацькі»—1869—1871), Ільницький (1871—1881), або реєстр тимчасових помічників: Крижановський (1852—1858), Рогальський (1858), Верминський (1858—1868), Гавриленко (1868—1869), Семенцов (1869—1875), Тальберг (1875—1876), Федотов-Чеховський (1876—1883). Отже бачимо, що при такому біжучому складі службовців набути кваліфікації архівіста навряд чи можна було. Тому не дивно, що коли стало питання про друкування описів, які склалися в архіві, то Правління університету не дало згоди на друк описів, бо складені ці описи були не науково, а часто навіть і безграмотно. Так протягом десяти—п'ятнадцяти літ наукова робота архіву майже ні в чім не виявлялася. Лише з часу, коли на завідувача Архіву призначено було професора Ніжен-

ського Ліцею Царевського, доктора прав і відколи цей останній підібрав освічених собі співробітників, між якими особливо виділити слід І. П. Новицького, Козловського, Каманіна, Левицького, проф. Федотова-Чеховського—лише з того часу описи архівні почали задовольняти науковим вимогам і від року 1866 стали виходити в світ окремими випусками.

Повний реєстр усіх описаних актових книг читач знайде в статті О. Андріяшева. З цього реєстра ясно впливає недостатній темп описувальної роботи. На це в свій час звернуло увагу міністерство освіти, і в 80-х роках виникло питання про поживавлення роботи центральних архівів—Київського, Віленського та Вітебського. Історію цього питання я докладніше розповів у своїй іншій праці ¹⁾, тут же досить буде сказати, що справу можна було розв'язати в 2-х напрямках—в напрямку реорганізації описувальної системи і в напрямку реформи самої архівної служби. Що-до цієї останньої, то, по-перше, треба було збільшити штати, по-друге, побільшити платню службовцям, щоб зацікавити їх архівними посадами, нарешті треба було встановити в законі певні вимоги, що-до наукової підготовки службовців в Архіві давніх актів. Штати Архіву лишалися без зміни з 1852 року до 1883, коли сталася зміна, але не в бік поширення, бо замість 2 помічників завідувача зроблено одну посаду з більшим утриманням, а замість 2-х писарів—прийнято на службу одного теж з побільшеним окладом. Отже уряд гадав, поліпшивши умови праці, прийняти до архівної роботи досвідченіших людей з кращою науковою підготовкою. Проте така реформа ще менше давала можливості прискорити описувальну працю Архіву, бо в ті часи чимало уваги й труду доводилося віддавати на задоволення потреб і вимог приватних осіб, що шукали в Архіві своїх родових грамот та документів, доводилося віддавати час копіюванню, давати довідки, то-що, цеб-то провадити не кваліфіковану архівну працю, яка впадала на плечі того ж таки зменшеного архівного персоналу, отже це все гальмувало описування. Нарешті року 1890 знову уряд звернув увагу на неможливий стан Архіву давніх актів. Міністерство освіти розслідувало справу і прийшло до висновку, що «малоуспешность в ходе работ... происходит не вследствие отсутствия при-

¹⁾ Романовський «Нариси з архівознавства».

лежання і енергії состава лиц служивших и служащих в Архиве, но единственно от сложности их деятельности»¹⁾. Міністерство вказувало на недостатність штатів, а по-друге, на потребу змінити закон 1852 року, за яким вимагалось а) «составить предварительно краткие описи актовым книгам, с означением номера каждого документа, краткого содержания его, года, месяца и числа, когда оный состоялся и когда явлен», б) «по составлении сих описей составить полные и подробные каталоги документам, имеющим историческое или вообще научное значение»,—замість таких описів міністерство пропонувало складати лише алфавітні покажчики—особистих імен, географічних місцевостей та предметовий. Усю попередню працю Архіву міністерство оповіщало «трудом бесполезным как для целей административных так и научных»; описи, каже доповідна записка, «являются лишь непроизводительной затратой труда, громадное накопление этих описей, одно напечатание которых потребует затраты со стороны правительства до 500.000 руб., со временем образует как бы самостоятельные архивы, с которыми ни административному лицу ни ученому не под силу будет справиться, если бы они даже захотели ими воспользоваться»²⁾. Тут було зерно істини, бо, як пригадує читач, в Бернардинському архіві польські вчені для свого наукового видання не користувалися описями, а вважали за краще просто проглядати актові книги одну по одній. Але міністерство не знало, що іменно Бернардинський архів мав точнісінько подібні алфавіти, складені ще наприкінці XVIII віку з волі австрійського уряду, який дав на це величезну суму 472.000. Іменно ці алфавіти були «непроизводительной затратой труда», якщо мати на увазі наукові цілі. Що ж до штатів, то міністерство не порушувало конкретно про це питання, а вимагало лише «усиления средств в сумме 1.500» карб. «Государственный Совет» не погодився з міркуваннями міністерства, і Архів давніх актів не змінив ні напрямку й темпа своєї роботи, ні своїх штатів до 1902 року, коли знову міністерство склало проекта реформи Архіву давніх актів. Міністр писав з цього приводу, що для наукових робіт «нужны архивисты с высшим образованием. Не должно поручать архивы чиновникам невежествен-

¹⁾ Сборн. матерьяловъ относящихся до архивной части въ Россіи. т. II ст. 135.

²⁾ *ibid.* стор. 137.

ним, равнодушно относящимся к памятникам старины... Опыт показывает, что предоставление описей писцам и канцелярским служителям из недоучек имело последствием накопление в архивах никуда негодных описей и совершенно непроизводительную трату казенных денег. Целесообразная архивная служба требует высшего образования, специальных историко-юридических, лингвистических и палеографических знаний, честного и тяжелого труда».

Давши цілу низку фактів з історії Архіву—негодящі описи 216 актових книг, що склали архівісти в перші десятиліття існування Архіву, описування лише 3-х книг на рік в пізніші часи, підробки й фальшування, викриті в архіві року 1867. коли Комісія викрила «громадніе злоупотребления прежних архивистов», видача близько 3.000 фальшованих копій і т. інше,—міністр освіти вимагав поширення штату Архіву (завідувач Архіву, три його помічники та секретар, а поза тим 2 писаря та служник); 2) збільшення платні (завідувачу 2.000, поміщикам по 1.500, секретареві 1000); 3) різних службових пільг архівістам (пенсія за 25 літ служби, відпустки, 5-ти-годинна робота що-дня і т. д.) 4) фіксації в законі вимоги для архівістів вищої освіти.

Ці штати й було затверджено зі зменшенням, як числа помічників (2 замість 3-х) так і платні. Лише через десять літ Архів давніх актів дочекався збільшення штатів, коли 1912 року нарешті здійснено було проєкта 1902 року.

Так стояла справа із службовим персоналом—нарешті Архів здобув освічених працівників—помічників завідувача—в достатній кількості, на котрих переважно лежала описувальна робота. Що ж до завідувачів, то їх наукова кваліфікація здавна була висока. Так, після Царевського—Ніженського професора—Архівом завідував приват-доцент Київського університету, В. О. Кордт (магістр руської історії, автор багатьох праць), після нього І. М. Каманін—відомий історик-археограф, число праць якого доходить близько 200. Каманін помер року 1921, після нього посаду завідувача заняв В. О. Романовський.

Не так просто вирішувалася проблема з описами давніх актів. Я вже зазначив, що на млявість описувальної праці Архіву давніх актів звертав свого часу увагу уряд. Вперше про це встало питання ще в 70-х роках XIX віку. Міністер-

ство освіти запросило в цій справі думку Петербурзької Археографічної Комісії. Ця комісія звернулася до найбільших тоді знавців археографічної справи—Бичкова, Костомарова, Кояловича та Гільдебрандта. Питання про описи було поставлено в зв'язку з пропозицією архіваря віленського Архіву давніх актів замінити описи складанням алфавітних покажчиків. Тому, члени комісії обговорювали питання не про те—як складати описи актових книг і які саме описи найкращі, а мова була про те, чи слід складати описи, чи може краще замінити їх покажчиками. Суперечки про це дуже характерні і показують, яка молода і недосконала була ще російська археографія—коли в такій площині йшли дебати про описи. Як би там не було, а проєкт віленського архіваря був однодушно забракований, і справа з описами лишилася на тому ж пункті, як і до того. Проте час минав, і як писало міністерство освіти—повний опис київського Архіву давніх актів буде закінчено щось через 2.000 років, якщо праця йтиме за тою ж системою і при тих штатах, як це було в 90-х роках. Тому, на початках ХХ віку знову виникло питання про прискорення описувальної праці Архіву давніх актів. Запрошений від міністерства освіти відомий професор історії права, Владимирський-Буданов, що довго працював в київському Архіві, видав кілька томів архівних матеріалів з цього ж архіву і був головним редактором виданнів Київської Археографічної Комісії, висловився рішучо за короткі огляди змісту усієї книги, без детального поактового опису. За думкою Буданова, треба було при описуванню кожної книги позначити: 1) № та назву книги, 2) рік чи роки, до яких стосуються акти, записані в книгу, 3) кількість актів та аркушів у книзі, 4) стан збереження книги, 5) мова, якою книгу писано, 6) короткий зміст книги.

Далі, за Будановим пропонувалося «сверх указанных данных, безусловно необходимых при описании актовых книг, попутно... давать вкратце некоторые научные указания на содержащиеся в книге документы». Отже бачимо, що така коротка опис лише могла доповнюватися вказівками «на некоторые важные в историческом отношении» документи. Опис губила характер інвентаря, куди занесено кожний акт, а робилася суб'єктивним оглядом книги, з можливим зазначенням декотрих документів. Що-правда, опис усього Київського Архіву при невеликому штаті професор Владимирський-Буданов гадав за-

кінчити протягом 15-ти літ, при чому зазначено було б і певну кількість цікавих історичних актів, але без сумніву при такому описуванню силу актів, безумовно цікавих з різних поглядів, було б пропущено без уваги, а значить дослідник стояв би перед «описаним» архівом в такому ж безпорадному стані, як і перед архівом неописаним. Тому Архів давніх актів спробував наново розглянути проблему описів. Стара система опису невдовольняла вже хіба тим, що не мала при собі покажчиків географічних назв та імен дієвих осіб. За кожною справою доводилося перечитувати всю суму видрукуваних описів—праця неймовірно важка. Тому з 1923-го року Архів почав складати алфавітні покажчики до видрукуваних описів. Року 1927 такі покажчики були закінчені. Всього було складено близько 120.000 карток. По-друге, вирішено було скласти покажчик видрукуваних актів з Архіву давніх актів. Цей покажчик теж закінчено складанням. Архів зараз має покажчики до кожної актової книги—які саме акти з цієї книги видрукувано, і паралельний хронологічний покажчик видрукуваних актів. В разі потреби за кілька хвилин архів дає науковому робітникові довідку, чи видрукувано той чи інший акт, чи ні. Нарешті підійшли і до проблеми описів. Залишати стару систему було неможливо ось з яких причин: 1) опис Архіву повний—недосяжна мета протягом століт; 2) Знайти потрібний науковому робітникові акт навіть у тому разі, коли б увесь архів було описано—неможливо, бо для цього довелося б дослідникові перечитати близько 6.000 книг описів; 3) Вивчення практики описування показало, що затруднює опис: а) формулювання змісту акта, коли підводиться він під сучасні юридичні поняття, б) коли описувач доходить повного розуміння деталей, процесуальних казусів і прагне сформулювати їх у заголовку акта, в) в кожній книзі єсть величезна переважаюча сила актів, абсолютно нецікавих змістом ані істориків ані юристів (позви, квіти, заяви про дрібні злочини, образи і т. д.).

Зваживши всі ці сторони практичної архівної роботи, Архів давніх актів встановив нову систему описування актів, суть якої полягає в тому, що хоч описувач і зазначає зміст кожного акта (робить інвентарний поактовий опис *mutatis mutandis* за Самоквасовським інвентарним описом), але зміст акта позначає дуже коротко. Заголовок акта ніколи не пере-

кладається на сучасну юридичну мову—посесія, тестамент, позов і т. д. так і позначаються в опису; натомість детально описуються акти найвищої влади, постанови соймиків, привілеї, універсали то-що. Отже новий опис не рве рішучо з традицією поактового опису, але його дуже спрощує. По-друге, на думку Архіву цей поактовий опис не призначається до друку, а замість його до друку виготовляється зводка—систематичний огляд актів кожної книги по певних рубриках. Практика 3-х років показала, що інструкція до опису актових книг в такому виді, як ми її нижче подаємо, цілком себе виправдала, бо дає дослідникам цілковиту можливість знайти кожний акт описаної книги спершу по систематичному огляду, де акти розподілено по певних рубриках, а потім детальніше можна дізнатися про цей акт з короткого поактового опису. Справедливість вимагає тут відзначити, що переведення в життя такої інструкції і підвищення продуктивності праці Київських архівістів на 300—400⁰/о порівнюючи з довоєнним часом стало можливе через виключно сприятливі обставини, бо службовці архіву були досвідченими, як в історії так і в різних допоміжних історичних дисциплінах—отже і продукційність їх праці була винятково висока.

Інструкція для опису давніх актових книг була сформульована так:

Опис кожної книги повинен складатися:

- 1) з опису кожного акта записаного в книгу,
- 2) систематичної зводки (огляду) всіх актів по певних рубриках за формою та за змістом,
- 3) загальної характеристики змісту всієї книги,
- 4) з зовнішнього опису книги—стану збереження її, палятурки, печаток, пошкоджених актів то-що.

Перше ніж приступати до опису по зазначених рубриках, описувач позначає: а) № книги за каталогом Архіву, б) заголовок її (Луцька земська декретова та поточна), в) дату її, г) мову, якою книгу писано, д) кількість аркушів.

Опис окремого акта складається: а) з назви акта. Назва чи заголовок береться з заголовка акта, якщо такий заголовок написано перед актом або внесено в самий акт. Коли назви не позначено в заголовку, описувач дає йому свою назву, формулюючи її словами самого акта, без перекладу на сучасну

юридичну мову (напр. позов, протестація, цесія і т. ин.). Коли заголовок акту дав описувач, то він відзначає це умовно, беручи термін у квадратіві дужки;

б) з формулювання змісту акта, де зазначається коротко й чітко—хто зробив, кому й що, обов'язково позначаються географічні назви села, міста, хутора, маєтку, якщо ці місцевості є об'єктом юридичної дії (продажу-купівлі, дарування, передачі у спадок, аренду, заставу, даються верховною владою в лен, вотчину, держання, заставу й т. ин.), або визначають собою місце події, про яку йде справа між головними дієвими особами (напр., напад кн. Ружинського на маєток Вчорайше, де жив п. Трипольський).

Коли точний перелік географічних назв трудно зробити, напр. з причини надто великої кількості маєтків (напр., маєтки князя Острозького), то позначаються ключи або центри таких маєтків (напр., місто Острог з селами), або позначається в опису, що в акті вміщено реєстр маєтків такого-то.

Формулювання змісту акта найтяжчий та найвідповідальніший момент в описувальній роботі. Тому описувач повинен ясно усвідомити собі основний зміст окремого акта й коротко схарактеризувати його суть.

Зазначаючи зміст акта, описувач дає формулюнку лише основній темі акта, поминаючи деталі; географічні назви знов таки вносяться до опису лише основні. Коли їх надто багато і вони становлять істотну рису акта (наприклад—інвентарі староства, люстрації, повідомлення про спустошення осель, містечок, реєстр сел у дільчому акті), то в опису зазначається сумарно—«в акті єсть реєстр осель, містечок і т. ин.».

Суперечні справи маєткові, про які в акті формула змісту заплутано висловлена, або акт формульовано неясно, заплутано юридичною казуїстикою, так що зміст акта тяжко збагнути, без досконалого вивчення всієї справи в цілому, описувач формулює коротко «Справа N, з NN про маєток N». Подібно, дрібні справи про сварки, образи, бійки, отрави, крадіжки, невиплату боргу та т. ин. як між представниками шляхти, так і інших станів формулюються коротко—«Справа N з NN про бійку, образу і т. д.».

Перед назвою акта й формулою змісту ставиться черговий № акта й дата. Якщо акт писано раніше, ніж його явлено перед судом—позначають обидві дати.

З такого короткого опису виключаються такі серії актів, котрі обов'язково треба описувати детально, а саме:

А. Акти верховної влади та акти державного й громадського значіння цеб-то: королівські грамоти, універсали, декрети, укази, дипломи, глейти, листи закривальные, желѣзные, привілеї станам, корпораціям, фундуші монастирям, церквам, жалувальні грамоти на уряди й землі та інші. Все це описується з зазначенням кому, коли, в якій справі видано акт і про що саме в ньому говориться. Особливо точно й детально позначається зміст грамот містам, шляхті цілих повітів, уставні грамоти землям, цехам, мирні трактати, універсали на посполіте рушення і т. инш.

Б. Соймові ухвали і соймикові лаудуми, гетьманські універсали, конституції, конфередації, інструкції послам, протестації послів, станів, корпорацій, каптури.

В. Докладно описуються тарифи подимного (коли складено, з яких причин, до якої місцевости) інвентарі маєтків, староств, описи, люстрації, ревізії, тарифи поборові, міжнародні трактати, заяви чужоземних послів, граничні міжнародні акти, акти міждержавних комісій і т. д.

Г. Описуються детально акти, що стосуються до історично-відомих осіб (Острожський, Курбський, Ів. Федоров і т. ин.), акти маєткові та інші до історії Б. Хмельницького, Вишневецького, Виговського, Тетері, Палія, Дорошенка і т. инш., універсали українських гетьманів, або акти монастирів і магнатів, що відогравали історичну ролю.

Д. Акти копного и домініяльного суду, акти до історії міст та міщан, армян, євреїв, німців, чехів і т. ін.

Реєстр актів, на які треба звернути особливу увагу, може в дальшому поповнюватися, як з ініціативи адміністрації Архієу, так і з ініціативи описувача—в обох випадках по обговоренню в Архівній раді.

За цією інструкцією справа описування актових книг пішла значно скорше—з осені 1925 року до осені року 1928 описано близько 40.000 актів, цеб-то на рік пересічно описується 13.350 актів.

З давніх часів (з 80-х років XIX в.) Архів давніх актів природньо складався з 3-х відділів, або частин. До першого відділу входив основний матеріал Архіву—стародавні актові книги, до другого відділу слід залічити окремі документи,

передані до Архіву ще в перші роки його існування: окремі грамоти в кількості 453.481, до яких слід долучити ще 1598 актів переданих від Археографічної Комісії в 70-х роках ХІХ сторіччя. В дійсності в другому відділі Архіву окремих документів ще більше, ніж це зазначено вище, бо тепер до цього відділу входять ще грамоти Археографічної Комісії, що поступили в Архів року 1923-го—1.333 номерів, монастирські акти—дорогоцінна збірка автентичних грамот, універсалів, привілеїв та фундушів близько 6.000 номерів, збірка палеографічних зразків та автографів—312 нумера, «серія Б» (збірка родинних документів), «Нова Серія», що складається переважно з грамот та привілеїв Київських монастирів, решти архіву Браницьких (13 тек переписки ХVІ—ХVІІІ віку), збірки рукописів Товариства Нестора літописця—728 номерів, два картони з документами (приватні копії переважно) про польське повстання 1863 року, збірки документів, переданих Архіву від академіка М. П. Василенка¹⁾, нарешті кількох сот листів з паперів Каманіна. Ось доволі повний перелік складу архівалій, що входить у другий відділ.

Нижче читач знайде докладніші відомости про кожную з складових частин цього другого відділу.

Третій відділ заклався у Архіві лише з 80-х років минулого віку. У цей відділ увіходять архівні фонди старих установ Київщини за ХVІІІ вік. Стаття-огляд цих фондів, що нижче цього уміщена в цій книзі, дасть читачеві яскраве поняття про склад цього відділу Архіва давніх актів. Мені ж доведеться тут спинитися трохи докладніше на тих археографічних працях, які останніми роками велися в цьому відділі. Треба пригадати собі, що Київський центральний Архів був організований на початках свого існування виключно для збереження «актових стародавніх книг»,—тому, коли в 80-х роках за клопотанням університетських професорів до цього Архіву були передані старі справи з архіву Губернського Правління та з архівів судових, справи, які були власне без догляду і призначені були на знищення, то цей архівний матеріал в Архіві давніх актів творив жалюгідний апендикс, що не заслуговував на пильну увагу, опис та наукову розробку з боку архівної адміністрації. Яскраво таке ставлення до

¹⁾ Опис її уміщено в І-му томі Українського Археографічного Збірника.

цього архівного відділу виявилось року 1915, коли під натиском німецького війська київські наукові установи евакуювалися до Саратова.

Увесь Архів давніх актів запаковано було у ящики і під доглядом спеціального службовця (А. П. Шелухіна) відправлено було залізницею—залишився тільки нинішній III-й відділ Архіву на антресолях архівної залі. Правда, помітної втрати архівного матеріялу начеб-то не виявлено тоді, коли Архів давніх актів повернувся додому, але ручитися за повну цілість архівалій звичайно не можна, бо архівний матеріял без опису, без охорони лежав «на хорах» залі, де розміщено було військові частини чехословацьких дружин. До цього треба додати, що цей архівний матеріял, ще тоді, коли він був в підвалах «присутственных мест», був в такому лихому стані, що покійний археограф, А. А. Андрієвський, що працював над цим матеріялом і видав друком 11 книжок його, висловив гадку, що вже навряд хто інший скористується з цього архівного джерела, бо він надто перетлів, перебитий і переплутаний так, що розсипається від найменшого дотику. Коли цей матеріял було перевезено до Архіву давніх актів, тодішній фактичний завідувач Архіву І. М. Каманін прийняв нещасливе рішення розмістити архівний матеріял «по темах», цеб-то остаточно переплутати хронологію, архівні фонди і навіть частки справ. Таке впорядкування було переведено в життя силами самого Каманіна та проф. Федотова-Чеховського. Останній—відомий учений і непоганий на свій час знавець історії права, був тоді вже на закаті своєї ученої та розумової слави. Він то найбільше й перечитував старі «діла», робив на них свої уваги олівцем і розміщував їх на окремі групи. Помітки Федотова іноді мають курйозний характер, напр., на одній справі він помічає: «придя из бани, прочел сие дело. Интересно». На лиху годину, впорядки не складали жодного опису. Так що групи справ лише позначалися маленькими папірцями на в'язках—що це, мовляв, справи «про торгівлю» або «об ищущих вольности» і т. д. Цими справами користувалися вчені дослідники, напр. акад. Іконніков, проф. Лучицький, Мякотін, акад. Василенко, але всім їм доводилося в своїх працях робити глухі посилки, бо справи були непронумеровані, навіть в'язки не мали жодної нумерації чи шифра. Не дивно, що після того, як Архів повернувся з Саратова і знайшов архівний матеріял

старих установ Київщини не знищеним, але поперекидуваним з місця на місце, в тих групах та в'язках, що колись утворили впорядчики, не можна було б добрати жодного натяку на порядок. Так стояла справа до 1924 року, коли Архів давніх актів заходився коло описування цих фондів. Зразу ж стало ясно, що жодної трафаретної системи, вживаної в практиці інших архівів, прикласти тут не можна. Розібрати «по фондах» і описувати кожний даний фонд окремо ніяк тут не було можливо, бо в великій більшості справи не мали обкладинок, не мали кінців або початків, переплутані були неймовірно. Кожну справу часто доводилося читати усю від початку до кінця, щоб дібрати змісту, до якого фонду вона належить, про що саме йде тут мова і яку дату треба поставити на картці. Значить, коли б вирішено було «розібрати по фондах»—довелося б один раз перечитати увесь матеріал під ряд; а потім коли б треба було описувати цей матеріал, то знов би довелось перечитувати наново всі ці справи й рештки їх—хоч яку примітивну форму опису ми б не мали на увазі.

Тому вирішено було, по-перше, робити опис відразу, без попередньої розборки, по-друге—робити опис не зовсім примітивний, по-третє—описувати окремі справи на картках, котрі пізніше можна б було розсортувати і хронологічно і по фондах. Після довгої практики, нарад, обговорень і т. д. вироблено було детальну інструкцію, знання основ якої буде корисне кожному, хто працюватиме над цими архівними фондами.

Ось ці основи:

1. Маючи на увазі переплутаність і лихий стан збереження різних архівних фондів III-го відділу Архіву, розрізнені справи, відсутність обгортки з заголовками справ, справи описуються, відступаючи від практики інших архівів, без попередньої розборки по фондах діловодних. Опис складається на картках.

2. В опису позначається: 1) діловодний фонд, до якого справа стосується, 2) рік або роки, 3) заголовок справи, 4) черговий номер, 5) кількість аркушів, 6) примітки.

3. Фонд визначається: а) за заголовком, якщо він ясно, про це говорить; б) обізнаючись із паперами справи. Особливу увагу при цьому звертають на останні папери, підшиті до справи, з яких здебільшого ясно, в якій установі справу закінчено.

Якщо виникає сумнів, до якого фонду її віднести, питання розв'язують колегіяльним обміркуванням, а тимчасово на картці фонд не зазначається. Фонд пишуть ортографією оригінала.

4. Дату обов'язково виставляють початкову та кінцеву (рік);

5. Заголовок справи беруть із заголовка самої справи, якщо така зберіглася. Ортографію та мову зберігають. Якщо справа не ціла, зазначають, що це—«частина справи». Якщо заголовок багатомовний, надзвичайно неврозумливий, перелічує багаточисленні титули осіб, що фігурують у справі й не передає основної суті справи, то такий заголовок скорочують в опису картковому, випускаючи титули, фігуральні багатословні вислови, що затемнюють значіння, й непотрібні деталі. Випущені місця зазначають крапками. Якщо докладного скорочення абсолютно не можна перевести, то описувач формулює його сам, зазначаючи це в картці. Якщо титульний аркуш вирвано, заголовок формулює сам описувач по-українськи.

6. Порядкове число ставить знова архівіст, в порядку опису на картці й на справі чорнильним олівцем заголовного аркуша, не займаючи тексту.

7. Число аркушів зазначають із справи, якщо по перевірці виявиться, що стара нумерація певна, хоч би справа складалась із двох і більше частин. В опису зазначається: число аркушів 87+19+127, або: число арк. 123 без перших 23, то-що.

Якщо число аркушів не відповідає зазначенню, багато аркушів загублено, аркуші нумерують наново чорнильним олівцем на здорових місцях рукопису, не займаючи тексту. Білих аркушів не нумерують.

8. У примітках подають відомості про цілість справи або про її особливості. Напр., повідомляється, що в справі є автентичні грамоти або плани, мапи, то-що.

9. Журнали засідань, протоколи, укази з вищих установ, надіслані підлеглим місцям то-що, описують серіями, не зазначаючи змісту їх. Напр.: журнали засідань Губ. Канцелярії за 1723 рік. Укази Сенату Намісн. Правління за 1785 р. й т. инш. Якщо бракує чималого числа аркушів подібних серій, описувач одкладає складання карток, аж поки набереться значніша кількість подібного матеріалу.

10. Окремих аркушів розрізнених справ, що їх змісту та зв'язку з іншими аркушами визначити неможливо, через ветхість

або з інших причин, не описують і складають окремо для опису й розбору.

11. Справи про службу урядовців, службові списки, прохання про відставку, нагороди описують коротко, зазначаючи діловод. фонд, дату, число аркушів. Заголовок же дають загальний: «про службу такого-то».

12. Скарбничі книги, рахунки, статистичні відомості про ціни й інші серії однорідних документів із одної й тої самої установи описують сумарно: «Рахункові книги такої-то Казенної Палати за такий-то рік», «Хлібні ціни по Київск. губ. за 1723 р.» то-що.

13. Описані справи звязують у пачки по-можливості не більші як 2—3 вершки завтовшки, з картонними покриттями; на пачці зазначають числа справ.

На таких засадах проводилася описувальна робота в цьому відділі Архіву. Треба сказати, що результати цієї праці були позитивні і де в чому навіть несподівані. Це останнє виявилося в тому, що серед паперів установ Київщини XVIII віку було знайдено чималу кількість справ з архівів Малоросійської Колегії, Генеральної Військової Канцелярії, Генерального Суду та інших установ Старої Гетьманщини. Ці фонди року 1785 за сенатським наказом були розподілені поміж намісництвами: Київським, Чернігівським та Новгородсіверським, справи ж загального характеру окрім того перевезено було всі до Чернигова. Позитивність же такого способу описування виявилася в тому, що архівний матеріал зразу ж реєструвався, сортувався й описувався і за короткий порівнюючи час (з осені 1924 року до осені 1928) описано було близько 20.000 справ; картковий опис вже давав змогу дослідникам приступити до наукової розробки цього цінного матеріалу, що і роблять зараз професори Гермайзе, Клименко, Рибинський, Бродський, Оглоблін, Ткаченко, Шамрай, Кравченко, Тищенко і ще кілька молодших дослідників.

В цьому ж третьому відділі переховується також і колекція ревізій та люстрацій скарбових маєтків Поділля XVIII та початків XIX віку. Нижче читач знайде детальніший огляд справ цієї колекції, що перевезли її колишні Кам'янецькі професори Є. Д. Сташевський та П. В. Клименко. Ця колекція описана вже в Архіві давніх актів і зараз же притягла до себе увагу дослідників. Справи цієї збірки ретельно вивчає т. Кравченко та проф. П. В. Клименко.

Закінчуючи загальний начерк складу архівних фондів в Архіві давніх актів, мені доводиться додати до вищенаведеного небагато. Архів закінчив 75 літ свого існування. Довго наукове життя Архіву як установи було невиразним і непевним. Наукова робота в Архіві велася переважно, а може й виключно, сторонніми особами, головне членами Археографічної Комісії. Спеціально архівно-наукові завдання опис, систематизація, кустодіювання, складання покажчиків і т. д. стояли на невисокому рівні, робота йшла мляво, викликаючи критичне до себе ставлення з боку наукових кол. Причина полягала в недостатчі коштів, в малих штатах, частій зміні службовців, в малій їх науковій підготовці, нарешті в невдалій системі опису, яка встановлена була законом 1852 року. Лише незадовго перед війною становище трохи покращало. Воєнні часи і роки розрухи принесли Архіву і багато втрат і зміни в юридичному положенні Архіва. Архів перейшов до Академії Наук року 1921-го, а року 1924 Центральне Архівне Управління взяло Архів до свого відання. Академія Наук пробувала організувати розхитану архівну організацію, але часи були тяжкі, бракувало грошей на платню, не було палива, паперу, чорнила. Наукова робота завмерла і лише з 1924-го року почала налагоджуватися планова архівна праця. Від того часу описано щось із 20.000 справ і близько 40.000 актів, складено покажчики видрукованих актів, покажчики алфавітні іменовий та географічний до описів (близько 120.000 карток), зроблено багато технічних поліпшень, проведено електрику, водогін, поставлено нові шахи й стелажі, стали вживати досконаліших способів консервації архівних матеріалів, значно поповнили бібліотеку словниками, генеалогічними, геральдичними й іншими справочниками, оправили в міцні палятурки книжки цієї довідкової бібліотеки і т. д. Вступаючи в останню четвертину першого віку свого існування, Архів одержав змогу випустити в світ цю довідкову книжку, щоб ознайомити широкий загал радянського громадянства з тими скарбами, що переховуються в Архіві. Для наукових же робітників ця книжка, сподіваємося, дасть змогу ввести до наукового вжитку той архівний матеріал, який опрацьовано силами архівних робітників за 75 літ існування Центрального Архіву давніх актів.

АКТОВІ КНИГИ

Київського Центрального Архіву Давніх Актів.

Між архівними фондами, що зберігаються в Київському Центральному Архіві Давніх Актів, на першому місці, й кількістю історичних матеріалів і науковою їх цінністю, безумовно стоять актові книжки колишніх правобережних Польських воєводств—Київського, Волинського, Подільського й Брацлавського. Щоб зберегати власне цю збірку документів, утворено було наш Архів, від неї одержав він і свою назву й своє значіння, як архівосховища першорядної історичної ваги.

У цьому нарисі ми не будемо говорити ні про походження й розвиток актових книжок та їх наукове значіння, ані про історію тих установ, у діловодній практиці яких їх було прийнято, ані нарешті про цікаву історію нашого Архіву, який дав цим дорогоцінним решткам старовини, сподіваємось, останній й міцний притулок. Наше завдання—скромніше. Ми хочемо лише ознайомити читача з наявним складом актових книжок Архіву Давніх Актів та з деякими нашими спостереженнями та міркуваннями, що-до їх теперешнього стану: як вони склалися, переписувалися, опрацьовувалися й т. ин. Про загальні питання ми будемо говорити як-найкоротше й то лише тоді, коли цього не можна буде обминути.—Підкреслимо ще, що розгляду нашому підлягає тільки той актовий матеріал, що його занесено до «Списка актовых книгъ, хранящихся въ Киевскомъ Центральномъ Архивѣ», якого було надруковано в «Кіевскихъ Университетскихъ Извѣстіяхъ» за 1862—64 р.

Актові книги нашого Архіву розміщено в величезній залі будинку ІНО (кол. Київський Університет), у 26 подвійних шафах на 3 і 4 дверки кожний, причому в деяких шафах книги поставлено в два ряди; загальний лінійний розмір усієї збірки—554,9 метр.—Всього (за «Спискомъ») рахується 5838 актових книжок, яких поділено на 62 відділи за числом тих

установ, з архівів яких ці книжки передано до нашого Архіву, а саме повітових («уѣздныхъ») судів та деяких городових магістратів, ратушів та судових палат губерній колишнього Польського Правобережжя.

Згідно з законом про утворення Київського Центрального Архіву, тут мусіли бути зосереджені тільки «древнія актовія книги за прошедшія столѣтія, включительно до 1799 года», але місцеві установи колишніх воєводств, користуючися цим випадком, здали до Архіву, під виглядом актових книг, багато й інших архівних матеріалів, які жадною мірою до актових книг не стосувалися, наприклад, архівні справи за часів Катерини II; було здано книги зовсім не початі—без записів ¹⁾ і нарешті друковані книжки ²⁾. Іноді, коли в тій самій актовій книжці було записано документи до 1799 р. і після нього, — такі книжки теж здавалися до Архіву. Найпізніші подібні записи було здано за 1836 р.

В таблиці, яку ми подаємо в додатку до цієї статті, зроблено в небагатьох загальних цифрах звід даних «Списка актовыхъ книгъ» ³⁾.

Як видно з цієї таблиці (графа III), кількість книжок окремих фондів, у залежності від часу заснування архіву та кількості архівів старих польських установ, які було в ньому зосереджено,—була не однакова. З Новоградволинського та Гайсинського магістратських архівів, напр., було передано лише по одній книжці, між тим як з архіву Луцького повітового суду прибуло аж 1162 томи ⁴⁾.

Цифри графи четвертої таблиці показують кількість аркушів книжок кожного фонду. Складено її на підставі виключно даних «Списка актовыхъ книгъ».—Цифри цієї графи не можна

¹⁾ Кн. № 375, 5671, 5676.

²⁾ Книжки «Прав Майдебурзьких» польською мовою та латинською. Вид. 1565, 1568, 1629 р.р.—Див. кн. № 1292, 4570.

³⁾ Самий «Список» є досить компактний том на 216 ст. Актові книги перелічено там по архівних фондах різних установ за загальною порядковою нумерацією. Матеріяли різних років надзвичайно переплутано й, щоб вибрати їх за перший-ліпший рік, треба покласти чимало роботи. Щоб полегшити дослідникові працю в цьому напрямку, ми подаємо, як додаток до нашої статті, хронологічний покажчик актових книг, де їх впорядковано по роках.

⁴⁾ В Луцькому фонді зосереджено книги судів земського, гродського, каптурових, подкоморського та багатьох інших установ.

вважати за цілком точні, бо саму нумерацію книжок проведено взагалі не досить ретельно й помилки тут зустрічаються часто ⁵⁾. Проте ці помилки в загальній масі біля 3 міл. аркушів не мають особливого значіння. Більш ваги має те, що в фонді Кременецького пов. суду є 130 скриньок з рештками попсованих книжок старих Кременецьких установ, кількість аркушів й актів яких з'ясувати не можна (див. далі), а також 400 пакетів окремих документів архіву Подільської палати гр. суду й Ушицького пов. суду, змісту яких у «Спискѣ» не показано. Нарешті відзначимо, що деякі книжки перенумеровано не по аркушах, а по сторінках ⁶⁾.

Що-до п'ятої граfi—кількість актів,—то цифри цієї граfi лише приблизні. Жадної реєстрації та переліку актів досі зроблено не було й навряд, щоб їх можна було коли-небудь зробити точно, бо в книгах є безліч актів попсованих—без початку й кінця. Точніші відомости ми маємо тільки про кількість актів тих книжок, що вже вивчено та описано. Щоб установити цифри цієї граfi, ми вжили такого методу: підраховавши кількість аркушів та актів усіх описаних книжок, ми з'ясували, що в середньому на один акт приходить ся по 0,85—0,86 аркушу (простіше— $\frac{6}{7}$ арк.), а це на 2.981.700 аркушів (крім скриньок та пакетів і після невеличкого заокруглення цифр—по 5 актів на 1000 аркушів) дає приблизно 2.565.000 актів. Разом же з документами Кременецьких скриньок та окремих пакетів, гадаємо, не менш, як три мільйони актів.

Нарешті, остання графа таблиці показує хронологічні межі кожного фонду. Як видно з цієї граfi, стародавніша книга, яка збереглася в Архіві,—кн. № 4384, від 1520 р., належить до фонду Кам'янецького гор. магістрату; до того ж фонду належать і найновіші записи актів від 1836 р. (кн. № 4554) ⁷⁾.

Не вважаючи на значну кількість актових книжок, що зберігаються в Київському Центральному Архіві, все ж вони

⁵⁾ Акти комісій, що перевіряли цілість книжок на місцях, а іноді й в Київі, рідко коли виправляють помилки основної нумерації. Ці акти звичайно підшивалися наприкінці книги. Звертає на себе увагу книга № 3536, де зовсім немає провірочного акту.

⁶⁾ Див. фонди № X, XIII, XXVIII—XXXII, XXXVI, XL, L, LV.—Підводячи підсумки кількості аркушів, ми взяли це до уваги.

⁷⁾ В «Спискѣ» згадується ще книга 1519 р., але це є не актова книга, а лише пізніша копія окремого документу цього року. Таких старовинних документів, іноді навіть від часів Витовта й Свидригайла, зустрі-

становлять лише невеличку частину того, скільки їх у дійсності було ⁸⁾). Знищено до щенту всі книги духовних, цехових установ, замкові книги приватних великих власників та багато інших, про існування яких ми знаємо лише по окремим виписам, які випадково збереглися в актових книгах земських та гродських судів.

Від архівів міських державних та громадських установ у невеличких містах та містечках залишилися здебільшого також тільки самі мізерні рештки попереднього їх складу. Так від архіву м. Вижви за добу з 1601 до 1770 р. заціліло лише 5 книжок, стільки ж залишилося й від архіву м. Ратна за 1599—1796 р.; від архіву м. Бара, що одного часу відігравав досить значну ролю в колонізації країни, збереглося за добу з 1659 до 1785 р. усього лише 3 книжки ⁹⁾). Маючи на увазі той великий період часу, який охоплюють ці рештки архівів, треба гадати, що вони повинні були колись зберегати в собі багато десятків, коли не сотень книжок. Навіть такі великі архівосховища, які були в Луцьку, Кам'янці, Володимері та ин. великих містах, збереглися не повними й частенько трапляється, що й тут бракує багатьох актових книг. Звертає ще на себе увагу, що особливо мало чомусь доховалося до нас книг каптурових та подкоморських судів.

Перш ніж перейти до дальших зауважень, ми повинні зазначити, що в цих зауваженнях ми будемо говорити здебільшого про актові книжки давнішої доби—до половини XVIII-го віку й до того ж переважно про книжки земських та гродських судів. Усі ж інші книжки, як ті, що мають безпосередній зв'язок з останніми—книги протокольні та судові реєстри, так і ті, що уявляють собою лише збірки окремих документів, яких тільки оправлено вкупі,—ми залишаємо на боці. Додамо також, що ці зауваження далеко не завжди можна пристосо-

чається чимало в актових книгах пізнішої доби (напр. у кн. № 4599 від 1700 р. вміщено 43 старих документи, починаючи з 1632 р.; у книзі № 4603—24 документи, починаючи з 1530 р.). Здебільшого це копії різних королівських привілеїв, надань на маєтки й т. ин., що сторони подавали до суду при розгляданню їх справ. Нижче ми перелічимо деякі такі документи, що знаходяться в книгах, яких тепер уже вивчено, але описів їх ще не надруковано.

⁸⁾ Див. нижче—Кременецькі скриньки.

⁹⁾ Ці зацілілі книжки, здебільшого, є тільки збірки окремих документів, яких пізніше було оправлено вкупі.

увати до всіх без винятку актових книжок. Тоді як загальні діловодні принципи та форми скрізь залишалися однакові, окремі деталі внутрішніх розпорядків канцелярського діловодства,—що-до переписки документів у книжку, нумерації їх, оправи книжок і т. ин., змінювалися різними часами в різних місцевостях залежно від особи та тих чи інших звичок керівників судовими канцеляріями,—писарів, регентів та ин.

Кожна актова книга мала в собі, звичайно, акти одного року й тільки часом, коли, з приводу ворожих наскоків або внутрішніх заколотів, судові установи не функціонували по декілька місяців, акти двох, ба навіть і трьох років опрацьовувалися в один том ¹⁰⁾. Частіше бувало навпаки: актовий матеріал одного року був такий великий, що для оправи його треба було розподіляти на два томи ¹¹⁾. Проте все ж не мало зустрічається в нашому Архіві книжок по 2.000 й більш аркушів у томі.

Актові книги написано на грубому сіро-жовтуватому або синюватому папері, здається, переважно місцевої фабрикації. Формат книг звичайно—в $1\frac{1}{2}$ аркушу листового паперу (34×22 см.), іноді бувають книги трохи більшого формату (до 42×27 см.), а також формату аркушу, якого складено вздовж не вдвоє, а вчетверо (34×11 см.).

Що-до мови, якою писано актові книги, то тут ми помічаємо цікаву боротьбу мов, які вживало різними часами керівне в державі шляхетство. Всі давніші книги колишніх Литовських воєводств писано староруською мовою, якою тоді говорило все шляхетство литовсько-руського походження; лише деколи зустрічаються акти польські або латинські. Починаючи приблизно з половини XVII віку, в міру того як руське шляхетство полонізувалося, все частіше трапляються книги польські; в XVIII в. польська та почасти латинська мова зовсім витісняє з судового діловодства руську мову. Справа залишається так протягом усього XVIII в. і тільки наприкінці

¹⁰⁾ Ми кажемо тут про актові книги, що збереглися цілком, бо в нашому Архіві є багато таких книжок, де зосереджені рештки багатьох поповнених книжок різних років.—Див. напр. книги № 2092, 2106, 3763, 4597 і багато інших.

¹¹⁾ Напр. книги № 2055—2056, 2063—2064 та інші.

його, після розділу Польщі, діловодство деякий час ведеться російською мовою.—На Поділля, яке з давніх часів належало до Польщі, руської мови в діловодстві зовсім не вживали й воно йшло виключно латинською та польською мовою. Правда, у Кам'янці, де існувала значна вірменська колонія, яка мала свою власну юрисдикцію, досить багато книжок написано вірменською мовою¹²). Проте з початку XVIII в. і ці книжки переходять уже на польську мову¹³).

Перш ніж потрапити на сторінки актової книжки в установленій формі документу того чи іншого роду, усні або письменні заяви прохачів проходили цілу низку стадій свого діловодного розвитку. Ці заяви перш усього записувалися до книги «*Protokollon relationum*», де коротко формулювалася суть справи; запис завжди підписував прохач. Ці протокольні книжки мали характер чорнових книжок і, в міру закінчення справ, відповідні записи викреслювалися¹⁴). В разі коли справа, в проміжній або остаточній стадії, переходила на розглядання суду, вона вперше заносилася до судового реєстру (*Regestr ordynarynyj spraw*)¹⁵). На кожній сторінці цього реєстру містилися один або два записи справ, в яких показано було імена позовника та відповідача й коротенький виклад сути справи; у другій частині запису викладалася постанова суду, часом з докладними мотивами цієї постанови. Першу половину запису писав який-небудь канцелярист, що ж до другої, то її вписував, безсумнівно, досвідчений юрист, треба гадати, хто-небудь з членів суду або вищих канцелярських урядовців. Ці останні записи писано завжди іншою рукою, ніж перші, і вони були головнішим матеріалом при формулюванні постанови суду, коли її вносили до актової книжки.

Простіші справи, напр. духівниці, дарчі записи й т. ін., що не потребували судового обговорення, вписувалися до

¹²) Кн. № 4383, 4386, 4390 та ін.

¹³) В різних книгах зустрічаються ще окремі документи єврейською (кн. № 310), німецькою (кн. № 1384) та французькою (кн. 2344, 2355) мовами.

¹⁴) Див. кн. № 5269, 5272, 5276 та ін. Зустрічаються іноді записи, яких не викреслено, очевидно тому, що справи ці залишилися чомусь незакінченими.

¹⁵) Див. кн. № 4880—5069 та ін.

актових книг з оригінальних документів, після того як хто-небудь з відповідальних урядовців робив на заяві прохача вступну та кінцеву формулу акта ¹⁶⁾). Складні акти—судові декрети та ін.,—попереду складалися начорно й тільки потім переписувалися в актову книгу. Гадаємо так тому, що в книгах взагалі зустрічається мало помилок та поправок, а це було б неможливо, коли б акта було написано зразу начисто.

Готові, зформульовані акти записувалися в актову книгу, суворо додержуючись судового реєстру. Досить часто в книгах зустрічаються замість повного тексту документів лише одні їх заголовки: самого тексту немає, а для його залишалося чисте місце ¹⁷⁾). Трапляються також іноді акти, яких написано то надто стислим, порівнюючи з сусідніми актами, начерком, то навпаки їх занадто розтягнуто. Всі такі випадки цілком з'ясовує запис в акті № 95 книги № 3495, від якого залишився один лише заголовок: «Nie oddała strona do zapisania tej transakcyi y dla tego nie jest zapisana». Очевидно, коли, за судовим реєстром, треба було записати акта, якого ще не було остаточно зформульовано, то переписувач, щоб не припиняти роботи, залишав для такого акта досить велике, на його погляд, чисте місце й писав далі. Іноді переписувач помилявся й залишав не таке місце, яке було потрібне, так що потім доводилося стискувати або розгоняти начерк. Коли ж бувало, що справа чомусь не доводилася до кінця, її місце так і залишалося чистим.

Переписувалися акти в книги не зразу після судового засідання, а через більш-менш довгий час. Бувало це раз через те, що акта треба було зформулювати, а по-друге й самий розмір актів бував остільки великий, що переписка їх вимагала довшого часу ¹⁸⁾). Як довго іноді йшла робота над книгою, поки її не було остаточно закінчено, показує такий запис у Виницькій книзі № 4602, від р. 1717: «Ta xięga numero alphabetico do inwentarza wpisana zkonfrontowana A^o. 1724».

Акти переписувалися на папері згорнутому в тетраді—«секстерни», звичайно по 4—6 аркушів; текст на абзаци не роз-

¹⁶⁾ Див. два перших акти в кн. № 4574.

¹⁷⁾ Див. кн. № 3496, 4604 та ін.

¹⁸⁾ В подкоморській книзі № 4804 є, напр., акт, якого написано на 95 арк.; книга № 4885 має в собі 998 аркушів, на яких записано акти справ, що їх суд розглянув менш, як за два тижні.

поділявся; кількість рядків на сторінці була найрізноманітніша залежно від начерку переписувача; іноді в одному акті ми спостерегаємо різні начерки,—очевидно, його писали кілька осіб.—Як загальне правило, окремі акти ніхто не підписував, але інколи це робилося: наприклад, в Київській гродській книзі № 793 писар підписав кожного акта; в деяких інших книгах підписи урядовця зроблено на кожному аркуші.

Вимога закону про запис справ поточних в окремі книги від справ записових або декретових виконувалася далеко не завжди й є багато книжок, де всі ці справи записано за порядком судового реєстру під ряд в одну книгу, за однією нумерацією актів й аркушів. Бувало часто, що книжки переписувалися без заголовків окремих актів; ці ж останні вносилися пізніше іншою рукою, треба гадати, при остаточній обробці книги. В таких заголовках часом трапляються помилки й перекручування не тільки імен, але й самій суті справ. Не часто, але бувало й так, що ці заголовки так і залишалися не записаними ¹⁹⁾.

В найстародавніших книгах окремі секстерни нумерувалися слов'янськими літерами ²⁰⁾. Крім того, щоб мати змогу впорядкувати аркуші, коли їх буде випадково переплутано, робили так: перше слово кожного аркушу й навіть сторінки повторювали під останнім рядком попередньої сторінки.

Переписані секстерни складавалися вкупі звичайно за місяць в окрему пачку. 12 таких пачок складали актову книгу за цілий рік, на останньому аркуші якої робився запис за підписами уряду, що книгу закінчено. Після цього всім актам складався реєстр, в якому перелічувалися лише імена без змісту справ. Реєстри складалися—один на всю книгу або іноді й на кожний місяць окремо. Вміщувалися вони на початку книги й звичайно по аркушах не нумерувалися ²¹⁾.

Акти нумерувалися здебільшого разом з складанням реєстрів, хоча трапляються й такі книги, де нумерації зовсім не

¹⁹⁾ Див. кн. № 15, 919, 924 та ін.

²⁰⁾ Див. кн. № 921, 2067, 2090, 2097 та ін.

²¹⁾ В Кременецькій книзі 1578 р. (скрин. № 1482) є такий запис: «Реєстръ справъ судовыхъ земскихъ повету Кременецкаго, которые на-кротце списаны суть для того, жебы тым бордзей у сихъ книгахъ нижей написаныхъ sprawy находитися могли, чого кому потреба будетъ».

проведено ²²⁾. Звичайно вона провадилася одна по всій книжці, але є не мало книжок, де її проведено окремо для кожного місяця або кожного відділу, на які розподілялася книга ²³⁾. Нумерація проводилася арабськими цифрами, але іноді вживалася також і слов'янська нумерація ²⁴⁾.

Що-до нумерації аркушів, то, здається, вона не вважалася за потрібну й провадилася значно пізніше, може бути, навіть тоді, коли вже в ХІХ ст. місцеві комісії здавали книги до Центрального Архіву. Часто зустрічаються в одній книжці по дві ба навіть по три нумерації аркушів різного часу. Частенькі помилки в нумерації вказують, що вона провадилася вже тоді, коли самі книги в значній мірі загубили своє практичне значіння. Трапляється часом і так, що в книжках з переплутаними та дефектними актами різних років, аркуші перенумеровано зовсім правильно ²⁵⁾. Нарешті ми маємо на це й безпосередні вказівки в записях у тексті книжок так, напр., Виницька гродська книга 1714—16 рр. № 4600 була перенумерована лише 15/V-1796 р., така ж книга № 4601—в 1790 р.; Луцьку гродську книгу 1579 р. № 2053 перенумерував архівіст луцький К. Кмита лише через двісті років—28/VII-1781 р. і т. д. ²⁶⁾.

Ціла низка постанов сеймів та повітових сеймиків ²⁷⁾ свідчить, що шляхетство завжди приймало близько до серця й піклувалося про сохраннысть актових книжок, які зосереджували та зберегали в собі, як тоді казали, шляхетські «права, вольности, гонори й субстанції». Тому ми частенько зустрічаємо в актових книжках вказівки то на загальні ревізії архівів, то на перевірку окремих книжок й навіть на переписку їх в цілому. Так, 1749 р. було перевірено цілу низку Луцьких актових книжок з кінця ХVІ віку ²⁸⁾; Луцьку гродську

²²⁾ Див. кн. № 919, 5262, 5263.

²³⁾ Див. кн. № 36, 39, 1603, 2084, 2090, 2102, 2105, 4602, 4604 та ін.

²⁴⁾ Див. напр. кн. № 2097.

²⁵⁾ Див. напр. кн. № 948, 952, 962, 963, 2069, 2071, 2097 та ін.

²⁶⁾ В Луцькій гродській книзі № 2088 є такий запис: «*te xiege zapisowe R. 1598 zinwentowalem R. 1694, Febr. 1 dnia. Alexander Bołochowicz na Hulanikach Hulanicki*». Правдоподібно, що при цій нагоді книгу було й перенумеровано. Такі ж записи є в книжках № 31, 962, 963, 793, 2079 та ін.

²⁷⁾ Арх. Ю.З.Рос. ч. II, т. I. стр. 95, 155, 236, 273 і баг. инш.

²⁸⁾ В книзі № 2080 ми знаходимо такий запис: «*Anno 1749 die Junij... vigore laudorum woiewodstwa Wołł. delegowani do rewzyi tey xiegi atten-*

книгу 1585 р. № 2065 було ревізовано р. 1675; р. 1693 її було записано до інвентару й нарешті ще пізніше, мабуть наприкінці XVIII в. (дату не визначено), було перенумеровано по аркушах.

Коли книгу було попсовано вогнем чи вогкістю так, що користуватися з неї становилося неможливим, її переписували всю з початку й до кінця наново. Часом в книзі про це буває відповідний запис; так, у Луцькій гродській книзі 1600 р. № 2111 записано, що її було переписано за короля Михайла Вишневецького (1669—73 р.). Коли ж такого запису в книжці немає, то з'ясувати чи книга оригінальна, чи її переписано,— не легко.—Крім уважного спостереження якості паперу, водяних ознаків, начерку, при цій нагоді треба звернути увагу ще на те, чи нема в книзі слов'янської нумерації «секстернів», власноручних підписів урядовців, записів про перевірку актів та видачу оригінальних документів їх власникам й т. инш.²⁹⁾. Коли ці прикмети в книзі є, то таку книгу з значною певністю можна вважати за оригінальну³⁰⁾.

Крім писаних актів у книгах досить часто трапляються також і друковані документи, здебільшого обіжні листи королівські, постанови вальних сеймів і т. ін., а також записи, які не мають жодних стосунків до судових справ й є наслідком то побожних почувань канцеляристів, що писали книгу, то їх поетичних та художніх талантів, а то іноді й їх бешкетувань.

Переглядаючи книги будь-якого суду за цілий ряд років, ми часто спостерігаємо, що в тексті книг за певний період, то з початку й наприкінці їх, то з початку і наприкінці окремих місяців чи інших відділів книги, зустрічаються різні записи, що підкреслюють той або інший настрій переписувача. Так, напр., у Виницькій книзі № 4599, слідом за заголовком

tissime zrewidowali u rękami naszymi podpisali» і потім підписи трьох ревізорів — Охоти Перетятковича, Леона Йозефа Малинського й Антона Радвинського. Див. також книги № 924, 925, 2067, 2071, 2074, 2079, 2082, 2085, 2094.—Записи про ревізію містилися на першому та останньому аркушах книги.

²⁹⁾ Записи ці: «correctum et originale recepti» містилися звичайно на берегах книг біля відповідних актів і здебільшого були підписані власником документу або його довіреном.

³⁰⁾ Поновлено книги № 3535, 4593, 4602, 4604 та инш.

переписувач пише: «*Utinam, quam felicissime cedat. Ad Majorem Dei gloriam beataeque Mariae Virginis honorem. In tuo, Jesu, auxilio haec scribere incipio*»³¹⁾. У Виницькій же книжці № 4603, закінчивши один з відділів, переписувач із задоволенням замічає: «*Finis coronat opus*». Іноді в склад канцелярії потрапляли канцеляристи, що добре малювали, й тоді книги цього суду за цілий ряд років оздоблювано художньо зробленими, пером або фарбами, заставками, він'єтками, кінцівками, а іноді й цілими малюнками³²⁾. Звертає на себе увагу ще цікавий запис в книзі Олицького гор. ратушу № 3347, що являє собою цілу розправу латинською мовою про адвокатів та їх обов'язки з посиланням на різних класичних та духовних письменників.

На сторінках актових книг трапляються, правда, досить рідко й інші твори веселішого та вільнішого характеру. Так, напр., у книзі № 4604 є надзвичайно живо з натури зроблена карикатура на якогось Йозефа Грача, треба гадати, особу добре відому в м. Виниці. Намальовано огрядного шляхтича в кунтуші й з величезним носом; він кидається на когось з голою шаблею. Під малюнком підпис: «*Jos. Gracz, nie tak ty (розуміється «страшений»), iak nos twoj*».

³¹⁾ Такі побожні записи робили не тільки звичайні переписувачі, але й вищі урядовці; так вищезгаданий п. Гуляницький (див. прим. № 26), кінчаючи свій запис у книзі № 2088, додає: «*Ad M.(ajorem) D.(ei) G.(loriam) et b.(eatae) M.(ariae) V.(irginis). Amen*».

³²⁾ Див. кн. № 4424, 4599, 4600, 4603, 4604 та ин.—Звертають на себе увагу надзвичайно добре зроблені фронтисписи титульних карток у кн. № 4424 і 4604. У книзі Кам'янецького гор. магістрату 1646—8 р.р. № 4424 виділяється намальований фарбами герб м. Кам'янця, а заголовки актів написано ціноброю уставом художньої роботи. Не менш пишний вигляд має також Київська гродська книга № 793 з 1779—80 р. У ній звертає на себе увагу написана уставом титульна картка, на звороті якої намальовано герб київського воєводи Станіслава Любомірського з похвальними на честь його віршами, які склав мабуть теж місцевий канцелярський пііта. Дуже цікаві вірші вміщено й наприкінці книги; подамо їх тут цілком:

«*Lubicz, Ciołek y Tępa Podkowa sędziowe*

Stanowili wyroky, ta xięga opowie.

Podwoiewodzy, sędzia y pisarz wraz z niemi

Łączyli się zdaniami iednomyslnie swemi.

A kiedy nie do smaku, co się komu stało,

Tak Bog chciał, czyli szczęście tak jego kazało».

«*Sic Superis visum est. Sic voluere Dii. Sic Fata tulere*».

Іншими проявами гумористичного настрою канцеляристів є так звані жартливі акти, де «судові паничі», нудячись в канцелярії, осміювали своїх товаришів та знайомих або описували різні епізоди їхнього життя. Цікаво, що в одному з них, якого ми тут подаємо в стислому викладі, в такій мірі витримано тон і стиль справжнього документу, що підчас нумерації актів було не помічено, що це не є серйозний юридичний акт, й занумеровано поруч із іншими актами; до реєстру проте його не записано ³³⁾.

Звернімось нарешті до останнього роду творів неофіційного походження, що найчастіше трапляються в актових книгах, творів, які мають вже злочинний характер,—до актів зфальшованих. Документи такого роду трапляються зрідка й в найдавніших книгах, але далеко частіш бувають вони в книгах пізніших. Раніш, коли книги переховувалися за трьома замками, вчинити в них будь-яку «фабрикацію або компіляцію», як висловлювалися тоді, було затrudно. Не так було пізніше, після розділів Польщі й особливо за часів Олександра й Миколи I. З одного боку нові російські порядки настирливо вимагали від численних польських, здебільш безпомісних шляхтичів доказів їхнього походження, документів на маєткові володіння то-що, з другого—доступ до старих актових книг, що зробились тепер звичайними архівними справами,

³³⁾ Наведемо тут три таких акти, як приклад важкого канцелярського гумору. Од першого візьмемо лише один заголовок, а два других наведемо в короткому викладі. 1) «Zapis wieczystey darowizny części wsi Niebywalee od Jego M-sti Pana Okołodubonicza, podstolego Jerosolimskiego, Jego M-sti P. Podberbeliczkowskiemu, Lowczemu Babilonskiemu, dany u służacy» (кн. № 2218, ар. 261—2, акт без нумера). 2) «Протестація пана Івана Цодика, интролиггатора володимерского на подданую замковую Петровую, прозвиском «Гологузиху». П. Цодик «жалосне, а праве плачливе» скаржиться на шинкарку Гологузиху й оповідає, що він з приятелями, будши в неї в шинку «на бесіді», випили «коновочокъ нецехованих пива з десять або зо два десятки и, кгда вже вправе в красу подпивши», хтіли йти додому, то вона «недбаючи на вини, противко таковымъ здирцамъ уфаленые» за кожную «коновочку так невеликую» «взяла и, по грошу вытегнувши, на пожитокъ свой обернула» (кн. № 95, ар. 240, акт № 253). 3) Халимон Малиш, козак запорозький, скаржиться на Куцка Голиша, теж запорозького козака, що, як зйдуться вони до шинку, то Голиш випиває вдвое більш за нього, а коли почнуть грати в карти, то не платить грошей (кн. № 15, акт № 363).

значно полекшав. А якщо нові російські установи не вимагали автентичних документів, а лише засвідчені від місцевих повітових судів виписи з актових книг, то справа полягала лише в тому, щоб в аби-якій актовій книзі виявлено було запис потрібного шукачеві змісту про шляхетське його походження або яку іншу потребу. Члени повітового суду не повинні були бути палеографами, й тому без труднощів,—особливо, якщо до цього додавано дешифру до їхнього злиденного утримання,—стверджували точність виписів найгрубіших підробок. Що-до осіб, які чинили ці підробки, то, за поширеною тоді пристрастю до позвів, в середовищі судових службовців та панів з палестри, себ-то адвокатів, що тинялися по канцеляріях, завжди знаходилися спеці, що до тонкощів знали канцелярську справу й могли утворити перший-ліпший документ на вимогу замовника. Порожні аркуші в актових книгах почали швидко заповнюватися новоствореними актами, в яких іноді лише випадкове обмовлення, невлучно вжитий юридичний термін то-що могли відкрити неофіційне їх походження. Фальсифікатори не обмежувалися лише вписуванням своїх підробок на чистих аркушах та іноді підчищуванням імен та прізвищ в автентичних актах, але в деяких випадках просто заміняли в книгах окремі аркуші й навіть цілі «тетраді» новими. Це останнє через кепський стан книг, напр. таких, як найдавніші Кременецькі книги (див. нижче), часто не являло особливих труднощів. Щоб викрити фальшивий акт, доводиться вдаватися до різних способів, починаючи з перевірки водяних ознаків на папері й аналізу начерку до докладної аналізи юридичних термінів і форм документів, що різного часу мінялися. Проте деякі акти підроблено так артистично, що їхню автентичність можна лише запідозрювати, але остаточно довести підробку неможливо ³⁴).

³⁴) Зрідка бувало, що фальшиві акти помічала і сама стара судова адміністрація, напр., у книзі № 4599 є два акти (№ 158а і 158б), правда дуже примітливо підроблені, що їх відзначено, як фальшиві, ще 1780 року. Непевні акти: в книзі № 31—акти I. № 4, 8, 9, 32, 44, 90, 94, 95, 125, III. № 70; у книзі № 39—акти II. № 36, 37 і 199; у книзі № 4601—акт № 89а; у книзі № 1481—акт № 21; у кн. № 1482—акт № 17 і т. д.—Цікаво між іншим, в який спосіб остаточно встановлюється підробка непевного акту № 90 в книзі № 31. Заголовок цього акту написано на початку аркушу й він починається словом «Запис». Пригадаємо, що під остан-

Додамо ще, що в тих випадках, коли замінено було окремі аркуші та цілі зшитки з підробленими документами, жодного псування оправи, шнурів та печаток на книгах не помічається. Єдине, що в цьому випадку можна припустити, це те, що фальшування зроблено ще тоді, коли книгу не було оправлено та прошнуровано й пропечатано. Тут ми підходимо до питання про оправу книг.

Всі книжки Київського Центрального Архіву, крім найдавніших Кременецьких книг та декількох пачок окремих документів, оправлено або зброшуровано. Оправи ці можна розподілити на 4 групи. В першій групі зосереджуються найдавніші оправи, звичайно важкі, з цілої шкіри, часто-густо з тисненням різних орнаментів та польського герба.

нім рядком попередньої сторінки в актових книгах звичайно писалося перше слово дальшої. Проте в данім випадкові замість слова «Запис» написано «Маніфестація». Отже аркуш з записаною на ній якоюсь «Маніфестацією» було вирвано, а замість нього вставлено інший аркуш з фальшивим «Записом».—Познайомимо читача ще з одним випадком масового фальшування актів, цікавим між иншим ще й тим, що він є в книзі досить старій, а саме в Виницькій гродській книзі 1652 р. № 4598. Книга ця збереглася далеко не вся й більшу частину її загублено. Зміст її—майже самі буденні акти, що не мали ні для кого серйозного персонального значіння. Лише в двох місцях (ар. 65—72 і 89—103) вміщено документи першорядної ваги, які різко відрізняються від решти актів. Придивляючись ближче, ми помічаємо, що водяні ознаки й начерк цих аркушів інші, ніж у решті книги; на деяких документах є власноручні підписи заінтересованих осіб, що в актових книжках взагалі не вживається. Але найважливіше, що примушує відкинути думку про автентичність цих актів,—це їх зміст. З 12 документів, що їх вміщено на цих аркушах—8 стосуються до права володіння маєтками, 2—тестamenti, 1 акт про шляхетство й 1—про надання графського титулу від Цесаря Римського Фердинанда. Додамо, що два документи—про графство та про маєтки—належали пп. Дуніним й два—про шляхетство та один testament—п. Маєвському. Цікаво, що фальшування це було прикрито тим, що початок першого, та кінець останнього документів в нових зшитках були автентичними. Це ясно, як з начерку цих актів, так і з того, що начало останнього документу навмисне розтягнуто так, щоб підогнати його до автентичного кінця акту, якого було вписано на новій сторінці аркушу. Отже з зовнішнього боку фальшування вміщених у середині зшитку актів було прикрито, здавалося, вповні вдало й лише те, що зміст актів не відповідає характеру книги, дозволило запідозрити, а потім й доказати тут фальшування документів.

Таких книг взагалі було небагато ³⁵⁾. Далеко більше книг другої групи; їх оправлено в легкі оправи з папки з шкіряним корінцем. Деякі з них, зважаючи на тиснення на корінці, сучасні написанню самих книг, але більшість, мабуть, належить до кінця XVIII віку ³⁶⁾. Оправи третьої групи, взагалі грубої роботи, належать переважно XIX віку. Вони містять у собі здебільшого не актові книги, а збірки окремих документів, зібраних й оправлених або в самому Архіві Давніх Актів, або в місцевих комісіях перед тим, як книги здано до Архіву. Нарешті, до останньої четвертої групи належать різні підсобні в діловодстві книги, яких так багато з'явилося останніми десятиріччями XVIII віку. Їх часто зовсім не оправлено, а лише зброшуровано в паперові та картонні обгортки. Актових книжок в вузькому значінні, через їх розмір, в цій групі зовсім нема.

Нас найбільш цікавить у даному разі найчисленніша друга група книг. Тут, крім небагатьох актових книжок, що їм дано другу оправу після того, як перша остаточно зіпсувалася ³⁷⁾, є всі ті, що являють собою збірку уривків різних книжок, упорядкованих і таким чином врятованих од остаточної знищення. Робота ця була дуже трудна й наслідки її не завжди задовольняючі, але завдяки цьому збережено чимало цікавого історичного матеріалу ³⁸⁾.

³⁵⁾ Звертає на себе увагу оправа з білої шкіри з тисненнями в кн. № 2110, а також оправа кн. № 2097, 2099 та инш. Найцікавіша оправа є на книзі тестаментів Кам'янецького гор. магістрату за 1554—80 р.р. № 4429. Вона вся шкіряна з художнім складним тисненням. Рямка ліцевої сторони та весь зворот оправи покрито витисненими горельєфами різних осіб з підписами та иноді з датами.—Оправи такі були остільки дорогі, що коли регент гродський Виницький п. Каменецький замовив таку книгу, то про те, що її було «споруджено» його коштом і старанням «propter bonum publicum», про це було занотовано в книзі, як видатний вчинок; оправа ця до нас не дійшла й теперешня легка оправа цієї книги, треба гадати, вже пізнішого походження.

³⁶⁾ В Житомирській книзі № 15 від 1640 р. є такий запис: «Za staniem u kosztem urodzonego J. M. pana Josepha Rycharda Poczetowskiego, subdelegata grodzkiego Kijowskiego, Vice Regenta Zytomirskiego, roku 1752 do oprawy podana».—Таким чином без оправи книга ця лишалася 112 років.

³⁷⁾ Напр. кн. № 4602.

³⁸⁾ Див. кн. № 2069—74, 2092, 3763, 3636 та ин. Акти в цих книгах здебільшого дефектні й аркуші підклеєно з усіх боків. Нам пощастило

Переглядаючи дефектні книги, ми спостерігаємо в них хиби й іншого роду. Виявляється, що в деяких книгах загублено не окремі аркуші, а цілком цілі відділи книги ³⁹⁾. Ця обставина приводить до думки, що самі книги за ці роки не були оправлені аж до кінця XVIII в. й їх переховували в окремих перев'язаних пачках. За тих сумних обставин, в яких так часто перебували архіви, окремі такі пачки розгублено й, коли наприкінці XVIII віку, разом з запровадженням нової посади архівіста, вжито заходів, щоб упорядкувати архіви, пачки ці було вже остаточно загублено.

Натякає на різні непорядки в архівах, можна думати, і постійне піклування шляхетства за їх цілість. Чи не показують ці часті постанови сеймиків про ревізію архівів, переписку книг то-що й нарешті саме запровадження посади архівіста, що вся справа охорони архівів справді перебувала не в такому блискучому стані, як це можна було б думати, зважаючи на вагу для шляхетства архівів, де переховувалися їхні «гонори та субстанції»? І дійсно, переглядаючи актові книги будь-якого архіву, ми бачимо, що за ряд років книги збереглися цілком задовольняюче, тоді, як за дальший період від них лишаються лише мізерні рештки. Чи не дає це нам права гадати, що в першому разі канцелярією суду відала людина, що сумлінно ставилася до своїх обов'язків і пильно доглядала за сохранистю актових книг та їх своєчасною оправою. В другому разі, за завідувача, що ставився недбайливо до своєї справи, книги лишалися неоправлені й являли собою

цілком впорядкувати одну з таких книг. Це Виницька гродська книга № 4597, яку складено з рештків книг рр. 1639, 1647 і 1664. Після впорядкування вона повинна мати такий вигляд: *кн. 1639 р.*: ар. 1—2, проб., 3—8, проб., 9—11, проб., 12, проб., 13—16, проб., 17, проб., 18—26, проб., 27—37, проб., 58—65. *Кн. 1647 р.*: 279—280, проб., 281, проб., 282, проб., 273—278, проб., 70—81, 118, 82—117, 119, проб., 120—222, проб., 223—241, 61—69, 242—272. *Кн. 1664 р.*: 38—39, проб., 40—47, проб., 48—57.

³⁹⁾ Напр., кн. № 135—140 (ці книги, здається, в деяких своїх частинах переписано). У всіх цих книгах акти поточні відділено від актів записових та актів декретових. Отже в земській книзі Житомирського суду за 1715 р. (кн. № 135), поточні акти збереглися за I, VIII і XII міс., записові—тільки за I і II міс., а декретові—за III і IX міс.; за 1738 р. (кн. № 137) акти записові збереглися за I, VIII і IX міс., поточні—за VIII, IX і XII міс., а декретових зовсім немає і т. д.

лише в'язки запорошених паперів:—їх розкидали недбалі канцеляристи й вони гнили, накидані по кутках.

Спостереження та міркування, що ми навели, належать, як ми вже казали вище, найголовніше до старіших актових книг (до $1\frac{1}{2}$ XVIII в.). Наприкінці XVIII-го віку склад матеріалів, що переховуються в Центральному Архіві, значно міняється. Нижче, в додаткові до нашої статті, ми даємо хронологічний звід актових книг, де їх розподілено по роках; за допомогою цього зводу з'ясовується, що на кожний рік XVI віку припадає від 1 до 20 книг; у XVII в. ця цифра коливається між 15—35 книгами; останніми ж десятиріччями XVIII віку на кожний рік припадає по 250 і навіть більше книг. У цій масі матеріялу актові книги в вузькому значінні цього слова стають непомітні. Їх побиває число різних подсобних книжок—судових протоколів, реєстрів, книг окремих тимчасових установ, як, напр., прикордонних судів та різних комісій, метричних книг та інших окремих справ. Після того, як правобережні польські воєводства приєднано до Росії, тут запроваджують російські установи. Старі суди скасовують, і до українських архівів потрапляють такі, напр., справи, як справа про звільнення від служби генералів кн. Долгорукових та Беклешова (кн. № 5810), справа про шлюб в. кн. Константина Павловича (кн. № 5812) та багато інших, що їх потім місцеві комісії здали до Центрального Архіву, як «древнія актовія книги». Незабаром, правда, року 1797, Павел I відновив старі польські порядки; повітові суди почали знову функціонувати з виборними суддями й діловодство в них відновилося за формами, здавна встановленими Литовським Статутом та іншими законоположеннями старих часів. Число актових книг того часу навіть збільшилося, бо багато колишніх неповітових міст стало повітовими; отже повітові суди з'явилися в таких містах, як Васильків, Гайсин, Тараша, Сквиря та інш. Проте тісний зв'язок з усією імперією не міг не відбиватися на ускладненні діловодства місцевих установ, а в зв'язку з тим і на ускладненні архівної справи ⁴⁰). Усе це

⁴⁰) До речі, відзначимо тут, що термін, установлений для актових книг, що їх передавали до Центрального Архіву—1799 р. є цілком штучний. Таким чином серію актових книг тепер розділено між різними

довело, кінець кінцем, до важливої реформи в архівній справі, а саме до виділення архівів в окремий відділ при канцеляріях судів і встановлення спеціальної посади архіваріуса чи архівіста, щоб завідувати їми.

Нам пощастило в Брацлавській земській записовій книзі 1797 р. за № 4574 знайти документа під заголовком «*Oblata instrumentu na archiwistowstwo* ⁴¹⁾».

У документі цьому земський писар брацлавський Степ. Савицький оголошує всім обивателям, а також панам з палестри (себ-то адвокатам), що перебувають при Брацлавській судовій канцелярії, що «маючи на собі за законом обов'язки доглядати та розпоряджатися актами повітовими та канцелярією й бажаючи як-найкраще утримати порядок та безпеку їх», він задумав «для допильнування та поржонднего утримання їх встановити архівіста», при чому найліпший кандидат, на його думку, є п. Ян Бедржицький, мабуть один з старих досвідчених канцелярських службовців. 16-го грудня 1797 року п. Бедржицький заприсягнув на виконання своєї нової посади. Обов'язки, покладені на архівіста, були загальом такі: 1) «вірно й пильно» доглядати архіву, 2) видавати з архіву копії, виписи та інші папери й 3) не допускати жадної «фабрикації та компіляції» в актових книгах, при чому особливо підкреслювано потребу стежити за панам з палестри, що мали право особистого доступу до книг і, мабуть не без підстав, їх підозрювано до нахилу «фабрикувати та компілювати», себ-то до різного роду підробок та підчисток документів.

Розуміється, посаду архівіста встановлено було не в одному тільки м. Брацлаві. В актових книгах ми знайшли ще вказівки на існування в 1796 р. двох присяжних архівістів у м. Овручі—Миколи Макаровича й Станислава Костки Суминського ⁴²⁾, а із запису Луцької гродської книги № 2053 дові-

архівосховищами. Було б доцільніше й краще сполучити в Архів Давніх Актів усі актові книги, засновані на старопольських судових принципах, себ-то передати сюди з Окрархівів усіх, що залишилися в межах УССР, округ правобережної України, всі такі книги за весь час царювання Павла I та Олександра аж до остаточного нівелювання польських провінцій з усією імперією за Миколи I.

⁴¹⁾ Акт. № 273 від 10/XII-1797 р.

⁴²⁾ Див. кн. № 3335, арк. 11 і 113. Тут же (ар. 233-а—234) цікавий контракт між п. Прушинським, каштеляном Житомирським, й архівістом Суминським про впорядкування його приватного архіву.

дуємось про існування в Луцьку ще 1781 р. архівіста К. Кміти. Треба гадати, що в великих архівах, як Луцький та ин., посаду цю було встановлено вже задовго до того, як Правобережна Україна перейшла до Росії.

Цим самим скромним і непомітним урядовцям українська історична наука взагалі й Київський Центральний Архів зокрема повинні скласти велику подяку, бо саме вони їх тяжкою морочливою працею зберегли нам од повної загибелі не один десяток тисяч актів, іноді першорядної ваги. На нашу думку, їм саме належить праця впорядкування багатьох сотень томів дефектних актових книжок, про які ми говорили вище. Про реставраторську діяльність їхню ми знаємо із записів у деяких книжках (див. вище) і з інших вказівок, підтвердження яких ми знаходимо в актах т. зв. Кременецьких скриньок. Ми певні, що якби всі актові книжки по старому перебували тільки під доглядом та під трьома замками членів судових урядів, то значна частина матеріялів, що переховуються тепер у Київському Центральному Архіві, або зовсім не існувала, або перебувала б у такому ж безнадійному стані, в якому перебувають тепер рештки найдавніших Кременецьких книг.

Перш ніж перейти до останнього розділу документів нашого Архіву—до документів Кременецьких скриньок та окремих пакетів,—подамо тут одного цікавого акта ⁴³⁾, який яскравими фарбами малює, що діялося з Кременецьким архівом,—долю якого більш-менш ділили й інші архіви Правобережної України,—за часи народніх повстань та ворожих наїздів, яких так багато було в історії цієї бідолашної та героїчної країни.—Походження цього документу таке. В 1728 р. регент Кременецький Михайло Ян Непомуцен Воод знайшов між «кавалками» старих попсованих та розбитих актових Кременецьких книг «маніфестацію» (від 18 березня 1650 р.) колишнього регента Кременецького Євстафія Гизеля, який регентував у Кременці в 1648—50 р.р., про становище Кременецького архіву після перших двох років Хмельниччини. Через те, треба гадати, що ця «маніфестація» в деякій мірі з'ясовувала причини того

⁴³⁾ Кн. гродск. Кременецька від 1728 р. № 1647, акт № 60, ар. 595—99.

скрутного становища, в якому були старі актові книги за часи регенства Воода, він подав до гродського суду копію з цього документу, яку й було записано в актову книгу. На жаль, вже сама «маніфестація» Гизеля була в значній мірі попсована, а до того ж і копію з неї в актовій книзі 1728 р. вписано остільки недбало й переплутано, що ми не можемо подати її тут цілком, а обмежимося лише стислим переказом змісту, додержуючись проте, оскільки можна, викладу й виразів автора маніфестації. Додамо ще, що акт цей в книзі 1728 р. написано польською мовою, але здається, що оригінальну маніфестацію Гизеля було писано староруською мовою й перекладено на польську тільки, коли вона записувалася в актову книгу № 1647.

Посилаючись на доклади свої від 4/IX-1649 р. та інші бур-кграбію Кременецькому, Гизель подає, що за дорученням писаря гродського п. Яна Казимира Рожинського, «który pod Zborowem dla ojczyzny odważnie poległ», він вже 17/IV-1649 р. подав до суду «маніфестацію» про «zwiolowanie» книг гродських і земських у 1648 р. ворогами коронними—козаками та хлопами. Після цього, бачучи, що ніхто не хоче піклуватися про актові книжки, він, виконуючи свої обов'язки, коли стала добра погода, себ то з 11 до 29 червня, почав пересушувати їх, за міцною охороною, від гниття: в день на сонці, а в ночі в приміщенні, де з усіх боків був протяговий вітер. Книги лежали в кучі на землі в підвалі («w sklepie podziemnym») замковому під житловими кімнатами більш ніж 10 місяців. З немалими труднощами й небезпекою від зарази рятуючи книги, розкидані ворогами й свавільним хлопством, він припинив свою працю лише з огляду на повторний несподіваний наступ розпусних козаків та «Скифів», або орд татарських. Книги гродські він поскладавав на деревинах, а земські в скриньках, як це було й раніше, в підвалі. Що-до решти справ, протоколів і реєстрів поточних і судових, «продуктів» («producta»), різних оригіналів, паперів пп. канцеляристів, які їм доручено було їх принципалами, а також різних справ, що були доручені самому маніфестантові, які всі також було повикидано з розбитих скриньок і перемішано з іншими паперами на землі в підвалі та в досить великій засіці біля нього, то щоб зберегти й їх від гниття, він поклав їх на дошках. Після цього, замкнувши підвал на міцні засуви, він сам, рятуючи

здоров'я своє й саме життя, від'їхав звідтіля 5 липня. Минулого 1648 року він, дбаючи за тим, щоб сховати в безпечному місці протоколи, записи й справи, які не мали особливої ваги, залишився при архіві аж до самого наскоку козацького й ледве не загинув.

Зазначені вороги—козаки, буваючи в замку на варті, зараз же, ще в липні, одбили підвал, шукаючи там якихсь скарбів. Крім того до міста скупчилося безліч хлопів з багатьох сел з жінками, дітьми й худобою, а також міщан, передміщан та Запоточан; після ж того, як, 22 серпня, татари з козаками, вдершись до міста, почали сікти одних, а других, а надто жінок та міщан, брати в полон, усі надміру набилися в замок, де мешкали біля двох тижнів, і ледве не попалили будинків на вежі. Хлопи, побачивши гродські й земські книги, повикидали їх усі з скриньок, а також і протоколи минулого 1658 року, декрети, реєстри й продукти гродські і декретові минулих років, що зберегалися в скарбниці або в звичайному приміщенні—в підвалі коло Старої Брами й залишалися там після того, як відтіля було забрано книги смердючі та заразні. Потім у жовтні та листопаді того ж 1648 року козаки й хлопи повикидали їх на двір; вони до весни лежали під снігом і зовсім погнили. Що-до екстрактів, які були перемішані з оригіналами, то вони здебільшого лежали біля вікна, й тут вода з вітром за часи негоди дуже попсувала й погноїла їх; ці папери також порозкидувано, а деякі й побрато. З книжок у багатьох обірвано оправи, в інших повиривано аркуші, другі подрано на частини; з протоколів і реєстрів видрано окремі аркуші; переписані вже секстерни протоколів і декретів 1648 р., яких було не мало, записові секстерни того ж року й справи 1578—80 рр., а також і різні інші справи й «муніменти» не відомо куди занесено. Крім того, з числа книг гродських оправлених, крім тих 11-ти, та ще 12 чорнових, що їх ще 1648 р. побрали вороги та свавільні хлопи, здається, бракує ще деяких книжок, і невідомо, чи вони їх тут де поділи, чи побрали з собою, чи знищили. Щоб виявити хлопську злість і шалену огиду проти стану лицарського й своїх панів, вони зробили собі з цього підвалу або з міської бібліотеки відхідник і запоганили деякі книги, що ще там залишалися. Крім того й в канцелярії самій поруйнували груби й вікна та порубали двері.

Заявник тричі подавав маніфестації, щоб і тепер, після

другої козаччини, розшукати й повернути до канцелярії загинулі книги так, як це було зроблено в минулому році, коли книги було відшукано в різних осіб, але, не маючи змоги більш чекати, він подав протестацію про дальше судове переслідування проти всіх тих, хто винен у «згвалченню» цих книжок. Це потрібно зробити й тому, що й цього року в підданого превелебного отця Хведора Флавіяна Дубницького, тутейшого протопресвитера, на імя Федора Подлишецького, що мешкає на Сичовці, було знайдено пахолком п. Яська Потоцького актову книгу 1573 р., пошарпану й з одірваною оправою; цю книгу п. Потоцький передав до вряду й місцевої канцелярії в грудні міс. минулого року. Тим, що цей чоловік так довго мав у себе цю книгу, не повернув її з своєї доброї волі до канцелярії й не міг сказати, відкіля він її взяв, його треба притягнути до відповідальности.

Різні особи вимагають від заявника довідок про свої справи в книгах, яких тепер бракує в архіві, а тому він для свого забезпечення подав «per modum oblatae» для запису в книгах судових два реєстри: реєстер книг гродських, яких бракувало перед тим, а також реєстр усіх земських книг, які були в канцелярії до липня 1649 р., й який він склав ще того ж року.

1. Реєстр або «лічба» книг гродських Кременецьких, починаючи з 1542 р., «як це звичайно лічилось», до року теперешнього 1649. Всіх книжок було 99: оправлених—95 і неоправлених 4, а саме за рр. 1578, 1579 і 1580, які було звязано й змішано в купі й не видно, щоб що з них було куди-небудь видано, й за минулий 1648 р., якого ще не було закінчено, коли військо коронне повернулося з-під Пилявець, а тому й книгу не було оправлено. Тепер же, пересушуючи в неділю 20 червня книги й перевіряючи їх кількість, заявник переконався, що тільки одних оправлених книжок бракує 11, а саме: 1) Книги 1558 р., де були також справи 1559 і 1560 рр., 2) Кн. 1586 р., 3) Кн. 1587 р., 4) Кн. 1590 р., 5) Кн. 1591 р., 6) Кн. 1603 р., 7) Кн. 1611 р., 8) Кн. 1627 р., 9) Кн. 1637 р., але вона повинна бути в о. Дениска, якому її віддали козаки, що стояли тут на варті, 10) Кн. 1646 р.—справ поточних і записових, 11) Кн. 1646 справ декретових, що сужони були «in Januario, in Martio...» (пробіл в оригіналі). Що-до книг неоправлених, то за перші три роки—1578, 1579 і 1580 вони були розвязані й порозкидані, а за четвертий, недавно минулий 1648 рік, також роз-

в'язані й розкидані, так що мало що з старих записів залишилося. Таким чином книг гродських Кременецьких опра-влених і неоправлених, ще не впорядкованих, лічачи тут і ті, що їх повиривано з оправ, а також з вирваними й погни-лими аркушами (за винятком книг 1649 року) всього—88, а саме оправлених—80, неоправлених—4 й описаних (?)—4, «oprocъ tych zginęlych, po których xięgi też czarne wszyte zginęli?»).

II. Реєстр книг земських Кременецьких року теперешнього 1649. Зібравши 20 липня всі земські книги, що лежали в під-валі, почасти перемішані з гродськими, а почасти в замкнутій скрині, заявник налічив їх усіх—оправлених, повирваних з оправ, з відраними аркушами й погнивших—усього 24 книги, а саме: 1) кн. 1568, а також 1569—71 pp.; 2) кн. 1577—9 pp.—ціла, тільки обірвана; 3) кн. 1582—5 pp.; 4) кн. 1592—3 pp. ціла; 5) кн. 1594—6 pp.—теж; 6) кн. 1597—1601 pp.—теж; 7) кн. 1602—3 pp.—теж; 8) кн. 1603—4, 1607 pp.—вирвана з оп-рави, але, здається, ціла; 9) кн. 1608—9 pp.—ціла, тільки з початку підгнила; 10) кн. 1607 p. (за листопад міс.) і 1610 p.—подрана й чогось у ній бракує; 11) кн. 1611—12 pp.—ціла; 12) кн. 1613—14 pp.—теж; 13) кн. 1616 p.—теж; 14) кн. 1617 p.—теж; 15) кн. 1618—20 pp.—теж; 16) кн. 1621—2 pp.—теж; 17) кн. 1624—25 pp.—теж; 18) кн. 162... (попсовано) і 1628 pp.—теж; 19) кн. 1630—31 pp.—ціла, тільки видрана з оправи; 20) кн. 1633—34 pp.—теж ціла, лише видрана з оправи; 21) кн. 1634 p., міс. листопаду, й 1636 p.—ціла, лише видрана з оправи; 22) кн. 1637—38 pp.—ціла; 23) кн. 1639 і 1641 pp.—одірвана від оправи й чогось бракує з початку й наприкінці; 24) кн. 1644—45 pp.—також без оправи й чо-гось у ній бракує наприкінці. Треба додати, що в п. Грегора Сенинського, регента канцелярії земської Кременецької, по-винна бути ще одна (25) оправлена земська книга. Крім того він же повинен був мати у себе ще й деякі «продукта», прото-коли й реєстри, які він, після смерти п. писаря свого, віддав до оправи, бо за цей час ні засідань судових, ані «leżenia» книг не було, але сам регент йому заявив, що він віддав їх п. Андрієві Ростоцькому. Таким чином ці протоколи, «про-дукта» й реєстри земські та інші справи, яких було забито в бочці, що стояла в «підземному склепі», були перемішані після того, як її розбили козаки, з «продуктами», протоколами

та іншими справами гродськими.—Акт закінчується вказівкою, що маніфестацію цю записано до книг гродських і видано заявникові випис про те, що «ці книги «*per hostilitatem*» цілком зруйновані «*et per diuturnitatem temporis*» дуже погнили й потліли, з оправ повиривані, секстерни перемішані й не цілі, так що на інших місцях ледве прочитати можна».

Такий був початок бід, які припали на долю Кременецького архіву. Але йому довелося ще багато побідувати, поки він дійшов до того безрадісного становища, в якому він зараз є.

Нині в Київському Центральному Архіві переховуються у 130 картонах (скриньках) решти Кременецьких актових книг за 160 років, починаючи з 1541 до 1700 р.⁴⁴⁾. Актові книги

⁴⁴⁾ У запису на одній з обгортки перебитих аркушів у скринці № 1478 сказано, що тут є акти, починаючи з 1514 р., але ці акти в такому стані, що перевірити правильність цього запису неможливо. Подаємо загальний огляд змісту Кременецьких скриньок з розподілом актового матеріалу по роках.

Рік	№№ скриньок	Рік	№№ скриньок
1514—40	1478	1584	1482, 1483
1541—55	1478	1585	1479, 1482, 1483
1556—59	—	1586—7	—
1560—61	1479	1588	1488
1562	1479, 1481	1589	1483, 1538
1563	1481	1590—1	—
1564—66	—	1592	1484
1567	1479, 1496	1593	1479, 1484, 1487
1568	1478, 1480	1594	1485, 1486, 1487
1569	1478, 1480, 1481	1595	1479, 1485, 1486
1570	1480	1596	1485, 1486
1571	1480, 1481	1597	1482, 1486, 1487
1572—3	1481	1598—9	1487
1574—5	1479, 1481	1600	1488
1576	1481	1601	1488, 1489
1577	1481, 1482	1602	1489
1578—9	1482	1603	1489, 1490
1580	—	1604	1490, 1491
1581	1480, 1487	1605—6	1490
1582	1483	1607	1484, 1490, 1492
1583	1482, 1483, 1484, 1488	1608	1479, 1488, 1493

за деякі роки зберіглися в досить задовольняючому стані лише з оборваними оправами та першими й останніми аркушами, деякі знищено до щенту, більшість же являє собою купу мотлоху. Папір так зотлів, що часто розсипається навіть тоді, коли аркуші перегортають як-найобережніше. Акти й аркуші здебільшого не перенумеровано й на цілих зшитках немає будь-яких ознак, що вони були коли-небудь оправлені.

Рік	№№ скриньок	Рік	№№ скриньок
1609	1493, 1494	1647	1547, 1548, 1549
1610	1495	1648	1550 (?)
1611—12	1496	1649	1516, 1550
1613—14	1497	1650	1551, 1552
1615	1498	1651	1553, 1554, 1564
1616	1499, 1500	1652	1554
1617	1501	1653	1555
1618	1479, 1502, 1504	1654	1479, 1554, 1556
1619	1503, 1504	1655	1557, 1558
1620	1505, 1506	1656	1559
1621	1506, 1507, 1508	1657	1479, 1560
1622	1509	1658	1561
1623	1510	1659	1562
1624	1511	1660	1479, 1563
1625	1512	1661	1564
1626	1506	1662	1479, 1565, 1566
1627	1479, 1513	1663	1479, 1486, 1567, 1568
1628	1513, 1514, 1515, 1537	1664	1479, 1569
1629	1516	1665	1479, 1570, 1571
1630	1517, 1518	1666	1572, 1573
1631	1518, 1519	1667	1574
1632	1520	1668	1575
1633	1521, 1522	1669	1576
1634	1521, 1522, 1523, 1528	1670	1577, 1578, 1583
1635	1524, 1525	1671	1579, 1580, 1583
1636	1524, 1526, 1527, 1528	1672	1581
1637	1529	1673	1582, 1583
1638	1529, 1530, 1531, 1533	1674	1584
1639	1532, 1533	1675	1585
1640	1534	1676	1586
1641	1516, 1535, 1536, 1537, 1538	1677	1587
1642	1539, 1540	1678	1588, 1589
1643	1479, 1541, 1542	1679	1588, 1589
1644	1516, 1543, 1544, 1545, 1546	1680	1590, 1591
1645	1516, 1533, 1546	1681	1591
1646	1547 (?)	1682	1592, 1593

У скринці № 1478, де нам пощастило розібрати акти більш, як за 15 років, цілих актів, що їх можна було б прочитати, набереться ледве чи декілька десятків ⁴⁵⁾. Решта ж—це або акти без початку й кінця, або просто уривки, що на них розсипався зотлілий папір. Для науки вони втрачені назавжди. Проте всі ці рештки впорядковано й розподілено не тільки по роках, але й по місяцях. Дбайлива рука архівіста вклала їх в окремі обгортки, зазначивши на кожній місяць, до якого вони,—з часто незрозумілих нам тепер міркувань,—стосуються; тільки зовсім уже негідні уривки відкладалися в окрему обгортку з красномовним написом «kawalki» («лохмоття»). Зауважимо до речі, що з того часу кількість цього «лохмоття» значно збільшилася і серед паперів ми знаходимо чимало обгорток з зазначенням місяців, але ніяких актів у них уже не вкладено. Час і необережність пізніших поколінь архівістів знищили їх до щенту. Піклування про ці рештки не обмежувалось тільки їх упорядкуванням. Щоб запобігти дальшому псуванню актів од товчків та тиснення шнуру, що ним вони були перев'язані, вигадано було щось на зразок перекладок із зшитих до купи аркушів паперу в 1—2 см. завтовшки, якими й перекладали попсовані пачки.—Уважно переглянувши папери, з яких зроблено обгортки та перекладки, ми переконалися, що все це є різні чорнетки та інші непотрібні канцелярські папери переважно з кінця XVIII віку, й ця остання обставина цілком установлює той час, коли було впорядковувано Кременецькі книги. Ми не сумніваємось, що все це зроблено саме тоді, коли в рядах

Рік	№№ скриньок	Рік	№№ скриньок
1683	1593	1693	1603
1684	1594	1694	1603, 1604
1685	1595	1695—6	1605
1686	1595, 1596, 1597	1697—8	1606
1687	1598, 1599	1699	1607
1688	1599	1700—07	—
1689—90	1600	1708	1492
1691	1601	1709—82	—
1692	1602	1783	1479

⁴⁵⁾ Сподіваємось, що та робота, яку Архів Давніх Актів починає тепер, щоб зміцнити й поновити зотлілий папір попсованих документів, обереже їх від дальшої руйнації й дасть змогу ввести й рештки Кременецьких актових книжок до наукового обороту.

судової адміністрації з'явилися перші архівісти. Ми не знаємо, що саме перешкодило тоді ж оправити ті книги, що ще можна було оправити,—які-небудь особливі міркування адміністрації чи просто брак грошей, але в усякому разі ми мусимо бути задоволені, що приклад Кременецьких актів лишився самотнім.

Нам лишається ще сказати декілька слів про ті документи, що згідно з «Спискомъ актовыхъ книгъ» були здані в Київський Центральний Архів у запечатаних пакетах. Вони знаходяться в фондах Подільської палати гр. суду за №№ 4115—4158а й Ушицького повітового суду за №№ 5774—5777.—Перші містять у собі присяжні свідчення (inkwizycyi) різних осіб у земському суді та на компромісарських судах за 1745—1796 рр. Тепер їх уже розібрано й опрацьовано в декілька грубих томів, що містять у собі ці документи, підібрані в хронологічному порядку. Що до других, то в них є декілька таких самих присяжних свідчень з 1795 і 1798 рр. і вони й досі перебувають у старому вигляді. Проте значного інтересу вони собою не являють.

Вивчення та опис актових книг через невеликий склад учених архівістів в Архиві йде повільним темпом. Досі описано всього 296 книг, з яких, за період часу з 1869 до 1909 р., надруковано описи 79 книжок. Після 1909 р. друкувати описи перестали й тепер є вже описи 217 книг почасти російською, почасти українською мовою, зовсім готових до друку ⁴⁶⁾.

Як видно з додаваної нижче таблиці, особливу увагу, коли вибирали книги до опису, звернено було на книги, що стосувалися до Київського воєводства, а також на старіші книги XVI віку. Ці останні описано майже всі, за винятком лише

⁴⁶⁾ Крім того в Архиві зберігається ряд описів, що їх склав відомий знавець актової старини, колишній професор У-ту св. Володимира А. А. Федотов-Чеховський, що багато років працював в Архиві. Він описав такі книги Володимирського Пов. Суду: кн. № 919—1569 р., № 921—1580 р., № 924—1569-77 рр., № 925—1577-81 рр., № 927—1581-8 рр., № 936—1572 р., № 937—1573 р., № 938—1574 р., № 939—1577 р., № 940—1578 р., № 941—1579 р., № 954—1567-70 рр., № 960—1582 р. і № 967—1571-2 рр.—Книги ці в додану таблицю не внесено, бо вони являють собою не так описи книг за встановленою формою, як виписи з актів з докладними й часто цікавими зауваженнями та коментаріями їх змісту. Деякі з цих книжок тепер уже описано за новою формою.

книг Каменецького Гор. Магістрату, між якими є багато книг, написаних вірменською мовою. Увагу архівної адміністрації звернено було взагалі на крупні фонди—Житомирського, Володимирського й Луцького пов. судів, де актові книги зберігаються найповніше. Книги дрібних фондів описано в невеликому числі, найголовніше, щоб з'ясувати типи актових книг у різних місцевостях і різного часу. Описано також головніші подкоморські книги, цікаві величезним історично-географічним матеріалом, що є в них. Почали, нарешті, описувати й акти Кременецьких скриньок. Ця остання робота являє собою, зважаючи на теперешній стан цих матеріалів, особливі та надзвичайні труднощі.

Докладні відомості про описані книги подано в наступній таблиці.

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
1	I. Житомирський Уездн. Суд	Подкоморський Суд Київськ. В-ства	1584—1644	др.	
2	„	Київськ. Грод. Суд	1684—5	„	
3	„	„	1686—8	„	
4	„	„	1689—90	„	
5	„	„	1691—5	„	
6	„	„	1696	„	
7	„	„	1697—9	„	
8	„	Житом. Гродс. Суд	1582—8	„	
9	„	„	1590—1644	„	
10	„	„	1605—6	„	
11	„	„	1609	„	
12	„	„	1611	„	
13	„	„	1617—8	„	
14	„	„	1630	„	
15	„	„	1640		н др
16	„	„	1643	др.	
17	„	„	1646	„	

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
18	I. Житомирський Уездн. Суд	Житом. Гродс. Суд	1647—8	др.	
19	„	„	1649—50	„	
20	„	„	1651—2	„	
21	„	„	1664—6	„	
22	„	Київ. Гродс. Суд	1700	„	
23	„	„	1701—2	„	
24	„	„	1703—4	„	
25	„	„	1705—6	„	
26	„	„	1707—8	„	
27	„	„	1709—10	„	
28	„	„	1711	„	
29	„	„	1712	„	
30	„	„	1713	„	н др
31	„	„	1714—5		
32	„	„	1716	др.	
33	„	„	1718	„	
34	„	„	1719	„	
35	„	„	1720, 1745		н др
36	„	„	1721—2		„
37	„	„	1723	др.	
38	„	„	1724—5	„	
39	„	„	1726		н др
919	II. Володимирський Уездн. Суд	Суд Гродський	1569		„
920	„	„	1575		„
921	„	„	1580		„
922	„	„	1595		„
923	„	„	1566	др.	
924	„	Суд Земський	1569-71, 1577		н др
925	„	„	1577—1581		„

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
926	П. Володимирський Уездн. Суд	Суд Земський	1577—9		н др
928	„	„	1590, 1592		„
929	„	„	1593—6		„
930	„	„	1596—7		„
931	„	„	1598—9		„
932	„	Суд Гродський	1656—7		„
933	„	Суд Земський	1599		„
934	„	Суд Гродський	1567	др.	
935	„	„	1568		н др
942	„	„	1581		„
943	„	„	1585	др.	
944	„	„	1587		н др
945	„	„	1590		„
946	„	„	1591		„
947	„	„	1592		„
948	„	„	1593		„
949	„	„	1594		„
950	„	„	1596		„
951	„	„	1597		„
952	„	„	1598		„
953	„	„	1599		„
955	„	Суд Земський	1595—6		„
956	„	Суд Гродський	1600		„
957	„	„	1601		„
961	„	„	1583		„
962	„	„	1584		„
963	„	„	1586		„
964	„	„	1588		„
965	„	„	1589		„
966	„	„	1570		„

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
1204	II. Володимирський Уездн. Суо	Суд Земський	1632		н др
1478	XII. Кременецький Уездн. Суд	„Скриньки“	1514(?)—69		„
1479	„	„	1560—1783		„
1480	„	„	1568—81		„
1481	„	„	1562—77		„
1482	„	„	1577—97		„
2035	XIV. Луцький Уездн. Суд	Суд Замковий	1561	др.	
2036	„	„	1562	„	
2037	„	„	1563	„	
2038	„	„	1564	„	
2039	„	„	1565	„	
2040	„	Суд Гродський	1566	„	
2041	„	„	1567		н др
2042	„	„	1568	др.	
2043	„	„	1569	„	
2044	„	„	1570	„	
2045	„	„	1571	„	
2046	„	„	1572	„	
2047	„	„	1573	„	
2048	„	„	1574	„	
2049	„	„	1575	„	
2050	„	„	1576	„	
2051	„	„	1577	„	
2052	„	„	1578		н др
2053	„	„	1579	„	
2054	„	„	1579	„	
2055	„	„	1580	„	
2056	„	„	1580	„	
2057	„	„	1581	др.	

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
2058	XIV. Луцький Уездн. Суд	Суд Гродський	1581	др.	
2059	„	„	1581	„	
2060	„	„	1582	„	
2061	„	„	1582		н др
2062	„	„	1583	„	
2063	„	„	1583	„	
2064	„	„	1583	„	
2065	„	„	1584	„	
2066	„	„	1584	„	
2067	„	Суд Земський	1585	„	
2068	„	Суд Гродський	1585	„	
2069	„	„	1587	„	
2070	„	„	1590	„	
2071	„	Суд Земський	1590	„	
2072	„	Суд Гродський	1591		
2073	„	„	1591—2	„	
2074	„	Суд Земський	1593	„	
2075	„	Су. Гродський	1593	„	
2076	„	„	1593	„	
2077	„	„	1594	„	
2078	„	Суд Земський	1594	„	
2079	„	„	1595	„	
2080	„	Суд Гродський	1595	„	
2081	„	„	1595	„	
2082	„	Суд Земський	1596	„	
2083	„	Суд Гродський	1597	„	
2084	„	„	1597	„	
2085	„	Суд Земський	1597	„	
2086	„	„	1598	„	
2087	„	Суд Гродський	1598	„	

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
2038	XIV. Луцький Уездн. Суд	Суд Гродський	1598		н др
2089	„	Суд Земський	1599		„
2090	„	Суд Гродський	1599		„
2091	„	„	1599		„
2092	„	„	1558—80		„
2093	„	Суд Земський	1565—9	др.	
2094	„	„	1571—5		н др
2095	„	„	1576—80		„
2096	„	Суд Гродський	1582—5		„
2097	„	Суд Земський	1583—4		„
2098	„	Суд Гродс. і Земс.	1584—98		„
2099	„	Суд Земський	1586—7		„
2100	„	„	1588—9		„
2101	„	Суд Гродський	1591—4		„
2102	„	„	1595—7		„
2103	„	„	1592		„
2104	„	„	1596		„
2105	„	„	1599—1600		„
2156	„	„	1598—1600		„
2109	„	„	1586		„
2110	„	„	1586		„
2111	„	„	1600		„
2218	„	„	1689		„
2415	„	„	1601		„
2969	„	Суд Подкоморський	1585—1601		„
2970	„	„	1601—17		„
2971	„	„	1604—17		„
2972	„	„	1619—36		„
2973	„	„	1624—37		„
2974	„	„	1643—8		„

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
3335	XVIII. Овруцький Уездн. Суд	Суд Земський	1796		н др
3384	XXIV. Київська Палата Гр. Суду	Глав. Суд. (різ. справи)	1798	др.	
3385	„	„	1798—9	„	
3386	„	„	1798	„	
3387	„	„	1798	„	
3388	„	„	1798—9	„	
3389	„	„	1799	„	
3390	„	Гражд. Палата (різ. справи)	1784	„	
3391	„	„	1785	„	
3392	„	„	1786	„	
3393	„	„	1787—90	„	
3406	„	„	1792—3		н др
3407	„	„	1793—4	„	
3408	„	„	1794—7	„	
3409	„	„	1797—9	„	
3410	„	„	1799	„	
3411	„	„	1783	„	
3412	„	„	1784	„	
3413	„	„	1784	„	
3414	„	„	1784	„	
3415	„	„	1783—8	„	
3416	„	„	1785	„	
3417	„	„	1786	„	
3418	„	„	1786	„	
3419	„	„	1786	„	
3420	„	„	1789—95	„	
3421	„	„	1787—99	„	
3422	„	„	1783	„	
3423	„	„	1784	„	

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
3424	XXIV. Київська Палата Гр. Суду	Гражд. Палата (різ. справи)	1785		н др
3425	„	„	1786		„
3426	„	„	1787—91		„
3427	„	„	1791—5		„
3428	„	„	1795—9		„
3429	„	„	1783		„
3430	„	„	1784		„
3431	„	„	1784		„
3432	„	„	1784		„
3433	„	„	1785		„
3434	„	„	1786		„
3435	„	„	1787—92		„
3436	„	„	1793—5		„
3437	„	„	1795—6		„
3438	„	„	1796—9		„
3439	„	„	1783		„
3440	„	„	1784		„
3441	„	„	1785		„
3442	„	„	1787—99		„
3443	„	„	1784		„
3444	„	„	1785		„
3445	„	„	1786		„
3446	„	„	1787—97		„
3447	„	„	1798—9		„
3448	„	„	1783		„
3449	„	„	1784		„
3450	„	„	1784—5		„
3451	„	„	1785—6		„
3452	„	„	1786—8		„
3453	„	„	1789—93		„

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
3454	XXIV. Київська Палата Гр. Суду	Гражд. Палата (різ. справи)	1796—9		н др
3455	„	„	1799	„	„
3456	„	„	1784	„	„
3457	„	„	1785	„	„
3458	„	„	1785—6	„	„
3459	„	„	1786	„	„
3460	„	„	1787	„	„
3461	„	Київ. Межев. Ком.	1782	„	„
3462	„	„	1782	„	„
3463	„	„	1782	„	„
3464	„	„	1782	„	„
3465	„	„	1782	„	„
3466	„	„	1782	„	„
3467	„	„	1782	„	„
3468	„	„	1782	„	„
3469	„	„	1782	„	„
3470	„	„	1782	„	„
3471	„	„	1782	„	„
3472	„	„	1782	„	„
3473	XXV. Київський Уездн. Суд	Суд Повіт. (різ. спр.)	1782	„	„
3474	„	„	1783	„	„
3475	„	„	1783	„	„
3476	„	„	1783	„	„
3477	„	„	1784	„	„
3478	„	„	1785	„	„
3479	„	„	1785	„	„
3480	„	„	1786	„	„
3481	„	„	1786—97	„	„
3482	„	„	1786	„	„

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
3483	XXV. Київський Уездн. Суд	Суд Повіт. (різ. спр.)	1787		н др
3484	„	„	1788		„
3485	„	„	1789		„
3486	„	„	1790		„
3487	„	„	1791		„
3488	„	„	1792		„
3489	„	„	1793		„
3490	„	„	1794		„
3491	„	„	1795		„
3492	„	„	1796		„
3493	„	„	1797		„
3494	„	„	1798		„
3495	„	„	1797		„
3496	„	„	1798		„
3497	„	„	1798—9		„
3498	„	„	1799		„
3499	„	„	1799		„
3500	„	„	1799		„
3501	„	„	1798 ¹⁾	др.	
3502	XXVI. Київська Гор. Дума	Гор. Дума (різ. справи)	1766 ¹⁾	„	
3503	„	„	1542—1608 ¹⁾	„	
3504	„	„	1701—7 ¹⁾	„	
3505	„	„	1701—41 ¹⁾	„	
3506	„	„	1733 ¹⁾	„	
3507	„	„	1722—43 ¹⁾	„	
3508	„	„	1556—1780 ¹⁾	„	
3509	„	„	1587—1780 ¹⁾	„	

¹⁾ Описи книжок № 3501—3511 надруковано, але в К. Ц. А. не збереглося жодного примірника описів.

№ кн.	Ф о н д	Назва установи	Р і к	Друк.	Не друк.
3510	XXVI. Київська Гор. Дума	Гор. Дума (різ. справи)	1729—54 ¹⁾	др.	
3511	„	„	1712—36 ¹⁾	„	
3535	XXXII. Канівський Гор. Маг.	Гор. Маг.	1774—87		н др
3536	„	„	1792—9	„	
4424	XLII. Каменецький Гор. Маг.	Войт.-лавн. С.	1646—8	„	
4574	XLV. Брацлавський Уездн. Суд	Суд Земс. Брацлавськ.	1797	„	
4597	XLVII. Виницький Уездн. Суд	Суд Земс. і Гродський	1639, 1644, 1647	„	
4598	„	Суд Гродський	1652	„	
4599	„	„	1700—4	„	
4600	„	„	1714—6	„	
4601	XLVII. Виницький Уездн. Суд	Суд Гродський	1714—7	„	
4602	„	„	1717	„	
4603	„	„	1718	„	
4604	„	„	1719	„	
4804	„	Суд Подкоморський	1643—7	„	
4805	„	Суд Гродський	1645	„	

Ми не будемо говорити тут про величезну вагу в науці актових книжок. Таке монументальне видання, як багатотомний «Архів Юго-Западної Росії» майже цілком заповнено документами нашого Архіву ⁴⁷⁾. Чимало актів надруковано в багатьох скромніших розміром збірках та в окремих працях,

⁴⁷⁾ Відзначимо, напр., відділи «Архіву» про унію, тарифи, переписи населення й багато инш.

проте багатство їх далеко не вичерпано й майбутнім дослідникам української старовини лишається ще безліч матеріялу абсолютно свіжого й незайманого.

Ми подамо далі відомости про деякі (усі перелічити, розуміється, не можливо) важливіші та цікавіші документи, що-до різних частин управління державою, колонізації, торгівлі, промислів, різних верств населення, побуту й т. д, що містяться в книгах, які вже описані, але описів яких ще не надруковано ⁴⁸⁾.

1. Акти, що-до управління державою, про сейми, унію, військові справи й т. д.

1443 р. Лист кр. Владислава III про стосунки між православною та католицькою церквами; стверджено від кр. Александра у 1504 р.—кн. 2101 (№ 105). 1569 р. Про присягу шляхетства й врядників Володимірських в справі унії—кн. 919 (№ 178).—1576 р. Універсал Ст. Баторія про обрання його на королівство—кн. 1481 (№ 602); справи про татарські руйнації—кн. 1481 (№ 551, 680, 697).—1577 р. справи про татарські руйнації—кн. 1482 (№ 29, 50, 99).—1578 р. Про харчування військ, що йдуть від Гданська до Луцька—кн. 2052 (№ 142); про татарські наскоки—кн. 1482 (№ 230), кн. 2052 (№ 256, 263, 329, 483, 841 та ин.).—1579 р. Лист кр. Стефана про мирні стосунки з Волощиною—кн. 2053 (№ 536); про татарські руйнації—кн. 1482 (№ 300, 363, 364).—1580 р. Листи кр. Стефана про встановлення зборів на війну з Москвою—кн. 2055 (II. № 95, 97, 99, 103); лист його же про знищення «свавільних людей», які грабують землі дружніх з Польщею держав—кн. 2055 (II. № 96); листи його ж про збори війська на війну з Москвою—кн. 2055 (IV. № 26, V. № 132); лист його ж про виловлення свавільних людей, що зобралися на пограніччю—кн. 921 (№ 61); про зібрання сеймику, щоб встановити межі між Белзьким воєводством і Волинським—кн. 2055 (V. № 70).—1581 р. Універсал кр. Стефана про війну з Москвою—кн. 942 (№ 284).—1585 р. Лист кр. Стефана про збори на зміцнення Луцької фортеці—кн. 2067 (№ 215); «Респонс» кор. Стефана на Lauda сеймику Луцького—кн. 2067 (№ 91).—1587 р. Універсал кр. Сигізмунда II Августа.

⁴⁸⁾ Здебільшого документи ці ніде не надруковано. За браком місця ми обмежимося тільки старішими документами до початку XVIII в.

мунда III про обрання його на королівство та коронацію—кн. 944 (№ 543, 544); універсал про розпускання військ—кн. 944 (№ 713).—1589 р. Лист кр. Сигізмунда III про розгра-
ничення Брацлавського й Подільського воєводств—кн. 965 (№ 449); laudum Луцького сеймика про обрання членів на
Варшавський трибунал—кн. 965 (№ 667).—1590 р. Універсал
кр. Сигізмунда III про війну з турками—кн. 2070 (№ 185).—
1592 р. Лист Сигізмунда III про призначення на Україну
комісарів, щоб знищити «свавільних людей»—кн. 2073 (II.
№ 374).—1593 р. Відміна рочків Луцьких з приводу наскоку
низових козаків—кн. 2075 (№ 85); справи про наскок коза-
ків на Волинське воєв.—кн. 948 (№ 6, 20, 21, 54, 62, 160,
634); посполіте рушення проти козаків—кн. 929 (№ 18—20);
посполіте рушення проти татар (універсали й т. ин.)—кн.
929 (№ 101) і кн. 2101 (№ 125).—1594 р. Універсали Сигіз-
мунда III про наскок татарський—кн. 2101 (№ 114, 128);
наскок Наливайка—кн. 2077 (№ 1395—6, 1417); наскок та-
тарський—кн. 2101 (№ 129, 138).—1595 р. Лист Сигізмунда III
про небезпеку наскоку татарського—кн. 2102 (I. № 109); на-
скок Наливайка—кн. 2081 (№ 428); справа про незгоду послів
Українських воєводств з постановою Краківського сойму—
кн. 922 (№ 135, 136, 533, 559).—1596 р. Універсал Сигізмун-
да III про боротьбу з козаками—кн. 950 (№ 675); лист Си-
гізмунда III про охорону Луцька від наскоку «свавільних
людей»—кн. 2082 (№ 54); справи про повстання Наливайка
й Лободи—кн. 2104 (№ 22, 61, 105, 114, 159, 182, 251, 345,
538, 840, 1129); про спустошення воєв. Волинського тата-
рами 1593 р.—кн. 2104 (№ 649).—1597 р. Рух Наливайка
та Лободи—кн. 2081 (№ 428) і кн. 2083 (№ 623, 639); справа
про елекцію поборци воєв. Волинського—кн. 2102 (I № 87,
88, 102).—1598 р. Універсал Сигізмунда III про посп. ру-
шення—кн. 2106 (I № 91); протестація послів Волинських
проти постанови сейму Варшавського—кн. 952 (№ 566).—1601 р.
Універсал гетьмана Замойського про небезпеку наскоку ногай-
ців—кн. 957 (№ 127); реєстр сел у маєтках кн. Острозького,
які зруйновали татари—кн. 2415 (№ 987).—1640 р. Інструк-
ції й петиції сеймику Київського на сейм Варшавський—кн.
15 (№ 113—4).—1647 р. Інструкція послам воєв. Брацлав-
ського на сейм 1647 р.—кн. 4592 (ар. 240).—1648 р. Обрання
каптурових суддів з приводу смерти Владислава IV—кн.

4424 (ар. 220).—1652 р. Справи про порушення деякими панами договору з Москвою—кн. 4598 (№ 12, 13, 19, 34); справи про знищення козаками документів та інші шкоди—кн. 4598 (№ 23, 31—2, 38—40, 81); справи про руйнацію маєтків селянами за часи Хмельниччини—кн. 4598 (№ 3, 24, 48, 100, 101, 106).—1657 р. Універсал гет. Потоцького про Тишовицьку конфедерацію—кн. 1479 (№ 304, 306).—1666 р. Інструкції послам воев. Брацлавського на сейм вальний—кн. 4599 (I. № 78а).—1689 р. Lauda сеймику Луцького (справи податкові)—кн. 2218 (I. № 19).—1700 р. Справа про бешкети та грабунки Московського посла, що їхав з Туреччини—кн. 4599 (II. № 141); справи про знищення козаками та селянами документів—кн. 4599 (I. № 16, 21; II. 81).

II. Справи колонізаційні здебільшого обмежуються актами королівських надань різним особам на землі залюднені й пусті; про ці надання ми знаємо здебільшого лише з копій в актах пізнішого часу, що подавалися до судів, як доказ нащадків цих осіб їх прав на володіння маєтками. Відомості про ці надання ми подаємо як в найстислішому викладі ⁴⁹⁾.

Надання Я г а й л а: 1407 р.—кн. 3599 (№ 286); 1410 р.—кн. 3599 (№ 426).

Надання В и т о в т а: Індикта I—кн. 2074 (№ 456).

Надання С в и д р и г а й л а: 1430 р.—кн. 2061 (№ 987), кн. 2097 (№ 33); Індікта VII, стверджено від Сигізмунда I в 1534 р.—кн. 2052 (№ 906).

Надання К а з и м и р а IV: 1452 р.—кн. 2079 (№ 463); 1487 р.—кн. 2070 (№ 18); Індикта III—кн. 2052 (№ 662).

Надання М а р і ї, вдови С е м е н а О л е л ь к о в и ч а, вел. кн. Київського, та її сина В а с и л я: 1495 р. (докладний витяг змісту акту)—кн. 2067 (№ 200).

Надання А л е к с а н д р а: Інд. XI і XIV—кн. 2052 (№ 662);? р.—кн. 2973 (№ 36).

Надання С и г і з м у н д а I: 1518 р.—кн. 1482 (№ 262—3); 1525 р.—кн. 3599 (№ 426); 1529 р.—кн. 2109 (№ 72); 1531 р.—кн. 953 (№ 514); 1534 р.—кн. 3999 (№ 124); 1537 р.—кн. 3999 (№ 370); 1538 р.—кн. 2109 (№ 69).

⁴⁹⁾ Щоб зберегти місце, імена осіб, що одержали надання, та назви маєтків пропущено. Наведені тільки рік надання та №№ актових книжок та актів (останні—в дужках).

Надання к р. Б о н и, дружини к р. Сигізмунда I: 1543 р.—кн. 2076 (№ 1360).

Надання Сигізмунда Августа: 1546 р., стверджено від Владислава IV 1643 р.—кн. 2974 (№ 23); 1552 р.—кн. 2053 (№ 480); 1554 р.—кн. 922 (№ 181), кн. 2102 (№ 93, 100), кн. 2052 (№ 62); 1559 р.—кн. 4604 (I. № 76); 1563 р.—кн. 921 (№ 192); 1567 р.—кн. 919 (№ 26), кн. 921 (№ 349—50); 1569 р.—кн. 924 (№ 202); 1570 р.—кн. 922 (№ 183, 438).

Надання Генриха: 1574 р.—кн. 922 (№ 179, 198, 437).

Надання Стефана Баторія: 1579 р.—кн. 946 (№ 995), кн. 2053 (№ 744); 1583 р.—кн. 2062 (№ 25, 29, 30), кн. 964 (№ 307); 1584 р.—кн. 2109 (№ 81); 1585 р.—кн. 922 (№ 186, 190, 195, 197); кн. 2109 (№ 243).

Надання Сигізмунда III: 1588 р.—кн. 946 (№ 950); ствердження привілеїв Ягайла, Витовта й Александра на маєтки Луцького костьола св. Марії—кн. 2110 (I. № 30); 1590 р.—кн. 2071 (№ 571), кн. 2102 (I. № 15); 1591 р.—кн. 946 (№ 254); 1595 р.—кн. 922 (№ 564); 1596 р.—кн. 2102 (II. № 176—9, 193).

Надання Владислава IV: 1646 р.—кн. 4597 (ар. 86).

Надання Яна Казимира: 1661 р.—кн. 4601 (№ 25—6); 1663 р.—кн. 1479 (№ 313, 313а); 1667 р.—кн. 4601 (№ 129).

Надання Михайла Вишневецького: 1669 р.—кн. 4599 (I. № 67—8).

Надання Яна III: 1689 р.—кн. 2218 (VI. № 28; VII. № 16); 1695 р.—кн. 4599 (I. № 18, 132).

III. Інвентарі та люстрації різних поселень.

1578 р.—Люстрація міста й замка Шумського—кн. 1482 (№ 234); 1584 р.—інвентар сс. Шпанова й Шупкова—кн. 2097 (№ 379), с. Волничі—кн. 2097 (№ 518); 1585 р.—інвентар с. Муравина—кн. 2067 (№ 200), с. Тростянця—кн. 2067 (№ 265); 1593 р.—інвентар с. Пирковичі та инш.—кн. 2074 (№ 171); 1594 р.—інвентар с. Городище—кн. 2101 (ар. 44); 1595 р.—інвентар с. Лудина—кн. 922 (№ 375); 1596 р.—інвентар с. Козина—кн. 2104 (№ 867); 1598 р.—люстрація замку Луцького—кн. 952 (№ 389—91), інвентар Полонської волости—кн. 2088 (№ 62); 1600 р.—люстрація староства Луцького—кн. 956 (№ 253), інвентар с. Древиня—кн. 956 (№ 309); 1689 р.—інвентарі с. Смордна та сс. Буремля й Новоселки—кн. 2218 (II. № 46; VII. № 37); 1700 р.—опис староства Виницького—кн.

4599 (№ 3).—Крім того досить багато документів того ж характеру з XVIII в.

IV. Справи фінансові. Торгівля й промисловість.

1561 р. Лист Сигізмунда Августа в справі будування броварень у Кременці (привілей єврею Якову Филиксовичу)—кн. 1479 (№ 56).—1567 р. Теж про солодовенну справу в Кременці—кн. 2041 (№ 66); теж про торгівлю сіллю та воском—кн. 2041 (№ 166, 281).—1568 р. Теж—в справах збору податків та мита —кн. 935 (№ 105—6); справи про хлібну торгівлю з Гданськом—кн. 935 (№ 73, 79, 80).—1569 р. Привілей кр. Стефана обивателям Кременецьким на митні льготи—кн. 1480 (№ 67 б); справа про розроблення дерева на попел, ванчос та клепку—кн. 919 (№ 109); справи що-до цеху різницького в Володимирі—кн. 919 (№ 192а, 193).—1576 р. Лист Стефана Баторія в справі стягання мита—кн. 1481 (№ 431).—1578 р. Лист кр. Стефана про обхід дзвінкої монети в державі—кн. 2054 (№ 1027); справа про сплав товарів по р. Стиру—кн. 2052 (№ 963); справа про вироблення поташу та ціни на нього—кн. 2052 (№ 1167).—1579 р. Лист кр. Стефана про торгівлю сіллю, що йде з Долини та Коломії—кн. 2054 (№ 1517—8); теж —про встановлення соляних комор у Луцьку та по инш. містах.—кн. 2053 (№ 790—91); справа про «водяне мито» й торгівлю по р. Стиру—кн. 2053 (№ 378).—1580 р. Привілей кр. Стефана на встановлення ярмарку в Чорторийську—кн. 921 (№ 97), кн. 2055 (IV. № 10); лист кр. Стефана про добування й торгівлю сіллю—кн. 2055 (VI. № 14, 16, 103); теж—про збудування соляних складів у Луцьку, Володимирі й Кременці—кн. 921 (№ 74); справа про незаконне збирання мита на р. Стиру—кн. 2055 (IV. № 37); лист кр. Стефана про збори з литовських купців—кн. 2056 (III. № 4).—1581 р. Теж в справі ввозу й торгівлі сіллю—кн. 1480 (№ 536), кн. 942 (№ 46).—1583 р. Лист кр. Стефана про збори цля й мита—кн. 2062 (№ 9); теж про встановлення двох ярмарків у Володимирі—кн. 961 (№ 408).—1584 р. Теж в справі збору «чопового»—кн. 2109 (№ 25).—1586 р. Листи кр. Стефана в справі збору «чопового»—кн. 2109 (№ 44, 46, 91); справа про хлібну торгівлю по р. Бугу—кн. 963 (№ 250).—1588 р. Лист Сигізмунда III в справі аренди мита, чопового та инш. зборів—кн. 964 (№ 114, 188).—1589 р. Справа про хлібну торгівлю по Бугу—кн. 965 (№ 204).—1591 р. Лист кр. Сигізмунда III про аренду

цла в Українських воєводствах—кн. 946 (№ 364).—1593 р. Справа про торгівлю з Гданськом—кн. 946 (№ 74, 145, 177, 205, 210, 213, 216 й баг. інших); привілей кр. Сигізмунда III на встановлення 2-х ярмарків та торгів у м-чку Дорогостаях—кн. 2101 (№ 72).—1594 р. Привілей кр. Сигізмунда про встановлення двох ярмарків у Києві—кн. 2101 (№ 82).—1600 р. Лист Сигізмунда III про вживання «Шленської» валюти—кн. 2105 (III. № 49)—1640 р. Справи про торгівлю сільсько-господарчими продуктами з закордоном—кн. 15 (№ 253, 326—8, 456—7, 485, 650 і багато інших); реєстри різних зборів і податків з обивателів воєводства Київського й повіту Житомирського—кн. 15 (№ 562—3, 807, 825, 827—9).—1643 р. Інструкція для стягання мита в Кременці—кн. 1479 (№ 287а).—1689 р. Привілей Яна III на ярмарок у м-чку Блудові—кн. 2218 (III. № 56).

V. Акти до історії міських громад.

1557 р. Привілей Сигізмунда Августа райцям і лавникам Каменецьким на «прерогативи й імунітет»—кн. 4424 (ар. 17).—1558 р. Теж—Житомирським міщанам на звільнення від мита «на живність»—кн. 15 (№ 20).—1562 р. Відмовлення Кременецьких міщан виконати королівський наказ про перемірку волок—кн. 1481 (№ 104).—1570 р. Привілей Сигізмунда Августа євреям Володимирським на права й вольності—кн. 928 (№ 124); теж—Любелським міщанам на мито—кн. 961 (№ 292).—1572 р. Теж—міщанам Кременецьким в справах торгівлі та мита—кн. 1481 (№ 331—2).—1579 р. Привілей кр. Стефана в торгових справах Пінських міщан та євреїв на Волині—кн. 2054 (№ 1027).—1582 р. Привілей кр. Стефана Житомирським міщанам про звільнення від мита—кн. 15 (№ 206).—1588 р. Привілей Сигізмунда III в справі «поголовного» з євреїв—кн. 964 (№ 335—6).—1589 р. Справа про ухилення Володимирських євреїв од виконання міських натуральних повинністей—кн. 965 (№ 1589).—1590 р. Привілей Сигізмунда III Житомирським міщанам на вільну торгівлю—кн. 15 (№ 512).—1591 р. Справа про звільнення міщан й євреїв м. Степана від «чопового» з приводу великої пожежі міста—кн. 2072 (№ 94).—1592 р. Привілей Сигізмунда III Київським кравецькому, слюсарському та инш. цехам на права—кн. 2101 (№ 77).—1593 р. Ствердження Сигізмунда III привілею кр. Сигізмунда Августа й Стефана на льоти виницьким міщанам—кн. 2101 (№ 58); справа про повинності брацлавських міщан, що-до охорони

міста—кн. 2101 (№ 44).—1597 р. Привілей Сигізмунда III м. Тучину на магдебургію—кн. 2102 (III. № 18); справа про стосунки євреїв орендарів до селян—кн. 951 (№ 57).—1598 р. Привілей кр. Сигізмунда III м. Грубешову на вольності—кн. 2106 (I. № 95).—1599 р. Єврейський погром в Володимирі—кн. 951 (№ 554).—1647 р. Надання Владислава IV Каменець-Подільським бурмистрові й райцям на с. Кормильче для поладження гармат—кн. 4424 (ар. 96).

VI. Акти побутові та різного іншого змісту.

1567 р. Справи про копний суд—кн. 1041 (№ 398) [крім того див. кн. 2052 (№ 938 від 1578 р.), кн. 2104 (№ 28, 255, 258, 680—від 1596 р.), кн. 933 (№ 106 від 1599 р.), кн. 957 (№ 158 від 1601 р.)]; глейт⁴⁹) кр. Сигізмунда Августа двом євреям, яких обвинувачували в ритуальному вбивстві—кн. 2041 (№ 124).—1568 р. Справа п. Богуринського з доктором Мордухасем Влохом про марне лікування—кн. 935 (№ 94—95).—1571 р. Велика пошесть у Кременці—кн. 1480 (№ 305).—1578 р. Мирова між поміщиками, за якою один повинен за вбитих підданих віддати другому таку ж кількість живих—кн. 2052 (№ 1294).—1579 р. Справа про гвалтовну руйнацію м-чка Берестечка слугами п. Лаща—кн. 2053 (№ 749); згода в справі дуелю—кн. 2053 (№ 236).—1580 р. Контракт між кн. Заславським й євр. Мошком Іллічем на оренду маєтків з правом суду й страти підданих—кн. 2055 (V. № 114).—1581 р. Велика пожежа в Кременці—кн. 1480 (№ 554); справа про гвалтовний наскок кн. Заславського на Луцький замок, розгон суду, бійку підстаростого й грабунок документів—кн. 942 (№ 244); справа про погреб кн. Збаразького й його сина—кн. 1480 (№ 463).—1583 р. Лист кр. Стефана про звільнення від податків старостинського підданого Троховича з приводу його воєнних заслуг—кн. 2062 (№ 54).—1584 р. Справа про розділ маєтків між кн. Яном і Михайлом Заславськими—кн. 2097 (№ 400).—1588 р. Справа про вбивство п. Балт. Олевського—кн. 964 (№ 630, 641, 674—84, 691).—1591 р. Опікунські справи над маєтками божевільного кн. Романа Сангушка—кн. 946 (№ 872, 901, 919, 968, 1034 і багато инш.); справа між п. Дубовським і п. Дубницьким про володіння войтовством Володимирським—кн. 946 (№ 860, 863, 870, 874,

⁴⁹) Охоронна грамота.

883 і багато инш.).—1593 р. Справа про розділ маєтків кн. Романа Сангушка—кн. 948 (№ 225, 232).—1594 р. Справа еп. Кир. Терлецького про згвалтування—кн. 949 (№ 79, 87, 128, 169, 172, 175); справа про скотоложство—кн. 949 (№ 556—7, 600—1, 604).—1596 р. Скарга п. Болобана про покусу вбити його через лист з вкладеною вибуховою речовиною—кн. 950 (№ 106); справа про вбивство кн. Мих. Чорторийського власними слугами—кн. 2104 (№ 761, 865).—1597 р. Справа п. Гулевича про розгін суду й про згвалтування дочки п. Колодежинського, яку він потім гвалтом віддав заміж за свого слугу—кн. 2084 (III. № 37, 60, 65, 75).—1599 р. Тестамент кн. Стан. Радзивила—кн. 2089 (№ 476).—1600 р. Церемоніял присяги й вступу до посади нового вряду гродського Луцького—кн. 2111 (№ 1—4, ар. 261); справа про зваду в родині кн. Вороницьких—кн. 2111 (№ 188, 285—6).—1645 р. Справа про бешкет, якого вчинив воевода Київський п. Тишкевич на сеймику Житомирському—кн. 4805 (№ 5, 7—12, 29—30, 38—40, 42—3, 241—2).—1664 р. Справа про знищення документів за часи руїни—кн. 4597 (ар. 44, 53).

Цим списком ми далеко не вичерпали важливого й цікавого матеріялу, що є в актових книжках, описи яких ще не надруковано. За браком місця, ми зовсім випустили грамоти й листи королівські в приватних справах різних осіб і про призначення на посади, численні акти про справи релігійні, родинні, земельні, акти, важливі з боку процесуального й т. инші. Безліч цікавих документів залишилося невідміченими й по тих розділах, які ми подали вище. Докладніше ознайомитися з актовими багатствами можна, тільки звернувшись до самих описів актових книжок.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК АКТОВИХ КНИГ.

Покажчика цього складено за даними виключно «Списка актових книгъ, хранящихся въ Кіевскомъ Центральномъ Архивѣ», якого було надруковано въ «К. Универс. Извѣстіяхъ» за 1862—4 р.; лише де-не-де зроблено деякі поправки та доповнення згідно з дійсним змістом актових книг. Книги розподілено за принципом хронологічним:—під кожним роком зосереджено книги всіх родів і назв, які належать до актових фондів, що занесено в «Списокъ». Щоб не поширювати й без того великого обширу покажчика, ми занесли до нього лише №№ актових книг, не визначаючи назв фондів. Ці останні легко встановити за допомогою зводної статистичної таблиці окремих фондів актових книг (графи II і VI), яку ми тут же подаємо. На жаль, ми не мали змоги дати також покажчика актових книжок з розподілом їх по різних установах та характеру діловодства; цьому стало на перешкоді не так складність та різноманітність архівного матеріалу, як численні неточності та помилки «Списка» в визначенню змісту книжок.—Ми певні, що покажчик, який зразу подає точні відомості про матеріяли Архіву з першої-ліпшої виучуваної доби, не може не бути вельми корисним і навіть необхідним підручником для всіх, хто працює в Архіві або тільки цікавиться нашим архівосховищем, тим паче, що «Списокъ актових книгъ» являє собою тепер великий бібліографічний раритет.

1519 р. — № 4562.

1520 р. — № 4384.

1521 р. — № 3598, 4384.

1522 р. — № 3598, 4384.

1523 р. — № 3598, 4384.

1524 р. — № 3589, 4384.

1525 р. — № 3598, 4384.

- 1526 p. — № 3598, 4384.
 1527 p. — № 3598, 4384.
 1528 p. — № 3598, 4384.
 1529 p. — № 3598, 4384.
 1530 p. — № 3598, 4384.
 1531 p. — № 3598, 4384.
 1532 p. — № 3598, 4384.
 1533 p. — № 3598, 4384.
 1534 p. — № 3598, 4384.
 1535 p. — № 3598, 4384.
 1536 p. — № 3598, 4384.
 1537 p. — № 3598, 4384.
 1538 p. — № 3598, 4384.
 1539 p. — № 3598, 4384.
 1540 p. — № 3598—9, 4384.
 1541 p. — № 1478, 3598—9, 4384.
 1542 p. — № 1478, 3503, 3598—9, 4384.
 1543 p. — № 1478, 3598—9, 4384.
 1544 p. — № 1478, 3598, 4384.
 1545 p. — № 1478, 3503, 3598, 4384.
 1546 p. — № 1478, 3600, 4384.
 1547 p. — № 1478, 3600, 4384.
 1548 p. — № 1478.
 1549 p. — № 1478.
 1550 p. — № 1478, 3600.
 1551 p. — № 1478, 3600.
 1552 p. — № 1478, 3600.
 1553 p. — № 1478, 3600.
 1554 p. — № 1478, 3600, 4385, 4429.
 1555 p. — № 1478, 3600—1, 4385, 4389, 4429.
 1556 p. — № 3308, 3601, 4385, 4389, 4429.
 1557 p. — № 3601, 4385, 4389, 4429.
 1558 p. — № 2092, 3503, 3601, 4385, 4389, 4429.
 1559 p. — № 2092, 3601—2, 4385, 4388—9, 4429, 4562..
 1560 p. — № 1479, 2092, 3601, 4385, 4388, 4429.
 1561 p. — № 1479, 2035, 2061, 4385, 4388, 4429.
 1562 p. — № 1479, 1481, 2036, 4385, 4388, 4429.
 1563 p. — № 1481, 1965, 2037, 4385, 4388, 4429.
 1564 p. — № 2038, 4388, 4429.
 1565 p. — № 2039, 2093, 4388, 4429.

- 1566 p. — № 923, 2040, 2092—3, 3603, 4386, 4388, 4429.
- 1567 p. — № 934, 954, 1479, 1496, 2041, 2093, 4429.
- 1568 p. — № 1478, 1480, 2042, 2093, 3603.
- 1569 p. — № 919, 924, 935, 954, 1478, 1480—1, 2043, 2093, 3503.
- 1570 p. — № 924, 954, 1480, 2044, 2094, 3503.
- 1571 p. — № 924, 1480—1, 2045, 2094, 3503, 3603, 4387, 4429.
- 1572 p. — № 936, 1481, 2046, 4387, 4390, 4429.
- 1573 p. — № 937, 1481, 2047, 2092, 4387, 4390, 4396, 4429.
- 1574 p. — № 938, 1479, 1481, 2048, 2094, 3603, 4387, 4390, 4396.
- 1575 p. — № 920, 1479, 1481, 2049, 2094, 3603, 4387, 4390—1, 4396.
- 1576 p. — № 1481, 2050, 2095, 3503, 3603, 4390—1, 4396, 4429.
- 1577 p. — № 924—6, 939, 1481—2, 2051, 2095, 3603, 4390—1, 4396, 4429.
- 1578 p. — № 925—6, 940, 1482, 2052, 2095, 3604, 4390—1, 4396, 4429.
- 1579 p. — № 925—6, 941, 1482, 2053—4, 2095, 3604, 4391—2, 4396, 4429.
- 1580 p. — № 921, 925, 954, 2055—6, 2092, 2095, 4391—3, 4396, 4429.
- 1581 p. — № 315, 925, 927, 942, 1480, 1487, 2057—9, 3503, 4391, 4393, 4396, 4398.
- 1582 p. — № 8, 315, 927, 960, 1483, 2060—1, 2096, 3605—6, 4393—4, 4396, 4398.
- 1583 p. — № 8, 927, 961, 1482—4, 1488, 2062—4, 2096—7, 3605, 4394, 4396, 4398.
- 1584 p. — № 1, 8, 927, 962, 1482—3, 2065—6, 2096—8, 3605, 3607—8, 4394—6, 4398.
- 1585 p. — № 8, 943, 1479, 1482—3, 2067—8, 2096, 2098, 2969, 3503, 3608, 4395—6, 4398.
- 1586 p. — № 8, 963, 2098—9, 2109—10, 2969, 3346, 3608—10, 3636, 4396, 4398.
- 1587 p. — № 8, 944, 2069, 2098—9, 2509, 4395—6, 4398.
- 1588 p. — № 8, 927, 964, 1488, 2098, 2100, 2969, 3346, 3503, 4395—8.
- 1589 p. — № 317, 965, 1483, 1538, 2098, 2100, 2969, 3610, 4396—9.

- 1590 p. — № 9, 928, 945, 966, 2070—1, 2098, 2969, 3610, 4396, 4397—400.
- 1591 p. — № 315, 946, 967, 2072—3, 2101, 2969, 3611—2, 4396, 4398—400.
- 1592 p. — № 928, 947, 967, 1484, 2073, 2101, 2103, 2969, 3611, 3613—4, 4396, 4398—402.
- 1593 p. — № 929, 948, 1479, 1484, 1487, 2074—6, 2101, 2969, 3614, 4396, 4398, 4401—2.
- 1594 p. — № 929, 949, 1485—7, 2077—8, 2101, 2969, 3614, 4396, 4398, 4401—2.
- 1595 p. — № 1, 922, 929, 954, 1479, 1485—6, 2079—81, 2102, 2969, 3509, 4396, 4398, 4401—3.
- 1596 p. — № 929—30, 950, 954, 1485—6, 2082, 2102, 2104, 2969, 3346, 3615—6, 4396, 4398, 4401, 4403.
- 1597 p. — № 1, 930, 951, 1482, 1486—7, 2083—5, 2098, 2102, 2969, 3616, 4396, 4398, 4403—5.
- 1598 p. — № 1, 317, 930—1, 952, 1487, 2086—8, 2098, 2106, 2969, 3346, 3508, 3616—7, 4396, 4398, 4404—5.
- 1599 p. — № 1, 931, 933, 953, 1300, 1487, 2089—91, 2105—6, 2969, 3617—9, 4398, 4404—5.
- 1600 p. — № 1, 956, 1184, 1301, 1488, 2106, 2111, 2941—2, 2969, 3503, 3508—9, 4398, 4404—5.
- 1601 p. — № 9, 957, 1184, 1297, 1301, 1488—9, 2112, 2415, 2941, 2969—70, 2983, 4398, 4404—5.
- 1602 p. — № 9, 958, 1185, 1297, 1301, 1489, 2113, 2416, 2970, 2983, 4398, 4404—6.
- 1603 p. — № 968, 1186, 1297, 1489—90, 2113, 2417, 2943, 2970, 2984, 3620, 4398, 4404, 4406.
- 1604 p. — № 969, 1186, 1297, 1490—1, 2114, 2418, 2970—1, 2985, 3503, 3620—1, 4398, 4404, 4406, 4431.
- 1605 p. — № 10, 970, 1187, 1297, 1490, 2114, 2419—20, 2806, 2970—1, 2986, 3503, 4398, 4407, 4431.
- 1606 p. — № 10, 959, 1187, 1297, 1490, 2115, 2421, 2806—7, 2941, 2970—1, 3503, 4398, 4407—8, 4431.
- 1607 p. — № 971, 1188, 1297, 1490, 1492, 2116, 2422, 2807—8, 2970—1, 4398, 4407—9.
- 1608 p. — № 972, 1189, 1297, 1479, 1488, 1493, 2117—8, 2423, 2809, 2941—2, 2970—1, 3503, 4398, 4409.
- 1609 p. — № 11, 973, 1190, 1297, 1493—4, 2118, 2424—5, 2810, 2941, 2970—1, 2987, 4398, 4409.

- І610* p. — № 974, 1191, 1297, 1495, 2118—9, 2426—7, 2810—1, 2814, 2970—1, 2988, 3622—3, 4398, 4409—10, 4562.
- І611* p. — № 12, 975, 1192, 1297, 1496, 2119, 2428, 2941, 2970—1, 2989—90, 3623, 4398, 4410—1.
- І612* p. — № 9, 976, 1192—3, 1297, 1496, 2119, 2429, 2813—4, 2970—1, 2990, 3624, 4398, 4410—1.
- І613* p. — № 9, 977, 1194, 1297, 1497, 2120, 2430, 2812, 2970—1, 2991, 4398, 4410—12.
- І614* p. — № 978, 1194—5, 1297, 1497, 2120, 2431—2, 2970—1, 2992, 4398, 4411—2.
- І615* p. — № 979, 1195—6, 1297, 1498, 2121, 2433—4, 2970—1, 2993, 3503, 3625, 4398, 4412.
- І616* p. — № 979, 980, 1196, 1297, 1499—500, 2121—2, 2434, 2941, 2943, 2945, 2948, 2970—1, 3625, 4398, 4412—3.
- І617* p. — № 13, 981, 1197, 1297, 1501, 2123, 2435, 2941, 2970—1, 2994, 3625—6, 4413, 4562.
- І618* p. — № 13, 982, 1197, 1297, 1479, 1502, 1504, 2124, 2436, 2815, 2942, 3503, 3625, 3627, 4413—4.
- І619* p. — № 983, 1198, 1297, 1503—4, 2125, 2437—8, 2815—7, 2942—3, 2972, 2995, 3503, 3625, 3627, 4414, 4562.
- І620* p. — № 984, 1198, 1297, 1505—6, 2125, 2439—40, 2818, 2941, 2972, 2996, 3001, 3625, 4414—5.
- І621* p. — № 9, 985, 1198, 1297, 1506—8, 2126—9, 2441—2, 2819, 2941—3, 2972, 2997, 3503, 3508—9, 4445.
- І622* p. — № 9, 986—7, 1199, 1297, 1509, 2130—1, 2443—4, 2820—2, 2942—4, 2972, 2998—9, 3503, 3628, 4415—6, 4562.
- І623* p. — № 9, 988, 1199, 1297, 1510, 2132—3, 2445, 2823, 3000, 3503, 3628, 4416.
- І624* p. — № 989—90, 1200, 1297, 1511, 2134, 2446—7, 2823, 2942—4, 2973, 3001, 3503, 3628, 4416—7.
- І625* p. — № 991, 1200, 1297, 1512, 2135—6, 2195, 2448—9, 2824, 2942—3, 2945, 2973, 3002, 3346, 3628—9, 3732, 4417—8.
- І626* p. — № 992, 1201, 1297, 1506, 2137, 2450—1, 2942—3, 2972—3, 3003, 3346, 3509, 3628, 3733, 4418.
- І627* p. — № 9, 993, 1201, 1297, 1479, 1513, 2138, 2452—3, 2942—3, 2945, 2972—3, 3004—5, 3346, 3503, 3508, 3628—9, 3734, 4418.

- 1628 p.* — № 994, 1201—2, 1297, 1513—15, 1537, 2139, 2454—5, 2483, 2942—3, 2945, 2972—3, 3006—8, 3503, 3628, 3735, 4418—9.
- 1629 p.* — № 9, 995, 1202, 1297, 1516, 2140—2, 2456—7, 2825, 2942—3, 2945, 2973, 3009, 3509, 3628, 3637, 3736, 4419.
- 1630 p.* — № 14, 315, 996—7, 1202, 1297, 1517—8, 2142—3, 2458—9, 2826—7, 2836, 2942—3, 2945, 2972—3, 3011, 3503, 3628, 3737, 4383, 4419.
- 1631 p.* — № 998, 1203, 1297, 1518—9, 2044, 2460—1, 2828, 2942—3, 2945, 2972—3, 3012—3, 3346, 3628, 3738, 4383.
- 1632 p.* — № 999, 1204, 1297—8, 1520, 2145, 2462—3, 2829, 2942—3, 2945—6, 2972, 3630, 3739, 4383, 4432.
- 1633 p.* — № 1000, 1297—8, 1521—2, 2146, 2464—5, 2830, 2942—3, 2946, 2972—3, 3016—7, 3503, 3630, 3740, 4383, 4432.
- 1634 p.* — № 1001, 1205, 1297, 1521—3, 1528, 2147—8, 2466, 2830, 2942—3, 2946, 2948, 2973, 3018, 3503, 3630, 3741, 4383.
- 1535 p.* — № 9, 1002, 1206, 1297, 1524—5, 2149, 2467—8, 2942, 2945—7, 2972—3, 3503, 3508—9, 3742, 4383.
- 1636 p.* — № 9, 317, 1003, 1206, 1297, 1524, 1526—8, 2150, 2469, 2831, 2942—3, 2947, 2972—3, 2975, 3014—5, 3631, 3743, 4383.
- 1637 p.* — № 1004, 1207, 1297, 1529, 2151—2, 2470—1, 2832, 2942—3, 2947, 2973, 3019—20, 3503, 3632, 3744, 4383, 4420, 4562.
- 1638 p.* — № 1, 9, 1005, 1208, 1297, 1529—31, 1533, 2053—4, 2472—3, 2833—4, 2942—3, 2947—8, 2953, 2975, 3346, 3503, 3508—9, 3745, 4420.
- 1639 p.* — № 1, 1006, 1208, 1297, 1532—3, 2155—6, 2474—5, 2834, 2942, 3010, 3021, 3508—9, 3633, 3746, 4420, 4597.
- 1640 p.* — № 15, 315, 317, 1007, 1209, 1297, 1534, 2107, 2476, 2835—6, 2943, 2976, 3346—7, 4421.
- 1641 p.* — № 1008, 1210, 1297, 1516, 1535—8, 2157, 2477—8, 2836, 2949, 3022, 3634, 3748, 4421.
- 1642 p.* — № 9, 1009, 1211, 1297, 1539—40, 2158, 2479—80, 2483, 2836, 2949, 3023, 3634, 3749, 4421.

- 1643 p. — № 16, 1010, 1211, 1297, 1479, 1541—2, 2159—60, 2481—2, 2974, 3024, 3634, 3750, 4421—2, 4804.
- 1644 p. — № 1, 9, 1011, 1212, 1297, 1516, 1544—6, 2161—2, 2483, 2837, 2943, 2949, 2974, 3025, 3503, 3751, 4422, 4562, 4804.
- 1645 p. — № 1012—3, 1297, 1516, 1533, 1546, 2163—4, 2484—5, 2949, 2974, 3346, 3503, 3752, 4422—3, 4804—5.
- 1646 p. — № 17, 1014, 1213, 1297, 1477, 1547 (?), 2165—6, 2486—7, 2838, 2943, 2949, 2951, 2974, 2977—9, 3503, 3753, 4422—5, 4562.
- 1647 p. — № 18, 1015, 1213, 1297, 1547—9, 2167—8, 2488—9, 2839, 2943, 2950, 2974, 2980, 3503, 3753, 4423—4, 4426, 4562, 4597, 4804.
- 1648 p. — № 18, 317, 1016, 1297, 1345, 1550 (?), 2169, 2490, 2840, 2951, 2974, 3026, 3754, 4423—4, 4426, 4562.
- 1649 p. — № 19, 315, 1017, 1297, 1345, 1516, 1550, 2170, 2491, 2951, 3503, 3754, 4426.
- 1650 p. — № 19, 317, 1018, 1214—5, 1297, 1345, 1551—2, 2108, 2492—3, 2943, 2951, 2981, 3503, 3755, 4426—7.
- 1651 p. — № 20, 315, 317, 1019, 1216, 1297, 1336, 1373, 1553—4, 1564, 2171, 2494—5, 2841—2, 2943, 2952, 2982, 3755, 4427.
- 1652 p. — № 20, 317, 1020, 1297, 1336, 1554, 2172, 2943, 2952, 3503, 3755, 4427, 4562, 4598.
- 1653 p. — № 1021, 1297, 1336, 1555, 2173, 2176, 2496, 2943, 2953, 3027, 3756, 4427—8.
- 1654 p. — № 317, 1022, 1297, 1336, 1479, 1554, 1556, 2174, 2943, 2953—4, 3028, 3757, 4428.
- 1655 p. — № 1023—4, 1297, 1336, 1557—8, 2175, 2497—8, 2843, 2955, 3346, 3508, 3757, 4428, 4562.
- 1656 p. — № 932, 1297, 1336, 1559, 2175, 2955, 3346, 3757, 4428, 4433, 4562.
- 1657 p. — № 932, 1025, 1297, 1336, 1479, 1560, 2176—7, 2499, 2961, 3346, 3635, 3757, 4433.
- 1658 p. — № 1026, 1297, 1336, 1561, 2178, 2943, 2955, 3635, 3758, 4433.
- 1659 p. — № 1027, 1297, 1336, 1562, 2179, 2500, 2955, 3029, 3347, 3349, 3352, 3503, 3758, 4433, 4571.
- 1660 p. — № 1028, 1297, 1336, 1477, 1479, 1563, 2180—1, 2501, 2943, 2956—7, 3030, 3347, 3349, 3352, 3758, 4433.

- 1661 p. — № 1029, 1295, 1297, 1336, 1441, 1564, 2181—2, 2502—3, 2943, 2956—7, 3030—1, 3053, 3347, 3349, 3352, 3759, 4433, 5524.
- 1662 p. — № 1030—1, 1295, 1297, 1336, 1441, 1479, 1565—6, 2083—4, 2504, 2844, 2942—3, 2956—7, 3030, 3032—3, 3347, 3349, 3352, 3759, 4433, 4571.
- 1663 p. — № 317, 1032—3, 1217, 1295, 1297, 1336, 1441, 1479, 1486, 1567—8, 2185, 2505, 2844, 2956—7, 3030, 3347, 3349, 3352, 3508—9, 3760, 4433—4, 4571, 5244—5.
- 1664 p. — № 21, 315, 1033, 1217, 1295, 1297, 1336, 1441, 1479, 1569, 2186—7, 2506, 2845, 2943, 2957, 3347, 3349, 3352, 3508—9, 3760, 4434, 4571, 4597, 5244—5.
- 1665 p. — № 21, 315, 1034—5, 1295, 1297, 1302, 1336, 1441, 1457, 1479, 1570—1, 2188, 2507, 2845, 2957, 3034, 3347, 3349, 3352, 3761, 4430, 4434, 4562, 4571, 5244—5.
- 1666 p. — № 21, 1036, 1295, 1297, 1302, 1336, 1442, 1572—3, 2189, 2508, 2943, 2957, 3035, 3347, 3349, 3352, 3762, 4434, 5244—5.
- 1667 p. — № 1037—8, 1295, 1297, 1336, 1442, 1574, 2190—1, 2509—10, 2847, 2943, 2957, 3035, 3349, 3352, 3508, 3760, 3763, 4562, 5244.
- 1668 p. — № 1039, 1295, 1297, 1336, 1442, 1575, 2192, 2511—2, 2846—7, 2943, 2958, 3053, 3349, 3352, 3508—9, 3763, 5244, 5524.
- 1669 p. — № 1040, 1295, 1297, 1336, 1367, 1442, 1576, 2193, 2513—4, 2846, 2848, 2943, 2958, 3055, 3349, 3352, 3508—9, 3763, 5244.
- 1670 p. — № 1041, 1295, 1297, 1336, 1367, 1442—3, 1457, 1477, 1577—8, 1583, 2194, 2515—6, 2849, 2943, 2958, 2962, 3055, 3349, 3352, 3764, 5244—5.
- 1671 p. — № 1042—3, 1295, 1297, 1336, 1374, 1443, 1579—80, 1583, 2195, 2517—8, 2850, 2943, 2959, 3036—8, 3765, 5245.
- 1672 p. — № 1044, 1295, 1297, 1336, 1374, 1443, 1581, 2196, 2519—20, 3039, 3508, 3765, 5244—5.
- 1673 p. — № 1045—6, 1218, 1295, 1297, 1336, 1443—4, 1582—3, 2197, 2521—3, 2851—2, 2959, 3040.

- 1674 p. — № 1047, 1295, 1297, 1336, 1444, 1584, 2197—8, 2524—5, 2853, 2943, 2959, 3508.
- 1675 p. — № 1048, 1295, 1297, 1336, 1444, 1585, 2199, 2526, 2854, 2943, 2959, 4571.
- 1676 p. — № 1049—50, 1295, 1297, 1302, 1336, 1444—5, 1477, 1586, 2200, 2527—8, 2959, 4571.
- 1677 p. — № 1050—1, 1295, 1297, 1336, 1368, 1445, 1477, 1587, 2201—2, 2529—30, 2855, 2959—60, 3041, 4571.
- 1678 p. — № 1052—3, 1295, 1297, 1336, 1445—6, 1477, 1588—9, 2195, 2203, 2531—2, 2536, 2856, 2943, 2960, 3042—3, 3054, 3209, 3637, 4159, 4571.
- 1679 p. — № 1053—4, 1295, 1297, 1336, 1446, 1477, 1588—9, 2204—5, 2533—4, 2943, 2945, 2960—1, 3043—4, 3209, 3637, 4159.
- 1680 p. — № 46, 317, 1053, 1055, 1219, 1295, 1297, 1336, 1368, 1375, 1392, 1446—7, 1590—1, 2205—6, 2534—6, 2943, 2961, 3045, 3209, 4159.
- 1681 p. — № 1056, 1219, 1295, 1297, 1336, 1375, 1447, 1477, 1591, 2207—8, 2537—8, 2943, 2961—2, 3045—6, 3210, 3350.
- 1682 p. — № 1053, 1057, 1059, 1219, 1295, 1297, 1336, 1368, 1375—6, 1447, 1477, 1592—3, 2209, 2240, 2539—40, 2961—2, 3047, 3210, 3346, 3348, 3350.
- 1683 p. — № 1058—9, 1295, 1297, 1336, 1369, 1375, 1377, 1447, 1477, 1593, 2210, 2541, 2857, 2961, 3047—8, 3211, 3348.
- 1684 p. — № 2, 315, 1060, 1295, 1297, 1336, 1369, 1378, 1447, 1594, 2211, 2542—3, 2857, 2962, 3049—50, 3211.
- 1685 p. — № 2, 315, 317, 1061, 1295, 1297, 1368—9, 1378—9, 1447, 1595, 2212, 2544—5, 2961—2, 3050—1, 3212.
- 1686 p. — № 3, 315, 317, 1062, 1295, 1297, 1368—9, 1375, 1378, 1392, 1447—8, 1595—7, 1966, 2213—4, 2546—7, 2962, 3050—1, 3213, 3508.
- 1687 p. — № 3, 315, 1063, 1295, 1297, 1368, 1375, 1392, 1448, 1598—9, 2215, 2548—50, 2943, 2961—2, 3050, 3052, 3213.
- 1688 p. — № 3, 46, 317, 766, 1064, 1295, 1297, 1336, 1375, 1380, 1448, 1599, 2216, 2551—2, 2962, 3214.
- 1689 p. — № 4, 766, 1065, 1295, 1297, 1368—9, 1375, 1380, 1448, 1600, 2217—8, 2553—4, 2962, 3050, 3054, 3214.

- 1690 p. — № 4, 315, 766, 1066, 1295, 1368—9, 1375, 1380, 1448—9, 1600, 2219, 2225, 2555—7, 2943, 2962, 3050, 3056, 3215.
- 1691 p. — № 5, 315, 766, 1067, 1295, 1368—9, 1375, 1380, 1449, 1601, 2220—1, 2558—60, 2962, 3050, 3057, 3216.
- 1692 p. — № 766, 1068, 1295, 1369, 1375, 1380, 1449, 1602, 2222—3, 2561—2, 2962—3, 3050, 3057, 3216.
- 1693 p. — № 766, 1069, 1295, 1368—9, 1375, 1380, 1449, 1603, 2224—5, 2563—4, 3050, 3058, 3217.
- 1694 p. — № 5, 766, 1070, 1295, 1368—9, 1375, 1380, 1449—50, 1603—4, 2226, 2565—6, 2963, 3050, 3059, 3218, 3508—9.
- 1695 p. — № 5, 766, 1071, 1295, 1337—8, 1368—9, 1375, 1450, 1605, 2227, 2567—8, 2963, 3050, 3059, 3218.
- 1696 p. — № 6, 315, 317, 766, 1072, 1295, 1337, 1368, 1450, 1605, 2228—9, 2569—71, 2962—3, 3050, 3059—60, 3218.
- 1697 p. — № 7, 46, 315, 317, 766, 1073, 1295, 1337, 1450—1, 1606, 2230—1, 2572, 2943, 2962—3, 3060, 3219.
- 1698 p. — № 7, 315, 766, 1074, 1295, 1337, 1451, 1606, 2232—3, 2573—4, 2962—3, 3061, 3219.
- 1699 p. — № 7, 315, 766, 1075, 1295, 1337, 1368, 1451, 1607, 2234, 2574—6, 2943, 2963, 3061, 3085, 3219, 3766, 3954, 4435.
- 1700 p. — № 22, 315, 317, 766, 1076, 1295, 1337, 1339, 1368, 1451—2, 1608, 2235—6, 2577—8, 2964, 2968, 3062, 3085, 3220, 3766, 3847, 3921, 3954, 4020, 4033, 4230, 4296, 4435—7, 4439, 4562, 4599, 4806, 5246, 5380.
- 1701 p. — № 23, 209—10, 315, 317, 766, 1077, 1295, 1337, 1339, 1452, 1609—10, 2237, 2579—80, 2941, 2964, 2968, 3062—3, 3085, 3220, 3504—5, 3766, 3847, 3921, 3955, 4020, 4033, 4239, 4271, 4296, 4435—7, 4439, 4562, 4599, 4806—7, 5246, 5248, 5380.
- 1702 p. — № 23, 209—10, 315, 766, 1078, 1295, 1337, 1339, 1368, 1452, 1611, 1835, 2238, 2581—2, 3062—3, 3085, 3220, 3766, 3847, 3921, 3956, 4020, 4296, 4435—9, 4562, 4599, 5246, 5380.
- 1703 p. — № 24, 209—10, 317, 766, 1078, 1295, 1337, 1368, 1381, 1452, 1612, 1835, 2239, 2583—4, 3062—3,

3085, 3220, 3504, 3703, 3766, 3847, 3921, 3957,
4020, 4033, 4231, 4239, 4271, 4296, 4436—9,
4562, 4599, 5246, 5248, 5380, 5420.

1704 p. — № 24, 209—10, 315, 317, 766, 1078, 1295, 1381,
1452—3, 1613—4, 1835, 2240, 2585—6, 2964, 2968,
3063—4, 3085, 3221, 3346, 3703, 3767, 3847, 3921,
3958, 4020, 4033, 4230—1, 4239, 4271, 4296,
4437—9, 4562, 4599, 5246—8, 5345, 5380, 5420.

1705 p. — № 25, 209—10, 315, 1078, 1295, 1381, 1453, 1615,
1835—6, 2241, 2586—7, 2964, 3065, 3085, 3221, 3505,
3767, 3847, 3921, 3959, 4020, 4033, 4231, 4239, 4271,
4296, 4437—40, 4562, 5247, 5345, 5380, 5394, 5420.

1706 p. — № 25, 209—10, 315, 1078, 1295, 1381, 1453, 1616,
1835—6, 2242, 2588, 2964, 2968, 3062, 3066,
3085, 3221, 3768, 3847, 3921, 3960, 4021, 4033,
4231—2, 4239, 4271, 4296, 4437—40, 4562, 5247,
5250, 5345, 5380, 5394, 5420.

1707 p. — № 26, 46, 209—10, 1079, 1295, 1368, 1381, 1453,
1616, 1835, 2243, 2589, 2964, 2968, 3221, 3504,
3703, 3768, 3847, 3921, 3961, 4021, 4033, 4231—2,
4239, 4271, 4296, 4437—40, 4562, 5246, 5248,
5250, 5345, 5380—1, 5394, 5420.

1708 p. — № 26, 209—10, 315, 1079, 1295, 1368, 1381, 1453,
1492, 1617, 1835, 2244, 2590, 2964, 2968, 3067,
3092, 3221, 3769, 3847, 3921, 4021, 4033, 4231,
4239—40, 4296, 4437, 4439—40, 4562, 5248, 5250,
5345, 5381, 5394, 5420.

1709 p. — № 27, 209—10, 315, 1079, 1295, 1370, 1381, 1453,
1617, 1835, 2245, 2591, 2964, 2968, 3067, 3092,
3638, 3703, 3770, 3847, 3921, 3962, 4021, 4033,
4231—2, 4239—40, 4296, 4437, 4439—41, 4562,
5248, 5250, 5381, 5394, 5420.

1710 p. — № 27, 209—10, 315, 1079, 1294—5, 1370, 1381,
1453—4, 1477, 1618, 1835, 2246, 2592, 2968, 3068,
3092, 3222, 3638, 3703, 3770, 3847, 3921, 3962,
4022, 4033, 4160—2, 4231—2, 4239—40, 4296, 4350,
4437, 4440—1, 4562, 5248—50, 5348, 5381, 5394,
5420.

1711 p. — № 28, 209—10, 315, 317, 1079, 1294—5, 1370, 1381,
1453—4, 1619, 1835, 1969, 2247, 2593, 2968, 3069,

- 3092, 3222, 3638, 3703, 3771, 3847, 3921—2, 4022, 4033, 4160—2, 4231—2, 4239, 4240, 4296, 4437, 4439—41, 4562, 5250, 5348, 5381, 5394, 5420—1.
- 1712 p.* — № 29, 135, 209—10, 315, 317, 1080, 1294—5, 1340, 1370, 1381, 1453—5, 1620—1, 1835, 2248, 2594—5, 2964, 2968, 3069, 3092, 3222, 3511, 3638, 3703, 3771, 3848, 3922, 4022, 4033, 4160—2, 4231—2, 4240—2, 4296, 4437, 4439—42, 4562, 4571, 5251, 5255, 5348, 5381, 5394, 5420—1.
- 1713 p.* — № 30, 135, 209—10, 315, 317, 435, 767, 769, 1081, 1294—5, 1340, 1370, 1454—5, 1458, 1622, 1835, 2249, 2596—7, 2964, 3070, 3222, 3505, 3638, 3703, 3772, 3848, 3922, 3963, 4023, 4033, 4160—2, 4231—2, 4241—2, 4296, 4437, 4439, 4442, 4562, 5252, 5255, 5348, 5381, 5394, 5420—1.
- 1714 p.* — № 31, 135, 211—2, 317, 328, 435, 767—9, 1082, 1294—5, 1340, 1370, 1454—5, 1623, 1835—6, 2250, 2598—9, 2964, 2968, 3071—2, 3223, 3703, 3772, 3848, 3922, 3964, 4023, 4033—4, 4062, 4160—2, 4231, 4241—2, 4296, 4442—4, 4562, 4600—1, 4806, 5253, 5255, 5348, 5381, 5394, 5420—1.
- 1715 p.* — № 31, 46, 135, 211—2, 317, 328, 767—9, 1083, 1294—5, 1340, 1370, 1455, 1624, 1835—6, 1969, 2251, 2600—1, 2964, 3071, 3073, 3223, 3505, 3703, 3773, 3848, 3922, 3965, 4024, 4034, 4062, 4160—2, 4230—1, 4241, 4243, 4296, 4442—4, 4562, 4600—1, 4806, 5254—5, 5346, 5348, 5381, 5394, 5420—2, 5470.
- 1716 p.* — № 32, 211—2, 315, 317, 328, 767—9, 1084, 1294—5, 1340, 1370, 1455, 1625, 1835—6, 2252, 2602—3, 2968, 3071, 3074, 3223, 3703, 3774, 3848, 3922—3, 3966, 4024, 4034, 4062, 4160—2, 4230—2, 4241, 4243—4, 4296, 4350, 4430, 4442—4, 4562, 4600—1, 4806, 5256, 5258, 5346, 5348, 5381, 5394, 5420.
- 1717 p.* — № 213—4, 315, 317, 328, 768, 1085, 1294—5, 1340, 1370, 1455, 1477, 1626—7, 1835, 1837, 1969, 2253—4, 2604—5, 2964, 3071, 3074—5, 3224, 3775, 3848, 3923, 4025, 4034, 4062, 4160—2, 4230—2, 4243—4, 4296, 4442—4, 4562, 4601—2, 4806, 4808, 5072, 5257—8, 5346, 5348, 5381, 5394, 5420, 5422, 5470, 5492, 5509.

1718 p. — № 33, 213—4, 315, 317, 328, 768, 1086, 1294—6, 1340, 1370, 1455, 1628—9, 1835, 1837, 2255, 2604, 2606—7, 2964, 2968, 3071, 3076, 3225, 3776, 3848, 3923, 3967, 4025, 4034, 4062, 4160—2, 4230—1, 4244—5, 4296, 4442—4, 4562, 4571, 4603, 4806, 4808, 5072, 5259, 5261, 5346—8, 5381, 5394, 5420, 5422, 5470, 5492.

1719 p. — № 34, 213—4, 315, 317, 328, 768, 1087, 1294, 1296, 1340, 1343, 1368, 1370, 1455—6, 1458, 1630, 1835, 1837, 2256—7, 2608—9, 2964, 2968, 3071, 3077, 3225, 3777, 3849, 3923, 4026, 4032, 4034, 4244—6, 4296, 4350, 4442—4, 4562, 4571, 4604, 4806, 4808, 5072, 5260—1, 5347—8, 5381, 5394, 5420, 5423, 5470, 5492.

1720 p. — № 35, 214—5, 315, 317, 328, 768, 1088—90, 1294, 1296, 1340, 1343, 1368, 1456, 1458, 1631—2, 1835, 1837, 2258—9, 2610—11, 2964, 2968, 3071, 3078, 3226, 3639, 3778, 3849, 3923—4, 4027, 4035, 4216, 4237, 4246, 4297—8, 4350, 4443—6, 4562, 4571, 4605, 4753, 5072, 5074, 5251, 5261—2, 5265, 5347—8, 5381, 5394, 5420, 5423, 5470, 5492.

1721 p. — № 36, 215—6, 315, 317, 328, 768, 770—1, 854, 1091, 1294, 1296, 1340, 1343, 1456, 1458, 1633—4, 1835, 1838, 2260—1, 2612—3, 2964, 2968, 3071, 3078—9, 3226, 3639—40, 3671, 3687, 3704, 3779, 3850, 3924, 4027, 4035, 4163, 4171, 4193, 4195, 4197, 4216—7, 4237, 4246, 4296—8, 4350, 4444—7, 4562, 4606, 4753, 4806, 4808, 5072, 5074, 5263, 5265, 5349, 5381—2, 5394, 5420, 5423, 5470, 5492, 5537, 5542, 5568, 5627, 5638.

1722 p. — № 36, 215—5, 317, 328, 768, 1090, 1092, 1294, 1296, 1340, 1343, 1456, 1458, 1635—6, 1783—4, 1835, 1838, 1844, 1889, 2262—3, 2614—6, 2964, 2968, 3071, 3079, 3081, 3227, 3351, 3507, 3639—40, 3671—2, 3687, 3704—5, 3780, 3850, 3924, 4027, 4163, 4171, 4193, 4195, 4197, 4216—7, 4297, 4350, 4444—8, 4562, 4571, 4607, 4753, 4806—8, 5072, 5074, 5264—5, 5349, 5382, 5394, 5420, 5423, 5470, 5492, 5538, 5542, 5568, 5627, 5638.

1723 p. — № 37, 215—6, 315, 317, 328, 768, 770—1, 854, 1093,

1294, 1296, 1340, 1343, 1456, 1458, 1637—8, 1783—4, 1838, 1844—5, 1889, 2264—5, 2617—8, 2964, 2968, 3071, 3080—I, 3227, 3351, 3507, 3639—40, 3671—2, 3687, 3705, 3781, 3851, 3924, 3968, 4027, 4036, 4164, 4171—2, 4193, 4195, 4197, 4217, 4246, 4297—8, 4350, 4445—8, 4450, 4562, 4571, 4608, 4806, 4808, 5072, 5074, 5266, 5269, 5349, 5382, 5394, 5420, 5492, 5539, 5542, 5568, 5627, 5638.

1724 p. — № 38, 217, 315, 317, 329, 768, 1094, 1294, 1296, 1340, 1343, 1456, 1458, 1639—40, 1783—4, 1838, 1844—5, 1889, 2266—7, 2619—20, 2964, 2968, 3071, 3080—I, 3227, 3351, 3639—41, 3645, 3671—2, 3687, 3705, 3782, 3851, 3924, 3969, 4027, 4036, 4164—5, 4172—3, 4193, 4195, 4198, 4216—7, 4247—8, 4297, 4350, 4446—8, 4450, 4562, 4571, 4609, 4806, 4808, 5072, 5074, 5266, 5269, 5349, 5382, 5394, 5420, 5492, 5540, 5542, 5568, 5627, 5638.

1725 p. — № 38, 217—9, 329, 891, 1095, 1294, 1296, 1340—I, 1343, 1456—8, 1477, 1641—2, 1783—4, 1838, 1845, 1967, 2268—9, 2621—2, 3071, 3081, 3228, 3639—40, 3645, 3671—2, 3687, 3705, 3783, 3852, 3924—5, 3969, 4027, 4036, 4163, 4173—4, 4216—7, 4237, 4247—8, 4297, 4350, 4446—51, 4562, 4571, 4610, 4806, 4808, 5072, 5074, 5267, 5269, 5349, 5382, 5394, 5420, 5470, 5492, 5540, 5542.

1726 p. — № 39, 218—9, 315, 317, 329, 770—I, 856, 891, 1096, 1293, 1296, 1340—I, 1343, 1457—8, 1643—4, 1783—4, 1839, 1844—5, 1889, 1969, 2270—I, 2623—4, 2964, 2968, 3071, 3082—3, 3166, 3228, 3507, 3511, 3639, 3671, 3687, 3705, 3784, 3852, 3925, 3969, 4027, 4032, 4036—7, 4165, 4237, 4247—50, 4297, 4350, 4446, 4449—51, 4562, 4571, 4611, 4806, 4808, 5072, 5074, 5268—9, 5349, 5382, 5394, 5420, 5470, 5492, 5542.

1727 p. — № 40, 218—9, 315, 329, 1088, 1097, 1293, 1296, 1340, 1343, 1457—8, 1645—6, 1783, 1785, 1839, 1844—5, 1889, 1967, 2272—3, 2625—6, 2964, 3083, 3166, 3229, 3353, 3639, 3642, 3671—2, 3687—8, 3705, 3785, 3853, 3925, 4027, 4036—7, 4165, 4174—5, 4195, 4198, 4237, 4249—50, 4446, 4449—51, 4526,

4562, 4571, 4612, 4806—8, 5073—4, 5268—9,
5349, 5382, 5395, 5425, 5470—1, 5492, 5509
5541—2, 5568, 5627, 5638.

1728 p. — № 41, 220, 223, 315, 317, 329, 770—1, 856, 1088,
1098, 1293, 1296, 1340, 1343, 1457—8, 1647—8,
1783, 1785, 1839, 1844—5, 1889, 1967, 2274—5,
2627—8, 2964, 2968, 3083, 3166, 3229, 3352—3,
3639, 3642, 3645, 3671—2, 3688, 3705—6, 3786,
3854, 3925, 3970, 4027, 4032, 4037, 4165, 4175,
4193, 4195, 4197, 4216—7, 4237, 4251, 4446,
4449—51, 4526, 4562, 4571, 4613, 4806—7, 5073—
—4, 5270, 5272, 5349—50, 5382, 5395, 5424—5,
5471, 5541—3, 5568—9, 5627, 5639.

1729 p. — № 41, 220—1, 315, 317, 329, 771—2, 857, 901, 1088,
1099, 1293, 1296, 1340, 1343, 1457—8, 1649—50,
1783, 1785, 1839, 1844—5, 1889, 1967—8, 2276—7,
2629—30, 2964, 3084, 3166, 3230, 3353, 3510—11,
3639, 3642, 3645, 3671—2, 3688, 3707, 3786,
3854, 3926, 3971—2, 4038, 4165—6, 4175, 4216—7,
4237, 4251, 4446, 4449—51, 4454, 4526, 4562,
4614, 4807, 5073—4, 5271—2, 5350, 5382—3,
5395, 5424—5, 5471, 5493, 5543, 5569.

1730 p. — № 42, 46, 221, 225, 315, 317, 329, 772—3, 857, 901,
915, 1100, 1293, 1296, 1340, 1343, 1457—8, 1651—2,
1783, 1785, 1840, 1844—5, 1889, 1968, 2078—9,
2631—2, 2964, 2968, 3084, 3167, 3231, 3353,
3505, 3510, 3639, 3641—2, 3645, 3671—2, 3688,
3708, 3787, 3855, 3926, 3973—4, 4166, 4216—8,
4237, 4251, 4446, 4450—4, 4526, 4562, 4615,
4807, 5073—4, 5272—3, 5276, 5350, 5383, 5395,
5424—5, 5471, 5493, 5509, 5569, 5683.

1731 p. — № 43, 315, 317, 1101, 1293, 1296, 1340, 1342—3,
1457—8, 1653—4, 1840, 1845, 1968, 2280—1,
2633—4, 2965, 2968, 3084, 3167, 3231, 3353,
3505, 3510, 3639, 3641—2, 3645, 3671—2, 3688,
3708, 3788, 3856, 3926—7, 3975—6, 4028, 4038,
4166, 4176, 4195, 4216—7, 4237, 4251, 4446, 4450,
4452—4, 4562, 4616, 4807, 5073—4, 5274, 5276,
5350, 5383, 5395, 5424—5, 5471, 5493, 5509,
5543, 5569, 5683—5.

- 1732 p. — № 44, 222, 315, 317, 329, 772—3, 859, 915, 1102, 1293, 1296, 1342—3, 1457, 1655—6, 1840, 1845, 1968, 2282—4, 2635—6, 2965, 2968, 3084, 3167, 3232, 3353, 3505, 3639, 3642, 3645, 3671—2, 3688—9, 3708, 3789, 3857, 3928, 3977—8, 4028, 4038, 4166—7, 4177, 4193, 4196—7, 4216, 4217, 4237, 4251, 4446, 4450, 4452—4, 4526, 4562, 4571, 4617—8, 4807, 5073, 5275—6, 5351, 5383, 5396, 5424—5, 5471, 5493, 5509, 5568—9, 5627—8, 5639, 5683—5.
- 1733 p. — № 45, 222, 228, 315, 317, 329, 436, 772, 860—3, 1088, 1103, 1293, 1296, 1342—3, 1457—8, 1657—9, 1845, 1968, 2283—5, 2637—8, 2965, 2968, 3168, 3233, 3353, 3506, 3642—6, 3671—2, 3689, 3708, 3790, 3858, 3929, 3979—80, 4177, 4186—8, 4199—200, 4213, 4216—8, 4237, 4356, 4446, 4450, 4452, 4454, 4526, 4562, 4618, 4807, 5073, 5277, 5280, 5351, 5384, 5396, 5509, 5568—9, 5628, 5683, 5685.
- 1734 p. — № 46, 224, 228, 315, 317, 329, 1104, 1293, 1296, 1341—3, 1457—8, 1659, 1845, 1968, 2286, 2639, 2965, 3233, 3353, 3645—6, 3689, 3791, 3859, 3929, 3981, 4237, 4356, 4446, 4450, 4452, 4454, 4526, 4562, 4619, 5073, 5278, 5280, 5351, 5396, 5509, 5685.
- 1735 p. — № 46, 202, 223—4, 315, 317, 329, 1105, 1293, 1296, 1341, 1343, 1371, 1457—8, 1660, 1845, 2287, 2640, 2965, 3234, 3353, 3672, 3689, 3792, 3860, 3929, 3982, 4237, 4356, 4446, 4450, 4452, 4455, 4526, 4562, 4619, 5073, 5278, 5280, 5351, 5384, 5396, 5509, 5685—6.
- 1736 p. — № 47, 202, 223—4, 317, 329, 345, 398, 772—3, 862—3, 1106, 1293, 1296, 1343, 1371, 1458—9, 1661—2, 1664, 1835, 1840, 1845, 2088—9, 2641—2, 2965, 2968, 3084, 3168, 3234, 3353, 3511, 3645—6, 3672, 3689, 3793, 3861, 3930, 3983—4, 4039—40, 4167, 4178, 4216—7, 4237, 4252, 4299, 4356, 4446, 4450, 4452, 4455, 4526, 4562, 4571, 4619—20, 4807, 5073, 5279—80, 5351, 5384, 5396, 5509, 5686.

1737 p. — № 48, 137, 202, 207, 223—4, 315, 317, 344—5, 371, 398, 769, 774, 1107, 1293, 1296, 1343, 1371, 1458—9, 1663—4, 1841, 1845, 1891, 2290—1, 2643—4, 2965, 2968, 3169, 3235, 3353, 3645—6, 3672, 3689, 3708, 3794, 3862, 3931, 3985—6, 4039—40, 4167, 4178, 4216—7, 4237, 4252—3, 4299, 4356, 4446, 4450, 4452, 4455, 4526, 4562, 4571, 4621—2, 4807, 5073, 5281, 5283, 5351, 5384, 5396, 5426—7, 5471, 5493, 5509, 5686.

1738 p. — № 49, 137, 202, 207, 225, 316—7, 344, 371, 398, 769, 772—4, 855, 864—6, 908, 1108, 1293, 1296, 1343, 1371, 1458—9, 1665—6, 1671, 1841, 1891, 2292—3, 2645—7, 2965, 2968, 3085, 3169—70, 3236, 3353, 3672, 3689, 3708, 3795, 3863, 3932, 3987, 4040—1, 4167, 4216, 4237, 4253, 4299, 4446, 4452—3, 4455, 4526, 4562, 4571, 4621, 4623, 4807, 4809, 5073, 5282—3, 5351, 5384, 5396, 5426—7, 5471, 5493, 5509, 5685, 5687.

1739 p. — № 50, 137, 202, 207, 226—7, 316—7, 329, 344, 371, 398, 769, 772, 774, 855, 866—7, 908, 1109, 1220, 1293, 1296, 1343, 1370—1, 1458—60, 1667—8, 1841, 1891, 1969, 2294—5, 2647—8, 2965, 2968, 3085, 3170, 3237, 3353—4, 3795, 3863, 3932, 3988, 4040—1, 4237, 4254, 4299, 4446, 4452, 4456, 4526, 4562, 4571, 4621, 4624, 5075, 5283—4, 5287, 5351—2, 5384, 5426—7, 5447, 5471, 5493, 5509, 5683, 5685, 5687.

1740 p. — № 51, 137, 202, 207, 226—7, 316—7, 329, 344, 359, 371, 398, 769, 772, 774—5, 855, 867, 908, 912, 1110, 1220, 1293, 1296, 1342—4, 1371, 1458—9, 1669—70, 1841, 1891, 2296—7, 2649—50, 2965, 3085, 3171, 3238, 3353—4, 3796, 3864, 3933, 3989, 4040—1, 4237, 4254, 4299, 4356, 4446, 4450, 4452—3, 4456, 4458—9, 4526, 4562, 4571, 4625, 4753, 4809, 5075, 5285, 5287, 5352, 5384—5, 5397, 5426—7, 5472, 5493, 5509, 5685, 5687.

1741 p. — № 47, 52, 137, 202, 207, 226—7, 317, 332, 342, 344, 359, 371, 769, 772, 774—5, 855, 867—8, 870—1, 912, 1111, 1221, 1293, 1296, 1342—4, 1458—9, 1671—2, 1841, 1891, 2298—9, 2651, 2965, 2968, 3085, 3171,

3239, 3353—4, 3505, 3797, 3864, 3933, 3990—1,
4040, 4042, 4237, 4254—5, 4262, 4299, 4356,
4450, 4456, 4458—9, 4526, 4562, 4571, 4626,
4753, 4809, 5075, 5286—7, 5352, 5385, 5397,
5427, 5472, 5493, 5509, 5685, 5687.

1742 p. — № 53, 137, 202, 207, 227, 229, 316—7, 332, 344,
371, 769, 772, 774—5, 855, 870—2, 912, 914, 1112—
3, 1222, 1293, 1296, 1342—4, 1458—9, 1673—4,
1841, 1891, 2300—1, 2341, 2652, 2965, 2968,
3172, 3240, 3353—4, 3798, 3865, 3934, 3981,
3992, 4032, 4043—4, 4237, 4256—7, 4262, 4450,
4453, 4457—60, 4562, 4571, 4627, 4809, 5075,
5287—8, 5290, 5352—3, 5385, 5397, 5428—9,
5472, 5493, 5509, 5685.

1743 p. — № 54, 136, 202, 207, 228—9, 316—7, 332, 342,
344, 371, 769, 774, 912, 914, 1114, 1223, 1293,
1296, 1342—4, 1458—9, 1675—6, 1841, 1891, 1969,
1971, 2302—3, 2653, 2965, 2968, 3172, 3241,
3353—4, 3507, 3799, 3866, 3934, 3993, 4237, 4453,
4457—60, 4562, 4571, 4628, 4809, 5075, 5289—90,
5353, 5385, 5398, 5428—9, 5447, 5472, 5493,
5509, 5683, 5685, 5688—9.

1744 p. — № 55, 136, 202, 207, 228—9, 317, 332, 344, 371, 437,
769, 774—6, 868—9, 912, 914, 1115, 1224, 1293,
1296, 1342—4, 1458—9, 1461, 1677—8, 1841, 1891,
1969, 2304—5, 2653—4, 2965, 2968, 3172, 3242,
3353—4, 3800, 3867, 3935, 3994, 4237, 4453,
4457—60, 4562, 4629, 4809, 5075, 5290—1, 5294,
5353, 5385, 5398, 5428—9, 5472, 5493, 5509, 5688—9.

1745 p. — № 35, 136, 138, 202, 207, 230—1, 316—7, 332, 334,
344, 360—1, 371, 399, 769, 774—5, 873, 912,
914, 1116, 1224, 1293, 1296, 1342—4, 1458, 1461,
1679—80, 1841—2, 1883, 1969, 2306—7, 2655—6,
2965, 2968, 3086, 3172, 3242, 3353—4, 3801,
3868, 3936, 3995, 4029, 4032, 4043—4, 4115—7,
4237, 4257—9, 4453, 4457—9, 4461, 4562, 4571,
4630, 4753—4, 4809—10, 5075, 5292, 5294, 5353—
4, 5385, 5472, 5509, 5688—9.

1746 p. — № 56, 136, 192, 202, 207, 230—1, 316—7, 334, 342,
360—1, 399, 769, 774, 1088, 1117, 1225, 1293, 1296.

1342—4, 1458, 1461, 1681—2, 1842, 1883, 1969—70, 2308, 2656, 2965—6, 2968, 3086, 3173, 3243, 3353—4, 3802, 3868, 3936, 3996, 4029, 4044—5, 4116, 4237, 4260, 4263, 4300, 4453, 4457—9, 4461—2, 4562, 4571, 4573, 4631, 4753, 4809, 5075, 5293—4, 5354, 5385—6, 5398—9, 5428—30, 5472, 5493, 5509, 5688—90.

1747 p. — № 57, 138, 192, 202, 205, 230, 232, 316—7, 334, 342, 360—1, 399, 437, 769, 774—5, 1118, 1225, 1293, 1296, 1342—4, 1460—1, 1683—4, 1842, 1883, 1969—70, 2309, 2657, 2966, 2968, 3086, 3088, 3173, 3243, 3353—4, 3803, 3869, 3937, 3997—8, 4029, 4044—5, 4117, 4237, 4260, 4263, 4300, 4453, 4457—9, 4462, 4555, 4562, 4571, 4632, 4753, 4809, 5076, 5294—5, 5297, 5354, 5386, 5399, 5430, 5447, 5473, 5493, 5509, 5688, 5690.

1748 p. — № 58, 138, 192, 202, 205, 232, 316—7, 334, 342, 360, 399, 437, 769, 774—5, 874, 1119, 1226, 1296, 1342—4, 1460—1, 1685—6, 1842, 1883, 1970, 2310—1, 2658, 2966, 2968, 3083, 3173—4, 3244, 3353—4, 3804, 3869, 3937, 3999, 4007, 4029, 4044—5, 4047, 4117, 4237, 4263, 4300, 4453, 4458—9, 4463, 4555, 4562, 4571, 4633, 4809, 5076, 5296—7, 5354, 5386, 5509, 5688, 5691.

1749 p. — № 59, 138, 202, 205, 232, 316—7, 334, 360, 399, 769, 770, 774—6, 853, 874—5, 1120, 1226, 1296, 1342—4, 1460—1, 1687—8, 1842, 1883, 1970, 2312—3, 2659—60, 2966, 2968, 3087, 3174, 3244, 3353—4, 3647—50, 3673, 3690, 3709, 3805, 3870, 3938, 4000, 4029—30, 4045—7, 4118, 4168, 4179, 4192, 4220—1, 4237, 4263, 4300—1, 4351, 4453, 4458—9, 4463, 4478—9, 4555, 4562, 4571, 4634, 4809, 5076, 5296—7, 5354, 5386, 5473, 5509, 5544, 5549, 5570, 5585, 5591, 5626, 5629, 5640, 5691.

1750 p. — № 60, 205, 233, 316—7, 360, 399, 770, 775—6, 853, 877, 881, 1121, 1296, 1342, 1344, 1346, 1461, 1689—90, 1842, 1883, 1970, 2314—5, 2343, 2661, 2966, 2968, 3088, 3175, 3178, 3245, 3353—4, 3647, 3649—50, 3673, 3690, 3710—11, 3806, 3870, 3938, 4001, 4168, 4179, 4192, 4220—1, 4237,

4351, 4453, 4458—9, 4471, 4477—9, 4555, 4562,
4635, 4809, 5076, 5078, 5296—7, 5354, 5509,
5545, 5549, 5570, 5585, 5629, 5640, 5691—2.

1751 p. — № 61, 192, 205, 233, 316—7, 342, 399, 1122, 1296,
1346, 1460—1, 1691—2, 1842, 1883, 1970—2,
2316—7, 2662, 2966, 2968, 3088, 3175, 3245, 3353,
3649—50, 3674, 3691, 3712—3, 3806, 3870, 3938,
4001, 4048, 4169, 4180, 4192, 4222—3, 4237, 4264,
4351, 4453, 4457—9, 4471, 4476—9, 4555, 4562,
4636, 5077—8, 5298, 5302, 5355, 5387, 5432, 5448,
5474, 5509, 5546, 5549, 5570, 5585, 5591, 5626,
5629, 5641, 5692.

1752 p. — № 62, 205, 234—5, 316—7, 331, 360, 397, 399, 775, 777,
877, 881—3, 1123—4, 1296, 1346, 1460, 1462,
1693, 1695—6, 1842, 1883, 1971—2, 2966, 2968,
3246—7, 3353, 3651, 3675, 3692, 3714, 3806, 3870,
3938, 4002, 4032, 4048, 4119—20, 4169, 4180,
4192, 4222—3, 4237, 4264, 4301, 4351, 4362, 4453,
4457, 4459, 4471, 4474, 4476—9, 4555, 4562, 4637,
4809, 5077—8, 5170, 5299, 5302, 5355, 5387,
5431—2, 5448, 5474, 5494, 5509, 5547, 5549, 5570,
5585, 5629, 5692.

1753 p. — № 63, 193, 205, 234, 317, 331, 387, 397, 399, 776—7,
878, 882, 886, 890, 1125, 1296, 1346, 1382, 1460,
1462, 1695—6, 1842, 1846, 1883, 1971—2, 2318—9,
2663—4, 2966, 2968, 3094, 3175, 3246, 3248,
3353, 3651, 3675, 3692, 3715, 3807, 3871, 3939,
4032, 4048, 4119—21, 4169, 4180, 4192, 4222—3,
4233—4, 4237, 4264, 4301, 4351, 4355—6, 4362,
4453, 4457, 4471, 4474, 4476—9, 4555, 4562,
4638—9, 4809, 5077—8, 5300, 5302, 5355, 5387,
5431—2, 5448, 5474, 5494, 5509, 5523, 5547, 5549,
5570, 5585, 5591, 5626, 5629, 5640, 5694—5.

1754 p. — № 64, 193, 206, 235, 316—7, 331, 342, 387, 397, 777,
1126, 1296, 1346, 1462—3, 1693, 1697—8, 1846,
1883, 1971—2, 2318, 2320—1, 2665, 2966, 2968,
3087, 3176, 3249, 3353, 3510, 3651, 3675, 3692,
3716, 3808, 3872, 3939, 4002, 4032, 4048, 4121—2,
4169, 4180, 4192, 4222—3, 4237, 4264, 4301, 4351,
4355—6, 4362, 4453, 4457, 4471, 4474, 4476—9.

4562, 4571, 4638, 4640, 4809, 5077—8, 5301—2,
5355, 5387, 5431—2, 5448—9, 5474, 5494, 5509,
5547, 5549, 5570, 5585, 5591, 5626, 5629, 5640—1,
5694.

1755 p. — № 65, 193, 203, 206, 236, 316—7, 331, 342, 387, 397,
776—7, 878, 882, 886, 890, 1127, 1346, 1460,
1462—3, 1699, 1700, 1846, 1883, 1971—2, 2322,
2666—7, 2967—8, 3089, 3176, 3178, 3250, 3353,
3652, 3676, 3693, 3717, 3809, 3872, 3939, 4032,
4049, 4122, 4169—70, 4180—1, 4192, 4222—4, 4237,
4264, 4302, 4351, 4355—6, 4362, 4453, 4457, 4471,
4474, 4476 — 9, 4562, 4571, 4641 — 2, 4809,
5078—80, 5303, 5306, 5355, 5387, 5431—2, 5448—9,
5474, 5494, 5509, 5547, 5549, 5570, 5585, 5591,
5626, 5629, 5640—1, 5696.

1756 p. — № 66, 193, 203, 206, 237, 316—7, 330—1, 621, 776,
878, 882—3, 885—6, 890, 1128, 1346—8, 1460,
1462, 1701—2, 1847, 1883—4, 1971—2, 2323—4,
2668—9, 2967—8, 3089, 3176, 3178, 3251—2, 3353,
3652, 3676, 3693, 3717, 3810, 3873, 3939, 4031—2,
4049, 4123—4, 4170, 4181, 4192, 4223—4, 4237,
4264—5, 4302, 4351, 4362, 4453, 4457, 4471,
4474—6, 4478—9, 4562, 4573, 4642—3, 4809, 4811,
5079—80, 5304, 5306, 5355, 5387, 5400, 5431,
5449, 5475, 5494, 5509, 5511, 5547, 5549, 5570,
5585, 5592, 5626, 5629, 5641, 5696—8.

1757 p. — № 67, 193—4, 203, 206, 238—9, 316, 330—1, 776,
879, 882—4, 886—7, 890, 1129, 1347—8, 1460,
1462, 1702—3, 1848, 1884, 1966, 1971—2, 2325—6,
2670—1, 2967—8, 3093, 3176, 3251—2, 3353, 3652,
3676, 3693, 3718, 3811, 3874, 3940, 4170, 4182,
4192, 4223—4, 4264, 4351, 4355, 4362, 4453, 4457,
4471—2, 4474—6, 4478, 4562, 4571, 4573, 4644—5,
5079—80, 5170, 5305—6, 5355, 5387, 5400, 5432,
5450, 5475, 5494, 5509, 5548—9, 5570, 5585,
5697—9.

1758 p. — № 68, 193—4, 203, 206, 238—9, 316—7, 330—1, 342, 776,
879—80, 882, 887, 890, 1130, 1347—8, 1382, 1460,
1462—4, 1705—6, 1848—9, 1884, 1971—4, 2327—8,
2672, 2967—8, 3093, 3176, 3178, 3251—2,

3353, 3652, 3676, 3693, 3718, 3812, 3875, 3940,
4031—2, 4049, 4124—5, 4170, 4192, 4264—5, 4302,
4351, 4355—6, 4362, 4453, 4457, 4471—2, 4475—6,
4478, 4562, 4571, 4573, 4645—6, 5079—80, 5170,
5307, 5310, 5355, 5387, 5509, 5548—9, 5570,
5583, 5697—8.

1759 p. — № 69, 193—4, 203, 206, 240, 316—7, 330—1, 342, 776,
879—80, 882, 884, 886—7, 890, 907, 1131, 1347,
1351, 1382, 1464, 1707—8, 1849, 1884, 1971, 1974,
2329, 2673—4, 2967—8, 3093, 3176, 3252—3, 3353,
3652, 3676, 3693, 3718, 3813, 3876, 3940, 4031—2,
4049, 4124—6, 4170, 4182, 4192, 4223—4,
4264—6, 4302, 4351, 4355, 4362, 4453, 4457,
4471—3, 4475—6, 4478, 4556, 4562, 4571, 4645,
4647, 5079—80, 5308, 5310, 5355, 5387, 5509,
5548—9, 5570, 5585, 5693, 5697—9.

1760 p. — № 70, 193, 203, 206, 241, 316—7, 330—1, 342, 776, 778,
884, 889—90, 1132, 1349—52, 1383, 1460, 1464,
1477, 1709—10, 1849, 1884, 1971, 1974, 2330—1,
2675—6, 2967—8, 3084, 3177, 3253, 3255, 3353,
3653, 3676, 3693, 3718, 3814, 3877, 3940, 4031—2,
4049, 4125—7, 4170, 4182, 4192, 4223—4, 4265—6,
4302, 4355—6, 4359, 4362—3, 4453, 4468, 4470—3,
4476, 4478, 4556, 4562, 4571, 5181, 5309—10,
5355, 5387, 5509, 5548—9, 5576, 5585, 5693, 5697,
5700.

1761 p. — № 71, 195, 206, 208, 242, 316—7, 330—1, 342, 372, 776,
778, 882, 885, 888, 890, 894—5, 913, 1133, 1349—53,
1382, 1460, 1463—4, 1711—2, 1849, 1884, 1971,
1974, 2332—3, 2677—8, 2967—8, 3088, 3177,
3254—5, 3353, 3653, 3677, 3694, 3719, 3815,
3878, 3940, 4031—2, 4050, 4125, 4127, 4170,
4192, 4223—4, 4266—7, 4302, 4355, 4359, 4362—3,
4457, 4468, 4470—3, 4483, 4556, 4562, 4571—2,
4648, 4811, 5059, 5311, 5356, 5388, 5509, 5549,
5551, 5570, 5585, 5693, 5697, 5700.

1762 p. — № 72, 195, 206, 208, 243, 316—7, 330, 342, 372, 776,
778—9, 893—5, 913, 1134, 1353, 1460, 1463—4,
1713—4, 1850, 1884, 1971, 1974, 2334, 2341, 2679,
2967, 3091—2, 3177—8, 3254—5, 3353, 3653, 3677,

3694, 3719, 3815—6, 3878—9, 3940—1, 4003, 4006,
4031, 4050, 4128, 4170, 4223—4, 4268, 4270, 4303,
4355—6, 4359, 4362—3, 4457, 4468—72, 4480—1,
4483, 4556, 4562, 4571—2, 4648—9, 4809, 4811,
5059, 5061, 5080, 5312, 5356, 5388, 5401, 5433,
5451, 5476, 5495, 5509, 5549, 5551, 5570, 5585.

1763 p. — № 73, 195, 206, 208, 244, 316—7, 330, 372, 776,
778—9, 884, 890, 894—5, 897—8, 913, 1135, 1296,
1353, 1460, 1463—4, 1715—6, 1850, 1884, 1974,
2335—6, 2680—1, 2967—8, 3091, 3177, 3256, 3258,
3353, 3653, 3677, 3694, 3719, 3732, 3816, 3879,
3941, 4004—5, 4170, 4224, 4355, 4359, 4362—3,
4457, 4468—71, 4480—1, 4483, 4562, 4572, 4650—1,
4811—2, 5060—1, 5081, 5313, 5315, 5356—7, 5388,
5401, 5433, 5451, 5476, 5495, 5509, 5549, 5551,
5570, 5585.

1764 p. — № 74, 198, 206, 208, 245, 316—7, 330, 372, 776, 778,
780, 885, 892, 899, 902—3, 905, 1136, 1460, 1463—5,
1717—8, 1971, 1974, 2337—8, 2682—3, 2967—8,
3090—1, 3177—8, 3257—8, 3353, 3654, 3677,
3694, 3720, 3817, 3880, 3942, 4008, 4189—91,
4355, 4359, 4362—3, 4457, 4468—71, 4480—1,
4562, 4571—3, 4652—3, 4812, 4947, 5000, 5060,
5062—3, 5081, 5181, 5314—5, 5357, 5388, 5401,
5433, 5451, 5509, 5529, 5549, 5551, 5570, 5585,
5593, 5594.

1765 p. — № 75—6, 198—9, 206, 208, 246, 316—7, 330, 335,
372, 406, 438, 443, 776, 780—1, 895, 1137, 1384,
1460, 1463—5, 1719—20, 1786—7, 1789, 1850—3,
1884, 1892—4, 1973—5, 1981, 2339—40, 2684—7,
2858—9, 2966—8, 3084, 3092, 3112, 3177, 3258—9,
3353, 3654, 3677, 3694, 3721, 3817, 3880,
3942, 4008, 4183, 4224, 4236, 4355—6, 4362—3,
4457, 4468—71, 4480—1, 4562, 4571—3, 4654—5,
5070, 5081, 5171, 5181, 5316, 5319, 5357, 5388—9,
5401, 5433, 5451, 5476, 5495, 5509, 5512, 5529,
5549, 5551, 5570, 5585.

1766 p. — № 77, 195, 198—9, 206, 208, 247, 316—7, 335, 347,
372, 438—9, 776, 781, 895, 1138, 1227, 1352, 1460,
1463—5, 1721—2, 1786—7, 1789, 1851, 1853, 1884,

- 1892—4, 1973, 1975, 1981, 2341, 2688—9, 2858—9, 2967, 3090, 3112, 3177, 3258, 3260, 3312, 3353, 3502, 3656, 3678, 3695, 3722, 3818, 3881, 3943, 4031, 4046, 4063, 4129, 4183, 4224, 4268, 4270, 4303, 4355, 4357, 4362—3, 4457, 4468—71, 4480—2, 4484, 4557, 4562, 4572, 4656—7, 5082, 5172, 5181, 5317, 5319, 5357—8, 5389, 5402, 5434, 5436, 5452, 5477, 5495, 5509, 5529, 5549, 5551, 5570, 5585.
- 1767 p.* — № 78, 139, 198—9, 206, 208, 248, 316—7, 335, 347, 365, 440—1, 781, 785, 1139, 1227, 1352, 1460, 1463—5, 1723—4, 1786—7, 1789, 1852—3, 1884, 1893—4, 1966, 1973, 1975—6, 1981, 2342—3, 2690—2, 2858—60, 2967, 3094, 3112, 3177—8, 3261, 3312, 3353, 3678, 3695, 3722, 3819, 3882, 3943, 4356—7, 4362—3, 4468, 4470—1, 4481—2, 4484, 4527, 4557, 4562, 4572—3, 4658—9, 4813, 4948, 4989, 5070, 5082, 5148, 5181, 5318—9, 5358, 5389, 5402, 5434, 5436, 5452, 5477, 5495, 5509, 5529, 5536, 5549, 5551, 5570.
- 1768 p.* — № 79, 198—9, 206, 208, 249, 316—7, 347, 781, 1140, 1227, 1352, 1460, 1463—5, 1725—6, 1786, 1788—9, 1852, 1893, 1895, 1973, 1976, 1981, 2344, 2690, 2693—5, 2860, 2967, 3084, 3113—4, 3177—8, 3262, 3312, 3353, 3678, 3695, 3722, 3819, 3882, 3943, 4352, 4354, 4356—7, 4362—3, 4467, 4470—1, 4481—2, 4484, 4486, 4527, 4557, 4562, 4572—3, 4660—1, 5084, 5148, 5181, 5320, 5322, 5358, 5389, 5509, 5529—30, 5536, 5551, 5571, 5586, 5595—6, 5611, 5624, 5630.
- 1769 p.* — № 80, 139, 198—9, 206, 208, 250, 316—7, 347, 365, 1141, 1227, 1296, 1352, 1354, 1460, 1463—5, 1727—8, 1788, 1790, 1973, 1976, 1981, 2345—6, 2348, 2696—7, 2860, 2967, 3091—2, 3177—8, 3263, 3353, 3678, 3695, 3722, 3820, 3883, 3943, 4352, 4354, 4362, 4465—7, 4470—1, 4485—6, 4527, 4557, 4562, 4572—3, 4662—3, 5083, 5085, 5148, 5181, 5320, 5322, 5358, 5389, 5509, 5529—30, 5536, 5551, 5571.
- 1770 p.* — № 81, 139—40, 198—9, 206, 208, 251, 316—7, 333, 347, 395, 1142, 1296, 1352, 1354, 1385, 1460,

1463—5, 1477, 1724, 1729—30, 1788, 1790, 1973, 1976, 1981, 2346, 2697—8, 2860, 2967—8, 3093, 3264, 3353, 3678, 3695, 3722, 3820, 3883, 3943, 4362, 4465—6, 4470—1, 4485—6, 4527, 4557, 4562, 4572—3, 4662—3, 5083, 5148, 5181, 5321—2, 5358, 5389, 5509, 5529—30, 5536, 5551, 5571, 5586, 5654.

1771 p. — № 82, 139—40, 198—9, 206, 208, 252, 333, 347, 365, 395, 1143, 1352, 1354, 1460, 1463—5, 1731—2, 1788, 1790, 1973, 1976—7, 2347, 2699, 2861—2, 2967, 3093, 3265, 3353, 3678, 3695, 3722, 3821, 3884, 3944, 4362, 4471, 4485—9, 4527, 4562, 4572—3, 4662, 4665, 5083, 5148, 5181, 5323, 5325, 5359, 5389, 5509, 5529—30, 5536, 5551, 5571, 5749.

1772 p. — № 83, 140, 198—9, 206, 208, 253, 316—7, 333, 347, 395, 1144, 1352, 1354—5, 1357, 1463—6, 1733—4, 1788, 1790, 1973, 1977—8, 1981, 2348, 2700—1, 2861, 2967—8, 3093, 3266, 3353, 3679, 3696, 3723, 3821, 3884, 3944, 4362, 4471, 4485—9, 4491, 4527, 4562, 4572—3, 4664—5, 5086, 5148, 5181, 5324—5, 5359, 5389, 5529—30, 5536, 5551, 5571, 5630.

1773 p. — № 140, 195, 198—9, 206, 208, 254—5, 316—7, 333, 342, 370, 395, 1145, 1228, 1354—5, 1357, 1386, 1464—7, 1735—6, 1789—91, 1852, 1854—6, 1884, 1892, 1961, 1973, 1977—8, 2348—50, 2352, 2702—6, 2862, 2873, 2967—8, 3083, 3091, 3093, 3115, 3267, 3353, 3655, 3679, 3696, 3723, 3822, 3885, 3944, 4184, 4226, 4362, 4471, 4485, 4487—91, 4527, 4562, 4573, 4666—7, 4814, 4881, 4948—9, 5086, 5148, 5181, 5325, 5359, 5389, 5403, 5435—6, 5452—3, 5478, 5496, 5529—30, 5536, 5571, 5586, 5595—6, 5611, 5624, 5630, 5711, 5749, 5802.

1774 p. — № 84, 140, 198—9, 206, 208, 256—7, 316, 318, 342, 366, 371, 395, 442, 445, 458—9, 476, 781—4, 786, 1146—7, 1228, 1303, 1354, 1356—7, 1463, 1465—7, 1737—8, 1792—3, 1852, 1854—9, 1885, 1892, 1896, 1961, 1973, 1977—8, 1981, 2348, 2351—2, 2707—10, 2863, 2865, 2967—8, 3091—2, 3096, 3116—

18, 3178, 3268—9, 3535, 3655, 3679, 3696,
3724, 3823, 3886, 3945, 4051, 4071, 4130, 4184,
4225—6, 4272—3, 4304, 4362, 4471, 4487, 4489,
4491, 4496, 4527, 4562, 4573, 4668—70, 4755—6,
4814—5, 4881—3, 4949—50, 5087—8, 5148, 5181,
5326, 5359, 5389, 5404, 5435—6, 5453, 5479,
5496, 5513, 5529—30, 5536, 5552, 5571, 5586,
5595—6, 5611, 5624, 5630, 5712—3.

1775 p. — № 85—6, 140, 195, 198—9, 206, 208, 258—9, 316,
318, 338, 342, 346, 366, 371, 395, 409—10, 442,
445, 454, 459, 462, 465, 469, 476, 781—4,
786, 1148—9, 1229, 1304, 1354, 1356—7, 1387,
1465—7, 1739—40, 1792, 1794, 1852, 1856, 1858—9,
1885, 1896—7, 1961, 1973, 1977—8, 1981, 1994,
2353—4, 2703, 2711—5, 2864—5, 2967—8, 3083,
3119, 3178, 3189, 3270—1, 3535, 3656, 3680, 3697,
3725, 3824, 3887, 3945, 4051, 4071, 4130, 4225—6,
4273, 4304, 4341, 4362, 4487, 4489—91, 4496,
4527, 4562, 4572—3, 4671—2, 4775—6, 4814, 4816,
4882—3, 4949—50, 5087—8, 5092, 5166, 5326,
5359, 5389, 5404, 5435—6, 5453, 5479, 5496,
5529—30, 5536, 5553, 5571, 5586, 5595—6, 5611,
5624, 5631, 5642, 5714.

1776 p. — № 87—8, 140, 151—2, 196, 198—9, 204, 260—1, 316,
318, 338, 342, 346, 353, 365—6, 371, 389, 395,
445, 449, 454, 459, 463, 467, 469, 471, 477, 781—6,
1150—1, 1229, 1305, 1354, 1356—7, 1388, 1463,
1465—7, 1740—1, 1795—6, 1852, 1856, 1858—60,
1885, 1896—8, 1961, 1977—8, 1981—2, 1994,
2355—6, 2709, 2716—9, 2866—8, 2967—8, 3092,
3094, 3120—1, 3178, 3188, 3190, 3272—3, 3535,
3656, 3660, 3680, 3697, 3724, 3825, 3888, 3945,
4051, 4071, 4131, 4225—6, 4235, 4273, 4304,
4341, 4487, 4489—91, 4496, 4527, 4562, 4573,
4673—4, 4757, 4760, 4816—20, 4828, 4884—6,
4949—50, 5001, 5088—9, 5092, 5168, 5181, 5327,
5359, 5389—90, 5404—5, 5437, 5453—4, 5479—80,
5497, 5529—30, 5554, 5571, 5586, 5595—6, 5611,
5624, 5631, 5642, 5715, 5778—9.

1777 p. — № 89, 90, 141, 145, 151—2, 163—5, 196, 198—9, 204,

262—3, 318, 338—9, 342, 346, 353, 365, 389, 395,
444, 447—9, 453, 458—60, 467, 469—71, 477,
781—3, 785—8, 799, 847, 1152—3, 1229, 1306,
1326, 1354, 1356—7, 1388, 1463, 1465—7, 1743—4,
1795—6, 1852, 1856, 1858—9, 1861, 1885, 1898—
900, 1961, 1977, 1980, 1982, 1994, 2357—9,
2720—5, 2868—9, 2873, 2968, 3092, 3095—6,
3122, 3179, 3274—5, 3313—4, 3535, 3656, 3680—1,
3684—6, 3698, 3726, 3826, 3889, 3906, 3910,
3945—6, 4051, 4071, 4132, 4225—6, 4273—4,
4304, 4341, 4487, 4490—2, 4494, 4496—7, 4499,
4502, 4504, 4527—8, 4562, 4573, 4675—7, 4758,
4760, 4764, 4816—7, 4820, 4886—7, 4889, 4949—
50, 5001—2, 5067, 5089—92, 5173, 5181, 5327,
5359—60, 5368, 5370, 5390, 5405, 5437, 5454,
5480, 5497, 5514, 5529—30, 5555, 5571—2, 5578,
5586, 5596—7, 5611, 5624, 5631, 5642, 5778—9.

1778 p. — № 91—2, 141, 145, 151—2, 164—6, 196, 198—9,
204, 264—5, 318, 339, 342, 353, 363, 389, 395, 405,
444, 448, 450—1, 453, 458—9, 464, 468—70,
477—8, 781—3, 785—6, 789—91, 799, 838, 847,
858, 891, 1154—5, 1230, 1307, 1326, 1354, 1357—8,
1463, 1465—7, 1745—7, 1797—8, 1852, 1856, 1858,
1861—3, 1885, 1901—3, 1961, 1963, 1966, 1977,
1979—80, 1982, 1984, 1994, 2360—2, 2726—30,
2868, 2870, 2967—8, 3089, 3096—7, 3123—4, 3128,
3180, 3276—7, 3315—6, 3535, 3661, 3680—1,
3684—6, 3698, 3726, 3827, 3890, 3906, 3910,
3946, 4051, 4071, 4133, 4226, 4274, 4304, 4487,
4489—94, 4496—7, 4499, 4502, 4504, 4560, 4562,
4573, 4678—80, 4759—60, 4817, 4822, 4888, 4890—2,
4949—50, 5001—2, 5090, 5092—4, 5169, 5173,
5181, 5328, 5360, 5368, 5370, 5390, 5406, 5438—9,
5455, 5481, 5497, 5510, 5529—30, 5556, 5572,
5578, 5581, 5586, 5648, 5753, 5778—9.

1779 p. — № 93—4, 141, 145, 151—2, 164—5, 167, 196, 198—9,
204, 266—7, 316, 319, 339, 349, 353, 365, 389,
395, 444, 458, 464, 466, 468—9, 471—2, 474—5,
478—9, 534, 781, 783, 786, 789—90, 792—4, 847,
1156—7, 1230, 1308, 1326, 1354, 1357—8, 1388,

1465—7, 1748—51, 1797—8, 1856, 1862, 1902—5,
1961, 1963, 1966, 1977, 1979, 1982—4, 2363—4,
2730—3, 2871—2, 3087, 3089, 3093, 3099, 3125—28,
3181, 3188, 3278—9, 3317—9, 3353, 3657, 3680—1,
3684—6, 3698, 3727, 3828, 3891, 3906, 3910,
3946, 4009—10, 4051, 4069, 4071, 4134, 4201—2,
4225—6, 4261, 4274—5, 4304, 4341, 4487, 4489—
90, 4492—3, 4495—7, 4499, 4502, 4504, 4560,
4562, 4573, 4681—3, 4761—2, 4817, 4822—3, 4888,
4892—4, 4949—51, 5001, 5090, 5092, 5094, 5174,
5181, 5328, 5360, 5368, 5370, 5390, 5406, 5439,
5455, 5481, 5497, 5529—30, 5556, 5572, 5578,
5581, 5586, 5598—9, 5624, 5632—3, 5642, 5753,
5778—9.

1780 p. — № 95—6, 141, 145, 153—4, 165, 168—9, 196, 198—9,
204, 268—9, 316, 319, 339, 349, 353, 363, 365,
388—9, 392, 419, 444, 450, 456, 458, 464,
466, 469, 471—2, 478—9, 532, 534—5, 569, 607,
609—10, 617, 783, 785—6, 789, 793—4, 796, 799,
847, 858, 1158—9, 1231, 1309, 1327, 1358, 1382,
1388—9, 1463, 1465—7, 1752—3, 1799, 1800, 1852,
1858, 1862, 1864, 1886, 1903, 1905—7, 1962, 1966,
1983—6, 1991, 1995, 2365—6, 2734—6, 2873—4,
3098, 3128, 3181, 3195, 3280—1, 3319—20, 3355,
3508—9, 3535, 3657, 3662, 3681, 3683—6, 3698,
3728—9, 3829, 3892, 3906, 3910, 3947, 4011—2,
4051, 4060, 4069, 4071, 4134—5, 4201, 225—6,
4261, 4275, 4304, 4352, 4354, 4357, 4490, 4492—
502, 4504, 4510, 4560, 4562, 4573, 4684—6, 4763—4,
4817, 4822, 4825, 4895, 4900, 4951, 4980, 5090,
5092, 5095—6, 5174, 5181, 5329, 5360, 5368, 5370,
5390, 5529—30, 5556, 5572, 5578, 5581, 5587,
5598—600, 5624, 5632—3, 5642, 5753, 5778—9.

1781 p. — № 97—8, 141, 145, 153—4, 169—71, 198—9, 270—1,
316, 319, 339, 349, 358, 363, 365, 388—9, 392,
430, 444, 456, 458, 469, 471—2, 478, 530, 534,
547, 566, 571—2, 583, 609, 617, 625, 783, 786,
789, 796—9, 803, 847, 858, 1160—1, 1231, 1310,
1327, 1358, 1388, 1463, 1465—7, 1754—6, 1799,
1800, 1858, 1862, 1864, 1886, 1907—10, 1962,

1966, 1980, 1985—6, 1991, 1995, 1997, 2367—8, 2737—40, 2875, 3098—9, 3129, 3182, 3188, 3195, 3282—3, 3321, 3355—6, 3535, 3657, 3681, 3683—6, 3698, 3730, 3830, 3892, 3906, 3912, 3947, 4013, 4051, 4069, 4071, 4136—7, 4201—2, 4225—6, 4261, 4275—6, 4304—5, 4352, 4354, 4357, 4360, 4490, 4492—5, 4497—9, 4501—2, 4504, 4510, 4558, 4560, 4562, 4573, 4687—90, 4765—6, 4817, 4821, 4824—7, 4896, 4900, 4952, 4954, 4980, 5002—3, 5067, 5090, 5092, 5097—8, 5175, 5181, 5330, 5360—1, 5368, 5370, 5391, 5407—8, 5440, 5456—7, 5463, 5481, 5483, 5498, 5529—30, 5556, 5572, 5578, 5581, 5587, 5599—602, 5624, 5633, 5642, 5778—9.

1782 p. — № 99, 100, 141, 145, 153—4, 171—2, 198—9, 200, 272—3, 308—10, 316, 320, 336, 339, 349, 358, 363, 388—9, 392, 444, 458, 469, 471—2, 478, 530, 533—4, 538, 547, 552, 556, 563, 566, 570, 583, 625, 783, 786, 789, 796, 798—9, 807, 847, 858, 897, 1162—3, 1232, 1311, 1327, 1358, 1388, 1463, 1465—7, 1757—9, 1801—2, 1862, 1864—5, 1871, 1886, 1910—3, 1962, 1964, 1985—7, 1991, 1995, 2369—71, 2741—6, 2876—7, 3100—1, 3111, 3130, 3182, 3192, 3195—6, 3284—5, 3322, 3355—6, 3461—73, 3657, 3663, 3681, 3683, 3685—6, 3699, 3729, 3831, 3893, 3906, 3913, 3947, 4013—4, 4060, 4068—9, 4074—5, 4136—8, 4201, 4225—6, 4261, 4276—7, 4305, 4352, 4354, 4358, 4360, 4490, 4492—5, 4497—9, 4501—2, 4504, 4510, 4528, 4558, 4560, 4562, 4573, 4691—3, 4767—8, 4825, 4827—8, 4830, 4844, 4896, 4901, 4905, 4952, 4954, 4980, 4990, 5002—3, 5067, 5090, 5092, 5097, 5099, 5175, 5181, 5331, 5361, 5368, 5371, 5391, 5408—9, 5441, 5457—8, 5463, 5481, 5483, 5498, 5515, 5526, 5529—30, 5557, 5572, 5578, 5581, 5587, 5599, 5602—3, 5612, 5616, 5633, 5642, 5753, 5778—9.

1783 p. — № 101—2, 141, 145, 153—4, 171, 173—4, 198—9, 200, 274—5, 308—10, 316, 320, 336, 349, 358, 388—9, 392, 402, 444, 458, 469, 471—2, 512, 530, 534, 538, 542, 547, 552, 556, 564, 568, 573, 618, 761—2, 783, 786, 789, 795, 799, 800—1, 803,

847, 858, 897, 1164—5, 1233, 1312, 1327, 1357,
1359, 1388, 1465—7, 1479, 1760—2, 1801—2, 1858,
1862, 1864—6, 1886, 1913—5, 1962, 1985—6, 1991,
1997, 2372—5, 2378, 2747—52, 2878—9, 2934,
3102, 3131—3, 3183, 3187, 3190, 3192, 3195—6,
3286—7, 3323, 3356, 3411, 3415, 3422, 3429,
3439, 3448, 3474—6, 3681, 3683, 3685—6, 3699,
3832, 3894, 3906, 3913, 3948, 4014, 4061, 4069,
4076—87, 4138, 4201, 4226, 4261, 4277—8, 4305—
6, 4352, 4354, 4358, 4361, 4490, 4492—5, 4497—
9, 4501—2, 4504, 4510, 4528, 4558—60, 4562,
4573, 4694—6, 4769—70, 4825, 4829, 4831—3,
4844, 4897—8, 4901, 4903, 4905, 4952—5, 4990,
5003—5, 5067, 5090, 5092, 5097, 5099, 5100, 5176,
5181, 5332, 5361—2, 5368, 5371, 5391, 5409—11,
5441, 5458—9, 5463, 5481, 5483, 5491, 5498,
5503—4, 5526—7, 5529—30, 5557, 5572, 5578,
5581, 5587, 5603—4, 5612, 5616, 5633, 5642,
5649, 5753, 5778—9.

1784 p. — № 103—4, 141, 144—5, 155, 171, 175—6, 276—7, 308—
10, 316, 321, 336, 349, 356, 358, 388—9, 392, 402,
408, 430, 444, 469, 471—2, 495—6, 512, 530, 534,
536, 538, 542, 553, 567, 581—2, 615—6, 618, 623,
761, 783, 786, 799, 801—3, 807, 847, 858, 897,
1166—7, 1233, 1313, 1327, 1359, 1372, 1388, 1390,
1463, 1465—7, 1763—4, 1803—4, 1858, 1862,
1866—7, 1874, 1887, 1916—8, 1962, 1980, 1985—6,
1988—93, 1995—7, 2376—9, 2753—9, 2880—1,
2883—4, 2939, 2967, 3103—4, 3134—5, 3183, 3187,
3192, 3195—6, 3288—9, 3324, 3390, 3399, 3412—4,
3423, 3430—2, 3440, 3443, 3449—50, 3456, 3477,
3535, 3658, 3664, 3681, 3683, 3685—6, 3699, 3729,
3833, 3895, 3907, 3913, 3948, 4052, 4065, 4069,
4088—98, 4139, 4147, 4202—4, 4214, 4226, 4261,
4279—80, 4306, 4311, 4341, 4352, 4354, 4358,
4490, 4492—5, 4497—9, 4501—2, 4504—5, 4510,
4528, 4559—60, 4562, 4572—3, 4697—700, 4771—2,
4825, 4834, 4836—7, 4844, 4898—9, 4903, 4953,
4955—6, 4958, 4964, 4980—1, 4990—1, 5004—6,
5008, 5067, 5090, 5092, 5097, 5101—2, 5176,

5333, 5362, 5368, 5371, 5391, 5412, 5442, 5460,
5463, 5481, 5483, 5491, 5498, 5503—4, 5516,
5525—6, 5528, 5530—1, 5558, 5572, 5578, 5581,
5587, 5604—5, 5612, 5616, 5634, 5642, 5716,
5753, 5779—80.

1785 p. — № 105—6, 142—4, 155, 176—8, 278—9, 308—10, 316,
321, 336, 349, 358, 367, 369, 388—9, 392,
413, 458, 469, 472, 494, 497—8, 512, 519—22,
525—6, 530—1, 534, 536, 538, 540, 542, 553, 561,
565, 568, 581, 586, 593, 596, 608, 613—4, 616—8,
622, 761, 763, 783, 786, 801, 803—8, 858, 876,
897, 909, 1168—9, 1234, 1314, 1328, 1359, 1382,
1388, 1391, 1463, 1465—7, 1755—6, 1803—4,
1858, 1862, 1868—70, 1874, 1887, 1918—21, 1964,
1980, 1987—8, 1990, 1992—3, 1995—7, 2003, 2005,
2380—4, 2758—67, 2882—4, 2939, 3105, 3136—8,
3183—4, 3187, 3192, 3195—6, 3290—1, 3325, 3391,
3400—1, 3415—6, 3424, 3433, 3441, 3444, 3450—1,
3457—8, 3478—9, 3535, 3658, 3668, 3681, 3683,
3685—6, 3700, 3834, 3896, 3907, 3914, 3948, 4055,
4069—70, 4099—100, 4103, 4140, 4202—3, 4205,
4214, 4226, 4228—9, 4261, 4281, 4306, 4311, 4313,
4354, 4358, 4464, 4490, 4492, 4494, 4498—9,
4505—7, 4510, 4514, 4518, 4559, 4561—2, 4572—3,
4701—4, 4773—4, 4825, 4835, 4838—41, 4899,
4902, 4904, 4906, 4956—8, 4960, 4981—2, 4991,
5005, 5008—11, 5033—4, 5047—8, 5067, 5090, 5092,
5097, 5103, 5181, 5334 5362, 5368, 5372, 5391,
5412—3, 5442, 5461—3, 5482—3, 5489, 5491,
5498—9, 5503—6, 5526, 5559, 5572, 5578, 5581,
5587, 5605—6, 5613, 5616, 5619, 5622, 5634—5,
5716, 5750, 5753, 5778—80.

1786 p. — № 107—10, 142—3, 156, 178—80, 201, 280—1, 308—
10, 322, 336, 349, 356—8, 367, 388—9, 455, 472—3,
488, 497—8, 509, 512, 515, 519—21, 525, 527—9, 536—
40, 542—3, 548, 550—1, 554, 559—61, 574—5,
581, 588, 590, 601—2, 608, 611, 613, 616—7,
623, 758, 760, 764, 783, 786, 803, 807—10, 858,
876, 897, 909, 916, 1170—1, 1235, 1315, 1328,
1359, 1382, 1388, 1392, 1463, 1465—7, 1767—9,

1805—6, 1858, 1862, 1868, 1870—3, 1887, 1919—
23, 1964, 1980, 1993, 1995, 1998—9, 2003,
2384—7, 2767—72, 2884—5, 2967, 3106, 3139—40,
3184, 3187, 3192, 3196, 3292—3, 3326, 3392, 3402,
3415, 3417—9, 3425, 3434, 3445, 3451—2, 3458—9,
3480—2, 3535, 3658, 3665, 3668, 3681, 3683,
3685—6, 3700, 3835, 3897, 3907, 3914, 3949,
4053, 4055, 4070, 4101—2, 4131, 4141—2, 4144,
4202, 4205—6, 4214, 4226, 4228—9, 4261, 4269,
4281—2, 4306, 4310—1, 4313, 4353—4, 4358, 4361,
4464, 4490, 4498—9, 4505—8, 4511, 4515—6, 4518,
4529, 4561—2, 4705—8, 4775, 4819, 4842, 4845,
4902, 4906, 4911, 4913, 4915, 4918, 4957, 4959—61,
4981, 4991—2, 5011—4, 5016, 5033—5, 5047—9,
5090, 5092, 5097, 5103, 5181, 5335, 5362—3, 5368,
5373—4, 5391—2, 5414, 5442, 5464, 5483, 5489,
5491, 5499, 5503—6, 5526, 5532, 5559, 5572, 5578,
5581, 5587, 5606, 5613, 5616, 5619, 5622, 5634—5,
5700, 5716, 5750—1, 5753, 5779—80.

1787 p. — № 111—4, 142—3, 156, 178, 180—1, 282—3, 308—10,
316, 322, 349, 356—7, 364, 389, 396—7, 407, 461,
472—3, 484, 488—9, 499, 501, 503—7, 509, 511—2,
519—21, 527, 539—40, 543—6, 548, 554—5, 557—8,
560, 574—5, 577—81, 590, 594—5, 600—1,
612, 616, 620, 624, 673, 764, 786, 808—12, 839,
876, 904, 909, 917, 1172—3, 1236, 1316, 1328,
1357, 1359, 1388, 1393, 1463, 1465—7, 1770—1,
1807—8, 1862, 1868, 1870—3, 1875—6, 1888, 1919,
1923—6, 1964, 1988, 1993, 1995—6, 1998, 2003—4,
2006—9, 2388—91, 2773—9, 2886—8, 2891, 3107,
3141—3, 3185, 3187, 3196, 3294—5, 3327, 3393,
3403, 3421, 3426, 3435, 3442, 3446, 3452, 3460,
3481, 3483, 3535, 3681, 3683, 3685—6, 3701, 3836,
3898, 3907, 3915, 3949, 4053, 4055, 4070, 4104—5,
4140—3, 4226, 4269, 4282—3, 4307, 4310—1, 4313,
4344, 4347—9, 4354, 4358, 4464, 4490, 4498—9,
4505—9, 4511—3, 4515—6, 4518, 4529, 4561—2,
4709—14, 4776—7, 4843, 4846—7, 4852, 4907—11,
4922, 4959, 4961—2, 4981, 4992—3, 5014—6, 5020,
5034—5, 5048—9, 5050, 5090, 5092, 5097, 5104—8,

5110, 5149, 5181, 5335, 5363, 5368, 5374, 5392,
5415, 5443, 5464, 5484, 5489, 5499, 5503—4,
5526, 5560, 5572—3, 5578, 5582, 5587, 5613, 5616,
5619, 5622, 5635—7, 5642, 5649, 5749—51, 5753,
5778—80.

1788 p. — № 115—6, 142—3, 156, 178, 180, 182, 201, 284—5,
309—10, 314, 316, 323, 340 (?), 348, 356, 364,
386, 390—1, 396, 457, 461, 472—3, 488—9, 500—8,
510, 512—3, 516, 518, 527, 539—41, 543, 546,
577—9, 581, 585, 587, 591—2, 594—5, 597, 599,
600, 603—6, 612, 619, 786, 803, 810, 812—3, 815,
840, 849, 876, 904, 909, 918, 1174—5, 1237, 1317,
1328, 1359, 1382, 1388, 1394, 1463, 1465—7,
1772—4, 1809—10, 1868, 1870—1, 1873, 1876—8,
1888, 1924—7, 1988, 1993, 1996, 1998, 2006—11,
2392—6, 2780—6, 2889—92, 2967, 3108, 3144—6,
3185, 3187, 3195—6, 3296—7, 3328, 3341, 3344,
3393, 3403, 3415, 3421, 3426, 3435, 3442, 3446,
3452, 3481, 3484, 3659, 3681, 3683, 3685—6, 3701,
3837, 3899, 3907, 3915, 3950, 4054, 4056, 4064,
4066, 4070, 4106, 4144—6, 4202, 4207—9, 4214,
4226, 4228—9, 4307, 4310—13, 4340, 4347—9,
4464, 4490, 4498, 4503, 4508—9, 4511, 4513,
4515—6, 4519, 4521—2, 4534, 4562, 4715—20,
4778—9, 4846, 4848, 4850, 4856, 4909, 4912, 4914,
4963, 4981, 4992, 4994, 5017—18, 5035—6, 5050—1,
5090, 5092, 5097, 5108—13, 5149, 5161, 5181—2,
5336, 5363, 5368, 5375, 5392, 5415—6, 5444,
5464—6, 5485, 5489, 5503—4, 5506, 5526, 5560,
5573, 5578, 5582, 5587—8, 5613, 5619, 5622,
5635—7, 5642, 5750—1, 5778—80.

1789 p. — № 117—9, 142—3, 157, 178, 180, 183, 201, 286—7,
310—1, 314, 316, 323, 348, 356, 386, 390—1,
396, 411—2, 414, 431, 446, 452, 457, 461, 472,
480—2, 485—7, 490—3, 503—4, 508, 512—4,
517—8, 523—4, 527, 541, 543, 549, 576, 581, 584,
591, 594—5, 603, 605, 612, 626—9, 650, 711,
745, 803, 812, 814, 816—7, 819, 848—9, 904,
909, 1176—7, 1238, 1318, 1328, 1360—2, 1388,
1395, 1463, 1465—9, 1775—6, 1811—2, 1843,

1868, 1870—1, 1879, 1888, 1925—8, 1964, 1980,
1987—8, 1993, 1998, 2006—9, 2011, 2398—
400, 2787—91, 2893—4, 3109—10, 3147—9,
3186—7, 3191, 3196, 3298—9, 3329, 3341, 3344,
3393, 3403—4, 3420, 3426, 3435, 3442, 3446,
3453, 3481, 3485, 3529, 3659, 3681, 3683, 3685—6,
3701, 3731, 3838, 3900, 3907, 3915, 3950, 4054,
4056, 4061, 4067, 4069—70, 4107—8, 4145—6,
4202, 4209—10, 4214, 4226, 4228—9, 4238, 4285,
4307—8, 4310—3, 4345—9, 4464, 4490, 4498, 4503,
4508—9, 4511, 4513, 4515—7, 4519—24, 4534,
4562, 4721—5, 4779—80, 4846, 4849—51, 4853—5,
4908, 4914, 4916—7, 4919—20, 4962—3, 4965,
4982—3, 4993—4, 5018—20, 5022, 5034, 5036,
5048, 5051—2, 5097, 5108, 5113—6, 5149, 5161,
5164—5, 5181, 5337, 5363, 5368, 5375, 5392,
5416—7, 5445, 5466—7, 5486, 5489, 5499, 5500,
5503—4, 5506, 5517—8, 5526, 5533, 5560, 5573,
5578, 5582, 5588, 5613, 5619, 5622, 5635—7,
5750—1, 5778—80.

1790 p. — № 120—2, 148—9, 157, 178, 180, 184, 288—9, 310—1,
314, 316, 324, 341, 348, 373, 385—6, 390—1, 396,
401, 403—4, 411—2, 415—6, 420—2, 424, 427—8,
432, 434, 446, 457, 481, 483, 486—7, 490—1, 493,
503—4, 523—4, 527, 541, 584, 594—5, 598, 605,
612, 628—9, 631, 648, 650—1, 656, 668—72,
674—5, 698, 709—10, 717, 723, 728—9, 744—6,
751, 765, 812, 819—20, 841, 845—6, 904, 1178—9,
1239, 1319, 1329, 1360—2, 1388, 1396, 1398,
1463, 1465, 1468—9, 1777—9, 1813—4, 1843,
1868, 1870—1, 1877, 1879, 1888, 1925—6, 1928—
31, 1964, 1980, 1988, 1993, 2007—9, 2012—4,
2017, 2401—6, 2792—8, 2895—6, 3150—1,
3186—7, 3195, 3197, 3300—1, 3330, 3341, 3344,
3393, 3404, 3421, 3426, 3435, 3442, 3446, 3453,
3481, 3486, 3529, 3659, 3666—7, 3681—3, 3685—6,
3701, 3839, 3901, 3907, 3916, 3950, 4057,
4059, 4070, 4109—10, 4146—8, 4185, 4202,
4210—1, 4214, 4427—9, 4286, 4307—10, 4312—3,
4316—23, 4325, 4330, 4332—3, 4335—7, 4340—3,

4464, 4490, 4498, 4503, 4508, 4515—7, 4519—21,
4523, 4530, 4534—5, 4562, 4726—31, 4781—2,
4846, 4857—62, 4917, 4919, 4921, 4963, 4965—6,
4978, 4982—3, 4993—4, 5007, 5020—3, 5036—8,
5048, 5051, 5068, 5097, 5108, 5113, 5116—9,
5150—9, 5162—3, 5167, 5179, 5181, 5183, 5338,
5363, 5368, 5375, 5392, 5417, 5445, 5468, 5489,
5500, 5503—4, 5506, 5519—20, 5526, 5534—5,
5549, 5560, 5573, 5578, 5582, 5588, 5619, 5622,
5635—7, 5651—3, 5655—61, 5668, 5716, 5750—1,
5778—80.

1701 p. — № 123—5, 148—9, 157, 178, 185—6, 290—2, 310—1,
314, 316, 325, 341, 348, 350, 373, 378, 385, 391,
400—1, 404, 417, 420—1, 423—9, 446, 457, 486, 490,
503—4, 523—4, 527, 594—5, 598, 605, 612, 629,
631, 634, 636, 638—41, 650—1, 657—9, 661,
663—4, 669, 671, 687—8, 698, 709, 716—7, 723,
728—31, 746—7, 752—3, 765, 803, 812, 818—21,
876, 900, 1180—1, 1240, 1320, 1329, 1360—2,
1397, 1463, 1465, 1468—73, 1781, 1815—6, 1868,
1871, 1877, 1879—81, 1888, 1926, 1930—3, 1964,
1987—8, 1993, 2007, 2009, 2012, 2014—7, 2407—
13, 2799—805, 2897—8, 2967, 3152—4, 3186—8,
3195, 3197, 3299, 3302—3, 3331, 3341, 3344,
3394, 3405, 3421, 3426—7, 3435, 3442, 3446,
3453, 3481, 3487, 3528—9, 3659, 3682—3, 3685—6,
3701, 3840, 3902, 3907, 3916, 3951, 4057—8,
4067, 4070, 4111—2, 4148, 4150, 4185, 4202,
4211, 4214, 4227—9, 4284, 4308—10, 4312—3,
4322—3, 4326—31, 4334, 4338, 4340, 4464, 4498,
4503, 4508, 4515—7, 4519—21, 4523—4, 4530—1,
4533—5, 4554, 4562, 4590—3, 4732—5, 4783—4,
4846, 4851, 4857, 4863—5, 4921, 4923—5, 4965—6,
4982—3, 4985, 4993—5, 5007, 5021, 5023, 5037—8,
5048, 5052—3, 5068, 5108, 5113, 5116, 5119—22,
5152—4, 5156—8, 5160, 5162—3, 5179, 5183—92,
5211, 5224, 5339, 5364, 5368, 5376, 5392,
5445—6, 5489, 5500, 5503—4, 5526, 5561, 5573,
5578, 5582, 5588, 5616, 5619, 5622, 5654—7,
5659—69, 5716—8, 5749—51, 5753, 5779, 5781—4.

1792 p. — № 124—5, 146—9, 158—9, 178, 185—8, 197, 310—1, 314, 316, 326, 337, 348, 350—1, 355, 373, 376—9, 381—3, 394, 400, 417, 421, 424—7, 598, 633, 635, 642—4, 653—5, 663, 669, 678, 683—5, 698, 717, 728—9, 747—8, 752—3, 822—4, 842, 850—1, 1180—3, 1240—4, 1299, 1321, 1329, 1360—2, 1382, 1398, 1402—3, 1463, 1465, 1468—71, 1782, 1817—20, 1881, 1930, 1934—7, 1987—8, 1993, 2007, 2014—24, 2034, 2414, 2686, 2805, 2898—906, 2967—8, 3155—6, 3187, 3193—5, 3198, 3208, 3304—5, 3341, 3344, 3357, 3394—5, 3405—6, 3421, 3427, 3435, 3442, 3446, 3453, 3481, 3488, 3528, 3530, 3536, 3682, 3841, 3903, 3907, 3917, 3951, 4015—6, 4103, 4113, 4149, 4324, 4328, 4338—9, 4354, 4361, 4464, 4503, 4515—6, 4519—21, 4523, 4530—40, 4554, 4562, 4590—3, 4736—9, 4785—9, 4866—8, 4926, 4967, 5065, 5069, 5113, 5119—20, 5122—5, 5132—6, 5152—4, 5157—8, 5162—3, 5177—9, 5183—4, 5189—90, 5192—205, 5209—10, 5224, 5340, 5364—5, 5368—9, 5377, 5392—3, 5445, 5521, 5561, 5573, 5578, 5582, 5588, 5643, 5655, 5658—60, 5663, 5665—82, 5716—8, 5749—52, 5754—5, 5779, 5781—6, 5831.

1793 p. — № 126—8, 148—9, 160—1, 172, 188—9, 293—5, 311, 314, 316, 326, 348, 350—2, 373, 376—7, 380, 394, 418, 630, 632, 637, 645—7, 652—3, 655, 660, 662, 676, 679—81, 701, 712, 714, 722, 733—6, 738—41, 747—8, 754—5, 825—8, 843—4, 850, 900, 906, 1182—3, 1244, 1299, 1322, 1329, 1360, 1362, 1382, 1399, 1404—7, 1463, 1465, 1468—70, 1821—4, 1882, 1937—8, 1987—8, 2007, 2012, 2016, 2018, 2020, 2022—4, 2907—16, 3157—8, 3195, 3199, 3306—7, 3332, 3341, 3344, 3357, 3395, 3406—7, 3421, 3427, 3436, 3442, 3446, 3453, 3481, 3489, 3531, 3536, 3669, 3682—3, 3686, 3702, 3842, 3903, 3907—8, 3917, 3951, 4072—3, 4150, 4212, 4214, 4227, 4229, 4287, 4313—4, 4353—4, 4358, 4361, 4490, 4498, 4503, 4515—6, 4520, 4530, 4535, 4538—41, 4544—5, 4562, 4737, 4739—43, 4790—1, 4803, 4868—73.

4927—30, 4935—6, 4968—71, 4979, 4996—7,
5024—5, 5039—40, 5053, 5064—6, 5122—31,
5163, 5183—4, 5192, 5206—7, 5341, 5365—7, 5369,
5378, 5393, 5418, 5445, 5469, 5487, 5490, 5501,
5507, 5561, 5573, 5578, 5588, 5607, 5616—7,
5619, 5622, 5643, 5677—82, 5716, 5719, 5751—2,
5755, 5781, 5784—6.

1794 p. — № 129—30, 148—9, 160—1, 172, 190, 296—7, 311,
314, 316, 327, 343, 348, 350—2, 362, 373, 380,
394, 630, 645, 662, 665—6, 690, 696—7, 701, 708,
713, 715, 718, 724—5, 732—3, 740—3, 749—50,
756, 759, 762, 829—32, 900, 906, 911, 1245—6,
1257—60, 1299, 1301, 1323, 1329, 1362—3, 1399,
1400, 1408—13, 1463, 1465, 1469—71, 1823—6,
1987, 2007, 2012, 2018, 2020, 2022—5, 2028,
2917—20, 3199, 3308—9, 3333, 3341, 3344, 3357,
3395—6, 3407—8, 3427, 3436, 3442, 3446, 3481,
3490, 3536, 3669, 3682—3, 3685—6, 3702, 3842,
3904, 3908, 3917, 3952, 4072—3, 4114, 4151,
4185, 4212, 4227—9, 4287—8, 4312—4, 4353—4,
4358, 4361, 4490, 4498, 4503, 4512, 4515—6,
4520, 4530, 4538—9, 4541, 4543—6, 4562, 4744—7,
4792—3, 4803, 4873—5, 4931—4, 4936, 4938,
4942—3, 4970—3, 4979, 4984—5, 4996—8, 5024—8,
5039—42, 5054—5, 5064—6, 5125—7, 5129—
30, 5135, 5180, 5183—4, 5192, 5206—7, 5342,
5367, 5369, 5379, 5393, 5418, 5445, 5487, 5490,
5507, 5522, 5561, 5563, 5573, 5578, 5583, 5588,
5607, 5614, 5617, 5619—20, 5643, 5716, 5719,
5749—51, 5755, 5778, 5785—7.

1795 p. — № 131—3, 148—9, 161, 172, 191, 298—9, 300, 316,
327, 343, 348, 351, 362, 368, 373—4, 384, 394,
589, 667, 677, 679, 686, 690, 699, 702—4, 706—7,
714, 719—21, 726—7, 742, 757, 833—4, 906, 911,
925, 1247—8, 1257—60, 1299, 1301, 1324—5,
1362—3, 1382, 1401, 1414—20, 1429—34, 1463, 1465,
1469—70, 1472, 1826—7, 1939—47, 1987, 2025—8,
2921—5, 3159, 3200, 3310, 3334, 3342, 3344, 3396—7,
3408, 3420, 3427—8, 3436—7, 3442, 3446, 3481,
3491, 3536, 3669—70, 3682—3, 3685—6, 3702,

3843, 3904, 3908, 3918, 3952, 4072—3, 4152, 4158a, 4185, 4212, 4214—5, 4227—9, 4287—8, 4312, 4314, 4358, 4361, 4490, 4498, 4503, 4512, 4515—6, 4520, 4530, 4535, 4539, 4541, 4543—6, 4748—51, 4794—5, 4803, 4875—7, 4937—42, 4973—5, 4984—6, 4996, 4998, 5026—30, 5041, 5043—5, 5055—6, 5064, 5066, 5126—7, 5129, 5137—9, 5180, 5183, 5192, 5207, 5211, 5224, 5343, 5367, 5369, 5379, 5393, 5419, 5445, 5469, 5488, 5490, 5502, 5508, 5563, 5573, 5575, 5578, 5583, 5588, 5608—9, 5614, 5617, 5620, 5643, 5716, 5720, 5749, 5753, 5755, 5774, 5786, 5787, 5810.

1796 p. — № 134, 150, 162, 172, 189, 191, 300—1, 312—3, 316, 327, 343, 348, 351, 368, 373—4, 433, 677, 679, 690—5, 720—1, 726, 835—6, 906, 1249—50, 1257, 1259, 1274, 1299, 1301, 1325, 1364, 1382, 1397, 1421—25, 1430—4, 1469—70, 1826, 1828—9, 1831, 1890, 1945—51, 2025, 2027—9, 2926—32, 3188, 3195, 3200, 3311, 3335, 3358, 3373—5, 3397, 3408, 3421, 3428, 3437—8, 3442, 3446, 3454, 3481, 3492, 3536, 3670, 3683, 3686, 3702, 3844, 3905, 3908, 3919, 3952, 4073, 4153—8, 4215, 4227, 4229, 4287—8, 4295, 4314, 4490, 4503, 4512, 4515—6, 4520, 4535, 4539, 4541—4, 4546, 4752, 4796, 4803, 4876, 5126—7, 5140—2, 5180, 5183, 5192, 5207, 5224, 5344, 5367, 5369, 5379, 5393, 5445, 5488, 5501, 5508, 5562—3, 5574—5, 5578, 5583, 5588—9, 5609—10, 5614, 5617, 5620, 5643, 5701—4, 5720, 5786, 5803—24.

1797 p. — № 302—3, 312—3, 327, 354, 393, 649, 682, 705, 837, 851—2, 910, 1251—2, 1257, 1259, 1261—3, 1268, 1273, 1275—83, 1325, 1330—1, 1426, 1435—6, 1830—1, 1890, 1952—4, 1987, 2030—1, 2933—5, 3160—1, 3195, 3200—2, 3205, 3336, 3359—60, 3367—8, 3376—81, 3397, 3408—9, 3428, 3438, 3446, 3454, 3481, 3493, 3495, 3512—3, 3518, 3522, 3524, 3526, 3532, 3536—40, 3549—54, 3560, 3563, 3566—8, 3578—80, 3582—3, 3585—7, 3590—5, 3845—6, 3909, 3920, 3953, 4017—8, 4289—90, 4293—5, 4364, 4367, 4370, 4373—5, 4377—8,

4381—2, 4503, 4520, 4525, 4529, 4542, 4547—8,
4552—3, 4563—4, 4574—5, 4580—4, 4586—8,
4797—8, 4878, 4944, 4976, 4987, 4999, 5007, 5031,
5057, 5143—5, 5183—4, 5192, 5207—8, 5212—5,
5224—5, 5227, 5230, 5233—4, 5237—40, 5564,
5567, 5576—7, 5579—80, 5590, 5615, 5618, 5621,
5623, 5625, 5645, 5705—10, 5724, 5727—31,
5740—3, 5745, 5748, 5757—9, 5762—3, 5766—71,
5785, 5788, 5791—2, 5795—7, 5825—30, 5832,
5835—6.

1798 p. — № 304—5, 312—3, 316, 327, 354, 393, 649, 682,
689, 700, 705, 837, 851—2, 910, 1253—4, 1257,
1259, 1261—8, 1272—3, 1281—6, 1332—3, 1365,
1382, 1427, 1437—8, 1832, 1954—6, 1960, 1987,
2030—1, 2936—8, 3162—4, 3188, 3195, 3201,
3203, 3206, 3337—8, 3361—2, 3369—70, 3382,
3384—8, 3397—8, 3409, 3421, 3428, 3438, 3442,
3447, 3454, 3494, 3496—7, 3501, 3514—5, 3519,
3522, 3524, 3526, 3533—4, 3536, 3539, 3541—4,
3547, 3551—3, 3555—7, 3561, 3564, 3568—71,
3578—81, 3583—7, 3590—6, 3845—6, 3909, 3920,
3953, 4017—8, 4289—90, 4292—4, 4315, 4365,
4368, 4371, 4373—7, 4379—81, 4503, 4520, 4525,
4540, 4542, 4547—9, 4552—3, 4565—6, 4569, 4576—7,
4580—8, 4594—5, 4799, 4800, 4879, 4944, 4976,
4987, 4999, 5031, 5057, 5071, 5143—5, 5183—4,
5192, 5208, 5211, 5216—9, 5224—5, 5228, 5231,
5233, 5235, 5237—9, 5241, 5565, 5567, 5576—7,
5579—80, 5590, 5615, 5618, 5621, 5623, 5625,
5721—3, 5725—33, 5737—43, 5746—8, 5757—62,
5764, 5766, 5768—73, 5775—7, 5789, 5791, 5793,
5795, 5798—9, 5833, 5835, 5837.

1799 p. — № 306—7, 312—3, 316, 327, 334, 354, 393, 418,
649, 689, 705, 837, 851—2, 910, 1255—6, 1259,
1261, 1265—72, 1287—91, 1334—5, 1365, 1382,
1428, 1439—40, 1474—6, 1833—4, 1954, 1957—60,
2032—3, 2939—40, 3165, 3188, 3195, 3201, 3204,
3207, 3339—40, 3343, 3345, 3363—6, 3371—2,
3383, 3385, 3388—9, 3398, 3409—10, 3421, 3438,
3442, 3447, 3454—5, 3497—500, 3516—7, 3520—1,

- 3523, 3525, 3527, 3536, 3545—8, 3551—3, 3556, 3558—9, 3562, 3565, 3572—9, 3585, 3588—9, 3592—4, 3597, 3845—6, 3909, 3920, 3953, 4017, 4019, 4289—94, 4315, 4366, 4369, 4372—7, 4380—2, 4503, 4520, 4525, 4540, 4547—51, 4553, 4567—9, 4578—86, 4588—9, 4595—6, 4801—2, 4880, 4945, 4977, 4988, 4999, 5032, 5046, 5057—8, 5145—7, 5192, 5208, 5211, 5220—4, 5226, 5229, 5232—3, 5236—9, 5242—3, 5566—7, 5576—7, 5579—80, 5583, 5590, 5615, 5618, 5621, 5623, 5625, 5644, 5646—7, 5721—2, 5726, 5729—31, 5734—41, 5744, 5747—8, 5756—62, 5770—3, 5790—1, 5794—5, 5800—1, 5834—5, 5838.
- 1800 p.* — № 354, 418, 649, 689, 705, 737, 851, 1271, 1365, 1474, 1960, 1987, 3551—3, 3574—5, 3577, 3909, 3953, 4019, 4289, 4291—4, 4315, 4503, 4520, 4525, 4547, 4549, 4580—1, 4584, 4596, 4945, 5032, 5046, 5058, 5147, 5183, 5579, 5590, 5647, 5721—2, 5729—30, 5735—7, 5739, 5741, 5748, 5765, 5767—9.
- 1801 p.* — № 354, 423, 649, 689, 705, 713, 851, 1271, 1365, 1474, 3188, 3551—3, 3577, 3909, 3953, 4291—4, 4580—1, 5032, 5046, 5183, 5721—2, 5729—30, 5738—9, 5741.
- 1802 p.* — № 354, 649, 851, 1271, 1382, 1474, 1987, 3551, 3577, 3909, 4292—4, 5032, 5046, 5071, 5721—2, 5729—30, 5738—9, 5742.
- 1803 p.* — № 1271, 1474, 1987, 3551, 3577, 4292—4, 5046, 5721—2, 5730, 5738—9, 5742.
- 1804 p.* — № 1474, 1987, 3551, 3577, 4292—3, 5046, 5721—2, 5730, 5738—9, 5742.
- 1805 p.* — № 1474, 1987, 3551, 3577, 4292, 5046, 5721—2, 5730, 5738—9, 5742.
- 1806 p.* — № 1987, 3188, 3551, 5721—2, 5730, 5738—9, 5742.
- 1807 p.* — № 1987, 3551, 5721—2, 5730, 5742.
- 1808 p.* — № 3551, 5721—2, 5730, 5742.
- 1809 p.* — № 1987, 3188, 3551, 5191, 5721—2, 5730, 5742.
- 1810 p.* — № 1987, 3188, 3551, 5722, 5730, 5742.
- 1811 p.* — № 3188, 3551, 5722, 5730, 5742.
- 1812 p.* — № 3188, 3551, 5722, 5730, 5742.
- 1813 p.* — № 3188, 3551, 5722, 5730, 5742.

- 1814* p. — № 3551, 5722, 5730, 5742.
1815 p. — № 3551, 5730, 5742.
1816 p. — № 3551, 5730.
1817 p. — № 3188, 3551, 5730.
1818 p. — № 3188, 3551, 5730.
1819 p. — № 3188, 3551, 5730.
1820 p. — № 3188, 3551.
1821 p. — № 3188, 3551,
1822 p. — № 3188, 3551.
1823 p. — № 3188, 3551.
1824 p. — № 3188, 3551, 4554.
1825 p. — № 3188, 3551, 4554.
1826 p. — № 3551, 4554.
1827 p. — № 3551, 4554.
1828 p. — № 3551, 4554.
1829 p. — № 3551, 4554.
1830 p. — № 3551, 4554.
1831 p. — № 3551, 4554.
1832 p. — № 3551, 4554.
1833 p. — № 3551, 4554.
1834 p. — № 3551, 4554.
1835 p. — № 4554.
1836 p. — № 4554.
-

ЗВОДНА СТАТИСТИЧНА ТАБЛИЦЯ ФОНДІВ АКТИВНИХ КНИГ.

№	Назва фондів активних книжок	№№ акт. кн. за „Списком“	Кількість акт. книг.	Кількість аркушів (приблизно)	Кількість актів (приблизно)	За яку добу
1	Кн. Житомирського У. Суду	1—918, 5831	918	379300	326500	1581—1802
2	Кн. Володимирськ. У. Суду	919—1256	338	375200	323100	1566—1799
3	Кн. Володимирського Гор. Магистр. . . .	1257—1273	17	1060	920	1794—1803
4	Кн. Волинськ. Палати Гр. Суду	1274—1291	18	2180	1880	1796—1799
5	Кн. Ратушу м-чка Вижви .	1292—1297	6	2350	2020	1601—1770
6	Кн. Ратушу м-чка Ратно . .	1298—1302	5	320	280	1599—1796
7	Кн. Дубенськ. У. Суду . . .	1303—1335	33	33390	28750	1774—1799
8	Кн. Дубенськ. Магистр. . . .	1336—1401	66	4980	4300	1648—1802
9	Кн. Заславськ. У. Суду . . .	1402—1428	27	17830	15350	1792—1799
10	Кн. Ковельського У. Суду	1429—1440	12	6780	5830	1795—1799
11	Кн. Ковельського Гор. Магистр.	1441—1477	37	7020	6080	1646—1805
12	Кн. Кременецького У. Суду	{ 1478—1607 1608—1964	{ 130 скр. 358 кн.	{ ? 312920	{ ? 269600	{ 1542—1699 1700—1800
13	Кн. Кременецького Гор. Маг.	1965—2034	70	12500	10850	1563—1810
14	Кн. Луцького У. Суду . . .	2035—3196	1162	1009500	870000	1558—1825
15	Кн. Луцького Гор. Магистр. .	3197—3301	5	1610	1400	1790—1799
16	Кн. Новоград-волинського У. Суду	3202—3207	6	2510	2160	1797—1799

№	Назва фондів актових книжок	№№ акт. кн. за „Списком“	Кількість акт. книг.	Кількість аркушів (приблизно)	Кількість актів (приблизно)	За яку добу
17	Кн. Новоград-волинськ. Гор. Маг.	3208	1	60	50	1792
18	Кн. Овруцьк. У. Суду . . .	3209—3340	132	96760	83300	1678—1799
19	Кн. Овруцьк. Гор. Магистр. .	3341—3345	5	620	530	1788—1799
20	Кн. Олицького Гор. Ратушу. .	3346—3357	12	3860	3320	1586—1794
21	Кн. Острозьк. У. Суду . . .	3358—3366 5832—5835	13	5410	4650	1796—1799
22	Кн. Ровенськ. У. Суду . . .	3367—3372	6	4690	4030	1797—1799
23	Кн. Старо-Константиновського У. Суду . . .	3373—3383	11	1840	1580	1796—1799
24	Кн. Київської Палати Гр. Суду	3384—3472	89	5820	5010	1782—1799
25	Кн. Київськ. У. Суду . . .	3473—3501	29	2210	1900	1782—1799
26	Кн. Київської Гор. Думи . .	3502—3511	10	580	500	1542—1780
27	Кн. Бердичовського У. Суду	3512—3517	6	1980	1700	1797—1799
28	Кн. Васильківського У. Суду	3518—3523	6	2410	2070	1797—1799
29	Кн. Звенигородськ. У. Суду	3524—3527	4	1500	1300	1797—1799
30	Кн. Звенигородського Гор. Магистр. . . .	3528—3531	4	510	440	1789—1793
31	Кн. Канівськ. У. Суду . . .	3532—3534	3	2340	2020	1797—1798
32	Кн. Канівськ. Гор. Магистр. .	3535—3536	2	130	120	1774—1799
33	Кн. Липовецького У. Суду	3537—3548	12	3950	340	1797—1799
34	Кн. Радомисльського У. Суду	3549—3559	11	3250	2300	1797—1834
35	Кн. Сквирськ. У. Суду . . .	3560—3565	6	5020	4310	1797—1799

№	Назва фондів активих книжок	№№ акт. кн. за „Списком“	Кількість акт. книг.	Кількість аркушів (приблизно)	Кількість актив (приблизно)	За яку добу
36	Кн. Таращанського У. Суду	3566—3577	12	4640	3830	1797—1800
37	Кн. Уманськ У. Суду . . .	3578—3585	8	1460	1260	1797—1799
38	Кн. Черкаськ У. Суду . . .	3586—3589	4	1420	1220	1797—1799
39	Кн. Чигиринського У. Суду	3590—3597	8	1360	1160	1797—1799
40	Кн. Подільськ. Палати Гр. Суду	3598—4363	766	218240	188000	1521—1805
41	Кн. Каменецького У. Суду	4364—4382	19	396 п. 5700	?	1797—1799
42	Кн. Каменецького Гор. Маг.	4383—4562	180	46480	40000	1519—1836
43	Кн. Балтського У. Суду . .	4563—4569	7	2260	1940	1797—1799
44	Кн. Барського Гор. Ратушу .	4570—4573	4	960	740	1659—1785
45	Кн. Брацлавського У. Суду	4574—4589	16	3370	2900	1797—1801
46	Кн. Брацлавського Гор. Маг.	4590—4596	7	310	270	1791—1800
47	Кн. Виницького У. Суду . .	4597—5180	584	205340	177000	1639—1805
48	Кн. Виницького Гор. Маг. .	5181—5211	31	2330	2010	1760—1809
49	Кн. Гайсинського У. Суду	{ 5212—5223 5836—5838	15	6760	5820	1797—1799
50	Кн. Гайсинського Гор. Маг.	5224	1	60	50	1791—1799
51	Кн. Литинськ. У. Суду . . .	5225—5239	15	5120	4400	1797—1799
52	Кн. Литинськ. Гор. Магистр. .	5240—5243	4	60	55	1797—1799
53	Кн. Лятичовського У. Суду	5244—5715	472	146050	125850	1663—1800
54	Кн. Лятичовського Гор. Маг.	5716—5723	8	1080	930	1784—1814
55	Кн. Могилевського У. Суду	5724—5736	13	4810	4150	1797—1819
56	Кн. Новоушицького Гор. Рат.	5737—5739	3	330	285	1798—1806

№	Назва фондів актових книжок	№№ акт. кн. за „Списком“	Кількість акт. книг.	Кількість аркушів (приблизно)	Кількість актів (приблизно)	За яку добу
57	Кн. Проскуровського У. С.	5740—5748	9	2140	1850	1797—1815
58	Кн. Проскуровського Гор. Магистр. . . .	5749—5756	8	190	170	1771—1799
59	Кн. Ушицького У. Суду . .	5757-- 5777	21	{ 2760 4 пак.	2370	1795—1799
60	Кн. Хмільницького Гор. Рат.	5778—5787	10		?	
61	Кн. Ямпольського У. Суду	5788—5801	14	4060	510	1776—1797
62	Кн. Подільськ. Палати Угол. С.	5802—5830	29	1430	3500	1797—1799
			5838	2981700 + 130 с. + 400 п.	1230	1773—1797
					2565000	

ЛЕТИЧЕВСЬКІ ФАСЦИКУЛИ.

В історичній послідовності придбання фасцикулів Центрального Архіву Старовадніх актів у Києві сталося трохи пізніше за утворення основного фонду Архіву актових книг. Відносно II-го відділу, до якого належать фасцикули, вони являють собою ніби-то фундамент відділу, як перша й найчисленніша збірка його. Довгий час цей матеріал переховувався в Архіві під загальною назвою окремих документів, що цілком відповідало тодішньому однородному складу цього відділу Архіву, коли в Архіві ніяких інших окремих документів ще не було. Зазначені «окремі документи» розглядалися власне лише як придаток до актових книг. В Каталогі актових книг Київського Центрального Архіву, надрукованому в 1862—64 роках на 216 сторінках: про окремі документи говориться лише на 4-х рядках ¹⁾, «Кромѣ актовыхъ книгъ въ Киевскомъ Центральномъ Архивѣ числится 453381 отдѣльныхъ документовъ, поступившихъ въ связкахъ изъ Житомирскаго Уѣзднаго Суда, Подольской Палаты Гражданскаго Суда, Летичевскаго уѣзднаго Суда и Киевской Археографической Комиссії»,—от і все про такий значний матеріал.

Певних відомостів, коли одержано «окремі документи», ми не маємо. Вперше згадується за них в звіті Архіву за 1856 рік як за фонд, що вже переховується в Архіві. В цьому звіті читаємо: «Сверхъ того (себ-то поза актовими книгами) по 1-е января 1857 года находится въ Архивѣ... отдѣльныхъ древнихъ актовъ:

a) Подольской Палаты Гражданскаго Суда . . .	184045
b) Летичевскаго Уѣзднаго Суда	89932
c) Житомирскаго Уѣзднаго Суда	103330

377307

¹⁾ Каталогъ Актовыхъ Книгъ Киевскаго Центрального Архива. Списокъ Актовыхъ Книгъ, хранящихся въ Киевскомъ Центральномъ Архивѣ. 1862—64. Киевъ.

В звіті Архіву за 1857 рік маємо вказівку на нове придбання «актовъ въ связкахъ 76074», що разом з попередньою сумою 377307 і дає зафіксовану в Каталозі загальну кількість окремих документів 453381. На жаль, ми не знайшли безпосередньої вказівки, відкіля одержано це нове придбання р. 1857-го. Вищенаведені рядки каталогу про окремі документи дають натяк на те, що може деяка частина 76074 документів, а може й всі їх одержано з Київської Археографічної Комісії. Але цей висновок, даючи нам певну відомість про попереднє переховування окремих документів, не дає нам спроможности встановити історичний фонд їх ¹⁾. Можливі лише деякі припущення, про які буде розмова далі. Те ж саме можна сказати про придбання року 1872-го од тої же таки Археографічної Комісії—Временной Комиссии для разбора древнихъ актовъ—«10 пачекъ, заключающихъ въ себѣ 1598 разныхъ документовъ» ²⁾. Тому то покійний завідувач Архіву І. М. Каманін, наприкінці друкованого каталогу, після рядків про окремі документи зробив власноручну дописку: «453381 + 1598 = 454979 отдѣльныхъ документовъ». Оця сума й є стабілізована кількість окремих документів, або актів, що із року в рік переходила в звіти Архіву ³⁾.

Перш за все ми мусимо з'ясувати все, що стосується до зовнішнього вигляду, стану, способів переховування фасцикулів. Сама назва фасцикул є визначення, власне, зовнішнього характеру. Фасцикул—це латинське слово, fasciculus, себ-то в'язанка, пачка ⁴⁾. Матеріальна підстава фасцикула, це потреба впорядкувати збірку документів і за-для ліпшої охо-

¹⁾ Наші розшуки з цього приводу в справах Київської Археографічної Комісії того часу, «Временной Комиссии для разбора древнихъ актовъ», на жаль, залишилися без наслідків.

²⁾ К.Ц.А. спр. р. 1873 № 7.

³⁾ Ця цифра потім зменшувалася що-рік, до 331038 окр. док. на 1 січня 1915 року, лише через те, що робилися оправи, кількість яких зазначалася окремо. Це природно не міняє суті справи.

⁴⁾ Др. Освальд Бальцер — Balzer Oswald, *Studia nad prawem polskiem. Poznan 1889. VII. Kancelarye i akta grodzkie w wieku XVIII*, 322,—в повній мірі визнаючи термін фасцикул (інакше плік) констатує його встановлення лише з часів впорядкування львівського архіву австрійським урядом. За нашими даними виходить теж ніби то цей термін пізнішого вживання, вже в російських «Уездных Судах» (див., напр.,—Летичев. ак. р. 1776, № 3503 (17 юнія).

рони і для скоршої спромоги зробити справку в оцих в переважній кількості невеличких клаптиках паперу, розмір яких здебільшого не перевищує половини аркуша. Оцей паперовий чотирикутник перегинається пів-на-пів, вдовж ширини, а то й сам по собі являє отаку довгеньку чвертку, по якій, так би мовити, рівняється весь інший паперовий матеріал різних розмірів, до аркуша, а іноді й великого аркуша включно. З аркуша, що його перегнуто на чотири дрібних частини, робиться досить таки товстий пакунок, особливо коли документ являє з себе цілий зшиток аркушів.

Переважна кількість фасцикулів міститься в скриньках двох розмірів, в сантиметрах: $19,5 \times 19,5 \times 24,5$ та $37,0 \times 28,0 \times 24,0$, порівнюючи невелика частина переховується без скриньок, крім того є 173 «книги», себ-то це тіж окремі документи, що їм зроблено оправу. Оправи ці трохи більшого формату, ніж звичайних актових книг. Підкреслюємо, що через зовнішню подібність до актових книг, оці окремі акти в оправах не набувають значіння актових книг по суті, в стилі, юридичному, їх значінню. Проте зв'язок окремих документів—фасцикул з актовими книгами є; обговорення цього відкладемо надалі, а поки що зачепимо питання, чи слід оправляти окремі документи, робити з них своєрідні книги. І взагалі треба з'ясувати всі pro та contra різних способів переховування окремих документів. Розгляньмо два способи—скриньки та оправу в їх відношенні спеціально до наших окремих документів у фасцикулах.

Скриньки заведено в Архіві мало не з того часу, як одержано було фасцикули. При цьому треба додати, що значна кількість фасцикулів по 2—3 обкладені паперовою обгорткою з написом міста та року. Отаких пакунків в малих скриньках по 2 по 3, в великих—по 6 і більше. Як бачимо, скриньки дають спроможність консервувати не тільки сами документи, але й той своєрідний стан, в якому вони перебували, коли вони ще були, так би мовити, живими документами.

Інші завдання мають оправу. З другої половини дев'яностих років в Архіві почали їх практикувати¹⁾. Для цього

¹⁾ К.Ц.А. спр. р. 1896 № 39. Заява Завідувача Архіву І. М. Каманіна 31. X. 1896 р. № 134 до Правління Київ. Університету про необхідність зробити оправу окремим документам.

розгортали великі документи на цілих аркушах та складали маленькі не один на другий, як в фасцикулах, а таким способом, що трохи підкладали верхній край дальшого документа під нижній край попереднього,—все це в межах аркуша. В чотирьох місцях оцю штучну книгу прошнуровано, і таким способом через кожний маленький документ проходить хоч один шнур. Це зроблено за традицією від справжніх актових книг, що мають, до речі, лише одного шнура, бо книга складається з цілих аркушів,—з метою попередити які-небудь фальшування. Кожний документ має свій номер, кожний аркуш, хоч і маленький, теж занумеровано.

На спинці написано місто, рік та місяць, до яких відносяться документи. Розгорнутість цілих аркушів, де на згибах звичайно псується папер, не кажучи про печатки, і зшитість невеликих чверток то-що,—крім ліпшої консервації окремих документів, роблять більшу впорядкованість і тим самим більшу приступність для використання матеріалів. На нашу думку, прошнуровки в оцих штучних книгах можна було б і не робити, бо в цьому ми не бачимо рації, як то ще можна припустити для минулого часу відносно справжніх актових книг. Прошнуровка зовсім нетривала гарантія від злочинств, а між тим вона все ж таки псує папер та ускладнює користування книгою. Тому ми й гадаємо, що коли б Архів продовжував «дефасцикулювання» та опрацювання хронологічно сгрупованих документів надалі,—робити прошнуровку не варто ¹⁾). Центральний Архів має на меті скласти каталога фасцикулів, для чого поки-що робиться інвентаризація всього матеріалу. Коли всі фасцикули буде зареєстровано на картках,—стане можливим не тільки каталогізувати весь матеріал по фондах та хронологічно, але й розмістити цю значну частину II-го відділу Архіву в належному порядку ²⁾).

З понад 450 тисяч окремих документів переглянуто більш 68 тисяч Летичевських актів—майже п'яту частину всіх фасцикулів; оскільки ж Летичевських актів приблизно 90 тисяч,—треба вважати, що з них переглянуто більш за дві третини.

¹⁾ Порів. Бальцер, *cit.* с. 344, про опрацювання занадто великих окремих актів.

²⁾ Як приклад можемо навести, що в скриньці № 24 є акти 1718, а також 1766 р.р.

Це дає нам спроможність більш-менш досконально уявити собі загальний характер та зміст Летичевських актів і на підставі цього висловити деякі міркування що до-всіх фасцикулів Центрального Архіву. Всі зазначені 68 тисяч Летичевських актів містяться: а) в первісному своєму стані фасцикулів в 61 скринці, та в 6 окремих пакунках, б) в 25 оправах. Розуміється, впорядкування фасцикулів вимагає зробити значні зміни в розміщенню матеріялу,—це, як і переведення загальної нумерації, завдання майбутнього.

Наведені дані про способи переховування фасцикулів—є наслідок впорядкування їх в науковій установі—Центральному Архіві стародавніх актів у Києві. Але в деякій мірі ми маємо можливість реконструвати їх минуле. Першою ниткою, що веде до початкового канцелярійно-архівного походження фасцикулів є для нас безперечний факт одержання останніх Центральним Архівом давніх актів у Києві з трьох староросійських судових установ: «Подольской Палаты Гражданскаго Суда», «Летичевского Уѣзднаго Суда», «Житомирскаго Уѣзднаго Суда». Поскілки оці установи тою чи іншою мірою були спадкоємцями старо-польського судового уряду, це дає нам спроможність віднести фасцикули до архівів відповідних замків—Кам'янецького (Подільського), Летичевського та Житомирського. В постанові соймику Подільського воеводства р. 1781 м. липня д. 16 (Летич. ак. р. 1781, фасцик. 13, 31 липня) говориться про читання та порівняння попованих (від вогкості) давніх книг (*ksiąg dawnych zbutwiałych*) та ф р а г м е н т і в, що їх встановлено для охорони обивательських добр (*y Fragmenta dla całosci fortun obywatelskich przepisanych*),—може тут під фрагментами розуміються й окремі акти фасцикулів? Як наводиться далі, для цього було призначено декілька комісарів, які й мусили закінчити цю складну працю. За цим з тої же таки постанови соймику ми довідуємось, що тоді як Кам'янецьку соймикову ухвалу *boni ordinis* р. 1771, на місці її загублено було,—в Летичевських гродських актах вона знайшлася (*wynalazła się*), *per oblatam* подана, між тим і досі її не перенесено до Кам'янецьких гродських книг. Тому соймик просив Подільського граничного коморника Іозефа Лешневича, щоб, виписавши ту ухвалу *per extractum* з Летичевських гродських актів, він подав її *per oblatam* до гроду Кам'янецького. Наведений невеличкий факт дає досить виразний

нарис про те, як в XVIII століттю забезпечувалася публічно-правна міць офіційних актів в їх основній формі актового запису *per oblatam*. Це був встановлений давніми лаудумами подільського воєводства порядок в канцеляріях і архівах земських і гродських, як Кам'янецьких так і Летичевських. Кожний, хто читав актові книги XVII і XVI століттів, добре знає, що й тоді вже зустрічаються в них виписи з інших гродів або земств, але перш за все це мало в значній мірі випадковий характер і занесення навіть офіційних документів викликалося переважно особистими причинами в якій-небудь приватній справі. Тут же ми маємо більш поширене явище, яке, що головне, проводилося добре в життя.

Щоб точніше уявити собі, в чому власне полягає значіння наших фасцикулів, звернімо перш за все увагу на історичне їх походження. Первочатково з фасцикулів був лише матеріял для складання актової книги. Ті документи, що їх складено було до фасцикул, занотовувалися до відповідного протоколу, а потім вже їх записувано було цілком до індукти, додержуючись певної форми. Згодом, в XVIII століттю, до якого цілком належать наші фасцикули, сталося дуже важливе спрощення—актами фасцикулів почали почасти заміняти запис до основної актової книги, індукти, власне нераз обмежувалися тільки но записом до протоколу¹⁾. Отже нам доводиться зробити порівняння протоколів із індуктою.

Були такі протоколи: 1) *protocollum relationum*—реляційний протокол, 2) *protocollum inscriptionum* або *perpetuitum*—актовий протокол, 3) *protocollum debitorearum*—в справах боргу, 4) *protocollum decretorum* та *condemnationum*—протокол судових ухвал, вироків, 5) *protocollum plenipotentiae*—уповноваження, довір'я, 6) *protocollum manifestationum*—скарг, заяв. З перелічених протоколів лише на перших три є посилки серед наших фасцикулів—на реляційний, актовий та в справі боргів. Посилки на протоколи декретовий, уповноваження та скарг нам не траплялося зустрічати.

¹⁾ Dąbkowski Przemysław. Wykaz inducentów grodzkich Halickich z XVIII wieku. Archeion, під редак. Стан. Пташицького, II, Warszawa 1927 с. 49. Бальцер констатує це явище ще й для XVII стол. *cit.*, с. 323.

Зупинімось зокрема на реляції та її різниці од інших форм протоколізації. Адам Вольф у своїй розвідці про формулу реляції робить огляд різних літературних думок що-до цього питання. Первочатково реляція розглядалася як свого роду втручання, посередництво влади. Так гадали Чацький, Маурер, Квятковський. Наказ про подання документу бачив в реляції Новицький в одному із розділів своїх «*Studiów nad kancelarią Koronną Kazimierza Jagiellonczyka*». Зеелігер визначив реляцію як ніби то наказ про закінчення документування (*Fertigungsbefehl*). Сам Адам Вольф висловлюється за те, що реляція стосується перших моментів канцелярської праці¹⁾. З точки зору наших фасцикулів найбільш доцільна отака постановка питання. Принаймні, деякі документи фасцикулів, що закінчуються нотаткою про зроблену реляцію—див., наприклад, Летич. фасц. р. 1790, апр.-іюнь, акти 636 та 637—вписано *ad protocollum perpetuum*, або *inscriptio-nem*, себ-то до актового записового протоколу. Здається, тут можна уявити собі де саме *relatio*, а де—*inscriptio*. Тим самим оці дві форми визначаються як моменти власне однієї канцелярської справи, де *relatio* виступає безсумнівно першим з них.

На нашу думку постановка питання про перші моменти канцелярської праці, що її зробив Адам Вольф відносно реляції,—дає певний ґрунт не тільки но для дальшого теоретичного розв'язування цієї проблеми. Приклад, що ми його вище навели, де чітко виявляється взаємовідношення реляційного й записового актів,—в світі Вольфової теорії може й наблизить нас до виявлення розмежування між цими двома важливими формами давньої канцелярії.

Таким чином маємо спроможність поставити питання, що давно вже зовсім не порушувалось, головне через скептичне ставлення до можливості встановити тут яку-небудь певну систему.

За старою традицією, Н. І. Горбачевський та особливо І. П. Новицький вбачали в поточних книгах акти «сознані», в записових—«явлені». Але О. І. Левицький зовсім відмовився од яких-небудь узагальнень теоретичного характеру, зупи-

¹⁾ Див. Wolff Adam. *Formuła relacji w kancelarij mazowieckiej*—*Archeion* під редак. Ст. Пташицького. I. Warszawa 1927 с. 177 і 203.

нившись лише на спробі деякого угруповання через наведення прикладів, яких в нього багато ¹⁾).

Переходячи до питання про зв'язок фасцикулів із протоколами, треба перш за все констатувати, що всі фасцикули записувалися до протоколу в стислому вигляді. Це було безсумнівно умовою актикування. Власне лише протоколізація акту робила з нього остаточно актикований документ. Але надаючи акту фасцикула форму правного документа, протокол ні в якому разі не міг замінити самого документа, по суті маючи в собі лише основне визначення документа.

На кожному акті фасцикула окрім дати зазначено, до якого саме протоколу його занотовано, реляційного чи іншого, та номер цього протоколу, а також так званий *signum*, знак, під яким оцей акт запротокольовано. Очевидно це робилося з метою полегшити відшукування документа. Цікаво зазначити, що часто-густо *signum* має зв'язок з самим змістом документа, напр. *Konstytucia*, має і *signum*—«*Konstytucia*» (Летич. фасц. р. 1776, № 2308), *Taryffa głow*—«*Pogłowne*» (Летич. фасц. р. 1781, 6/VII), акт огляду забитого—«*Zabicię*», та інш. І зовнішній вигляд справи міг дати їй назву. Отже бачимо, що на порівнюючи великому акті—26 арк. в складеному вигляді великий пакунок—зазначено *signum* «*Magnitudo*» себ-то великість, та інш. В деякій мірі, треба гадати, оці сигнуми робили зв'язок окремих актів, яких об'єднувала одна юридична особа. Напр., під одним сигнумом—«*Vinarum*», так би мовити «двох (актів)»—маємо два акти, універсали Коронного Скарбу: 1) що-до фальшування червоних злотих, 2) що-до аренди податку чопового (Летич. фасц. р. 1781, 11/VI). Між тим одна, здавалося б, справа має декілька сигнумів. Напр., пани Поповські скаржаться королеві на Бругенталю про різні злочини—

¹⁾ Див. Н. И. Горбачевскій. Словарь древняго актоваго языка. Вильно 1874. с. 285—286. *Protocolium inscriptionum*—актовий протоколь, явки и личныя сознанія; *relationum*, *protokół potoczny*, протоколь вознесенскихъ донесеній о вводахъ въ имѣнія, объ освидѣтельствваніи раненыхъ и убитыхъ, о сдѣланномъ опустошеніи или разореніи. И. П. Новицкій, Справочный словарь юридической терминологіи. Кіевъ. 1871, с. 10, до записових книг—«документи явлені»; с. 20, до поточних книг—«акти сознані». О. И. Левицкій, Объ актовыхъ книгахъ относящ. къ исторіи Ю.-З. Края, в «Трудахъ XI Археологич. Съѣзда». II. с. 62.

signum «Placzliwy», з приводу цієї скарги Бругенталь дає королеві свої пояснення—signum «Gładka», розглядання цієї справи на уряді—signum «Fatalis» (р. 1781, 22; 27 VIII, та 20 XI). Так чи инакше, але ці сигнуми безперечно полегшували відшукування справ. Додаємо, що в фасцикулах з посилкою просто на protocollum, маємо таку зміну. Самий signum визначено польською мовою znak, і замість так би мовити символічних визначень стоять прості арабські цифри арифметичною чергою, див., наприклад, Летичевські фасцикули року 1792, май-октябр, акти конфедерації Подільського воеводства, ак. 560 на арк. 677—Znak 85, ак. 561 на арк. 678—Znak 73, ак. 569 на арк. 679—Znak 71. Всі оці «знаки» містить в собі протокол 2-й, «Prot. 2-gi», як то кожного разу зазначається. Між иншим непослідовність знаків в архівно-науковому вже упорядкуванню—73 після 85, 71 після 73—дає нам яскравий приклад, як то можна було б реконструвати фасцикулярний архів, додержуючись ближче початкового його, історичного, стану. Хоч, кінець кінцем, така реконструкція й не має сутопрактичного значіння в розумінню більш-менш зручного користування з матеріалів, але принаймні на майбутній час така поправка в справі упорядкування фасцикулів, яких ще не перенумеровано, може мати деяке значіння для прискорення праці—стежити за знаками—і в наслідок наблизити фасцикулярний матеріал до початкового порядку.

Таблицю, що ілюструє формальну спорідненість фасцикулів із протоколами, ми наводимо нижче, розглядаючи зв'язок і тих і других із індуктою. Така спільна таблиця для всіх трьох стадій актикування доцільніша для уявлення собі не тільки но всієї системи, але також її частини.

Вище ми зазначали, що нова система утворилася поволі в XVIII столітті, коли фасцикули почали почасти замінити індукту. Проте, все ж таки залишилася почасти й стара система. Тому то нам треба встановити зв'язок фасцикулів із індуктою.

Нотатка: «inductum», себ-то про те, що акта записано до індукти, основної актової книги, зв'язує фасцикул із самою індуктою, як signum, знак,—із протоколом. До речі, підкреслимо, що оцього сигнума в самій індукті немає. Відсутність у фасцикулі нотатки про inductum визначає, що з тих чи інших причин акта не записано повністю, себ-то до індукти, лише його короткий зміст, опис, занесено до протоколу.

Простежимо зв'язок фасцикулів із індуктою. Для цього порівнюємо такі документи року 1775-го: 1) Ф а с ц и к у л акти 924—927, 2) п р о т о к о л—ак. кн. 5326 записові і поточні протоколи Летичевського гродського суда, арк. 364, 3) і н д у к т у — ак. кн. 5714, Летичевську гродську записову та поточну книгу, ак. 475—480.

Звернімо увагу на те, що три стадії актикування¹⁾, що ми їх подаємо за скороченими назвами 1. фасцикул, 2. протокол, 3. індукта,—всі позначені одною датою *Sabbatho pridie Festi Transfigurationis Christi Domini videlicet die quinta mensis Augusti Anno Ejusdem* (у фасц.—*Domini*) *millesimo septingentesimo septuagesimo quinto* року 1775 м-ця августа дня 5-го, одним протокольним номером—*Protocollum Relationum* № 11-m (з тою відміною для акту фасцикулу що там зазначено *ad Protocollum Relationum* № 1-1m, себто до протоколу...), при чому в фасцикулі та індукті наведено повний текст акту, в протоколі лише опис його.

	Фасцикул	Протокол	Індукта
а) Маніфестація Осолінського проти Кожуховського:	S. S. Mach (ак. 924)	Copia S. S. Mach (арк. 364)	ак. 475
б) Протестація Сікорського проти Целінських:	S. S. Fa (ак. 925)	Copia S. S. Fa (арк. 364)	ак. 476
в) Позов до Ігнатовського в справі до Фалецького:	S. S. Wota (ак. 926)	Copia S. S. Wota (арк. 364)	ак. 477
г) Протестація Март. Верещатинського проти Ів. Верещатинського:	немає	Copia S. S. (не зазнач. арк. 364)	ак. 478
д) Репротестація Погурського проти Поповських:	немає	Copia latior dabit et patet S. S. (не зазнач. арк. 364)	ак. 479
е) Протестація Зеленків проти Радзівєвських:	S. S. Liele (ак. 927)	Copia latior patet S. S. Liele (арк. 364)	ак. 480

¹⁾ Між иншим Бальцер називає занесення актів і до протоколу і до індукти «Systemen aktów podwojnym», *cit.*, с. 313.

Звернімо увагу на те, що двох актів—Верещатинських та Погурського—що їх зазначено в книгах і, до речі, в протоколі вони не мають сигнумів,—немає і в фасцикулі. Це безсумнівно зразок не досить проведеної впорядкованості стародавнього архіву. Такі випадки трапляються нерідко.

Але ми можемо навести приклади, коли з тих чи інших причин актів фасцикула не записано до індукти. Порівняємо ті ж таки фасцикули із книгами року 1775-го.

1. В протоколі 4-му, арк. 280—291, довідуємося, що з понад 100 актів записано до індукти лише 13¹⁾, яких, до речі, в індукті немає—після протоколу 2-го йде 5-й. Серед 87 актів, що їх незаіндуковано, є наприклад такий важливий акт, як дуже докладний інвентар Проскурівського староства фасц. р. 1775 ак. 306, проток. кн. 5326, ар. 286,—в обох *signum Podanie*.

2. З протоколу 10-го, арк. 352—363, довідуємось, що з понад 100 актів заіндуковано приблизно половину, в індукті, арк. 348—373 зв. є понад 30 актів—менш ніж то зазначено в протоколі. Серед приблизно $\frac{2}{3}$ фасцикулів, що їх незаіндуковано, є наприклад такий важливий акт, як ухвала соймик у Подільського воеводства, 16 липня ц. р., про обрання депутата на трибунал, про податки, та инш., фасц. р. 1775 ак. 895, прот. кн. 5326, ар. 360,—в обох *signum Laus*. В індукті є инший лаудум того ж таки соймика з 15 липня ц. р., ак. 422, про який в протоколі, ар. 354, зазначено з сигнумом *Laudale*. Оцього акта немає в фасцикулі.

3. З протоколу 15-го, арк. 416—427 зв., довідуємось, що з 230 актів тільки 20 заіндуковано. Між тим в індукті немає посилки на протокол 15, хоч є—на 14 та 16. Серед 210 актів, що їх незаіндуковано, є між иншим такий важливий акт про податки як *Taryffa głow* фасц. 1775 р. ак. 2113, прот. кн. 5326, арк. 426 зв.—в обох *Signum Caput*²⁾.

Таким чином три найважливіших типи актів, що їх складено на місці, інвентарі, соймикові ухвали, відомості про податки, можуть з тих чи инших

¹⁾ Як ми наводили вище в протоколі про запис до індукти зазначається завжди *inductum*, то-що.

²⁾ Порів. Бальцер, *cit.* с. 323, що *fasciculi copiarum non inductarum*—виняток. Проте, як бачимо, в практиці Летичевської канцелярії цей «виняток» дуже розповсюджений.

причин не ввійти до індукти і в таких випадках фасцикули містять в себе справжні унікуми. Що це явище більш—менш поширене, ми вже упевнилися з вищенаведеного порівняння протоколів 4 та 15, року 1775-го, із індуктою того ж таки року.

В наших прикладах наведено порівнення що-до записування актів фасцикулів за формою реляційного протоколу до гродських книг. Найбільший звязок наших фасцикулів з реляційним протоколом не виключає, розуміється, інших форм протоколізації, які ми вже наводили вище. Так, р. 1790 акти записані на протязі 1—12 квітня (aprilis) до протоколу (ad protocollum) debitorearum № 1 містяться під №№ нової нумерації 77, 78 і т. д., perpetuitum №1: 79, 85—87, 95, 108, 124 і т. д.; relationum №№ 2 та 4—1—76, 80—84, 88—94, 96—107, 109—123, 125—159 і т. д. Тут ми не маємо простої вказівки, до якого суду належать протоколи: чи до гродського чи до земського, й лише наявність паралельної нумерації для реляційних протоколів—№№ 2 та 4—натякає нам на це. Проте маємо іноді й прості вказівки що-до звязку актів фасц. із книгами того чи іншого суду. Так, на звороті деяких актів фасц. написано: «Do grodu Latyczewskiego» (р. 1775, ак. 895), або—«Do ziemstwa Latyczewskiego» (р. 1781, 3 мая). Маємо також вказівку про надсилку окремого акту до «земства» через «гроду»—«Na sędziego ziemskiego do grodu Latyczewskiego» (р. 1720, ак. 2). Тому цілком зрозуміла наявність окремої нумерації для наших фасцикулів за протоколами земства або гроду. В цьому можемо упевнитись з такого прикладу:

Книга 5353 Протоколи Летичев. Гродськ. суду 1786 р.	Летичевські фасци- кули р. 1786	Книга 5559 Протоколи Летичев. Земськ. суду 1786 р.
I. Мая 15-го protocol. relat. 7 Signum Państwo Ухвала соймику По- діль. воев. р. 1786 мая 9 (ар. 76 зв.)	I. Мая 15-го ad protocol. relat. 7 Signum Państwo Ухвала соймику По- діль. воев. р. 1786 мая 9 II. Мая 22-го ad protocol. relat 2 Signum Kobyła Акт розмежування ч. с. Диаковце з ч. с. Літинка	II. Мая 22-го protocol. relat 2 Signum Kobyła Акт. розмежування ч. с. Диаковце з ч. с. Літинка

Протоколів земського суду—2—протоколів гродського суду 7—бо сесії першого й зв'язане з ними записування відбувалися лише тричі на рік, тоді як сесії гродських судів—щомісяця і натурально мали більше від перших діловодство. Поки що ми зустрічали найбільший номер щорічної нумерації реляційних протоколів для земських судів—3, для гродських—26.

Вище ми наводили визначення фасцикулу як в'язанки, пачки. Проте ніяких наслідків якої-небудь спеціальної нумерації для фасцикулів з часів замкової канцелярії ми не зустрічаємо. Лише в так званих кверендах, на цедулках, які залишилися через пошукування без наслідків, читаємо наприклад: «1776, 17 juni fascykulu 13-do niema kopij z sygnami Ważnosc» (р. 1776, ак. 3504). Ця цедулка, як і багато інших, залишилася серед окремих актів, які занотовано ad protocollum relationum № 13. Таким чином можна вважати за фасцикул пачку окремих актів, які належать до певного номеру протоколу. Оскільки ж основна маса окремих актів, складених за календарним порядком належить до гродських реляційних протоколів,—нумерацію їх і треба вважати за фасцикульну. Може це не дасть нам повної реконструкції фасцикулу, проте при фактичному з'єднанню в ньому всіх форм протоколу обох судів маємо тут найпевнішу що до впорядкування фасцикулів підставу ¹⁾.

Закінчуючи формальне, канцелярсько-архівне вивчення питання про фасцикули, можемо ще раз напевно ствердити, що фасцикули завжди відповідають тому роду актових книг, що мають назву протокола. Що-до індукти, то зв'язок цей далеко не постійний. Індукту заміняли не раз протокол із актом фасцикула ²⁾. Таким чином фасцикули існували почасти паралельно індукті, почасти поза нею, як справжні окремі документи. Тому що акти фасц. завжди записувалися до протоколу, кожний дослідник має спроможність звернутись до протоколу і по ньому робити відшукування—ту «кверенду», що ми вище наводили, з часів замкової канцелярії. Вважаємо за доцільне в найближчому майбутньому, коли буде впорядковано Летичевські фасцикули, зробити спеціального показ-

¹⁾ Див. Бальцер, *цит. с.* 344, про переховування актів земських (та инш.) поруч з гродськими.

²⁾ Хоч власне за справжнього показчика були реєстри, але, здається, вони склалися не завжди, чому здебільша ним були книги протоколів.

чика протоколів та реєстрів, який міг би стати дуже корисним в справі відшукування в фасцикулах потрібного матеріалу.

В переважній кількості своїй фасцикули містять в собі копії документів. Це і спородило в науці загальне вражіння, що з точки зору дипломатичного, за формою, фасцикули, то є лише копії. Дійсно, на практиці на багатьох фасцикулах завжди читаємо: *Lectum cum originale, legi cum originale*,—з оригіналом згідно, та инш., за підписом правоздатної та відповідальної особи. Це надавало фасцикулам значіння документа.

Проте, порівнюючи невеличка частина документів має певний автентичний характер. Наприклад, соймикові постанови подавалися в оригіналах з підписами та печатками; теж деякі інвентарі, відомості про податки, та инш. Теж треба сказати й про друковані універсали уряду, то-що. Дипломатична вартість отаких документів безсумнівно вище над копіями, і тому фасцикули автентичні—рукописні й друковані не втрачають своєї вартости при наявності заіндуктованої копії. Так що з наукового погляду, при наявності в індукті копії отаких оригіналів, їх треба вважати за певніший історичний матеріал. Не кажемо вже про більшу чіткість оцього матеріалу, а не раз і ясність, наприклад в документах з тими чи иншими статистичними відомостями, як напр. в тарифах (податків), інвентарях, то-що, де оці відомості наводяться в таблицях, иноді дуже добре зроблених; в індукті часто-густо все пишеться в один рядок. Яскравий приклад являє собою фасцикул року 1770-го, акт. 79,—*Induxi Hieronimus Danilewicz Czekonski*, де наводиться інвентар Барського староства, який записано до індукти, кн. 5321 ар. 194 зв.—228 зв. Перш за все кидається у вічі незручність користуватися з такого документа в індукті, де все написано в один рядок; відсутність графіків дуже збільшила кількість аркушів—з 9-ти оригіналу до 34-х, себ-то понад 3 рази, бо кожную назву написано кілька десятків разів. Крім того цього інвентаря в індукті дуже трудно читати і з иншої причини—літери в ньому дуже злиняли, а тому цей рукопис можна визнати за справжню *charta delectita*—зіпсований рукопис.

Повторюємо, що переважно буває навпаки,—в фасцикулі копія, иноді чернетка, і тоді перевагу має індукта, розуміється, коли до неї записано оцю копію. Загальний огляд фасцикульного матеріалу, що-до змісту його переконує нас ще більш

в своєрідній його особливості і відокремленості від звичайних актових книг—індукти. Це ще більш упевнює нас в неможливості робити оправу для окремих актів фасцикулів, про що вже говорилося вище.

Звертаючись до змісту фасцикулів, накреслимо перш за все деякі відомості та міркування про Летичевський замок та повіт, що надають особливої цікавості до цього з першого погляду другорядного осередку. За ухвалою сойму 1581 року визнано було за необхідне встановити в Летичеві новий грод, але з тим, щоб Кам'янецький староста виконував юрисдикцію обох гродів. Проте фактично Летичевський повіт вилучено було зі складу Кам'янецького лише року 1601-го¹⁾. Але вже з люстрації Летичева року 1589 маємо відомість про те, що там є «замок або канцелярія, в якій містяться публічні акти...» Отже з цього як і з наведеної соймової ухвали року 1581-го, маємо спроможність зробити певний висновок про те, яке надзвичайне значіння надавалося новому гроду. Це значіння виходило безсумнівно поза межі свого повіту. Свідчення про зв'язок із Кам'янцем ми вже наводили вище, розглядаючи Кам'янецьку соймову ухвалу року 1771-го, про запис попереднього соймикового акту в Летичевському гроді. Та й самий факт виділення Летичевського повіту зі складу Кам'янецького хоч і із спільним для обох старостою, дає значну підставу, гадати про таку роліу Летичева, принаймні для Кам'янця. Але й сама ситуація Летичевського замку мало не на перехресті чотирьох воеводств, Подільського, Брацлавського, Волинського й Київського—робила з цього замку ніби то центральне місце для інших гродів правобережної України²⁾. Тому то цілком

¹⁾ Volumina Legum v. II f. 1016 — Grod Latyczewski; Słownik Geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, V стор. 100. Див. також Актъ разграниченія повѣтовъ Каменецкаго и Летичевскаго, составленный комиссарами назначенными сеймомъ. 1612. Мая 3. А.Ю.-З.Р. ч. VII т. I, XLI.

Летичевський повіт, охоплюючи на півночі басейн верхнього Бугу (Південного), простягався на південь аж до Дністра, що його ліві допливи Мурахва—на сході, Калюс та Ушиця—на заході, були за межі цього найбільшого повіту Подільського воеводства, який недурно носив іноді ім'я землі. (Фасц. 1777 р. май-август, ак. 478).

²⁾ До речі, в Летичеві був зем'янський суд, не для одного лише Летичевського повіту.

зрозуміла порівнюючи значна кількість виписів з книг оцих гродів. Не зважаючи на це, центр ваги документального матеріалу все ж таки полягає в тій його великій частині, що так чи инакше має зв'язок із Летичевським повітом та з Поділлям.

Що-до хронологічних меж, серед Летичевських актів, як то видно з вищенаведеного, поки що ми не знайшли старіше за 1700 рік і пізніше 1799 року. Тому можна гадати приблизно в тих же межах і решта матеріалу, що ми його ще не оглядали.

Вище ми зазначали вже дипломатичну вартість фасцикулів та велику вагу їх як історичного матеріалу. Ми намітили два роди документів — надруковані універсали центральної влади, та рукописні автентики місцевого походження. Ми констатували, що друкованих актів загально-державного значіння чимало, при докладнішому огляді їх можна було б навести велику кількість.

Не зупиняємося ми зокрема й на королівських універсалах через ті ж самі причини, про які ми тільки що говорили.

Тому ми вважаємо за доцільніше зосередитись в своєму огляді переважно на трьох родах місцевих документів: соймикових справах (ухвали, інструкції, то-що), податкових справах (подимне, чопове, то-що) і інвентарях.

Соймики. Таке важливе явище місцевого політичного життя, як соймики в більш-менш повній мірі зафіксовано і в наших фасцикулах. Цілком зрозуміло, що всі акти соймиків залишалися серед фасцикулів, а тому те, що ми тут наведемо, не можемо вважати за вичерпаний матеріал.

Соймики Подільського воєводства (землі): 1) р. 1702, акти: 93, 106, 141, 144; 2) того ж р. фасц. р. 1712, янв.—май, Signum Poddani. 3) р. 1715, ак. 67. Порів. надруков. акт LXXVIII А.Ю.—З.Р. ч. 2 т. III, що є продовження позначеного акту. 4) Року 1722, ак. 186. Цього акта надруковано А. Ю.-З. Р. ч. 2 т. III, СХХХV на стр. 759, за ак. кн. 5264, ар. 434 зв., тільки инша облята. 5) Р. 1722, ак. 189, 24 вересня. Цього акта надруковано: А.Ю.-З.Р. ч. 2, т. III, СХХХIV на стр. 755, за ак. кн. 5264, ар. 419. Тільки помилково зазначено дату «15-го» замість «24-го» м-ця вересня. 6) Р. 1733, feria 2 post diem Judic. 7) Р. 1735, 28 лютого, 8) Р. 1740, 22 вересня. 9) Р. 1746, ак.

204, 10) р. 1764, ак. 14; 11) Р. 1764, ак. 15. 12) Р. 1765, ак. 413; 13) Р. 1766, ак. 256; 14) Р. 1766, ак. 527; 15) Р. 1768, ак. 569; 16) Р. 1773, акти 237, 1156, 1157; 17) Р. 1775, ак. 895; 18) Р. 1778, фасц. 10, *Signum Subjudex*; фасц. 11, *Signum Gospodarz*; фасц. 12, *Signum Razem* (три акти). 19) Р. 1779, 21 сент.; 20) Р. 1780, 25 августа (два акти). 21) Р. 1781, 23/VII, *Signum Brawo*. 22) Р. 1782. 27/VIII. 23) Р. 1786—15/V, 12/VI, 29/VIII і 12/IX (Сім окремих актів). 24) Року 1787, 20 ноября і 3 декабря; 25) Р. 1788, ак. 169. 26) Року 1789, ак. 525. 27) Р. 1790, іюль—сент., ак. 133; октябрь—декабрь, акти 150, 288, 289.

Соймик Летичевського і Ровського пов. 28) Р. 1792, янв.—апр., ак. 392; май—окт., акти 145, 146, 166.

Акти Конфедерації Подільського воєводства: 29) Р. 1703, ак. 99 і 103. 30) Р. 1792, май—окт., акти 206, 216, 219, 243, 302.

Як бачимо з приміток до двох ухвал соймику року 1722-го (тут 4 та 5), їх надруковано в «Архивъ Юго-Западной Россіи». Проте що-до останніх соймиків,—їх здається, ніде не надруковано ¹⁾.

Податки. Вище ми зазначали вже, що всі розпорядження центральної влади, які було видруковано—залишалися серед актів у фасцикулах. Таким чином маємо тут так би мовити цілий наряд урядових універсалів, що торкалися не тільки одного Летичевського повіту. Серед них видатне місце мають переважно акти фінансового характеру. Надзвичайно інтенсивно в цьому відношенні виявляється діяльність Коронного Скарбу, зокрема *Komissia Skarbu Koronnego* надсилала багато різних розпоряджень. В значній мірі це були заходи загально-державного характеру. Але особливого значіння набувають відомості про податки переважно що-до Летичевського повіту.

Тут маємо специфікації та деляти податків (1, 4, 5, 8, 9, 12, 14) та недоплат (3, 6, 13, 15), тарифи єврейського поголового побору (2, 7, 10, 11).

1) р. 1745, ак. 6; 2) р. 1765, ак. 112; 3) р. 1773, ак. 258; 4) р. 1773, ак. 1364; 5) р. 1774, ак. 2222; 6) р. 1775, ак. 1543, 7) р. 1775, ак. 2113; 8) р. 1776, 17 апр.; 9) р. 1776, ак. 3999; 10) р. 1778, фасц. 9, *Signum Głowy*; 11) р. 1781, 6 VII,

¹⁾ Між іншим в А.Ю.—З.Р. охоплюється доба до 1726 року.

Signum Poglównie; 12) р. 1785, апр. 18, Signum Dela; 13) р. 1790, іюль-сент., ак. 20; 14) р. 1790, окт.-дек. ак. 22; 15) р. 1791, май-авг., ак. 302.

Коли взяти на увагу, що серед актових книг Летичевського повіту маємо лише п'ять, спеціально присвячених подимному податку, і одну поголовному,—можемо упевнитись в важливості матеріялу, що ми його навели¹⁾.

Інвентарі та інші документи про маєтності. Серед фасцикулів зустрічаємо порівнюючи значну кількість актів, що тою чи іншою мірою містять в собі відомості про маєтності, під загальною формулою «Actum infundo «bonorum», Działosja na gruncie dobr», себ-то «Діялося на ґрунті добр...», з дальшою за цим вказівкою, на яких саме добрах то діялося,—villae, wsi, себ-то села, oppidi, mjasta, себ-то міста. Хоч нераз читаємо про акт in loco camp estri, себ-то просто в полі, або—silvestri, у лісі. В таких випадках часто-густо буває розмежування. Взагалі ж всі оці акти виникають з різних причин, речевого або зобов'язального характеру. Але одночасно з цим трапляється й так, що до цієї справи додаються інвентарі, то-що. Великі інвентарі часто густо являють собою окремий зшиток з декількох аркушів, іноді з поясненням, з якого приводу складено інвентаря.

Особливого значіння набувають інвентарі староств: Барського, Ольховецького, Плоскеровського (Проскуровського), Просятковського, Улановського, що входили до повіту Летичевського. Складено оці інвентарі між люстраціями років 1765 та 1789-го²⁾. Як відомо в XVIII столітті люстрації зроблено було тільки двічі, в зазначені роки. Тому то й треба звернути увагу на інвентарі, про які ми тут згадуємо. Тим більш, як це принаймні відомо з люстрації Київського воеводства, докладніші інвентарі наводять лише акти року

¹⁾ Див. Каталог: 1) кн. 5509 Тарифъ дымовъ Летичев. у. 1717, 27, 30—71 г.г. 2) кн. 5511 Тарифъ подымной и сосудочной подати Летичев. у. 1756 г. 3) кн. 5518. Подымная подать Летичев. у. 1789 г. 4) кн. 5523. Подымная подать Летичев. у. 1753 г. 5) кн. 5550 Тарифы дымовъ Летичев. у. 1790 г. 6) кн. 5525. Поголовная еврейская подать 1784 г. Див. ще: «Исчисленіе дымовъ въ Летичев. пов. 1668 г.—А.Ю.З.Р. ч. VIII т. 2, XXVIII на с. 524.

²⁾ Див. «Люстрацію староств и казенныхъ имѣній Летичевского уѣзда 1765 года», ак. кн. 5512.

1789-го і таким чином для року 1765-го ми не можемо сподіватись такого певного матеріялу ¹⁾. Завдяки нашим фасцикулам ми маємо певні відомості, що більш-менш заповнюють прогалину 1765—1789 років. Поки що згрупуємо той порівнюючи невеликий матеріял, що ми, упорядковуючи фасцикули, помітили.

Перш за все кидається у вічі невикористованість цього матеріялу в науці ²⁾. Звертаємо увагу й на те, що дрібні інвентарі, котрих чимало серед наших фасцикулів,—набувають більшого значіння, коли їх розглядати укупі та, здається нам, можуть відігравати ролю статистичного матеріялу, особливо у найближчі часи, коли, приєднаються відомості ще про інші оселі. В переліку, що ми тут подаємо, ми обмежуємося тими тільки актами, де наведено більш-менш значний матеріял.

Вважаємо за найдоцільніше розглянути інвентарний матеріял за географічним принципом, тому, що центр ваги у цих справах полягає не в особах, а в тих самих оселях, з яких склалися староства. Розглянемо матеріял, що нас цікавить, за абеткою, вилучивши в першу чергу відомості про староства ³⁾.

До огляду матеріялів з інвентарями староств та окремих осель,—зупинимось на одному дуже цікавому документі, в якому охоплюється весь Летичевський повіт і який за змістом не дає безпосереднього інвентарного матеріялу.

Року 1790, апр.-іюнь, ак. 371. *Tabella dobr wszelkich ...a die 11 Januarij 1784 roku ad ultimam decembris 1789 roku... wieszysto przedanych*. Тут подаються відомості про так чи инакше задокументовані продажі маєтностей у 1784—1789 роках, по Летичевському повіту—172 випадки,—та по інших воеводствах—6 випадків,—все це з зазначенням осель, дати, осіб, ціни.

Староства

Бар. 1) Фасц. р. 1770 ак. 79. *Inwentarz miasta Baru i wsi Iwanowiec z przylegtemi Futorami*. Цей інвентар складено

¹⁾ Пор. «люстрації староствъ Кіевскаго воеводства 1765 и 1789 г.» АЮ—ЗР ч. VII т. III. Передмова В. І. Щербіни, с. I.

²⁾ Здається, використовував матеріяли з фасцикулів лише В. Б. Антонович.

³⁾ Треба додати, що і відомості про Летичев, та Хмельник не інвентарі, але ми наводимо посилки на відповідні акти оцих староств, сподіваючись на можливість їх так чи инакше використати.

добре в вигляді таблиць. Тут, між иншим, маємо: *Inwentarz osiadłości mieszczan Barskich spisany 1770 Anno*, де перелічено міщан по цехах, *mielnicy*, євреї *staromieyscy*,—*nowomieyscy*, винниці єврейські, з зазначенням чиншу то-що, *osiadlosc Iwanowse*, з зазначенням тягла, чиншу, то-що. Опис повинностей підданих, опис Барського замку, зазначено підсумок прибутків (*summaryusz intraty*), витрата (*expensa*), то-що. Внизу: *Lectum cum originale (per) Krasusski*. Є нотатки про індукту: *Induxi Hieronymus Danilewicz Czekonsky*.

2) Р. 1776, № 3673. Справа між кн. Юрієм-Марцінем Любомірським та посесорами поселень, бувших у Барському старостві, що-до дідичного права першого. Є посилки на давні часи. Нотатки про індукту немає.

3) Р. 1782, August 7, *Signum Potus*. *Actum in fundo bonorum oppidi Bar*. Є інвентар. Нотатки про індукту немає.

4) Р. 1782, August 10, *Signum Contumax*, *Actum in fundo bonorum oppidi Bar*. Є інвентар. Нотатки про індукту немає.

5) р. 1785, август-сентябр, ак. 45.

Летичів. Інвентарів самого Летичевського староства на жаль нам не довелося поки що знайти.

Будемо сподіватись, що у майбутньому знайдемо їх, бо навряд, щоб так чи инакше їх було втрачено¹⁾. Поки що наведемо одного акта—фасц. р. 1776, ак. 2196, де є посилки на давні часи (претензії Димецьких до п. Чарторийських).

Ольховець. Фасц. р. 1787, окт.-декабрь, ак. 368, арк. 437—456,. Інвентар складено з приводу подання цього староства до емфітевтичної посесії п. Ст. Счасному Потоцькому. Зміст: дуже докладний опис Ольховецького фольварку; осілість підданих, ґрунт, тягло у Ольховці та с.с. Новій Гуті, Мацюрському, Старій Гуті, Ставчана, Піліпах, Глембовці: границі староства. Нотатки про індукту немає.

Проскурів. Фасц. р. 1775, ак. 306. *Inwentarz Starostwa Płoskierowskiego z prziległościami do tegoz należącemi, iako to:*

¹⁾ Пор. О. И. Левицкій. Объ актовыхъ книгахъ, относящихся къ исторіи Юго-западнаго края, Труды XI Арх. Съѣзда, II, с. 58—про те, як переходувалися у старост книги до кінця XV ст. Треба додати, що як окремі зловживання це могло траплятися й пізніш.

Zarzeczem, Mackowcami, Szarawką, Leźniowom, Oleszynem, Iwankowcami i wsią, Hreczań w wojewodztwie Podolskim a powiecie Latyczoskim leżącego. Diebus Aprilis Anno Domini 1775 roku spisany. Інвентар складено добре, з таблицями, зазначено: а) ситуація староства та його границі, б) опис двору, в) будівель, вінниць, то-що, г) латифундія—лани, ланки, ставки, млини, д) осілість євреїв та християн, е) повинности, то-що. Підпис—Skarbu koronnego у Przeswietney Kommissyi I. K. Mści Dworzanin A. Zaiaczek—власна печатка. Нотатки про індукту немає.

Просятков. Фасц. р. 1781, 20 August, № 15, Signum Inwentarium. Inwentarz Podawczy dóbr wsiow krolewskich starostwa Prosiatkowskiego. На гербовому паперу. Інвентар складено добре, з таблицями, зазначено: а) границі староства, б) будинки, в) огороди, лани, сіножаті, пасіки, озимі посіви, ярові посіви, ліса та запусти, г) осілість, де подано відомості про тягло, панщину, данину, мотки, штуки, чинш, д) гути на чиншу і повинностях, е) повинності підданих. Підпис—Stanislaw Kossecki Komornik Graniczny Latyczowsky, власна печатка. Нотатки про індукту немає.

Уланов. 1) Фасц. 1778 р. октябр-декабр, ак. 532 Inwentarz Starostwa Ułanowskiego, подання до посесії малолітньому Людвікові Крашевському. Описи м-ка Уланова, ставов, ланів, сіножати і запустів, границь, осілісти євреїв, християн, остан. з призначенням—«синов, дочок, коней та волів». Такі ж описи сс. Морозовки, Рибчинець, Чернятинень, Воронінець, Пагушець, Тарасек, Чепелов, Подорожни, Петриковець, Смяли, Чосновки, Лепятина. Нотатки про індукту немає.

2) Фасц. р. 1782, 8 August, № 16. Signum Sukcessya. Obra-chowanie arendarzów w Starostwie Ułanowskim arendy trzymających z roku 1780-go. a diel—ma Januaris 1781-mi ad aprilis 1782—di... Die 6-ta Iunij 1782-go uczynione. Наведено розрахунки з орендарями. Внизу: Lectum cum originale p(er) Sielecki. Нотатки про індукту немає.

3) Фасц. р. 1782, 8 August, № 16, Signum Prior. Remanent zboż roznych w dobrach starostwa Ułanowskiego. Внизу: Lectum cum originale. Нотатки про індукту немає.

4) Р. 1796, март-іюль, ак. 267.

Хмельник. Інвентаря, на жаль, ми не знайшли, але можемо навести деякі акти, що мають в собі посилки на привілеї ста-

рих часів, то-що ¹⁾. 1) Фасц. р. 1787, янв.-сент. ак. 670, 2) Фасц. р. 1788, окт.-дек., ак. 535, 3) *ibid.*, ак. 539.

Дрібні інвентарі. 1) с. Багриновці—р. 1774, ак. 2318; 2) с. Березовка—р. 1778, фасц. 14 *Sg. Dobrys*; 3) с. Богданівці—р. 1705, ак. 280; 4) с. Буцнівці—р. 1791, май-авг., ак. 631; 5) с. Вержхівка—р. 1776, 24 апр.; 6) с. Водички—р. 1785, іюня 10, *Signum Repetita*; 7) с. Волковинці—р. 1796, март-іюль, ак. 83; 8) с. Гармаки—р. 1773, ак. 2381; 9) с. Горбовці—р. 1773, ак. 320; 10) с. Дашковці—р. 1790, іюль-сент., ак. 470; 11) с. Дзелінче—р. 1788, янв.-март, ак. 956; 12) с. Єлтушков—р. 1778, фасц. 19, *Signum Inwentarz*; 13) с. Івановці—року 1778, 9 апр.; 14) с. Івановці—р. 1786, март 13, *Signum Kaszy*; 15) с. Івонінці—р. 1773, ак. 317; 16) с. Каричинці—року 1777, май-авг. ак. 361; 17) с. Клітище—р. 1774, ак. 2322; 18) с. Козеровці—р. 1776, ак. 3685; 19) с. Комаровці—р. 1768, ак. 568; 20) с. Корзовці—р. 1748, ак. 260; 21) с. Корзовці—р. 1790, окт.-дек., ак. 370; 22) с. Котюжани—р. 1776, 27 апр.; 23) с. Котюжани—р. 1778, фасц. 14, *Signum Rospis*; 24) м. Красне—р. 1780, 27 апр.; 25) с. Криштофовка—р. 1789, апр.-іюнь, ак. 521; 26) с. Кумановці—р. 1747, ак. 74; 27) с. Кусіковці—р. 1774, ак. 2320; 28) с. Лисогурка—р. 1773, ак. 321; 29) с. Лисогурка—р. 1782, 21 дек.; 30) м. Межиров—р. 1770, ак. 93; 31) с. Мелашовці—р. 1785, май-іюль, іюля 20, *Signum Jli*; 32) с. Нетечинці—1790, іюль-сент. ак. 471; 33) с. Овсяники—р. 1777, май-авг., ак. 300; 34) с. Осолінка—р. 1788, янв.-март, ак. 817; 35) с. Паньковці—р. 1720, ак. 328; 36) с. Погоріла—р. 1783, февраль 13; 37) с. Поповка—р. 1790, іюль-сент., ак. 165; 38) с. Примощаниця—р. 1785, май-іюль фасц. 7, мая 14, *Signum Scilicet*; 39) с. Радзепи—р. 1777, май-авг. ак. 478; 40) Регентовка—р. 1785, іюль 15, *Signum Legat*; 41) с. Ружична—р. 1729, ак. 162; 42) с. Сандрак—р. 1790, апр.—май, ак. 720; 43) с. Свінна—р. 1732, пака 1—170; 44) сс. Селукшинщина (?), Волковці Низчі—р. 1785, іюля 7, *Signum Pisk*; 45) с. Сербіновка—р. 1774, ак. 2321; 46) м. Снітков—р. 1762, ак. 67; 47) с. Сто-

¹⁹⁾ Хоч див. «актову книгу» 5519, що являє з себе власне декілька інвентарів окремих поселень Хмельницького староства р. 1790. На всіх цих інвентарях зазначено: *ad prot. relat. № 4, sig. Wielosc*. Порів. Б а л ь ц е р, *cit.* с. 344, про визнану ще в польській канцелярії недодільність опрацювати дрібні акти.

дол—р. 1774, ак. 2415; 48) с. Тележинці—р. 1773, ак. 331; 49) с. Терешполь—р. 1788, апр.-іюнь, ак. 11; 50) с. Черниловці—р. 1774, ак. 2319; 51) с. Шепінки—р. 1777, май-авг., ак. 146.

КОЛЕКЦІЯ, ЩО НАЛЕЖАЛА

«Комиссии для разбора древних актов».

У другому відділі Архіву Стародавніх Актів зберігаються окремі грамоти. Близько 500.000 окремих актів творять основу цього відділу. Перше місце після Летичевських фасцикулів належить, без сумніву, як важливістю змісту, так і давниною, колекції, яка належала «Комиссии для разбора древнихъ актовъ». Закладена року 1843 ця Комісія почала збирати стародавні акти серед поміщиків, в монастирських та урядових архівах. Системи в збиранню цих матеріалів не було жодної, тому збірка носить випадковий, колекціонерський характер, а проте це не позбавляє її ні наукової ваги ні широкої цікавості. Через тісний зв'язок, що колись був у цієї Комісії з Архівом давніх актів, цілу низку документів та окремих грамот було передано з Комісії до Архіву ще в 70-х роках ХІХ віку, про що й єсть нотатки в старих описах збірки, котра належала Комісії. Через те що опис цієї збірки ще й досі залишається неопублікованим, ми вважаємо за конче потрібне, не чекаючи повного видання друком опису цієї найціннішої збірки, зазнайомити наших читачів і в першу чергу молодих дослідників нашої старовини з найцікавішими матеріалами цієї колекції.

Рoku 1923 за постановою Академії Наук архівну збірку колишньої «Комиссии для разбора древних актов» передано до Архіву давніх актів. В старих описах цієї збірки позначено було номінально 256 №№, але фактично з числа позначених номерів багатьох бракувало або через те, що кільканадцять в'язок, як я вже зазначав, було раніше ще передано до Архіву, або через те, що як позначено було в опису, «по распоряжению г. Попечителя Киевского Учебного Округа возвращены владельцам», або нарешті кілька номерів просто було загублено, причому в опису зазначено лаконічно «нѣтъ» або «отсутствуетъ». Окрім цих номерів, що позначені були в опису, передано було до Архіву року 1923 кілька в'язок документів грамот ХVІІ—ХVІІІ віку, яким не складено було жодного опису.

Отже для Архіву давніх актів виникла конечна потреба скласти хоч би примітивний охоронний опис цих всіх паперів. Протягом дальших років це й було виконано, при цій роботі замість 256-ти номерів, позначених в давнішому описові занесено 1333 номері, при чому довелося, щоб не гаяти час на детальний опис, кільканадцять номерів описати дуже сумарно—наприклад: № 619 «Виписи з гродських Київськ. книг»—10 примірників; подібно й № 625, 627 й инш. Проте в основному, збірку перевірено й зміст її виявлено остільки повно, що користуватися з неї можна кожному, хто забажає.

З числа актів, що являють собою безперечний науковий інтерес, ми відокремимо кілька груп, котрі й схарактеризуємо сумарно, підкреслюючи основне та уникаючи деталей.

Так, до першої групи слід віднести просто найдавніші акти й грамоти, які цікаві найперше своєю давниною. До таких слід залічити перші 15 номерів збірки. Тут звертають на себе увагу грамоти 1369 року й 1377, писані на пергамені латинською мовою—перша привілей Оттона з Пильця Івану Густереру на вйтівство в місті Нейдерер, а друга привілей того ж Оттона воеводі Сандомірського Миколаю Нелижалу на вйтівство в Чарудзі й Острові. Ще більшої ваги грамота князя Литовського Свидригайла 1432 року на села в Луцькому повіті (копія) або № 4 грамота цього ж Свидригайла 1438 на вйтівство Кременецьке.

До числа ж найстарших актів слід віднести доволі значну колекцію документів, що встановлюють право земельної власності найдавніших монастирів—Печерської Лаври та Микольського Пустинського, Видубецького, Софійського та інших монастирів. Значна кількість актів, що належать оцім згаданим монастирям, дає змогу припустити, що всі ці документи потрапили до «Комиссии для разбора древних актов» мабуть з архіву Казенної Палати, де вони перебували з часів секуляризації монастирських маєтків, цеб-то з 1786 року. Тут ми маємо акти з XV віку і до XVIII. Для приклада згадаю № 11—року 1498 свідоцтво відомого Сенька Полозовича намісника Овруцького, про те, що Лев Тишкевич відписав монастиреві Пустинському 4-х данників; або № 12—автентичний акт 1499 року—даровизни цьому ж монастиреві на частину села Іваниці. З XV-го ж віку зберігся акт граничний маєтків Пустинського монастиря (№ 15).

Ці монастирські акти дають дуже цінний матеріал як для історії господарства, так і до суспільної історії: селянства, козацьких рухів, то-що. Так з XV—XVI ціла низка актів закріплює за монастирями «человѣковъ», «данників», встановлює обов'язки дані, чинши, роботи на володільців: №№ 34, 17, 18, 36, 35 і багато інших. Ще цікавіші гетьманські універсали ранньої пори—середини XVII віку—якими встановлюється цілкова залежність селян від монастирів—і обов'язок дані й повинностей—в цьому розумінні цікавий універсал Б. Хмельницького року 1652 про обов'язок козаки в давати Пустинському м-рю десятину й покотельщину. Факт досі мало відомий в нашій історіографії.

Не менш цікавий наказ Київського мітрополіта про збір дані медової та десятини з сел монастирських року 1653 (№ 182).

В окрему групу виділити можна акти найвищої влади—королівські грамоти, глейти, універсали, царські грамоти, то-що. Таких актів більше, як півсотні найрізноманітнішого змісту—тут і привілеї на магдебургію, і земельні пожалування і акти ще важливіші своїм змістом. Так на першому місці треба поставити грамоту великого князя Литовського Жигімонта 1-го, якою він поновлює на жадання Польщі зотлілу грамоту короля Владислава III-го 1438 року, де підтверджувалися всі права, дані Польщі від князя Ягайла, а також і ті привілеї, що надав Польщі сам Владислав III під час обрання його на Польський престол. Грамоту дано в Кракові року 1537, латинською мовою, за підписом канцлера королівства Польського, єпископа Краківського Іоанна (Хоєнського). На пергамені, печать привісна одна (№ 51).

Цікава також і грамота 1514 року № 54, де король Жигімонт I-й дарує Сеньку Полозовичу маєтки, що раніше належали князю Глинському, брату відомого керівника руської партії в Литві; брати утворили змову, щоб відірватися від Литви. Змовників було викрито, і Глинські втікли до Москви. Небога цього Глинського була одружена з великим князем Московським Василем Івановичом.

Важлива також грамота № 32 короля Жигімонта 1-го Київським мітрополітам, якою надається їм право судити й керувати справами духовними. Грамоту дано року 1511, але підтверджує вона привілеї князів литовських Вітовта, Казими-

міра IV та Олександра. Далі йдуть кілька земельних надань від королів польських та великих князів литовських ріжним особам (№№ 58, 59, 62 й інші) грамоти на пільги міщанам (№ 63) визови на королівський суд, то-що. Оригінальна грамота короля Жигімонта-Августа 1571 року Івану Бедржицькому «artium et medicinae doctori phisico et servitori nostro» це б-то «доктору медицини, фізику й нашому слугі», на два лани й два садка, № 93.

Окрему групу складають грамоти й привілеї містам, міщанам і цехам. Про давніші грамоти на магдебургію я вже згадував; до XVI віку грамоти на німецьке право містам слід назвати такі: № 45. Привілей на магдебургію в м. Острожці, що належало Троцькому городничому, року 1528; подібно № 78—грамота з привісною печаткою Жигімонта Августа року 1560 на магдебургію міста Володимера-Волинського. До історії відносин у середині міщанської громади цікава грамота Жигімонта-Августа року 1568 про непідлеглість «дворянина Коляды», що володів двором у м. Луцькому, присуду магдебурському. (№ 85). Про порушення прав Луцької громади говорить акт № 142. Про підтвердження місту Луцьку привілеїв на магдебургію говорить грамота короля Стефана Баторія року 1576 (№ 96). Теж від короля Владислава № 145. Про Магдебургію міста Олики—грамота Радзивілів року 1612, а про права м. Ковеля—грамота Владислава року 1635 (№ 150). Про теж саме від короля Михайла № 151.

З інших українських міст, що були на німецькому праві, маємо грамоти м. Степані (№ 203) м. Межирічу (№ 154), г. Миколаєву (Летич. повіту № 245), Мизочи (№ 303), Кременцю (№ 289 та 327), Білій Церкві (№ 326), Замостя № 328).

Повна збірка привілеїв місту Луцьку (№ 96, 329 та № 332), починаючи з року 1432 до 1775 року.

Цікаві також і копії привілеїв, що дав король Венгерський Стефан 13-ти містам 1271 року.

Багато єсть документів, що стосуються до історії боротьби міщанських громад за свої права і привілеї, наприкл., № 320, грамота 1776 року про заборону утисків міщанам Кременця, подібно і № 322 та багато інших.

До історії цехів цікава грамота № 130—привілей Ковельському шаповальському цеху 1618 року. Чимало привілеїв на відкриття ярмарків, митні пільги, то-що.

Особливий розділ можна скласти з грамот, що-до історії Києва. Так грамота року 1511 дарує мито з 6-ти чоловіків, що живуть у Києві, Микольському монастиреві. Грамота від року 1506 короля Олександра, про дачу меду з Києва тому ж монастирю. Цікава грамота року 1585 про право мітрополіта брати мито в Києві з скотини, що продається на базарі. Єсть і автентичні пергамянові царські грамоти, якими затверджувалися обрані магістратські урядовці (напр. № 212, грамота Петра I на обрання війта, Дмитрія Полоцького); про теж універсал Данила Апостола року 1730 (№ 273). Подібна-ж грамота Ганни Івановни року 1736 на затвердження нового війта Київського—Войничача. (Автентик, на пергамені № 277).

До історії Києва стосуються також номері: 140, 281, 297, 349, 350 та інші.

В окрему групу виділити слід також інвентарі, тарифи, люстрації та ревізії. Так, ми маємо тут найдавніший інвентар міста Житомира року 1501 (№ 20). Луцька—року 1545 (№ 56), а з пізніших часів цілу збірку козацьких компутів. Особливо цінний (скільки нам відомо, унікальний) компут року 1713—єдиний, що зберігся з початку XVIII віку. «Ревізія посполитыхъ і козаковъ Прилуцкого полку» (№ 392).

Далі йдуть компут Стародубського полку 1723 року (№ 393), Гадяцького полку 1723. (№ 388). Київського—за цей же рік (№ 387), а також Чернігівського (№ 389). Доволі значна кількість і ревізійних книг року 1735-го. Так єсть Ревізія Гадяцького полку (№ 384), Прилуцького (№ 385), Полтавського № 386), Чернігівського (№ 390), Лубенського (№ 391), Ніженського (№ 478). Ці всі ревізії потрапили до збірки мабуть через О. М. Лазаревського, а може й ще раніше через М. Судієнка. Від Лазаревського передано цілу низку справ і актів незвичайно великої ваги—це переважно справи Генеральної Військової Канцелярії, копії ордерів, збірки указів царських, універсалів гетьманських, то-що. Вкажемо хіба на такі важливіші номері. Збірка універсалів Данила Апостола №№ 396 та 401. Теж накази Рум'янцева №№ 395, 414 та 573. Особливо багато ордерів Разумовського та наказів на його ім'я №№ 404—413. Єсть цілі збірки привілеїв та грамот містам: напр. № 498; грамоти Ніжену № 512. Численна збірка документів до історії уніятських мітрополитів. Частина цієї збірки передано було до Архіву давніх актів ще в 80-х роках, рештки її залиши-

лися в збірці Археографічної Комісії. Згаданими нумерами не вичерпується зміст цієї дорогоцінної збірки. Так ми залишили на боці по над кільканадцять томів літературного змісту рукописів, напр., № 153 «Повѣсть о взятіи Азова козаками 1637 года», або № 171 «Замѣтки о войнѣ Б. Хмельницкаго, составленные, неизвѣстнымъ современникомъ отъ 1641 года» та багато інших ¹⁾.

Як бачимо збірка «Комиссії для разбора древнихъ актовъ» являє собою далеко не вичерпане джерело актового й архівного матеріалу—в ній зберігаються унікальні речі—дорогоцінні історичні літературні пам'ятки та документальні джерела. Далеко не все увійшло до наукового вжитку, лише невеличка частина цих джерел видрукувана в «Архівѣ Юго-Западной Россіи» в цілому збірка невідома вченому світові. Зараз цій збірці складається докладний опис, котрий сподіваємося не довго буде чекати на своє оголошення друком. Цим же коротеньким та неповним оглядом змісту згаданої збірки, ми сподіваємося звернути увагу українських істориків і тим прискорити публікацію повного опису збірки.

ЗБІРКА МОНАСТІРСЬКИХ ДОКУМЕНТІВ.

В Архіві давніх актів переховується збірка документів монастирів, що існували на Чернігівщині, і від яких року 1786 одібрано було маєтки. Окрім автентичних грамот на володіння маєтками, до Архіву потрапили також і деякі монастирські справи, прибуткові реєстри, плани то що. До Архіву давніх актів все це було передано з ініціативи ак. М. П. Василенка ще в 90-х роках ХІХ в.

Вся колекція в цілому має в собі незвичайно цінний матеріал для соціальної історії давньої Гетьманщини та до історії землеволодіння, і доволі широко відома вченим дослідникам. Збірці складено детальний опис, ще перед пере-

¹⁾ Перелічу найважливіше. Напр. № 378 «Космографія съ приложеніємъ рѣчей по желанію Самойла Васильевича Величкі, описанныхъ во владѣніи Василя Васильевича Кочубея. 1728 г. 434 арк.; № 379. «Лѣтопись Малой Россіи времени до Гетмана Б. Хмельницкаго». 127 арк. № 380. *Artykuły wojenne 1609—1680 r.r.* 143 арк.; № 381 Краткое описаніе Малой Россіи. 1735 р. 88 арк.; № 383. Собраніе Историческое изъ книгъ Александра Гваньина и изъ старыхъ русскихъ лѣтописей абшитованымъ полковымъ обознимъ Стефаномъ Лукомскимъ составленное. 188 арк. 1770 року, та інші.

дачею її до нашого Архіву давн. актів. Не сумніваємося, що вона разом з іншими частками монастирських фондів, що переховуються то в Ленінграді, то в Музеї Культів у Києві, незабаром притягне пильнішу увагу дослідників. Тут ми маємо автентичні універсали гетьманів від Хмельницького до Розумовського, укази Малоросійської Колегії, судові вироки Генерального суду, «купчі» і т. инш. Грамоти стосуються до таких монастирів: Максаковських (обох), Антонієвського, Любецького, Гамалієвського, Рябцевського Успенського, Мгарського Лубенського, Петропавловського Глухівського, Густинського, багатьох Київських м-рів, Макошинського, Батуринського, Козелецького, Рихловського, Новгород-Сіверського, всіх Чернігівських, Мутинського, Суразького, Ново-Млинського, Домницького, Ніженських м-рів, Глухівського дівочого, Катедрального Новгород-сіверського, та інших.

ЗБІРКА АВТОГРАФІВ ТА ПАЛЕОГРАФІЧНИХ ЗРАЗКІВ.

В Архіві Стародавніх Актів єсть колекція, складена з цілком випадкових документів—подарунків окремих осіб, родинних документів, що різними шляхами потрапили до Архіву, або просто окремих актів, що невідомо як, без органічного звязку з основними фондами архіву, потрапили до архівосховища. З таких «безпритульних» документів влаштовано показовий матеріал зразків палеографічних та колекцію автографів. Звичайно повнота такої збірки що-до автографів або навіть і до різних начерків доволі неповна, і коли, скажімо, Архів захотів би організувати виставку начерків, або колекцію зразків автографів гетьманів, чи королів польських, то довелося б притягати експонати з інших фондів та інших колекцій, що переховуються тут же в Архіві—але як утилізація випадкового матеріалу і така постійна виставка зразків теж має свою рацію. Отже зміст актів, що входять до цієї збірки відходить, так би мовити, на другий план—иноді за окремим номером записано клаптик паперу або пергамена, де текст не має ані початку, ані кінця і увесь його інтерес полягає в характеристичному начеркові, або навіть в кількох літерах особливою манірою написаних, але буває, що в цей комплекс потрапили і грамоти, інтересні своїм змістом. На цих документах я і зосереджу свою увагу.

Першу групу становлять зразки жалувальних грамот царів Московських—таких грамот небагато і стосуються вони переважно надань маєтків українській старшині. Але єсть і грамоти до історії Київа; так під № 2 уміщено грамоту царя Олексія на довічне вйтівство Данила Полоцького у Київі року 1667, а під № 3 подібна ж грамота Богдану Самковичу 1656 року. З пізніших царських грамот Київським вйтам варто зазначити грамоту цариці Єлизавети про призначення вйта Сичевського року 1755-го (видрукував її В. І. Шербина в I-му томі Археографічного Збірника). З цієї грамоти якийсь колекціонер, перше ніж вона потрапила до Архіву давніх актів, вирізав автограф Єлизавети, так що замість підпису на пергаміні красується квадратова дірка.

Подібно ж до історії міста Київа стосується низка королівських грамот та гетьманських універсалів. З числа перших зазначу привілей короля польського Владислава IV міщанам та ремісникам Київа року 1641 (№ 203) або також грамота Владислава 1645 року (№ 15).

З гетьманських універсалів до історії Київа слід позначити універсал Самойловича про заборону шинкувати горілкою міщанам Київським, року 1686-го (№ 90). Ще раніше за Самойловича, гетьман Іван Бруховецький заборонив козакам та посполітим у Київі шинкувати горілкою. Про це єсть універсал під № 173, року 1663. З цієї ж царини горілчаних прав єсть і універсал Богдана Хмельницького про дозвіл Київським священикам ситити 2 кади меду в міській броварні року 1655, № 177. З інших універсалів гетьманських, що стосуються Київа згадаю Мазепин року 1705 про реставрацію Київського ратушу та про дозвіл Київським міщанам збирати побережне по золотому від байдака, що прибуває до Київа; або універсал Мазепа ж від року 1704 про підлеглість цеху «музики игральной» Київському Магістратові. Земельних прав Київської міщанської громади стосується універсал Мазепа року 1707 про права Київа на Сирецьку землю аж до Приорки. Універсал видано зприводу суперечок Магістрата з манастирем Кирилівським.

З царських грамот з автографами зазначу цікаву грамоту Олександра I-го року 1804 про подарунок графиням Скавронській та Браницькій 25-ти сел, містечок та фольварків з 10.488 душами селян (жінки в рахунок не увійшли) (№ 4).

Окрім цього єсть грамоти з автографами Катерини II, Павла I, Ганни Іванівни, Петра III-го. З королівських підписів єсть Жигімонта III-го, Владислава IV, Яна-Казимира, Михайла Вішневецького та Станислава-Августа. З гетьманських автографів єсть Б. Хмельницького, Виговського, Юрія Хмельницького, Петра Дорошенка, Самойловича, Тетери, Мазепи, Скоропадського, Апостола та Разумовського.

В цій же колекції ми маємо повну збірку автографів усіх запорозьких кошових атаманів за XVIII вік, кінчаючи підписом останнього атамана Петра Калнишевського. Непогано підібрано й автографи Київських генерал-губернаторів XVIII віку—тут маємо підписи Кречетнікова, Леонтєва, Голіцина, Рум'янцова, Обрескова, Вейсбаха й інших.

Окрім цього маємо поодинокі грамоти та автографи. Так наприклад дуже цінна грамота Гедеона Балабана про купівлю друкарні першого друкаря Івана Федорова у Львові. Грамоту видав факсиміле в I-му томі «Трудів Інституту Книгознавства» В. Романовський. Єсть кілька автографів Константина Острозького, а також Петра Могили, Феодосія Углицького. З пізніших часів (XIX вік) єсть підпис відомого історика Євгенія Болховітінова, Гоголя, Некрасова та Куліша.

«СЕРІЯ Б».

До цієї серії входить 463 документи найрізноманітнішого змісту, починаючи з $1\frac{1}{2}$ XVI —до кінця XIX віку. У збірнику цьому є чимало цікавих окремих документів, але головна його вартість у підборі їх у перших п'яти фондах, що потрапили до Київського Центрального Архіву очевидно з дуже добре впорядкованого архіву якогось із великих польських магнатів. Документи ці дуже акуратно розібрано за змістом, перенумеровано й на зворотній стороні їх написано короткий зміст. Документи останніх п'яťох фондів—випадкового походження й не зв'язані між собою єдністю змісту. Усіх фондів—10; кожний акт вкладено в окремий аркуш паперу, що було потрібно, зважаючи на кепський стан багатьох документів.

Розгляньмо зміст кожного фонду окремо.

1) Фонд «Берестечко» містить у собі 44 документи, починаючи з 1553 року до кінця XVII віку. Складається він переважно з документів князів Пронських та Жаславських, що-до

їх земельних маєтків. Чимало також документів, що належать до інших родів магнатів того часу—кн. Острозьких, Радзивилів, Збаражських, Сапег, Лещинських та інш. Більшість актів—оригінали за підписами та печатками, написані українською, польською та латинською мовами.

Назву «Берестечко», на нашу думку, дано цьому фондові тому, що містечко це було осередком окремої латифундії.

2) Фонд «Межиров» містить у собі 81 документ польською та латинською мовою, починаючи з 1591 р. до кінця XVIII віку. Усі документи стосуються історії межировського войтовства й зміни власників їх аж до останніх князів Любомирських. Між іншим тут є оригінальний привілей короля Станіслава Августа 1774 року, за його підписом (№ 118), інвентар міста Межирова 1769 року (№ 87), люстрація войтовства межировського 1771 року (№ 97) то-що. Більшість документів—різні виписи, але є також і оригінальні документи.

3) Фонд «Кричев» містить у собі 82 документи українською та польською мовами, починаючи з 1610 року до початку XIX віку, Більшість стосується різних дрібних справ обивателів м. Кричева та його староства: запродажні записи, заставні, боргові то-що. Багато виписів із книг Кричевського магістрату.

4) Фонд «Шашкевичів»—38 документів руською та польською мовою від 1612—1638 року; самі лише фамільні документи відомої в XVII віці в Брацлавщині родини Шашкевичів. Більшість належить до володіння маєтком «Бортник».

5) Фонд «Деражня»—77 документів польською та латинською мовою, починаючи 1650 року до кінця XVIII віку. Документи стосуються історії войтовства Деражнянського. Чимало документів з процесу між власником його паном Подчаським та князями Любомирськими. Звертає на себе увагу інвентар села Яблонівки (№ 274), що належало до войтовства, та деякі інші. Більшість документів—виписи з Летичівських актових книг, але є також і оригінали.

6) Колекція М. П. Василенка складається з 25 документів, переданих до архіву від академіка М. П. Василенка. Майже всіх їх написано російською мовою і стосуються вони Києва та лівобережної України, переважно Полтавщини. Документи охоплюють час з 1605 до 1768 року. Зміст їх надзвичайно різноманітний. Цікаві оригінальний привілей короля Сигізмунда II

1615 року Київський міщанам (№ 307), справи цехів м. Ко-
беляк (№ 308—310, та 316—318), різні докладні записки україн-
ських депутатів до Катерининської Комісії (№ 323—327)
та інші.

7) Різні документи що-до Правобережної України—56 до-
кументів російською, польською та латинською мовами з
1540 року до половини XIX віку, переважно копії та виписи.
Цікаві між иншим роздільний акт межі князями Янушом та
Олександром Острозькими 1603 р. (№ 332), акт розмежування
маєтків пп. Дорогостайського та Трипольських (№ 335), оригі-
нальний привілей короля Сигізмунда III 1601 року архи-
мандритові Гедеону Прольницькому, а також документи
№ 344, 345, 348, 350 та інші.

8) Різні документи що-до Лівобережної України—41 до-
кумент староукраїнською та російською мовою від 1693—
1815 р. Зміст документів найрізноманітніший: різні записи
про земельне володіння козаків, розпорядження представни-
ків української старшини, копії гетьманських універсалів,
папери з запорозького коша то-що.

9) Різні документи—24 документи переважно російською
мовою за 1605—1896 рік. Документи стосуються й Правобе-
режної й Лівобережної України, але є також документи, що
абсолютно не мають відношення до України (№ 430). Здебіль-
шого це офіційні папери різних представників влади на Україні
XVIII віку.

10) Історично-літературні документи—всього 11 докумен-
тів. Між иншим автографи Гоголя та Некрасова, а також лист
Н. В. Гоголя, декілька листів його сестри М. В. Гоголь, лист
П. А. Куліша та інші.

«НОВА СЕРІЯ».

Особливе місце в числі окремих збірок документів нале-
жить збірці під назвою «Нова серія». Як потрапила до Архіву
давніх актів ця збірка, сказати зараз важко, бо записів нових
придбаннів в Архіві не велося особливо в бурхливі часи 1915—
1920 року, а з того, що жодних слідів цієї збірки не зали-
шилося з часів перед війною, виникає думка, що цю колек-
цію передано до Архіву іменно в ці часи, в 1915—1920 роках.
Своїм складом збірка являє колекцію окремих грамот та актів

на земельні права переважно Київських монастирів і в деякій мірі доповнює колекцію «Комиссії для разбора древних актов», колекцію, про яку була у нас мова вище. Акти збірки «Нова серія» починаються з кінця XIV віку, але основна маса архівалій стосується до XVI віку, багато актів належить і до першої половини XVII віку і лише кілька датуються серединою XVII віку. Остання хронологічна межа 1667 рік. Пізніше цієї дати документів у збірці немає. За формою всі ці акти можна охарактеризувати як жалувальні грамоти князів Литовських, королів Польських, царів Московських, гетьманські універсали на маєтки приватних осіб та монастирів, судові декрети судів земських, гродських та каптурових, а також чимало єсть декретів Люблинського Трибунала, переважно в земельних справах. Збірці складено докладний опис, всього в колекцію входить 409 номерів.

Зміст актів, що входять до цієї збірки, найрізноманітніший, але найбільше документів стосуються до монастирського та приватного землеволодіння, колонізації правобічної, а почасти й лівобічної України, до історії міст, до історії Києва, до історії козацьких рухів, селянства, єсть кілька люстрацій, описів маєтків, квітів поборових з зазначенням кількості селян, їх повинностей то-що. Кільконадцять документів характеризує деяких осіб історичних, що свого часу грали чималу роль в тогочасному житті (напр., кн. Острозький, Ходика—Київський вїйт, Прокіп Верещака та инш.).

Щоб зазнайомити читачів з окремими групами документів, наведемо тут їх короткий огляд.

З числа королівських та великокнязівських грамот найбільш цікаві такі. Уставна грамота Київській землі року 1529-го короля Жигімонта (№ 7) про права й вольності обивателям. Друга грамота Владислава IV комісару війська Запорозького Потоцькому року 1646-го на маєтки № 345. Єсть ще кілька грамот на маєтки різним особам та монастирям. Ціла низка єсть привілеїв містам на права й вольности. Напр., № 15 Жигімонта Августа року 1570 місту Острогу, якою король рівняє Острог у правах з головними містами коронними та звільняє міщан від мита; або № 16 привілей Жигімонта Августа міщанам Кремінця на права й пільги митні, які дав міщанам Жигімонт I та королева Бона. Подібна ж грамота й короля Стефана новоосадженому місту Корсуню з гербом року 1585

№ 29¹⁾. До історії міських громад стосуються такі документи: № 23—судовий лист старости Черкаського та Канівського року 1579 кн. Михайла Вишневецького за скаргою ігумена Пустинського монастиря про те, що Канівські міщани на стародавніх селищах Ерилов, Васені, Черленкові, Саркланові, Конончі й Дунилові пашні пашуть, пасіками стоять, а монастиреві за це ані куниць, ані десятин не дають. Акт № 46 говорить про права Житомирських міщан (року 1596 універсал Жигімонта III-го), про права міста Канева.—№ 49 «Квіт» возного про кінець суперечки між Пустинським монастирем та Канівським підстаростою. № 91 грамота Жигімонта III року 1615 міщанам Кремінця на безмитну торгівлю дьогтем сприводу пожежі в місті, а також про обрання 12-ти мужів на допомогу бурмистрові та раді. Про утиски Торчинських міщан поборами говорить акт № 112, 1622 року, а про утиски Житомирських міщан акт № 327.

До історії міста Київa стосується грамота Жигімонта III Київським міщанам року 1591 ремісникам різних цехів на їх права й вільності (№ 34). До історії міщанських відносин цікавий акт № 43 року 1594, де говориться про те, що возний був присутній при тому, коли міщани Київські одібрали в цілості «сребро церковное, надання небозчиці княгині Масальской»; це були різні церковні речі, євангелія, чаші, миски, ложки, хрести з камнями й з перлами. Із документа не видно причин і мети, для чого це робилося. Возний так і позначає: «не вѣдаю за чиимъ розказанемъ бурмистр и радци тоє сребро з церкви божой до рукъ своихъ побрали». До історії цехів цікава грамота № 95 Жигімонта III-го року 1619 міщанам Київським шевського цеху, на купівлю будинку й крамниць для продажу своїх виробів. Про утиски Київським мешканцям каже акт № 151 року 1624, а № 177 говорить про напад війта Ходики на мітрополичий поселок «на горѣ Киевской» (старий город). До історії міщанського землеволодіння стосується акт № 202 року 1630 та акт № 291 року 1641. Нарешті, цікава заява перед Київським гродським судом останнього Київського воеводи Адама Киселя про те тяжке становище, в якому він застав Київ, повернувшись сюди після підпису Білоцерківського трактату, про загибель усіх актових книг,

¹⁾ Оригінали у Ленінграді в Археографічній Комісії Академії Наук СССР. див. «Лѣт. Зап. археогр. Ком.» т. XVII ст.

що зберігалися в кам'яній церкві Богородиці на Подолі і що всі вони погоріли, за винятком 40 книг, котрі вихвачено було з вогню, про загибель гармат замкових та міських і т. д.

До числа актів, що стосуються міста Київ, треба залічити також цілу серію документів, де говориться про діяльність Ходики—Київського війта—це №№ акти 36, 59, 103, 117, 177, 211, 212, 232 та 307.

Окрім зазначеного, в «Новій серії» є кілька люстрацій та ревізій, напр. № 9—люстрація Луцького замка року 1545, складена королівськими ревизорами, Юрієм Фальчевським та Львом Натевичом. Наведено повний реєстр сел, що належали до староства, з детальним означенням селянських повинностей та чиншів. Не менш цікавий і № 56—року 1600 інвентар маєтків Київської мітрополії, що склав підчаший Київський, Лаврин Лозка, коли одбирав з наказу короля ці маєтки від Печерського архімандрита Єлісея Плетенецького. Звертає на себе увагу також інвентар села Клеців з докладним реєстром селян. З року 1622 дійшов інвентар Луцького староства, що склав писар земський Войтех Станишевський, коли одбирав староство від попереднього володільця Альбрехта-Станислава Радзивіла, передаючи староство Єронимові Харлинському. До Луцького ж староства належить і № 196 року 1629—люстрація, що склали королівські люстратори з детальним означенням прибутків старостинських від шинків, перевозу на річці Стирі, від цехових ремесників, рибалок, головщици з єврейських та караїмських домів і т. інше. Взагалі треба сказати, що збірка дає дуже багатий матеріал до історії колонізації та селянського побуту й землеволодіння. Особливо цікаві для історії заселення так звані «квіти поборові»—цеб-то розписки про одержання податків з зазначенням сел і містечок з числом домів і інших прибуткових статтів. Для прикладу вкажу хіба на №№ 24, 26, 27, 32, 41, 44 та 55. Це «квіти поборові» року 1581-2 зборщика Київської землі про збір подимного з митрополичих маєтків—де докладно перелічено всі маєтки та кількість дворів в кожному з них.

До історії колонізації цікаві також нумери: 76—це скарга 1605-го року осадців села Соколова та Михайлової Поляни про те, що пан Воронич, зібравши численний загін слуг та своїх селян, вчинив набіг на села, що осаджені були на королівській землі коло Житомира, причому декотрих селян побили,

одного повісили, а решту з жінками й дітьми і з майном силоміць переведено на інші місця, так що королівські села остаточно запустили. № 208—реєстр поборів 1631 року з волостей та сел Київського повіту.

До історії окремих місцевостей цікаві документи № 227 (с. Жовнин); № 240 року 1635 до історії Новгородсіверщини. № 243 (с. Лукин на Чернигівщ.) року 1636. В цьому акті Гаврило Гарабурда скаржитися на інших Гарабурдів, що вони роблять йому різні прикrostі, б'ють-грабують Лукинських селян, видирають борти, гонять бобрів, косять сіно і відняли у нього «пса британського». До історії заселення с.с. Княжич, Бортинків, Баришполя, Баришівки, Шепелич та Товстого Ліса—№ 260 (рік 1638); до історії Кременчука, Максимовки, Пов. Потока, Городища, Пива, Броварок, Уласовки, Бончі та Будаївки—№ 375, та багато інших (напр. №№ 267, 270, 277, 306 й инш.).

Кілька десятків документів стосується історії селянства, з окрема утисків, що терпіли мешканці від поміщиків, козацьких рухів, як протеста проти цих утисків. З числа актів, важливих для названих сюжетів, назвати слід кілька актів про утиски селянам з боку Прокопа Верещаки, коморника Чернигівського, який пізніше вславився як один з шляхтичів, що перейшли на козацьку сторону під час Хмельниччини. Цей Верещак разом з Немиричем були головними репрезентантами автономістичної партії ¹⁾.

До Хмельниччини, як виявляється з документів, цей Верещак був одним з звичайних «кресових» колонізаторів, тиснив селян, грабував, бив, робив всілякі насильства. Року 1643 ігумен Пустинського монастиря подав скаргу на Верещаку про те, що він, держачи монастирські села Остаповичи, Літки, Радогощу та Зубковичи в оренді, не обмежувався звичайними прибутками, що зазначені в інвентарі та орендному контракті, а вимислював силу інших, від чого багато селян порозходилося геть з своїх домів (№№ 317 та 328). Про його ж насильства над селянами № 332 та 334—352.

Про козацькі рухи єсть відомості в актах під нумерами 121, 221, 223, 226 и багато інших. Року 1622 виникла суперечка між паном Корчовським та уніятським мітрополітом В. Рутським, якого Корчовський винував в передержуванні селян.

¹⁾ Про Верещаку див. розвідку О. Левицького. Україна 1917. I—II. а також В. Ліпинський. «Z dziejów Ukrainy».

Як поясняв на суді повірений мітрополіта, багато селян тепер перейшло в козаки «на сваволю». Року 1633 маємо декрет каптурового суда (№ 221) в справі обвинувачення ігумена Пустинського монастиря, що зібравши запорозьких козаків та інших «люзнихъ людей» (вільних) більше як 300 чоловіків, напав на масток князя Єремії Вишневецького, Жовнин. Козаки вчинили справжній погром—грабували й убивали міщан і т. інше. Цей ігумен Пустинський, Серапіон Більський взагалі цікава тогочасна фігура. Він посвоєму урядував в одному з найбільших українських монастирів, творив всілякі насильства, одного монаха закатавав на смерть, причому для езекуції викликав міського магістратського ката ¹⁾. Пізніше, Петро Могила теж ходив наїздом на цього Більського. Про цей факт до цього часу було відомо лише з мемуарних заміток Ерлича, документів ніде не було знайдено. В нашій же збірці єсть документальне ствердження цього факту. Маємо скаргу самого Більського на Могилу, що цей останній за допомогою запорозького війська силоміць заволодів Пустинським монастирем та всіма його маєтками, повигонив відти ігумена та сам оповістив себе ігуменом (№ 247 року 1636-го). Особливо цікавий документ до історії козацьких рухів № 258 року 1637-го. Це розгляд справи пана Красинського з Пустинським монастирем, ігумена якого винуватили в зносінах з запорозькими козаками, яких монахи підбивають на набіги і завжди зводять рахунки свої за допомогою запорозьців.

В короткому та стислому огляді не можливо перелічити всіх документів, що стосуються до історії різних сторін тодішнього життя. Документи «Нової серії» зачіпають багато питань, висвітлюють силу дрібних фактів соціальної історії та тодішнього побуту. Тут і набіги татар (№ 79) і насильства усланеного оборонця православної віри Острозького (№ 98), і згадки про Беринду-друкаря (№ 184 року 1625-го), і цікаві деталі правних звичаїв, коли злодій-конокрад «мѣлъ быти на горле караний», але повод «вольнымъ его учинилъ», тільки коня свого одібрав (№ 150). Всього цікавого перелічити не можна—дослідникові доведеться звернутися до поактового опису, де хронологічно розподілено всі документи—там він знайде детальний, можна сказати, зразково складений опис усієї збірки.

¹⁾ Про це див. Голубев «Петръ Могила» т. II, ст. 53.

«Кам'янець-Подольської Казенної Палати».

Збірка справ Кам'янець-Подільської Казенної Палати в Архіві Стародавніх Актів походження випадкового й в значній мірі штучного. Її привезено до Архіву з Кам'янця-Подільського року 1923-го не за якою-небудь системою, бо архівної концентрації тоді проведено ще не було,—а завдяки двом професорам Кам'янець-Подільського Університету Є. Д. Сташевському та П. В. Клименку. Зрозуміло, що ми маємо далеко не весь фонд Казенної Палати, а лише добре одібрану колекцію.

Проте випадковість і штучність цієї архівної збірки цілком компенсується великим її науковим значінням.

У збірці лічиться з понад 500 справ—497 №№, але з літерними—520 ¹⁾. Усю збірку описано в Центральному Архіві Стародавніх Актів мало не з часу придбання цього матеріалу до Архіву. Матеріал впорядковано за хронологічним принципом—стосується він рр. 1784—1862 ²⁾, збірці дано цілком штучну нумерацію. В самих справах залишено переважно стару пагінацію, з зазначенням аркушів, що їх не достає. Описи зроблено через порівняння заголовків справ із змістом останніх. Тому ми й бачимо багато змін в опису, що робить з нього більш менш точний облік архівного матеріалу за змістом. На підставі цього опису ми й зробимо наш огляд.

Як відомо, російські Казенні Палати ще за статутом року 1775-го — («Учреждение о губерніях») —правили переведенням народніх переписів, прибутками та витратами скарбу, ревізією рахунків, соляними справами, горілчаним відкупом (пропінатією) та підрядами. Справи, що ми оглядаємо, зосереджуються переважно на прибутках та витратах скарбу і лише почасти зустрічаємо в них дещо про народні переписи та пропінатію.

¹⁾ Під літерою «а» повторюються такі №№: 26, 58, 96, 107, 121, 129, 157, 163, 164, 178, 180, 181, 225, 244, 368, 432, 455, під літерами а, б, в, г, д,—90. Крім того треба зазначити, що № 497-й складається з декількох уривків різних справ, №№ 212—213 являють з себе одну справу.

²⁾ Власне, переважна більшість матеріалу стосується до I-ої чверти XIX ст.

Отже за змістом треба перш за все розглянути прибутки та витрати скарбу. До них власне слід прилучити пропінację. Разом гадаємо за найдоцільніше виділити земельні справи, як значну частину прибутків скарбу. Народні переписи слід об'єднати з матеріалом, що містить в собі такі великі верстви населення як селянство, міщанство, євреї. В наслідок такого угруповання, можемо встановити отакі розділи в нашому огляді: I—Землеволодіння Скарбу, II—Податки, підприємства, то-що, III—Податкова людність.

Землеволодіння скарбу.

Центр ваги в нашому огляді безперечно треба визнати за справами земельними. Для того часу, до якого пристосовуються наші справи, земля була тим головним ресурсом, що їм правила Казенні Палати. Державним нерухомим майном розпоряджувалися виключно Казенні Палати до реформи року 1838-го, коли ці функції перешли до «Палат Государственных Имуществ», яких поволі переформовано було в «Управління Государственных Имуществ».

Казенна Палата встановлена була в Кам'янці-Подільському з року 1793-го, територія ж Брацлавщини, року 1796-го приєднана була до Поділля, «губернська» територія якого остаточно оформувалася з року 1804-го. Кам'янець-Подільська Казенна Палата прийняла до свого завідування велику спадщину з часів Речі Посполитої. Так звані королівщини — землі королівські — цілком перейшли до російського скарбу, уповноваженим представником якого для губернії й була Кам'янець-Подільська Казенна Палата.

За Рошером можна звести всі прибутки з нерухомого державного майна до п'яти систем. 1) Безпосереднє казенне управління, за допомогою урядовців, 2) адміністрація за заporукою, коли управитель казенної маєтности мусить уплатити скарбу певну мінімальну прибуткову суму, решта розподіляється проміж скарбом та управителем, 3) тимчасова оренда, 4) оренда за спадщиною, 5) продаж. В такому саме порядку, як каже Рошер, відбувалася зміна зазначених систем на протязі фінансової історії більшості держав, при чому постійно збільшувалася участь в доменіальному господарстві приватної ініціативи. З нашої збірки можемо більш менш упевнитись, що всі ці системи існували й на Поділлію кінця

XVIII—початку XIX століттів і еволюціонували в зазначеному напрямку. Розуміється, специфічні умови політичного життя того часу призводили до де-яких ухилень від наміченої еволюції—політика конфіскацій, то-що,—але по суті це явище в ніякому разі не порушує правильности самої схеми.

Ще за часів Речи Посполитої площа землі, що нею безпосередньо врядувано управління скарбу, все зменшувалася. Систему тимчасової оренди, що поволі еволюціонувала в напрямку спадкоємства, принаймі фактичного,—треба визнати за основну й для початку російського панування на Поділлі. Проте зустрічаємо не раз повертання маєтностей до скарбу, а також і продаж їх.

Безпосереднє казенне управління.

Землі російського скарбу на Поділлі розподіляються на староства, що групуються в північній частині губернії, та Побережжя—на півдні. Власне за справжнє безпосереднє господарювання скарбу в великому масштабі треба визнати лише останнє, хоч і тут з винятками. До речі й це обмежене явище було в значній мірі випадковим як наслідок своєрідної «купівлі» в князя Любомірського великої Побережської латифундії ³⁾.

Ліси, що вважалися за цінніше нерухоме майно, особливо в порівнюючи безлісному Поділлі, знаходилися теж в безпосередньому завідуванні Палати ⁴⁾.

Проте маємо значну кількість випадків, коли з тих чи інших причин окремі староства, або окремі села поверталися до казни. Таким чином весь час деякий контингент, хоч і біжучий, казенних маєтностей перебував у безпосередньому завідуванні Палати ⁵⁾.

Перш за все треба зазначити, як нормальне явище, періодичне повертання до скарбу маєтностей, за закінченням терміну оренди, або за смертю посесорів. Траплялося не раз, як ми вже наводили вище, коли маєтності поверталися до скарбу примусово, в порядку конфіскації; (№ 6) про одібрання Чернеєв-

³⁾ Про управління Побережжям див. №№ 53, 54, 58-а, 122, 250, 252, 258, 259, 279, 292, 314, 318, 332, 382, 385, 421, 494, 497.

⁴⁾ Див. №№ 88, (129), 322, (373), 390, 397. Побережжя—110, 120, 137, 268, 280, 341, 400, 406.

⁵⁾ Що-до правил про управління орендних та казенних маєтностей, № 402, року 1826.

ського ключа до скарбу, року 1794, на 195 арк; № 9, справа про прийняття Директором Домоводства від поміщ. Ясинського с. Юрченков до скарбу, року 1795, на 3 арк; № 13, про старо-стинські маєтності, що їх після смерти державців належить прийняти до скарбу, року 1795, на 31 арк; № 15, справа про те, щоб маєтність польських бунтівників належала до скарбу, року 1795, на 85 арк; № 18, справа про маєтність старости Цециніовського, с. Вязовець, що взято до секвестру, року 1795—1796, на 14 арк; № 39, справа про відібрання маєтностей за наказом Сенату, року 1796, на 39 арк; № 209, про конфіскацію м-ка Тиврова, Вінницького повіту, маєтності шляхтичів Герм. і Кароля Кондрацьких, року 1813, на 70 арк⁶⁾; № 333, про відумерщину — с. Пагурці Литенського повіту, року 1821, на 153 арк. № 422, Справа про надіслання відомостів про прибутки за 1827 рік з маєтностей у безпосередньому, казенному управлінню, року 1828, на 28 арк.

Адміністрація.

Ця форма експлуатування маєтностей в нашій збірці трапляється рідко. Звернімо увагу на прикладання цієї форми до Вінницького староства. Зазначимо отакі справи: № 148, справа про відібрання Вінницького староства до скарбу р. 1809, на 518 арк; № 155, справа про усунення від адміністративного управління Вінницьким староством поміщика Цеслава Ярошинського та про призначення на адміністратора до староства поміщика Держжки, р. 1809, на 92 арк; № 147, справа про задачу Вінницького староства до адміністрації поміщика Августина Держжки, р. 1809, на 376 арк; № 228, справа Комісії, що її складено було у Вінницькому старостві для відібрання його з адміністрації поміщика Держжка та віддачі до рук поміщику Йордану, року 1814, на 813 арк; № 316, про відібрання від бувшого адміністратора Вінницького староства поміщика Августина Держжки документів що-до границь Вінницького староства, року 1820, на 95 арк⁷⁾.

⁶⁾ Ще про повернення до казни з приводу бунтівництва шляхтичів то-що, №№ 149, 152, 153, 159, 209, 217, 220, 222, 223, 227, 229, 230, 235, 237, 240—242, 439, 441, 445, 448.

⁷⁾ Що-до Вінниці можемо навести ще такі №№ 168, 176, 205, 207, здається, не все староство в цілому було під адміністрацією. Адміністрація у Цекової та Карачковцях №№ 163-а, 325; у Гайсинському старостві—№№ 414 і 442; инш.—№№ 296, 404, 432-а.

Тимчасова оренда.

Здається, в практиці Кам'янець-Подільської Казенної Палати найбільш вживалася тимчасова оренда. хоч не можна не зазначити деяких моментів фактичного набування тимчасовою орендою рисів дідовичного держання. Ми розуміємо продовження оренди, її передачу, то-що (див. тут нижче). № 97, про надання ген.-м. Мертваго частини с. Шишківцеві і с. Марківцеві, на 12 років, без виплати кварти, року 1803, на 401 арк; № 129-а, справа за указом Сенату про надання Вінницького староства тайн. сов. Муравйову, в доживоття; до здійснення цього права—про виплачування цій особі кварти, що вноситься з того староства до скарбу, року 1806, на 24 арк; № 131, справа за указом Сенату про надання полковн. Бистрому в держання на 12 років с.с. Привороття й Рункушева, року 1807, на 596 арк; № 140, справа за наказом Сенату; про надання стат. сов. Аненському в 12-тирічну оренду с. Карачківцеві, коли закінчиться доживоття, та про видачу йому з державної скарбниці по 600 карб. сребр. року 1808, на 68 арк; № 144, справа про надання ген.-м. Чаплицу Яругського староства, на 12 років, з платнею до скарбу 3692 карб. 95 коп. сребр. що-року, року 1808, на 322 арк; № 145, про надання Тульському Гражд. Губернатору Іванову, с.с. Цекової й Лопатинцеві, року 1808, на 308 арк; № 150, справа за указом Сенату про надання полковн. кн. І. С. Жевахову с. Яструбинець, після смерті тогочасних державців, на 12 років, року 1809, на 346 арк; № 151, про надання ст. сов. Серебрякову Думенецького староства на 12 років оренди, року 1809, на 86 арк; № 254, про надання ген.-м. Корнилову Баговицького староства, на 12 років, без платні кварти, та про инш., року 1816, на 862 арк ⁸⁾; № 327, справа що-до продовження д. С. С. Чевкіну права на Літнівцеве староство, без платні кварти, року 1820, на 17 арк; № 344, про відступку ген. де Юнкера від права наданого йому на с. Фурмановку, на користь поміщ. Росоловського, року 1822, на 13 арк.

⁸⁾ Для тимч. оренди наведемо ще №№ 256, 274, 276, 281, 298, 305, 345, 349, 355, 363—365, 379, 380. Крім того зазначимо, що про за-
р у к у при оренді маємо в таких справах: №№ 142, 143, 360, 392;
про с у б о р е н д у — № 290; про торги з приводу оренди—№ 348.
Для Побережжя маємо дані у №№ 90-г, 251, 263, 270, 275, 277, 284,
289, 297, 324, 361, 365, 379, 431, 437, 440.

Оренда за спадщиною та діличне держання.

Оця форма оренди найбільш наближається до діличного держання. Сюди приєднуємо діличне держання, за наданням; № 11, про надання в діличне держання А. І. Моркову Летичевського й Кам'янецького староств, та про инш., р.р. 1795—1796, на 214 арк; № 12, про маєтність, що її надано було гр. Румянцову-Задунайському, року 1795, на 152 арк; № 16, про надання Правителеві Губернії Ф. Ф. Берхману Маркушевського староства, року 1795, на 28 арк; № 17, справа про віддачу маєтностей кн. Ад. Чарторийського синам його, року 1795—1796, на 14 арк; № 44, про надання в довічне й діличне держання гр. Замойській Просятковського Староства, р.р. 1796—1797, на 11 арк; № 57 (Діловодство Кам'янецької люстраційної Комісії, з додатком): документи що-до емфітевтичного права на староство Баговицьке, що належить надворному лікарю Вейхарту, р.р. 1798—1809, вся справа на 144 арк; № 146, за указом Сенату про ствердження емфітевтичних прав на Крушлинське й Пултовецьке староства, та про надання першого з них до держання ген.-м. Лазинському, року 1808, на 41 арк.

Продаж.

За нашими матеріялами, з початку ХІХ століття через фінансові труднощі поширюється практика продажу маєтностей. Що-до цього—можемо навести отакі справи: № 167, справа про всі маєтності скарбу в губернії, що їх призначено до продажу, плянів, то-що, р.р. 1810—1823, на 150 арк; № 173, справи Комісії для продажу маєтностей скарбу в Подільській губернії, року 1810, на 236 арк; № 176, з приводу направ, що їх надіслав Міністр Фінансів про продаж маєтностей скарбових, та инш., року 1810, на 264 арк; № 184, про продаж старостинських маєтностей, року 1811, на 630 арк.⁹⁾

Люстрації та інвентарі.

Як відомо, за Речи Посполитої у ХVІІІ столітті було лише дві люстрації—1765 та 1789 років. Не можна не визнати в наших справах решток цієї другої люстрації.

Наведемо отакі справи, що-до люстрацій та інвентарів, перш за все загального змісту, а потім по окремих староствах. Що-до сел,—азначимо лише №№ справ.

⁹⁾ Наведемо ще отакі №№ що-до продажу: 187, 208, 210, 232, 235, 267. Для Побережжя—№№ 178, 181, 238, 337.

№ 63. Діловодство з інвентарем та документами Кам'янецької Люстраційної Комісії, року 1789, на 144 арк; № 77, справа про переведення в маєностях скарбу люстрації, року 1798, на 255 арк; № 94, вимога Подільської Казенної Палати до Повітових Маршалків про надіслання люстраційних інвентарів, року 1802, на 168 арк.

Окремі староства.

№ 57, Діловодство Кам'янецької Люстраційної Комісії з документами Баговицького староства, рр. 1798—1809, на 58 арк; № 169, Інвентарі та опис Баговицького староства, року 1810, на 105 арк; № 84, люстраційне діловодство та документи Бахтинського й Нестеровецького староств, року 1798, на 94 арк; № 101, люстраційне діловодство Брацлавського староства, року 1801, на 508 арк; № 211, справа про опис Березинського староства, року 1813, на 81 арк; № 66, люстраційне діловодство та документи Буцнівовецького староства, року 1798, на 28 арк; № 76, люстраційне діловодство з документами Вінницького староства (перелік сел) року 1798, на 106 арк; № 65, діловодство Гайсинської люстраційної Комісії та документи Гайсинського староства, рр. 1798—1799, на 48 арк; № 358, до справи про Гайсинське староство, року 1823, на 379 арк; № 174, справа про опис, що його зробила Комісія на ґрунті Горбовецького староства, року 1810, на 101 арк; № 3, люстраційне діловодство та документи Думенковського староства, року 1789, на 151 арк; № 201, інвентар Клопотовського староства, року 1812, на 57 арк; № 183, інвентар Літинського староства, року 1811—1812, на 331 арк; № 1, інвентарі та документи Літневецького староства, р.р. 1784, 89, 98, на 38 арк; № 69, люстрація Літневецького староства, року 1798, на 93 арк; № 194, інвентар Лопатинецького староства, року 1812, на 73 арк; № 2, Люстраційне діловодство та документи Макаровського й Нестеровецького староств, р.р. 1789—1801, на 86 арк; № 386, справа Макаровського староства, держання кол. сов. Бутягина, р.р. 1826—1838, на 834 арк; Нестеровецьке староство, див. вище; № 73, люстраційне діловодство з документами Ольховецького староства, року 1798,

на 98 арк; № 74-люстраційне діловодство з документами Пу-
таветського староства, року 1798, на 106 арк; № 26-а,
люстраційне діловодство з документами Рожновського
староства, року 1795, на 87 арк; № 80, люстраційне діловод-
ство з документами Сулімирецького староства, року
1798, на 146 арк; № 5, люстраційне діловодство з документами
Шкуринського староства, року 1792, на 23 арк; № 90-а,
діловодство Люстраційної Комісії, що її утворено в Ямполь-
ському повіті для Яругського староства, року 1799,
на 212 арк; № 178-а, опис, інвентарі й різні реєстри
Яругського староства, року 1810, на 405 арк; лю-
страції та інвентарі по окремих селах №№ справ: 35, 58—61,
64, 67, 70—72, 75, 81, 82, 98, 112, 133, 134, 136, 149, 157,
157-а, 161, 162, 163, 163-а, 164-а, 166, 170, 185, 190, 195—199,
202, 205, 212—213, 214, 216, 218, 221, 225-а, 231, 243, 248,
249, 255, 391, 449, 450, 455-а, 466—471, 473, 477, 478, 483,
1—3. Для Побережжя—90-б, 99, 132, 244, 245, 265, 269, 271,
300, 328, 338, 362, 407, 449, 479. Також про втрати через чуму
в селах цієї маєстности №№ 246, 260, 262, 266, 272, 273,
287-а, 288, 308, 312.

Межування.

Кількість оцього роду справ в матеріялах, що ми огля-
даємо, дуже обмежена. Можемо навести лише декілька окре-
мих справ. № 90-д, перелік граничних документів с.с. Карачко-
вець та Цекової, року 1799, на 76 арк; № 93, про відмежування
Хмельницького староства, наданого графу Безбо-
родку, від суміжників, року 1802, на 27 арк; № 108, про
відмежування Куцького староства, наданого сенатору
Стрекалову, від суміжників, року 1803, на 18 арк; № 115,
справа що-до відмежування землі поміж селянами, в Ол-
ховецькому старостві, р. 1804—1808, на 22 арк;
№ 123, справа* за проханням гр. Мих. Мнишека що-до від-
межування Поросятковського староства, року
1805, на 95 арк; № 233, справа Комісії про відмежування
Вишневичковського староства, року 1814, на 265 арк.
№ 423, справа про відмежування земель у Великоницькому
фольварку між державцями й селянами, року 1828, на 100 арк.

Земельні суперечки.

Цих справ в нашому розпорядженні теж небагато. Наве-
демо декілька з них, щоб тим закінчити наш розділ про земельні

справи. № 50, за повідомленням Подільського Губернського Правління про спірні старостинські землі .с. Баговиці й Фурмановки з Врублевцями, держанням поміщика Крижановського, року 1797, на 70 арк; № 78, справа про неправильне заволодіння поміщиком Вінницького повіту Котовичем деревні Тяжилова, що належить до м. Вінниці, року 1798, на 370 арк; № 89, справа про спірні ґрунти Га й син сь к о г о староства з суміжними маєтностями поміщиків, року 1799, на 289 арк.¹⁰⁾.

П о д а т к и.

Податкова система на Поділлі кінця XVIII—початку XIX століттів є наслідок фінансового устрою Речі Посполитої. Це явище відбивається і в справах, що ми оглядаємо.

Треба підкреслити, що спеціальних окремих справ що-до податків дуже мало. Проте основні дані ми мусимо навести, звернувши увагу на те, що значний податковий матеріал взагалі містять в собі інвентарі, описи маєтків, то-що. № 36, справа, що її надіслано від Ізяславської 2-ї комісії про старі польські податки в Подільській губернії, року 1795, на 309 арк; № 19, окладна книга для губернського Казначея Подільської губернії про чопове в старостинських маєтностях, що віддано на одкуп; чопове хоч і не належить до Казни, але мусить залишитися до наказу, року 1795, на 6 арк; № 28, окладна книга для губернського Казначея Подільської губернії: про відданий на одкуп чоповий прибуток, що належить до скарбу, року 1795, на 6 арк; № 21, окладна книга Подільської губернії для губернського Казначея про збор прибутків за попередню постановою Речі Посполитої під назвою «Острогської ординації», року 1795, на 6 арк¹¹⁾.

¹⁰⁾ Див. ще отакі справи: №№ 125, 138, 154, 164, 165, 224, 278, 317, 321, 323, 336, 357, 375, 394. Для Побережжя—№№ 226, 236, 261, 383.

¹¹⁾ Такі ж саме окладні книги маємо: № 20—що-до ланового; № 24 29, 113, 158, 180-а,—що-до поезуїтських капіталів та маєтностей; № 27—що-до погалиційських сум; №№ 370, 387—що-до кварти; №№ 22, 26—що-до подушного; № 23—з міщан; № 25—поголовного єврейського; №№ 30, 32, 34—на всі податки; №№ 38, 47, 52, 92, 307, 372, 374, 381, 403, (435), 454, 481—недоїмки, стягання та складання різних податків. Для Побережжя отакі №№: 111, 293, 306, 314, 370, 372, 387, 415, 433, 454.

Пропінація, трунковий податок.

Як ми з початку нашого огляду зазначали, пропінація взагалі в прибутках скарбу відіграє значну роль. Можемо навести отакі справи що-до пропінації, трункового податку, то-що. На жаль окремі справи про це лише пізніші. № 433, справа про трункові та митні одкупи в Подільській губернії, року 1830, на 122 арк; № 339, справа за наказом «Департамента Государственных Имуществ» що-до податку з Вінницького староства за право гуральництва з державця гр. Грохольського, року 1821, на 17 арк; № 352, про надіслання до Департаменту Податків відомостів що-до трункового податку з містечок скарбу, року 1823, на 6 арк.

Промисловість.

Тут маємо на увазі як заводи на землях скарбу так і на приватних, які в тій чи іншій мірі були на обліку Казенної Палати. Окремі справи що-до промисловости ми маємо лише з початку ХІХ століття, хоч і не можна не підкреслити знаходження оцих відомостів і для ранішого часу по інвентарях та описах маєностей. № 105, справа про улаштування в Буцнівському старостві гут та буд, року 1802, на 291 арк. № 118, справа про надіслання до Міністерства Внутрішніх Справ відомостів що-до фабрик, заводів та виробництва в Подільській губернії, року 1804, на 163 арк. № 119, про шовківництво: про допомогу шовкомотовщику Аріатіонеку, та инш., року 1804, на 206 арк. №№ 139, 283, 285, 418, 457—про млини. №№ 285, 354, 395, 396—про гуральництво та шинкування¹²⁾. № 441, справа про позику декількох машин з цукроварні бунтівника Собанського, року 1833, на 36 арк.

Торги, торговельні ціни, ярмарки.

Торговельні ціни, про які складалися відомості на підставі повідомлень з місць, мали безперечно не тільки загальне значіння для врегулювання торгівлі, ба й для самої Казенної Палати, так чи инакше були необхідним матеріалом в справі господарчих заходів оцієї установи. До цього слід долучити й відомості про ярмарки, де саме в значній мірі утворювалися й торговельні ціни. Що-до наміченої групи питань можемо навести такі справи: № 451, справа за листом Про-

¹²⁾ Про шинкування на Побережжю №№ 189, 352, 359, 396, 418.

віянтського Департаменту Військового Міністерства про торги що до заготівлі провіанту й овса на 1873 рік для магазинів Подільської губернії, року 1826, на 271 арк; № 102, відомості про торговельні ціни, з Нижніх Земських Судів та городових полицій за 1801 рік, на 600 арк; № 180, відомості Городничих та Нижніх земських судів про торговельні ціни, які надсилаються що-місяця, на 1811 рік, на 439 арк; №№ 282, 421, 428, 438, 443, 446, 453, 456, 458—461, 464, 472, 474, 475, 479, 480, 484, 490—492, взагалі отакі ж відомості про ціни на провіант, фураж, про врожай, то-що. Що-до ярмарків маємо отакі справи—№ 436, за листом майора Корпусу Жандарів про оповіщення, де саме, коли, скільки часу відбулися ярмарки у Подільській губернії, і які з них важливі, року 1831, на 101 арк.

№ 447, відповідно листу єпископа Подільських р.-к. церков про дозвіл на існування ярмарків у м. Татарисках, року 1836, на 113 аркушах.

Податкова людина.

Перепис людної—одна з найважливіших функцій тогочасної Казенної Палати. Як відомо справжнього вселюдного перепису тоді ще не було. Людина бралася на облік по верствам. Зробимо огляд матеріалу що-до двох основних груп податкової людної того часу—селянства й міщанства, зупинившись разом на справах, з яких можемо, хоч і обмежено, подати де-які риси про стан оцих двох верств, особливо селянства. № 353, Ревизькі сказки 1823—1828 р. р. Кам'янецького та инш. повітів Подільської губернії, між иншим польських фольварків та про шляхтича Михайла Григоровича, на 98 арк; № 368-а, ревизька відомість року 1824 мця февралю дня 23 Подільської губернії, Кам'янецького повіту с. Рихти, на 142 арк; № 432, ревизька сказка 1829 року, Подільської губернії Кам'янецького повіту с. Баліна про шляхтича Себаст. Кучинського, на 4 арк; № 495, ревизькі сказки Подільської губернії Кам'янецького повіту м. Ориніна, Смотрича та инш., року 1858, на 91 арк; № 79, опис та підрахування повинностей селянства й шляхти с. Цекової, року 1798, на 10 арк; № 55, справа про віддання казенним селянам узаконеної пропорції земель, то-що, року 1797, на 234 арк; № 104, що-до пропорції

землі казенним селянам за межевою інструкцією по 15 десятин, року 1801, на 428 арк; № 294, справа про надіслання що-року Начальникові Губернії відомостів про віддачу селянам землі й переселення їх до іншої губернії, року 1818, на 31 арк; №№ 85, 87, 90, 130, 160, 291, справи за повідомленням Подільської Казенної Палати про встановлення слідства в Бактинському старостві що-до різних кривд та утисків селянам, року 1799—1818, на 245+211+557+155+263+553+547+1475+2 арк; № 420, що-до претензій селян Ольховецького старства до своїх державців, року 1820, на 1305 арк; № 100, за проханням підкоморія Ів. Длужневського про розглядання його претензії до гр. Гудовича, про 2-х збіглих селян року 1801, на 29 арк; № 141, справа за пропозицією Державного Скарбника (Государственного Казначея) про відшукування удільних селян, що приписані до Ризького й Ревельського дворців, року 1808, на 14 арк; № 369, про надіслання Головному Суду відомостів щодо селян, які домагаються волі («отыскивающих вольности») з під держання Борецьких на с. Дивів та інш., за інвентарем бувш. Куцького старства та за ревізіями, року 1824, на 12 арк¹³); № 33, справа що-до незаписування селян у міщанство майбутнього 1796 року, рр. 1795—1796, на 8 арк. № 31, справа за рапортом Кам'янецького повітового казначея про прибуток в Кам'янці Подільському за вхід євреїв до міста, року 1795, на 6 арк; № 315, з наказу Сенату про припинення розпорядження Подільського Губернського Правління що-до стягання з Яновського єврейського кагалу на користь Бернардинів що-року воску й свічного сала, року 1820, на 11 арк; № 417, справа за проханням генеральши Текли Держжкової що-до євреїв Ольховецького старства, держання зазначеної особи, року 1827, на 20 арк¹⁴).

¹³) Для Побережжя отакі №№ 95, 106, 120, 124, 127, 128, 171, 203, 204, 252, 268, 294, 319, 324, 343, 371, 383, 384, 399, 400, 408, 415, 416.

¹⁴) Про євреїв на Побережжю—№№ 68, 376, 434, 485—489.

ФОНДИ УСТАНОВ КИЇВЩИНИ XVIII ВІКУ.

Відділ «Старих справ XVIII сторіччя» складається з різних діловодних фондів, що за різні часи предбав Архів. В дев'яностих роках минулого сторіччя сюди було передано архівні матеріали різними урядовими установами. Так року 1882 з судових установ було передано цивільних справ 8.512, а карних 85.000, з старих судів, починаючи з 1742 року. В 1883 році передано було 300 в'язок Київської Казенної Палати, а року 1886—822 в'язки (близько 50.000 справ) Київського Губернського Правління з 1730 року до середини XIX сторіччя ¹⁾.

Що-до Архіву Губ. Правління, то його організовано було з відкриттям Київської губернії. Року 1775 за ліквідацією Київської Губернської Канцелярії, старим справам її було складено описи і цими справами положено було основу цього Архіву ²⁾.

Частину фондів старої Гетьманщини не було вивезено з Києва до Чернігова за розпорядженням гр. Рум'янцева, а залишилися вони в Києві в цьому губернському архіві ³⁾.

Пізніше до цього Архіву передавалися справи тодішніх установ Київської губернії. Так року 1797 Київська «Верхня расправа» передає сюди за описом всі свої справи ⁴⁾.

В 1868 році члени Київської «Палати уголовного суда» перевіряли збереженість та порядок архіву цієї Палати. Архів знайдено було в належному порядку, але завідувач його Ф. Голіновський зауважував членам, що в приміщенні архіву вже бракує місця, де б можна було б складати справи,

¹⁾ В. Романовський. Нариси з Архівознавства ст. 106—7.

²⁾ Київ. Цент. Ар. Дав. Акт. № 4335. Надалі через те, що огляд цей написано на підставі справ К.Ц.А.С.А. ми не будемо зазначати архіву, позначаючи тільки номери справ.

³⁾ Нариси з архівознавства 78—79 та 95.

⁴⁾ Справа № 1552.

які надходили сюди, бо всі поліції вже було занято. Вирішено було зробити нові поліції, а через те, що на це не було асигнувань в Палаті, звернулися по гроші до губернатора. Останній, одержавши це прохання, запросив Палату на якій підставі заведено окремих архів при Палаті, й чи не слід було б передати його до загального Губернського Архіву. У відповідь на це Палата сповіщала, що архів заведено на підставі указу 1857 року статтів 70 та 71-ої, і погоджувалася передати справи до Губернського Архіву. Очевидно незабаром після цього до останнього й передані були справи Палати⁵⁾.

Що-до цього Губернського Архіву, то О. О. Андрієвський, якому дозволено було працювати в ньому, так характеризує його стан в одній з передмов до видання матеріалів з цього архіву: «Получивъ въ 1881 году доступъ въ архивъ Кіевскаго Губернскаго Правленія, я обратилъ вниманіе на одно небольшое отдѣленіе его, въ которомъ хранились сбитыми въ плотную кучу дѣла и обрывки дѣлъ прошлаго вѣка. Большею частию уже истлѣвшія или подгнившія отъ сырости, ни въ какую опись не занесенныя, дѣла эти самого разнообразнаго содержанія, вѣроятно, представляютъ остатокъ различныхъ архивовъ, въ разное время поступавшихъ въ Губернское Правленіе. Были тамъ остатки дѣлъ и мѣстныхъ Кіевскихъ Присутственныхъ мѣстъ, въ томъ числѣ и Кіевского Магистрата, дѣлъ Малороссійской Коллегіи, полковыхъ канцелярій и судовъ, но больше всего—дѣлъ бывшей «Генераль-губернаторской канцеляріи». Среди этихъ-то послѣднихъ, очевидно, какъ остатокъ, не замѣченный хозяйничавшею уже здѣсь когда-то рукою любителя отечественной старины, найдены мною и дѣла, касающіяся Запорожья и запорожцевъ, для которыхъ въ извѣстное время Кіевскій Генераль-губернаторъ составлялъ «вышнюю команду»⁶⁾.

Отже, придбавши цей архівний матеріал, Київський Архів давніх Актів, маючи за основне завдання охороняти актові книги та видавати копії виписів з актів, не приділяв часу на впорядкування цієї частини свого архіву. Окремі ж дослідники, як от О. Андрієвський, професори Лучицький, Ясинський, Іконніков, Василенко, Мякотін, Щербина, видатний автор

⁵⁾ Справа № 2016.

⁶⁾ Записки Одес. Общ. Ист. и Древ. т. XIV, 281.

«Описанія Старой Малороссіи», Ол. Лазаревський та інші використовували це джерело для своїх наукових праць, часто-густо позначаючи в своїх працях тільки місце перебування архіву, без детальніших вказівок про самі документи. Треба додати, що найбільше праці приклав до цього О. Андрієвський, що надрукував силу матеріалів з цього архіву, або використавши їх для своїх дослідів, що з'являлися друком переважно в Київських виданнях («Кіевская Старина», «Чтенія Ист. Общ. Нестора Лѣтописца»), або подаючи їх у необробленому вигляді. («Историческіе матеріали изъ архива Кіев. Губернскаго Правленія»—10 випусків, «Записки Одес. Общ. Ист. и Древ.» т. XIV—«Дѣла касающіяся запорожцевъ съ 1715—1774 г.» та т. XVI—«Матеріали по исторіи Запорожья и пограничныхъ отношеній») ⁷⁾.

З року 1924 почалося планове описування справ цього фонду. До цього часу описано понад 20 тис. справ, причому карткові описи перших десяти тисяч систематизовано і переписано по фондах, а тому дослідники мають можливість використовувати ці описані справи. Поступово за описом справ була можливість виявити всі діловодні фонди, які були тут. Тепер з певністю можна сказати, що тут є фонди таких установ: «Киевской Губерн. Канцелярии», «Киев. Наместническаго Правленія», «Киев. Приказа Обществ. Призрения», «Киев. Верхн. Зем. Суда», «Киев. Нижн. Зем. Суда», «Киев. уездного Земскаго Суда», «Киев. Губ. Магистрата», «Киев. Глав. Суда», «Киев. Палаты Уголовного Суда», «Киев. Палаты Гражд. Суда», «Киев. Верхней Расправы», «Киев. Нижней Расправы», «Киев. Управы Благочинія», «Киев. Городничего», «Киев. Казенной Палаты», «Киев. Губ. Прокурора и Стряпчих», «Киев. Губерн. Правленія» та «Киев. военного Губернатора»; з старих установ гетьманщини: «Малороссийской Коллегии», «Генер. Войск. Канцел.», «Генер. Войск. Суда», «Канцел. Министер. Правленія», «Канцелярии Малорос. Зборов», «Полковой Киев. Канцелярии», «Киев. Сотенного Правл.», «Киевского Полкового Суда».

⁷⁾ Як сам видавець свідчить, метою його праці було вибрати з купи архівного матеріалу, що могла зовсім загинути, найбільш цікаві документи й надрукувати їх. Це вилучення цікавого для науки в безкраїм архівнім морі й привело до розрідного друкування цих матеріалів («Ист. мат. вып. I», див. передмову).

З огляду на жахливе становище цього фонду, на переплутаність та розбиття справ, Архів вважав за найдоцільніше описувати архівні документи за тим порядком, за яким їх складено було раніше, не розподіляючи їх наперед по фондах. Тільки тоді, коли буде описано увесь архівний матеріал цього відділу, можна буде відокремити фонди та, головне, зібрати до купи ті окремі частини справ, що при складанню описів не в один час попадали до рук архівістів, які описували їх.

Приступаючи до огляду справ цього фонду, ми приділяємо досить багато місця діловодному фонду Київ. Губерн. Канцелярії, зосереджуючи свою особливу увагу не тільки на його справах, але й на самій установі. Зробити це вимагає потреба часу, бо компетенція Київських воевод, пізніше губернаторів та Губернської Канцелярії досі мало з'ясована. Здебільшого дослідники зупинялися тільки побіжно на цьому питанню, не поглиблюючись у суть справи⁸⁾, а зараз, коли багато справ цього фонду вже описано, можна виявити деякі деталі цього питання. Додамо до цього, що з першого десятка тисяч описаних справ на Губернську Канцелярію припадає понад 3 тис. справ, що свідчить, що їх зберіглося найбільше. Правда, ми будемо далі зупинятися на компетенції Київських воевод, губернаторів та Губернської Канцелярії тою мірою, поскільки розмір цієї розвідки дає можливість та переважно, поскільки потрібно це для того, щоб зрозуміти поступове накопичування архівного матеріалу Київ. Губ. Канцелярії, себ-то ми підходимо до цього переважно з погляду архівіста, що повинен опрацьовувати цей фонд.

З часу приєднання України до Росії, царі почали призначати воевод у головні центри України—Київ, Переяслав, Чернігів, Ніжин, щоб мати довірену особу, яка б стежила за порядками на Україні. Але визнаючи всю важливість м. Києва, як пограничного центра, його важливе стратегічне та полі-

⁸⁾ Окремо слід поставити дослід, присвячений цьому питанню, В. І. Щербини—«Київські воеводи, губернат. и ген.-губернаторы, отъ 1654 по 1775 г.», що використав для нього матеріали Київ. Центр. Арх.-Ст. Актів (Чт. Нест. Лѣтописца, кн. VI, 123—147) та розвідку того ж автора «Два Київські генерал-губернатори першої половини XVIII віку» (УАН, Істор. Секція, Науковий збірник за рік 1924, 78—87).

тичне значіння, його історичне минуле, царі призначали сюди особливо довірених осіб, роблячи їх і саме місто центром воеводського правління на Україні. Отже призначення для Києва й інших міст воевод ішло в супереч козацько-міщанському управлінню міст, але щоб запобігти цьому, управління Київським полком було перенесено до Козельця, а в Києві залишився тільки сотник, що не давало можливості впливати козацтву на управління містом. Крім того царі затвердили за міщанами їх права та привілеї, що надані були їм ще за королів польських, а це не йшло в супереч з воеводським правлінням, а давало йому навіть вигоду, бо цим ще більше обмежувалося козацьке управління містом. Надсилаючи перших воевод з військом до Києва, уряд давав їм накази, в яких зазначав як мету призначення їх, так і службові їх обов'язки. Метою, за наказами, було оберігання народу та православної церкви від польського короля та польського й литовського війська. Обов'язки ж воевод, як військових начальників, полягали в фортифікації міста, для чого, в силу потреб, слід було пришукати нове місце для фортеці, а на збудовання її стягти кошти з усього населення; розвідувати через лазутчиків, чи не було загроз нападів від сусідніх країн, а коли це станеться, то виряжати проти неприятеля українське та московське військо; стежити за кордоном, щоб не було таємного переходу людей, а коли будуть з'являтися з проханням оселитися на Україні, то ретельно доглядати, щоб не занесено було якої пошести. Окрім цього воеводи мусіли стежити за прибутками та видатками царської казни, а також провідати про землі польських королів та монастирів, які залишили вони на Україні, і про розмір податків, які стягувалися на цих землях під час польського панування⁹⁾.

Так визначалися обов'язки перших воевод, кн. Ф. С. Куракіна та кн. Ф. Ф. Волконського, яких приславно було до Києва 1654 року. Але далі з'ясувалося, що воеводи дбали про те, щоб поширити свою владу і свої права. Вони втручалися в гетьманське управління, ламали старі звичаї, а це викликало з початку велике незадоволення, а потім і велике обурення людности, під тиском якого воеводи примушені були залишати міста, до яких їх було призначено. Починаючи

⁹⁾ Акты Юж. и Зап. России т. X, 351—52.

з гетьмана Бог. Хмельницького, ми весь час спостерігаємо нарікання на воевод і вимоги гетьманів од московських царів не призначати їх на Україну, бо, як говорив гетьман Дем'ян Многогрішний, «отъ них многія ссоры и досадительства бывали»¹⁰).

Московський уряд під тиском цих вимог, а також бурхливих подій на Україні, під час яких іноді забивали призначених воевод, обмежував права їх, наказував бути їм тільки начальниками військових залог і не втручатися в справи гетьманського управління, і все таки залишав їх по головних містах України. За гетьмана ж Самойловича воеводи міцно осідають в Києві, Чернигові, Переяславлі, Ніжині та Острії, при чім у договорних статтях Мазепи та Скоропадського читаємо: «а въ права и вольности козацкія, и въ суды, и ни въ какія дѣла воеводамъ вступаться не указаль (цар) какъ Кіевскому воеводѣ, такъ и иныхъ городовъ; и указаль имъ имѣть начальство надъ ратными людьми, которые въ тѣ города присланы будутъ во всякомъ строеніи на оборону»¹¹).

Треба додати до цього, що найміцніше закріпилися воеводи в Києві, бо з часу призначення перших воевод до Київa і до часу заміни їх губернаторами на початку XVIII сторіччя, ми тут їх зустрічаємо¹²).

Місцем воеводського управління в Києві була «Приказная изба» де було 12 «подъячих». В «Росписномъ спискѣ» міста Київa з 1700 року так описано цю канцелярію: «Приказная Палата—горница съ комнатою; къ комнатѣ прирублена казенка, передъ ними сѣни, въ сѣняхъ чюланъ на жилыхъ подклѣтахъ, покрыты тесомъ». Тут засідали бояри й воеводи для вирішування справ, тут же переховувався й архів воевод. Що-до останнього, то він складався з указів та грамот царів, між якими були й такі, яких наказано було переховувати таємно, з челобиттів воевод та листування їх у різних справах, між иншим з листування воевод з гетьманами та Запоріжжям, з книг прибутку та видатку царської казни, «описная роспись въ тетратехъ о кіевскомъ ограниченіи земель, за рукою пере-

¹⁰) Н. Маркевич—Исторія Малороссіи, т. III, 242.

¹¹) Ibidem, 296.

¹²) Ширше про це дивись у В. І. Щербини—«Кієвскіе воеводы, губернаторы и генер.-губернаторы», там же наводиться і список їх—Чтеніе Нест. Лѣтописца, кн. VI, 124—128, та 139.

пищика капитана Федора Соломѣтина, что въ томъ ограниченіи городовъ и местечокъ, и сель, и деревень, и мелницъ, и всякихъ угодей, которые написаны къ Києву по договору вѣчного мира съ королевскимъ величествомъ полскимъ во 194-мъ (1686) году. Да о томъ же ограниченіи чертежъ», «книги описные дворамъ, которые поблиску Соѣѣйскаго монастыря, по челобитью преосвященного Варлаама, митрополита киевскаго» та инше ¹³⁾.

Під час заміни одного воеводи другим, передаючи владу, вони, між иншим, передавали й свій архів. Так, в царській грамоті 1704 р. про призначення А. А. Голиця за губернатора, за смертю Ю. А. Фамедина, наказується передати йому—«и въ приказной палатѣ нашу, великого государя, денежную и всякую казну, и указные грамоты о всякихъ дѣлахъ, и наказы бывшихъ въ Києве бояръ нашихъ и воеводъ и генераль-маеора Юрія Фамедина, и розыскные и всякие полковые вершеные и невершеные дѣла, и приходные, и расходные, и записные книги, и смѣтные списки» ¹⁴⁾.

Поділ Росії на провінції та губернії торкнувся й Київ. З 1699 року, з першого доволі неясного указу про цей поділ, Київські воеводи одержують титул губернаторів, який пізніше перетворився в титул генерал-губернаторів ¹⁵⁾.

У вище цитованому «Росписном списке» 1700 року, генерал-майор Ю. А. Фамедин зветься вже Київським губернатором і приймає за цим списком од свого попередника кн. П. Хованського Київську фортецію з усім, що в ній було і з архівом «Приказной избы». За указом 10. ІІ. 1707 року Київ та інші міста з воеводським управлінням приписуються до Білгорода. «Великій государь указаль», читаємо ми в цьому указі, «Києвъ, такожъ и прочіе замки въ черкаскихъ городѣхъ, въ которыхъ русскіе воеводы, приписать къ Бѣлгороду; и изъ Бѣлгорода комнатному стольнику и воеводѣ кн. Д. М. Голицыну, осмотра ихъ, быть къ веснѣ въ Києвъ, гдѣ много исправленія требуетъ, и для того ему бѣлгородскимъ разрядомъ исправлять; а за честь Кієвского мѣста писать его кн. Дмитрія воеводою Кієвскимъ, а не бѣлгородскимъ; а Києвъ съ прочими замками черкасскими взять въ разрядъ». ¹⁶⁾ От-

¹³⁾ Чт. Нест. Лѣт., кн. VI, 32—37.

¹⁴⁾ Ibidem 146, спр. № 17303.

¹⁵⁾ П.С.З. т. III, № 1706.

¹⁶⁾ Ibidem т. IV, № 2140.

же, за кн. Д. М. Голіциним залишено було титул воеводи Київського на честь м. Києва з його політичним та історичним минулим, хоча центр управління й переводиться до Білгорода.

За першим поділом Росії на губернії 1708 року Київська губернія охоплювала більшу частину кол. Харківської, Курської та Орловської губернь, з українських же міст до неї входили ті міста, де зпочатку були воеводи, себ-то Київ, Переяслав, Чернігів та Ніжин. Губернатори посідали як військову, так і фінансову владу.

Але цей поділ на губернії було змінено року 1719, коли губернії було поділено на провінції. Київська губернія розпалася на 4 провінції: Білгородську, Севську, Орловську та Київську. Остання охоплювала міста: Київ, Переяслав, Ніжин, Чернігів, Переволочну та Полтаву ¹⁷⁾.

Центром, очевидно, залишався й надалі Білгород. Крім своїх головних обов'язків губернатори мають і спеціальні доручення—виловлювати біглих селян та дезертирів салдат і рекрутів, що з'являлися на Україну та Слобожанщину, як на прикордонних заставах, так і через особо призначених комісарів по всій Україні ¹⁸⁾.

З 1715 року владі губернаторів підлягали старовіри, що жили в Чернігівським та Стародубському полках ¹⁹⁾.

Невдале повстання гетьмана Мазепи проти російської зверхности дало привід російському урядові завести нові порядки на Україні, які вели до фактичного скасування гетьманського управління. Гетьманській уряд хоча і залишився, але на Україну надіслано було московського боярина Ізмайлова (1709 р.), який не тільки стежив за порядками на Україні, але й за самим гетьманом та старшиною. Губернатори Київські, очевидно, користуючись нагодою, коли на Україні всім заправляли здебільшого резидент та різні начальники війська, якого розташовано було по всій країні, поширювали і свою владу. В «просительнях пунктах», яких подав 1722 року гетьман Скоропадський цареві, гетьман просив, щоб генерал-губернатор Київський та коменданти, що були по гарнізонах на

¹⁷⁾ П.С.З. т. V, № 3380.

¹⁸⁾ Ширше про це дивись—Ал. Р.-Славатинській—Исторический очеркъ губернского управления (К 1859) 108—11.

¹⁹⁾ В. И. Щербина—Кіев. воеводы. Чт. Нест. Лѣт. VI. 131.

Україні, не втручалися в суди та в гетьманське управління, не надсилали указів од себе до української старшини, а офіцери та салдати, що стояли на форпостах, не робили б прикрости як українській людности, так і проїзджим людям, вимагаючи від останніх хабарів. На це була царська відповідь: «опредѣлится брегадиръ зъ 6-ю его помішниками, которому велѣно все чинить по трактату, учиненному съ Хмѣльницькимъ, о чомъ пространно усмотришь ко удовольствію изъ указа, вамъ подписаннаго въ 29 сего мѣсяца»²⁰⁾.

Мова мовилася про утворення «Малороссійской Коллегіи» (1722 р.). 1737 року складено було інструкцію для Київського губернатора, в якій докладно визначалися обов'язки останнього. Губернатор, як начальник губернії, мусів по проїзді до Києва, прийняти місто, оберігати його, стежити за фортеціями, командувати підлеглим йому військом, ловити шпигунів, в таємних справах зноситися з «Кабинетом е. и. величества» та з Сенатом, а в інших з «Военною» та «Иностранных дел» колегіями, завідувати канцелярією, розподіливши справи поміж канцеляристами, впорядкувати архів канцелярії, вико-

²⁰⁾ Г. Маркевич. Історія Малороссії, т. III, 340. Як ми бачимо, в «просительных пунктах» гетьман Скоропадський називає тільки одного Київського генерал-губернатора. В дійсності так і було. З початку XVIII стор., з перетворенням титулу Київських воевод на титул генерал-губернатора, по інших українських містах воеводи перетворені були в комендантів міст. Ці коменданти підпорядковані були владі Київського губернатора. Вони поряdkували над тими російськими залогами, що перебували по цих містах, а також владі їх підлягали російські купці і взагалі всі росіяни, що так або инакше потрапляли на Україну. Скаржачись у 1749 році на Ніжинського коменданта Наковаліна, що став накладати податки на крамниці та «торговые бани», заволодів магістратськими землями та використовував працю селян, що жили на цих землях, на свою потребу, а також втручався в різні справи магістратського та полкового управління й нехтував наказами Київ. Губ. Канцелярії, Київський генерал-губернатор Леонтьєв, між иншим, докладав Сенату, що Наковалін «до тамошнихъ малороссійскихъ земляныхъ дѣлъ должности не имѣть, но только должность ево Наковалина состоитъ до единого той крепости воинскимъ порядкомъ содержанія и до протчего по указамъ ис Киевской Губернской Канцеляріи исполненія» (спр. № 13504). Додамо до цього, що не один комендант Ніжинський настирливо втручався в міське управління, не менше дбав про це й Переяславський комендант Усупов та, очевидно, й коменданти інших міст, бо на це доволі часто зустрічаємо в актах XVIII стор. нарікання з боку полкового та магістратського управління (спр. № 19097).

нувати своєчасно укази центральних установ, стежити за прибутками та видатками царської казни та за її відчитністю й не накладати ніяких податків поза наказами з центру, стежити, щоб не було тяганини в судах, вживати заходів проти злодіїв та розбійників, стежити, щоб иновірці не підбивали населення переходити в їх віру, наглядати за магістратом, але не порушувати його привілеїв, та інше. Як пограничник, губернатор мусів провідувати про політичне становище сусідніх країн, приймати й виряджати до Москви посланців, стежити за купцями, які їхали за кордон, або приїздили відтіля на Україну, щоб вони не вивозили з України срібла та золота і не привозили сюди заповідних товарів, щоб турецькі купці під час війни не приїздили на Україну, приймати біглих із-за кордону людей та стежити, щоб не занесено було якої пошести ²¹⁾.

Що-до останніх обов'язків губернаторів, як пограничників, то їх завсігди підкреслювали в наказах губернаторам, коли надсилали їх до Києва. Так у грамоті, з 6. III. 1738 р. на призначення ген. лейт. Леонтієва за Київського Губернатора, читаємо: «особливо же имѣть вамъ крѣпчайшее смотрение надъ учрежденными въ вѣденіи вашемъ на границахъ оорпосты, какъ для выдерживанія карантини, такъ и ради престоереженія проѣзжающихъ и проходящихъ черезъ оныя всякихъ людей» ²²⁾.

Отже, коли до влади Київських губернаторів остаточно перейшло завідування прикордонними форпостами, а пізніше митницями, та встановлення карантинів для проїзджих, зносини з сусідніми країнами—Туреччиною та Польщею, особливо ж оберегання кордону й вивідування про політичний стан цих країн, зносини з Запоріжжям, оберігання української лінії від Дніпра до Дону та заселення цих місць, викликання з-за кордону чужинців, заходи проти гайдамацького руху, проти конфедератів та інше, то все це піднесло в гору владу Київського губернатора (генерал-губернатора).

За вище наведеною інструкцією губернатору наказувалося впорядкувати архів Губернської Канцелярії. «Къ настоящему и будущему правленію», читаємо ми в цій інструкції, «яко уложеніє, регламенты, инструкціи, указы, доимочные книги

²¹⁾ П.С.З., т. 10, № 7161.

²²⁾ Чт. Нест. Лѣт. VI, 147.

и прочее тому подобное, содержать въ своей канцеляріи, а рѣшенныя и дѣйствомъ оконченныя и старыхъ лѣтъ дѣла, которыя уже къ дѣйству и рѣшенію не подлежатъ, тѣ отобравъ, положить въ особливое, безопасное мѣсто въ архивъ и учинить имъ роспись съ номерами, чтобъ въ случаѣ пріисковъ не было затрудненія и никакое бѣ дѣло не утратилось, также и впредь оконченныя и рѣшенныя дѣла въ помянутое храненіе съ роспискою отдавать и въ росписи вносить ²³⁾).

Губернатор же мусів розподілити всі справи канцелярії поміж канцеляристами, склавши «росписаніе», щоб кожний канцелярист знав якими справами він завідує. Нижче, коли будемо говорити про склад губернської канцелярії, ми зупинимося на цьому питанні, а тут подамо зразок такого розподілу справ, якого складено було в 1768 році, бо він яскраво висвітлює як компетенцію губернаторів, так і компетенцію самої губернської канцелярії» ²⁴⁾).

«Росписание. Какіе у находящихся нынѣ въ Кіевской Губернской (Канцеля)ріи секретарей Чернявского, Андрѣева и Мальц(ова) (по роспи)санію дѣла производствомъ состоятъ, равно и ка(кія у быв)шаго секретаря Иванова были, а именно:

У секретаря Василья Чернявского: всякимъ заграничнымъ интереснымъ и секретнымъ и по (Иностранной) Коллегіи дѣламъ, и по онымъ съ находящимися въ разныхъ (мѣстахъ россій)скими и иностранными министрами и с польскимъ (шляхетствомъ) корресподенціи. По Запорожской Сѣчи о заграничныхъ и внутреннихъ дѣлахъ. Исправленіе письменныхъ дѣлъ по губернаторскому наставленію. По пограничнымъ комиссіямъ: о предосторожности отъ повѣтренной болѣзни; дачи проѣзжающимъ за границу и ізъ заграницы росс(ійскимъ) и иностраннымъ подданнымъ пашпортовъ и подорожныхъ; о проѣзжающихъ ізъ заграницы для полученія по гра(мотамъ) въ палестинскія монастыри милостинной дачи ду(ховныхъ) персонахъ, о рейтарской командѣ и о толмачахъ. По канцеляріи опекунства іностранныхъ— о выходящ(ихъ) в Россію на поселеніе іностранцахъ разныхъ

²³⁾ П.С.З. т. X, 7161.

²⁴⁾ Знайдено документа цього в середині зотлілої справи, сам він також дуже потлілий, а тому деякі місця тексту прийшлося поновлювати, порівнюючи їх з іншими місцями справи, де наводиться окремі частини його. Поновлені нами місця ми подаємо в дужках (справа № 17294. ар. 17—18).

нацей. О дачѣ польскому шляхетству на ихъ маетности (изъ имѣю)щихся въ Кіевскомъ магистратѣ гродскихъ земскихъ книгъ (выписей). По состоящимъ въ Кіевской Губерніи пограничнымъ таможнямъ: (о с)троеніи таможенъ и карантинныхъ домовъ, (о содер)жаніи Васильковского карантинного дому на откупѣ, (о сос)тоящемъ въ Васильковѣ докторскомъ домѣ.

У Григорія Іванова.

(Вои)нскимъ всякимъ по Кіевскимъ баталіонамъ такъ же по (артиллери)ской и інженерной командамъ и полкамъ и по ферге(рамъ и кри)ксрехтамъ. О (на)ходящихся въ Кіевѣ оставшихъ отъ разбитыхъ морскихъ двухъ прамъ припасѣхъ. (Сочи)неніе прежнихъ лѣтъ питейныхъ зборовъ щетовъ. О выходящихъ изъ заграницы російскихъ бѣглыхъ подданныхъ и об от)правленіи ихъ въ повеленные мѣста и о сочиненіе объ нихъ указныхъ вѣдомостей; публикаціи о сыску бѣглыхъ разного званія людей. (О взыска)ніи съ неисповѣдавшихся штрафныхъ денегъ. (Об) от)правленіи о хлѣбныхъ цѣнахъ мѣсячныхъ вѣдомостей. О форпостномъ строеніи и засѣкахъ и о командахъ форпостныхъ. (По) Кіевской полиціи—по всѣмъ розыскнымъ колодничьимъ дѣламъ и об от)правленіи ихъ въ сылку (и въ) другія мѣста и об нихъ вѣдомостей; о пожарныхъ случаяхъ и інструментахъ.

У Ивана Андрѣева.

По Кіевскому магистрату разнымъ текущимъ, а притомъ и апелляціоннымъ челобитчицкимъ дѣламъ. По описнымъ раскольническимъ слободамъ текущимъ такъ же и слѣдственнымъ по земству дѣламъ (кромѣ судныхъ челобитчецкихъ). По онымъ же слободамъ о ревизіи и о подушно(мъ зборѣ) и о рекрутскомъ наборѣ. По Кіевскимъ питейнымъ домамъ о казенно(мъ питей)номъ зборѣ и сочиненіе щетовъ и о строеніи пит(ейныхъ домовъ). По приказному столу, о поправленіи дорогъ и мостовъ. О ревизіи и о подушномъ зборѣ владѣльческихъ люд(ей).

У Михайла Мальцова.

Сверхъ протоколиской должности по приходу и расходу всѣхъ зборовъ денежной казны, и сочиненіе о приходѣ и расходѣ оной казны повеленныхъ по указамъ репорт(овъ) и вѣдомостей. По Новороссійской губерніи. О укрепленіи пещерныхъ горъ. О взысканіи съ протестованныхъ векселей осми (процен)товыхъ денегъ и по вексельнымъ дѣламъ производст(во). По Днѣпровскому мосту и перевозу. По новозаведенному въ

Київъ виноградному саду. По строенію Київского Ея Імператорского вели(чества) дворца. По шелковымъ заводамъ. О казенномъ Київскомъ губернаторскомъ домѣ. (Исп)олненіе по присылаемымъ изъ разныхъ мѣстъ (генеральнымъ) указамъ и публикаціи по онимъ. (Отп)равленіе ординарной почты. (По) київскимъ монастирямъ. Челобитческимъ суднымъ и слѣдственнымъ дѣламъ. (Н)адзираніе над протоколомъ, регистраурою и архивою. (От)пискѣ явочныхъ челобитень. Отправленіе мѣсячнымъ рапортамъ въ банковую контору. О про(да)жныхъ и закладныхъ имѣніяхъ. (Крѣ)постнымъ дѣламъ и запискѣ вѣрующихъ писемъ. По Нѣжинскому словесному суду. По Нѣжинскому греческому братству. Изъ сихъ же написанныхъ у секретаря Мальцева дѣлъ, яко то по (приходу) и расходу денежной казны и гербовой бумаги крѣпо(стны)мъ дѣламъ и запискѣ вѣрующихъ писемъ, быть у всехъ секретарей погодно, кто когда к тому порядку опредѣ(лень) будетъ». Підписав (секретар) Іван Андреев.

Такі різноманітні справи були в завідуванні Київського генерал-губернатора.

Перейдемо тепер до Київської Губернської Канцелярії, або, як її інколи називали, «Київської Губернаментської Канцелярії». Попередницею цієї Канцелярії, як ми вже говорили вище, була «Приказная изба» воєводського управління. Містилася вона в старому Києві коло Десятинної церкви²⁵). Тут засідали для вирішування справ бояри й воєвода, тут же зберігувався й архів «избы». Справами завідували «подьячіе», яких у 1675—76 нараховується 14, а в 1700 році—12. Канцелярської праці було настільки багато, що «Приказная изба» не задовольнялася існуючим складом «подьячих», а ще закликала для цього за плату сторонніх осіб²⁶).

За зміною воєводського управління на губернаторське, архів «Приказной избы», очевидно, передано було до заново відкритої губернської канцелярії. Остання міститься на Печерську, де жив і губернатор. Розташовано її було в дерев'яному будинкові. Але не довго канцелярія мала власний будинок. В 1718 році трапилася пожежа, якою знищено було будинок, а з ним і архів канцелярії. Що останній загинув, то про це свідчить губернська Канцелярія, подаючи 1760 року відо-

²⁵) Чт. Нест. Лѣт., кн. VI, 80.

²⁶) Ibidem кн. XI, 1, 5—7.

мости про Київ до Російської Академії Наук. «Въ Киев. губ. Канцеляріи» читаємо ми в складеному нею описі м. Києва, «никакихъ лѣтописцевъ не имѣется потому, что, хотя, можетъ быть, что и было, но за сгорѣніемъ въ бывшій въ Киевѣ въ 1718 году большой пожаръ Киевской губернской Канцеляріи и всѣхъ письменныхъ дѣлъ ничего изъ такихъ извѣстій нѣтъ, и по публикованіи сочиненныхъ отъ Императорской Академіи Наукъ таковыхъ же о географическихъ извѣстіяхъ запросовъ, ни откуда оныхъ извѣстій и лѣтописцевъ не прислано»²⁷⁾. Та і в самому архівному фонді губернської Канцелярії, який зберігся до наших часів, справ до 1718 року зовсім бракує. Найранніша справа цього фонду—це наряд з указів центральних установ з 1710 по 1725 р. якого, очевидно, заведено після пожежі 1718 року.

Отже через пожежу 1718 року Київ. Губ. Канцелярія позбавилася власного будинку. 1721 року наказано було збудувати нового мурованного будинка для Канцелярії, але наказа чомусь не було виконано²⁸⁾.

За браком власного будинку, Канцелярію переведено в приміщення Київської Печерської Кріпости. Можливо, що останній факт, що Канцелярію переведено було в це приміщення, відбився на тому, що можна було обійти царського указа 1749 року, яким наказувалося для губернських канцелярій збудувати окремі будинки в 8 кімнат і такі завбільшки, як будинки для губернаторів²⁹⁾.

За наказом генерал-губернатора Леонтьєва, з 23/X 1746 року, видається з «морской провизіи адмиралтейскихъ припасов на деланіе в ново построенной в Киево Печерской Крепости каменной Киевско-генерал-губернаторской Канцелярії окон, 544 уголных стеколь»³⁰⁾. А перераховуючи будинки Київ. Печерської Кріпости 1760 року, Губернська Канцелярія зазначила:... «казармы для военныхъ Киев. гарнизона служителей, изъ которыхъ въ однихъ покаяхъ губернская канцелярія за неимѣніемъ настоящей находится»³¹⁾.

Розташувавши Губернську Канцелярію в Печерській Кріпості, губернатори все таки порушували питання про пере-

²⁷⁾ А. Андрієвскій. Историческ. матеріали, вып. 3, 141.

²⁸⁾ Ibidem вып. 1, 176.

²⁹⁾ П.С.З. № 9662.

³⁰⁾ Справа № 16437.

³¹⁾ А. Андрієвскій. Ист. мат. 3. 122.

ведення її в окремий будинок. Так, 1763 року Сенат запитує «Канцелярію строенія е. имп. величества домовъ и садовъ», яка існувала в Києві, чи не можна було б відвести одного будинка на кам'янім фундаменті для Губ. Канцелярії, з тих будинків, які були в розпорядженні Канцелярії, «пока о построеніи вновь каменныхъ канцелярскихъ покоевъ надлежащее опредѣленіе учинено будетъ» ³²⁾.

Але, очевидно, на це надійшла негативна відповідь, бо й надалі Губ. Канцелярія залишається в попередньому приміщенні Печерської Кріпости, де ми бачимо її і в 1784 році ³³⁾.

Осівши в цьому приміщенні, Губ. Канцелярія робила всі потрібні ремонти. Так р. 1767 вона лагодить печі та вікониці, «которые пришли в крайнюю обветшалость». Коли 1775 року бурею пошкоджено було дах над тим приміщенням, «гдѣ производятся дѣла по генерал-губернаторской должности и гдѣ хранятся дѣла пограничные секретные, от чего во время дождей и снѣгу в ономъ покое бываетъ немалая течь», про що докладав секретар Канцелярії Ів. Андреев, то вирішено було негайно дах полагодити ³⁴⁾.

Перейдемо тепер до складу Київської Губернської Канцелярії. За наказом царя Петра І, губернські канцелярії повинні були поділятися на нараду (присутственная камера) та властиво канцелярію ³⁵⁾.

В житті ж часто-густо було так, що губернатор не мав ні товариша губернатора, а ні віце-губернатора, тому у всьому порядкував сам, видаючи від себе накази. Такими були губернатори: кн. П. О. Голіцин (з 1719 р.), кн. Ів. Ю. Трубецький (з 1723 р.), В. П. Шереметьєв (з 1730 р.) (хоча він здається й не був самостійним правителем, бо з 14. X. 1730 р. на генерал-губернатора призначено було ген. Матюшкина, а 19/XI 1731 р. гр. богемського фон-Вейсбаха), С. І. Сукін (1736 р.) та ген. Леонт'єв (з 1741 р.) ³⁶⁾. Коли ж це місце губернатора

³²⁾ Справа № 173, ар. 56.

³³⁾ Собр. матер. для топогр. описанія Києва, ст. 128.

³⁴⁾ Справи № 4623 та 16571.

³⁵⁾ А. Р.—Славатинскій. Ист. очерк губерн. управл., 79.

³⁶⁾ Року 1737 управління губернією доручено було, до призначення губернатора, генер. Рум'янцеву, на яку посаду з 7/III—1738 р. призначено було ген. Леонт'єва. В 1740 р. на губернатора призначено було І. Неплюєва, а з 1741 р. 8/1—на генерал-губернатора М. Леонт'єва.—А. Андрієвскій. Ист. мат. вип. I. 170, 171 та архівні справи 5987, 10365 та 13504.

посідали віце-губернатори, то до них прикомандировувалася ще одна особа. Так, року 1729 ми зустрічаємо підписи під наказами віце-губернатора Штоха та Ф. Неронова ³⁷⁾.

З 1756 року ми спотерігаємо постійне призначення для Києва товаришів губернаторів. При віце-губернаторі І. І. Костюрині (з 1753 р.) був М. Макаров (1756 р.), його змінив Т. Ієвлев (10/IV—1757 р.). За новими ж губернськими «шта-тами» 1763 року, при губернаторі повинно було бути два губернаторських товаришів, на яких призначено було П. Щербачева та І. Москатиньєва. Першій до Києва зовсім не прибував, а на його місце надіслано було Варф. Ламбу (6/IX—1764 р.), а потім В. Флеєрова (1/VI—1767 р.). Що ж до Москатиньєва, то він був на своїй посаді аж до відкриття Київ. Намісничого Правління. В 1758 році, за від'їздом віце-губернатора Костюрина до Петербургу, Губернською Канцелярією правили ген. анш. Лопухін та Чичерин, а згодом на посаді віце-губернатора ми бачимо ген.-майора Власьєва. Року 1762 на посаду губернатора призначено було ген. Ів. Ф. Глебова, а при ньому за товариша полк. П. Т. Рогозін. Губернатора Глебова змінив ген. О. М. Воейков, що прибув до Києва 24/VI—1766 р. й залишився на цій посаді до відкриття Намісничого Правління ³⁸⁾.

Отже коли губернатори не мали помішників, то вони сами правили Губернською Канцелярією; з часу ж призначення останніх, до них переходило фактичне завідування цією канцелярією, губернатор же мав тільки «надзоръ и попеченіє» над усім ³⁹⁾.

Для запису губернаторських наказів при Канцелярії велася окрема книга. Частина такої книги зберіглася в архіві з часів губернаторства Сукіна. Вона має таку назву: «Книга записная по губернаторской экспедиции определениямъ и приказамъ Киевской Губерніи губернатора Семена Івановича Сукина 1737 года» ⁴⁰⁾.

Що ж до таємного листування та листування з закордоном, то воно приходило безпосередньо через руки губернаторів. Треба додати до цього, що право листування з сусідніми держа-

³⁷⁾ Справа № 8074.

³⁸⁾ А. Андрієвскій. Ист. мат., кн. I, 171—173.

³⁹⁾ П.С.З. № 12137, ст. 11.

⁴⁰⁾ Справа № 10365.

вами було відібрано, за наказом Колегії Чужоземних Справ з 31/III 1751 р., від гетьмана і передано Київському губернаторові. Проти цього протестував тодішній гетьман Розумовський, бачучи в цьому недовіря до своєї особи, але так залишилось і надалі ⁴¹⁾).

Штат Київ. Губерн. Канцелярії складався, за сенатським указом з 14/V 1730 року, з 1 секретаря, 3 канцеляристів та 8 копіїстів. На посаді секретаря, за документами 1735—38 р.р., був Матвей Судейкин, канцеляристами—І. Мельніков, А. Висоцький та М. Гайнінков ⁴²⁾).

Листування ж з закордоном вимагало тримати при Канцелярії перекладачів чужоземних мов. Тому то ми постійно зустрічаємо при останній таких перекладачів і коли року 1735 їх було троє (М. Корбе, Х. Юрьев та С. Михайлов), то в 1775 році збільшено їх було до восьми осіб. Набирали останніх як із чужинців, так і з українців. З восьми перекладачів (1775 р.) були: грек М. Юрьев, серб Ф. Звернов, болгарин І. Петров та М. Тодоров, хрещені турки І. Іванов та Г. Васильєв, українці: козацький син Михайло Ханенко та Яків Сенченко. Інколи бачимо на посаді перекладачів колишніх студентів Київської Академії.

Крім перекладачів при Канцелярії була ще рейтарська команда, яка складалася в тім же 1775 році з 42 вищих урядовців та 14 рейтарів і вимагалось додатково ще 7 рейтарів. Такий поширений склад рейтарської команди пояснювався тим, що їх використовували як гонців для пересилання поштових пакетів до різних місць, вони ж перевозили казну, вилучували злодіїв та розбійників і проводжали їх з одного міста до другого, а також несли обов'язки вартових ⁴³⁾).

Крім основного штату до складу Київської Губ. Канцелярії входили управління казенними шинками,—«австерія» та Київська Гарнізонна Канцелярія. Що-до австерії, то вона мала окремо від Губернської Канцелярії двох канцеляристів та двох копіїстів. Окремого секретаря не було, а на секретаря Губ. Канцелярії було покладено обов'язки завідувати й цим відділом. Треба додати, що цей відділ вимагав багато канцелярської праці, бо треба було складати відчитність прибуткам та

⁴¹⁾ Справа № 14812.

⁴²⁾ Справа № 949 та 9659.

⁴³⁾ Справа № 4335.

видаткам по продажу горілки не тільки по Київських шинках, але також міст Ніжина, Чернигова, Переяслава, а пізніше й по старовірських слободах. Року 1730 в цих шинках працювало наглядачів, урядовців та різного іншого найнятого люду всього 117 чоловіка. Гроші від продажу горілки здавали до Губернської Канцелярії, а відціля вже витрачалися, за наказами губернаторів, на закупку горілки, виплату заробітної платні службовцям та інше. Такий великий склад австерій був тоді, коли шинки держалися «на вѣрѣ», себ-то горілку продавали призначені від уряду та обрані від міщанства особи. Переведення ж одкупів на продаж горілки в цих шинках зменшувало цей склад до мінімуму ⁴⁴⁾.

Що ж до Київської Гарнізонної Канцелярії, то вона була, очевидно, окремою частиною Губернської Канцелярії, але мала свій штат з 1 секретаря, 2 канцеляристів та 4 писарів. Коменданти міста Києва, яких почали призначати з 1708 року ⁴⁵⁾, були підпорядковані губернаторам і завідували військовими частинами міста Києва. Губернські штати 1763 року не передбачали окремої Гарнізонної Канцелярії, а тому вона об'єднується з Київ. Губ. Канцелярією й входить в її склад, як окрема експедиція у різних військових справах. Штат її вкладається в штат Губернської Канцелярії ⁴⁶⁾.

При Губерн. Канцелярії був ще й кат для брання на муки, що так часто вживалося в судочинстві тих часів. В 1766 році Канцелярія закупав потрібне для нього приладдя ⁴⁷⁾.

Як ми наводили вище, в складі Київ. Губ. Канцелярії було всього—один секретар, три канцеляристи та вісім копіїстів. До 1719-го ж року, коли Київська губернія входила до складу Білгородської провінції, склад Канцелярії був далеко більший, проте, який саме, залишається для нас нез'ясованим. Та й сама Губернська Канцелярія, коли в 1735 р. виникла потреба з'ясувати попередні штати, за браком відомостів, не мала змоги визначити ці штати. На канцелярські видатки асигнувалося в тридцятих та сорокових роках 200 карбованців, до яких року 1756 прибавлено було ще 100 карбованців ⁴⁸⁾.

⁴⁴⁾ Справа № 16500.

⁴⁵⁾ Про них див. А. Андрієвській—Ист. мат., вып. I, 172.

⁴⁶⁾ Справа № 6804.

⁴⁷⁾ Справи № 3767 та 6931.

⁴⁸⁾ А. Андрієвській. Ист. мат., вып. I, 176.

Збільшення праці в Губернській Канцелярії в середині XVIII сторіччя, а особливо збільшення таємного листування, яке при губернаторах повинні були вести окремі довірені особи, вимагало збільшення штату Губернської Канцелярії. Отже, скаржучись року 1751 на таке збільшення діловодства канцелярії, вказуючи, що до 1719 року штат Канцелярії був збільшений, і що важко обійтися існуючим складом, Київський генерал-губернатор Леонтьєв вимагав од Сенату—«для найлучшаго канцелярського порядку и скорѣйшого интересныхъ ея императорского величества дѣлъ отправления, дабы оныя исправнѣе и бес помѣшательства теченіе имѣть могли учредить надлежить, а именно: 1) для отправления секретныхъ иностранныхъ и всехъ пограничныхъ польскихъ и запорожскихъ дѣлъ опредѣлити особливаго секретаря, 2) къ правленію гражданскихъ губернскихъ дѣлъ и к щетамъ особливаго секретаря, 3) одного протоколиста, 4) да ко всемъ тѣмъ дѣламъ в прибавокъ 6 человекъ, 5) да для найлучшаго дѣлъ исправленія и наблюденія ко всѣмъ тѣмъ дѣламъ одного ассесора, со определеннымъ всемъ чинамъ жалованья». Але з Сенату була на це відповідь, що слід обмежитися тим штатом, який був до цього, збільшувати ж його, коли Київська губернія має окреме управління, на його думку немає підстав ⁴⁹⁾).

Прийшлося обмежуватися попереднім невеликим штатом до 1764 року, коли були запроваджені в життя штати 1763 року. За останніми на Київську Губернську Канцелярію припадало: 3 секретаря, 1 протоколіст, 1 рейстратор, 7 канцеляристів, 7 підканцеляристів, 10 копіїстів, 1 оправник та 2 сторожі. Отже, коли почали вживати цього нового штату, то з'ясувалося, що й трьох секретарів було мало для Канцелярії, бо крім трьох основних експедицій, що існували при канцелярії, була ще одна губернаторська експедиція для різних таємних та закордонних справ, яка вимагала окремого секретаря. Треба додати, що й до цього існувала така експедиція, яка була в безпосередньому завідуванні губернаторів, справами ж її завідував канцелярист, або підканцелярист. Так, з 1722 року працював у такій експедиції підканцелярист А. Леонтієв, якого 1738 р. переведено в розряд канцеляристів ⁵⁰⁾).

⁴⁹⁾ Справа № 7922.

⁵⁰⁾ Справа № 9659.

Та й «наставлениєм» губернаторам 1764 року надавалося право останнім мати окремого секретаря й канцеляристів, яких мав право брати з складу канцелярії, щоб вести таємне листування ⁵¹⁾).

Цим положено було початок існуванню власної канцелярії губернаторів.

Отож, щоб поділити справи поміж секретарями, треба було завести ще одного секретаря, додатково до трьох штатних. Тому то наказано було протоколістові виконувати обов'язки четвертого секретаря. Таким у 1764 році й був протоколіст М. Мальцов ⁵²⁾).

Секретарі завідували експедиціями, а решту канцелярських співробітників було розподілено по цих експедиціях. Року 1771 спостерігаємо такий розподіл канцелярських робітників: в першій експедиції у секретаря Андреева—регістратор К. Мельніков, канцеляристи—Д. Скригін, Т. Е. Туменков, підканцеляристи О. Ленковський, Д. Кузнецов, П. Золотарев, Г. Сокольський, Ф. Мачихін, копіїсти А. Луценков, Е. Новаковський, М. Бургужанський; у другій експедиції у секретаря М. Мальцова—канцеляристи К. Ісаков та С. Филипський, підканцеляристи М. Кудрявців, А. Забузький, К. Колпаков, копіїсти—Ф. Мухін, К. Туленков, К. Общей; в 3 експедиції у секретаря Протопопова—архіваріус Я. Белозерський, канцеляристи—Л. Герасимов та Д. Ершов, підканцеляристи—М. Яновський та М. Шляхтин, копіїсти—П. Гушин, Е. Тиховський, І. Чайковський, Т. Трофімов; окремо «у протокола» копіїсти А. Леонтьев та І. Антонов; в заграничній експедиції—канцеляристи Ф. Анісімов, Ф. Підкова та копіїст А. Лахода; «у прокурорських справ» ⁵³⁾—канцелярист І. Дарник та підканцелярист А. Висоцький.

⁵¹⁾ П.С.З. № 12864.

⁵²⁾ Справа № 17294.

⁵³⁾ Прокурори при Київській Губ. Канцелярії з'являються з 1764 р. Першим прокурором був «кол. ассесоръ и пограничный съ польскимъ брацлавскимъ воеводствомъ комисаръ» Гр. Пивоваров, що пізніше (з 1766 р.) був Київським війтом. Потім на посаді прокурорів були: О. Неелов (1768—72), П. Жилін (1773—74), Л. Ладиженський (1774—75). Року 1766 на прокурора за пропозицією генерального прокурора К. О. Вяземського було призначено І. Вискова, але до Києва він не прибув і прокурорські обов'язки виконував секретар Київ. Губ. Канцелярії І. Андреев. Що-до обов'язків прокурорів, то вони повинні були стежити

Як ми бачимо з наведеного, розподіл співробітників Губ. Канцелярії по експедиціях не був рівномірним, що пояснюється різноманітністю справ, які були в завідуванні секретарів, як це яскраво можна бачити з вище наведеного розподілу справ поміж секретарями Канцелярії. Що-до цього розподілу, то робився він у засіданні Канцелярії, де складався реєстр справ определених у завідування кожного секретаря, копія з якого за належними підписами членів Канцелярії передавалася секретарям, «с темъ чтобы они кому какіе по оному росписанію написаны въ экспедицію дѣла по онымъ чинили производство безъ упущенія и у кого какія дѣла решенныя и действомъ неоконченныя тожъ и нерешеннымъ имели реестры и с коихъ нерешенныхъ написать одинъ настолной и тѣ дела содержатъ в добромъ порядкѣ и смотреніи какъ по регламенту и по указамъ повелѣно без упущенія ж и для лучшего порядка находящихся в канцелярії сей повытчиковъ с протчими канцелярскими служителями росписать по экспедиціямъ чтобы каждой повытчикъ могъ знать у кого онъ по экспедиції и то росписаніе представить присутствію, о чемъ имъ секретарямъ и повытчикамъ объявить»⁵⁴).

Як видно з цього розпорядження, в кожній експедиції були повитчики. З поміт секретаря Андреева на розподілі канцелярських урядовців у його експедиції ми довідуємося, що там було два повиття. Одним завідував реєстратор Мельников, другим канцелярист Скригін. Коли ми припустимо, що кожна експедиція мала по два повиття, та що окреме повиття було в закордонній експедиції, то всіх їх, таким чином, нарахуємо семеро. Так у дійсності воно й було, бо сім повиттів ми знаходимо і в 1771 році. Кожний канцелярист, виходить, завідував окремим повиттям⁵⁵). Само собою розуміється, що до 1763 року,

за своєчасним виконанням губернаторами та Губ. Канцелярією указів з центру, за правильним та своєчасним стяганням різних зборів з населення, за своєчасним вирішенням справ колодників та інше (ширше про це дивись А. Р.-Славатинський—Ист. очерк губ. управ., 148—51). Слід додати, що часті зміни прокурорів, тим більш, що вони призначалися з центра, врешті робили діяльність їх непомітною, а покладання прокурорських обов'язків за їх відсутністю на секретарів губ. канцелярії обертали в нівець оці обов'язки (А. Андрієвській—Ист. мат., т. I, 174—75).

⁵⁴) Справа № 15286.

⁵⁵) Справа № 581.

коли було тільки три канцеляристи, повіттів було значно менше.

Коли треба було вирішити яку-небудь справу, то після зареєстрування заяви або прохання, з чого починалася справа, секретар передавав діловодство канцеляристові, який мусів зробити «выписи» з указів та розпоряджень, які були в повітті, і яких можна було прикласти до справи, щоб мати певні підстави для її вирішення й, таким чином, підготувавши справу, докласти про це секретареві. Останній докладав справу губернаторові на засіданню Канцелярії, де й вирішувалася справа. Постанову губернатора заносили до книги приказів, а також прилучали до справи. Справа, остаточно не вирішена, залишалася в повітті, а вирішену через деякий час передавали до архіву. Коли надходили укази, або розпорядження з центральних установ, то після реєстрації, копії йшли в повіття, а указ до архіву Канцелярії⁵⁶⁾. Отже, для вирішення справ та указів і розпоряджень існував при Губ. Канцелярії Архів. Накази про заснування таких архівів при Губернських Канцеляріях видавалися ще за Петра I, а в наказі земським «дьякам» (секретарям) читаємо: «дьяку жъ (секретарю) надлежитъ концепты или черныя письма, которыя от воеводы (губернатора) о дѣлахъ писаны, порядочно и для извѣстія или для ревизіи впредь в добромъ сохраненіи имѣть и во всем того смотрѣть, чтобъ никакія письма изъ земской канцеляріи не утерялись, подъ опасеніемъ штрафа и тяжкого отвѣта»⁵⁷⁾. Видавалися правила, як переховувати архіви (указ 1721 р.), наказувалося збудувати окремі кам'яні архівосховища (ук. 1736 та 1749)⁵⁸⁾.

В інструкції Київському губернаторові 1737 року, про яку ми говорили вище, на губернатора покладається обов'язок стежити, щоб архів Губернської Канцелярії був у належному порядку: «Рѣшенныя и дѣйствомъ оконченныя и старыхъ лѣтъ дѣла», читаємо ми в цій інструкції, «которыя уже къ дѣйству и рѣшенію не подлежатъ, тѣ отобравъ, положить в особое безопасное мѣсто въ архивъ, и учинить имъ роспись съ номерами, чтобъ въ случаѣ пріисковъ не было затруд-

⁵⁶⁾ Справа № 5988.

⁵⁷⁾ П.С.З. № 3571 п. 15.

⁵⁸⁾ А. Р.-Славатинскій. Ист. очеркъ губ. управ., 83; ширше про архівне законодавство XVIII в. в Росії див. В. Романовський.—Написи з архівознавства, 88—94.

ненія и никакое бѣ дѣло не утратилось, также и впредь оконченныя и рѣшенныя дѣла въ помянутое храненіе съ роспискою отдавать, и въ росписи вносить» ⁵⁹⁾. Отже, піклуючись про заведення архіву при губ. канцеляріях, уряд разом з тим не давав асигнувань на заведення окремої посади архівіста, який би впорядкував справи, що повинні були переховуватися в архіві. А це призводило до того, що вирішені справи залишалися в повітчиків, де були не впорядковані й за зміною, або смертю, останніх важко було знайти ту або іншу справу за минулі роки. Що це було так, свідчить архівна справа про відчитність в прибутках та видатках по австеріях. В 1734 році «Госуд. Комор Коллегія» вимагала від Київ. Губ. Канцелярії, щоб було складено таку відчитність за минулі роки, починаючи з 1719 року, бо своєчасно не надсилялося до Колегії ніяких книг, з яких можна було б довідатися про прибутки та видатки австерій, а коли що й надсилялося, то це були «щетныя выписи», підписані губернаторами, які не задовольняли Колегію. На цю вимогу Губ. Канцелярія надіслала до останньої книги видатків Київської, Ніженської, Чернігівської та Переяславської австерії з 1719 по 1724 рік, але книги ці були непрошнурованими, зовсім бракувало в них скріп та печаток. Надсилаючи останні, Канцелярія писала: «по сыску де оные расходные книги явились в верхнемъ городѣ Києве при делахъ главной австеріи, которые оных же австерей подканцеляристь Козма Алексѣевъ да копіистъ Иванъ Морамошкинъ при справочномъ писмѣ в Киево-Губернскую Канцелярію подали всего дватцать четьре книги, а приходных де тех же годов книгъ не явилось, а в Киево Губернской де Канцелярії о техъ приходныхъ книгахъ справится непочему понеже де будучей у того австерскаго повытъя сначала оныхъ австерей канцеляристь Василей Налетов умре в 1730-ом году, тако ж де и будучие при нем копіисты померли жъ, а (в) повытью де ево кроме черныхъ отпусковъ видит неисчего».

Не дивлячись на те, що Колегія вказувала, що вона має певні відомості про існування таких книг за минулі часи, починаючи ще з 1709 року, в архіві Губерн. Канцелярії їх не було знайдено, а «подъячіе» (канцеляристи), що завідували прибутками та видатками Канцелярії, ніби-то показували,

⁵⁹⁾ П.С.З. т. X, № 7161.

що таких книг не могло бути, бо дозвіл на різні витрати видавали губернатори окремими наказами. Губ. Канцелярія мусила надсилати до Москви бурмистрів та ларечних, як живих свідків, що продавали до цього горілку в казенних шинках, які б посвідчили про прибутки та видатки по австеріях за минулі роки. Довго тяглося листування в цій справі, Сенат накладав штрафи на губернаторів, а справа не посувалася далі, бо, очевидно, стан архіву Канцелярії не давав можливості з'ясувати цю справу ⁶⁰⁾).

За штатами 1763 року при Губ. Канцелярії з'являється посада архіваріуса й це дало можливість почати упорядковувати архів цієї Канцелярії. В 1766 році архіваріусу Белоозерському наказується «всевозможное прилѣжаніе и трудъ употребить в разборѣ и описаніи имѣющихся въ архивѣ той Губернской Канцелярії прежнихъ годовъ дѣлъ» і невідлучно бути при цій справі ⁶¹⁾. Але в Київ. Губ. Канцелярії існував такий порядок, що кожний канцелярист мусив по черзі деякий час завідувати касою канцелярії й подавати звідомлення при прибутки та видатки по цій касі. Тому-то ми часто-густо і спостерігаємо, що архіваріуси Губ. Канцелярії завідували цією касою ⁶²⁾. В 1768 році Губ. Канцелярія одержала Сенатського указу (з 28/V того ж року), яким вимагалось, у звязку з непорядками в збереженню казенних архівів, помічених генер. прокурором кн. О. Вяземським, особливо в архіві «Вотчинной Конторы», книгу з якого знайдено було в снігу на Петровському острові, щоб на посаду архіваріуса обірали людей тверезих і добродішних і щоб архіви «непременно в каждый годъ одинъ разъ самими присутствующими съ прилѣжнымъ наблюдениемъ свидѣтельствованы были, ибо въ противномъ случае за непорядочное содержаніе архива такъ какъ и за несмотреніе надъ находящимися при нихъ архиваріусами подвержены будутъ по законамъ отъвету сами они присутствующіе по мере учиненного имъ всемъ случае пренебреженія и послѣдовавшаго от того какого либо рождающаго злоупотребленія». У звязку з цим указом три секретарі Губ. Канцелярії дають архіваріусу Белозерському атестат, у якому, вказуючи на його багаторічну службу в Канцелярії (з 1753 року) і на

⁶⁰⁾ Справа № 17625.

⁶¹⁾ Справа № 7939.

⁶²⁾ Справа № 6322.

його доброчесність, свідчать, що він гідний і надалі залишитися на посаді архіваріуса, але разом з тим зауважували, що йому не вистачає часу на впорядкування архіву, бо він у цім році завідує касою Губ. Канцелярії⁶³). Останнє, очевидно, мало свій вплив, бо з цього часу ми не спостерігаємо, щоб архіваріуси завідували касою.

Додамо ще, що за штатами 1763 року припадало Губ. Канцелярії мати політурника та в придачу до нього одного учня. Такими політурниками й були довгий час при Канцелярії Я. Кіслов та його брат Йосип. За 1765—66 роки вони оправили для митниць 140 книг, а як, докладали вони Канцелярії, треба було ще оправити укази та розпорядження центральних установ, які зберегалися в архіві за минулі сімнадцять років⁶⁴). В 1775 році архіваріус Белоезерський докладав Губ. Канцелярії, «что имѣющіяся в Канцелярії сей подлиннымъ указамъ книги, отъ частого употребленія побиты и переплѣтъ порвался, въ иныхъ же мышии кожи обѣдены, которыя по прежнему переплѣстъ и въ кожи оправить надлежить, а именно: 1728, 1729, 1731, 1735, 1737, 1738, 1742, 1746, 1756, 1757, 1758, 1759, 1761, 1762, 1764 и 1765 годовъ, да сверхъ де того получены имъ отъ повытчиковъ такъ же подлинныя указы 1766 и 1767 годовъ и по матеріи и против реестров и № (номерів) собраны, а кои изъ оныхъ в тѣ реестры незаписаны были, то оныя имъ Белоезерскимъ вписаны и къ переплѣту в готовности состоятъ, которые такъ же переплѣстъ и в книги оправить надлежить каждого года в двѣ книги; на переплѣтъ и оправу оныхъ книгъ, по объявленію переплѣтчика слѣдуетъ купить муки аржаной три пуда, кожъ козлиныхъ дватцать одну, клею мездринного десять фунтовъ, бумаги сѣрой для прошивки къ полѣтурамъ отъ начала и окончанія по листу две дести, толстой на полѣтуры двѣ стопы, крахмалу на 20 копѣекъ, снурка ниточного и нитокъ на тритцать копеекъ». Губернська Канцелярія погодилася з цим і ухвалила закупити все, що потрібно було для оправи цих книг⁶⁵). Окрім власного архіву, в завідуванні Київської Губернської Канцелярії був ще архів Київського

⁶³) Справа № 14024.

⁶⁴) Справа № 6804.

⁶⁵) Справа № 16571. Таких указів оправлених у книги майже не збереглося до наших часів в архіві. Очевидно, частина політурок зотліла, а частину було пізніше обірано.

магістрату, власно кажучи, його частина з старими магістратськими актовими документами. У вищенаведеному розподілі справ поміж секретарями зазначено, що секретар В. Чернявський видав видачою польській шляхті виписів на маетки з тих актових книг, що зберігалися в Київському магістраті. Останній переховував у своєму архіві книги Київського гродського та земського суду, які заціліли з давніх часів до XVIII сторіччя. Як видно з царського указу 1768 року (його ми наводимо нижче) генералу-губернатору Воейкову, таких книг нараховувалося всього тринадцять—«большихъ и весьма уже ветхихъ». А в 1774 році, сповіщаючи Київського генерал-губернатора про нерозшукання документів, яких вимагали поляки, барон Стокельберг та єпископ віленський Масальський, магістрат писав «явилось, что прописанныхъ въ оной запискѣ давнѣйшихъ 1360, 1415 и 1630 и ближайшихъ 1650 годовъ книгъ градскихъ и земскихъ въ ономъ магистратѣ не имѣется и какъ явствуесть, состоящіе въ семь магистратѣ выписями зъ градскихъ Кіевскихъ книгъ 1651 году ноября 2 выданные, занесенные въ оной градскій Кіевскій судъ отъ бывшаго здѣшняго воеводы Адама Киселя и отъ Кіевскаго магистрата протестацій, въ бывшій здѣсь того жъ 1651 году въ августѣ мѣсяцѣ пожаръ, какъ оныя бывшія градскія и земскія, такъ и прочія разныя книги и документы, содержавшіеся въ каменной Кіевской мѣской Пресвятыя Богородицы церквѣ, купно съ тою церквою погорѣли; между же тѣми годами находятся градскія и земскія книги, какъ то градская съ 1571 по 1589, земская съ 1570 по 1590 года»⁶⁶). Отже часто-густо польське магнатство зверталося до Київських губернаторів з проханням видати виписи на їх маетки з цих гродських та земських книг. Коли в 1745 р. надійшло прохання литовського стольника Яблоновського та іншої шляхти видати такі виписи, то Київський губернатор звернувся до Колегії Чужоземних Справ з запитанням, чи можна задовольнити ці прохання. В указі з 8/XI—1745 року були такі пояснення в цій справі: «и о такомъ делѣ в прежнихъ Ея императорского величества указахъ по прошенію каштеляна Стецкого писано, которому велено такие выписи дать толко на те ево маетности, которыя съ Ея императорского величества землями неграничатъ и не

⁶⁶) А. Андрієвскій. Ист. мат., вып., 2, 181—82.

в близости от е. им. велич. границъ или владенія имѣются, потому жъ надлежитъ и с прочими такими просители польскими шляхтичи в томъ поступать и давать онымъ выписи толко на отдаленныя ихъ от е. им. вел. границъ маестности, а на ближния, а найпаче же на смежныя съ е. им. вел. землями, отнюдь не давать для того, что у е. имп. вел. с Полшею государственной границе еще не учинено и по многому съ е. им. вел. стороны о томъ домогательству с полской стороны к такому нужному дѣлу неприступаютъ и для того в даче такихъ выписей поступатъ бы осмотрително, самихъ челобитчиковъ в архивъ не пускать и выписокъ имъ прежде разсмотренія покойного господина генерала аншефта и кавалера и Киевской губерніи генерала губернатора Михаила Ивановича Леонтьева не показывать и понеже к даче такихъ выписей е. им. вел. необязаны и напредъ сего во обыкновеніи оное было ль неизвестно, такожъ и о томъ неизвестно жъ имеютъ ли е. им. вел. подданные малороссіянтъ и протчіе нужды в своихъ грунтахъ или о иномъ чемъ в полскихъ архивахъ выписывать и какъ с ними тамо в томъ поступаютъ, даютъ ли имъ такие выписи или отказываютъ противу бѣ чего и съ е. им. вел. стороны ответственать; о чемъ обо всемъ помянутой господинъ генераль аншефтъ и кавалеръ осведомясь лутче какимъ образомъ в томъ удобнее и к интересамъ е. им. вел. сходственнее поступать в состояніи быть можетъ».

В тѣм же році Київ. Губ. Канцелярія розіслала запитання до Київських монастирів та до Генер. Військової Канцелярії, чи не було нагоди їм звертатися до польських архівів за документами й чи задовольняли поляки їх прохання. Відповідаючи на це, Київський Межигірський та Київ. Софійський монастирі повідомляли, що першому треба було одержати такі документи в 1635 р. з м. Володимера на сс. Вишгород та Петровиці, а другому в 1729—30 р.р. з міста Слуцька і що прохання їх були задоволені. Що ж до Ген. Військ. Канцелярії, то вона ніби-то збирала ці відомості, але певної відповіді не надіслала ⁶⁷⁾. Поляки вимагали, щоб Київський губернатор задовольняв усі прохання на видачу виписів з актових книг, які надходили з Польщі. Каштелян Стецький навіть повідомляв губернатора, що Городенський Сейм обрав

⁶⁷⁾ Справа № 1858.

його на представника в зносінах з російськими послами і що під час цих зносин порушується питання «дабы книги по силе прежнихъ трактатовъ отданы были ис Киева, а то де принято к представленію е. им. вел-ву, а между тем оные російскіе послы обещали свободно приискъ и экстрактъ брать в чем и кому будет нужда»⁶⁸). Але в Київі ставилися обережно до видачі таких документів. Так, коли в 1757 році в березні місяці довірений воєводи краківського гетьмана коронного Браницького, надворний хорунжий і гетьманський архівіст П. Любецький звернувся до Київ. губернатора з проханням видати з гродських та земських книг виписи на маєтності гетьмана—на м. Білиловку, с. Чернявку, Сестриновку та інші, то Губ. Канцелярія наказала магістратові розшукати документи «и ежели по сыску явятся, то надлежащія виписи за руками магистратскихъ членовъ и за магистратскою печатью сочинить, но токмо того смотрѣть накрѣпко, не подлежатъ ли помянутыя маєтности къ бѣлоцерковскому староству и ежели оные до бѣлоцерковского староства принадлежатъ, то объявить, что таковыхъ сыску не явилось, да и того наблюдать, хотя бы къ бѣлоцерковскому староству и не подлежатъ, но въ близкомъ отъ російскихъ границъ разстояніи находится будугъ, то потому жъ пристойнымъ образомъ отказать, что в архивахъ не сыскалось, а когда явятся къ выдачѣ не противные, то сочинить и по сочиненіи въ Кіев. Губ. Канцелярію репортовать и при томъ, какъ оныя оригинальныя виписи, такъ и точныя съ тѣхъ виписей копіи для разсмотрѣнія, тако жъ и въ какомъ оныя маєтности отъ російскихъ границъ разстояніи находятся, о томъ при ономъ репортѣ реестръ сообщить, а самого челобитчика надвор. хорунж. Любецкого для приисканія въ архивъ отнюдь не допускать и виписей ему прежде Кіев. Губ. Канцелярії разсмотрѣнія не показывать»⁶⁹). Це розпорядження задалегідь вирішувало справу й магістрат, очевидно, не шукав документів на ці маєтки. Що ж до переговорів поляків з російським урядом про видачу книг з Київа, то вони провадилися і далі. Останній наказав Київському Генерал-губернаторові року 1765 вжити заходів, щоб магістрат упорядкував ці книги, виділив з них усі документи, які стосувалися до маєтків польської шляхти і склав би на них описи. Але

⁶⁸) Справа № 4818.

⁶⁹) А. Андрієвскій. Ист. мат. вып. 2, 179—181.

це не так легко було зробити, бо в магістраті бракувало спеціалістів, які б уміли читати польське та латинське письмо, а самих документів не можна було виділити з книг. Коли треба було ще й раніше видавати виписи, то Губ. Канц. надсилала перекладачів, які були при Канцелярії, щоб за їх допомогою робити ці виписи. Так у 1745 році Канцелярія командувала для цього перекладача Корбе, а магістрат мусив дати людей, «которымъ при надзираніи ево Корбе изъ книгъ потребное справедливо выписывать могли» ⁷⁰⁾. Все ж уряд настоював на тому, щоб «польскія дѣла и писма» були впорядковані магістратом. Як велося це упорядкування, свідчить царський указ з грудня 1768 р. з Колегії Чужоземних справ, якого ми тут наводимо цілком.

По царським титулі, «Нашему Генералу аншефу, Київському генералу губернатору и новоросійской губерніи главному командиру Воейкову.

Изъ полученнаго въ нашу Коллегію Иностранныхъ дѣлъ рапорту вашего отъ 7-го минувшаго апрѣля, усмотрѣли мы, что по данному отъ насъ еще въ 1765-мъ году предмѣстнику вашему генералу Глѣбову повеленію, порученное от него тогда же Київському магистрату розбраніе имѣющимся въ его архивѣ старымъ польскимъ дѣламъ и писмамъ по нынѣ продолжается болше съ трудностію, нежели съ желаемымъ успѣхомъ, да и не надежно, чтобъ оное вскорѣ окончено быть могло, по представленнымъ вамъ отъ одного магистрата резонамъ, что во описаніи и особливомъ отобраніи оныхъ польскихъ дѣлъ находящихся въ тринадцати большихъ и весма уже ветхихъ книгахъ, настоить между прочимъ неудобность такая, что многихъ дѣлъ, касающихся до маестностей, невозможно одного отъ другого различить, потому что содержатъ въ себѣ древнѣе производство въ обще на оныя маестности изъ коихъ нѣкоторые нынѣ находятся въ російскомъ, а прочіе въ польскомъ владѣнніи, инья же хотя и порознь записаны, но на томъ же листу, на коемъ показано или начало, или окончаніе тѣхъ дѣлъ писано и об оныхъ имѣющихся нынѣ въ російскомъ владѣнніи маестностяхъ; а помянутой генераль Глѣбовъ, поручая магистрату Київському учинить онымъ дѣламъ розбраніе и опись, велѣлъ при томъ еще с тѣхъ дѣлъ и копіи списывать,

⁷⁰⁾ Справа № 4818.

но опредѣленные отъ магистрата къ тому нарочные представляють, что онаго здѣлать такъ же невозможно по притчинѣ вѣтхости и погнилія оныхъ книгъ, и что имѣющееся въ нихъ древнее на рускомъ, польскомъ и латинскомъ языкахъ разныхъ рукъ писмо къ чтенію весма трудно; и вы потому просите здѣшней резолюціи, не повелѣно ли будетъ для оныхъ резонувъ съ тѣхъ книгъ копій не списывать. На оное въ отвѣтъ вамъ чрезъ сіе объявляется, что когда то предписанное генераломъ Глебовымъ магистрату Кіевскому о списываніи съ означенныхъ книгъ копій приказаніе нашлось къ исполненію неудобнымъ и труднымъ, то надлѣжить оное оставить въ недѣйствіи, ибо онъ генераль и самъ по учиненному ему отъ магистрата о томъ же представленію на то уже согласенъ былъ, какъ о томъ и вы упоминаете въ означеномъ рапортѣ, но вся надобность сего дѣла въ томъ только состоитъ, щобъ находящіися въ архивахъ Кіевскихъ старыя польскія дѣла и писма съ учиненіемъ имъ потребныхъ описей особливо отобраны и содержаны были въ готовности, о чѣмъ вамъ симъ вновъ рекомендується съ тѣмъ, щобъ вы магистрату Кіевскому подтвердили, дабы стараніе приложено было учинить оное елико можно, а кои нашлись, или еще найдутся польскія дѣла сумнительныя по разнымъ какимъ притчинамъ, а особливо когда въ нихъ упоминаются маестности и земли состояція нынѣ уже во владѣнніи російскомъ, тѣхъ не откладывая особо, но описывая ихъ съ прочими на ряду, содержать въ надлѣжащемъ сбереженіи»⁷¹⁾.

Очевидно, переговори з поляками про видачу книг не мали ніяких наслідків, бо книги залишилися на своїм природнім місці переховання в Києві, а коли надходили прохання польської шляхти про видачу виписів на їх маестності, то їх задовольняли за тими правилами, яких навели ми вище. Багато таких прохань надходило в вісімдесятих роках XVIII ст. від різних великих польських землевласників⁷²⁾. Такі відомості про діяльність Київської Губернської Канцелярії можна було зібрати по тих архівних документах, що збереглися в діловодному фонді цієї Канцелярії. До цього треба додати декілька слів про внутрішній стан цієї Канцелярії. Збільшення штату останньої з 1764 року не дуже сприяло чіткості в її роботі.

⁷¹⁾ Указ підписали граф А. Панін та К. А. Голіцин, одправлено було його з Колегії Чужоз. Справ 3/IX—1770 року. Спр. № 10449, ар. 1—2.

⁷²⁾ Андр. Ист. мат., вып. 2, 181—90.

В повіттях помічалось безладдя. Року 1771 довгий час не могли знайти в Канцелярії справи про таємний перевіз греками через Васильківську митницю заповідних товарів. Щоб задовольнити вимоги «Коммерц-Коллегії» про розшукування цієї справи, прийшлося вжити для цього найрішучіших заходів. Повитчики мусіли перевірити всі справи свого повіття й дати підписки, що цієї справи в їх повітті не знаходиться, а регістратора Мельникова довго держали під вартою в канцелярії, аж доки не знайшлася ця справа. Правда, тут були й виправдуючі обставини: під час чуми 1770 року, справи Губ. Канцелярії перевозилися з одного місця до другого, а крім того від чуми помер регістратор Биков, у якого, гадали, була ця справа ⁷³⁾. Не можна сказати, що канцеляристи завжди відповідали своєму призначенню. В 1775 році гр. Рум'янець, в завідування якого перейшов Київ, пропонував Київ. Губ. Канцелярії подати списки урядовців Канцелярії, «с подробнымъ показаніємъ какіе кому изъ нихъ поручены были дѣла и въ отправленіи тѣхъ, кто до которыя степени успѣвалъ или же не могъ, отягченъ будучи многодѣліємъ или другими затрудненіями». Губ. Канцелярія доручила скласти такі списки секретарям Канцелярії. Ото ж з цих списків ми й довідуємося, що наряду з канцелярськими урядовцями, що ретельно виконували свої обов'язки, були й такі, що зовсім не відповідали своєму призначенню. Піячество поміж канцеляристами було поширене. Канцеляристи А. Висоцький, Д. Кузнецов та А. Леонтьєв піячили, приходили на підпитку на службу, а останній крім того програвав усе, що в нього було, в карти, а тому ходив «въ посмеяніе» голий, а не маючи власної квартири, жив у приміщенні канцелярії й часто затівав сварку з салдатами. Канцеляристів іноді приходилося шукати по міських шинках. Щоб запобігти цьому, Канцелярія примушена була затримувати в канцелярії під вартою канцеляристів, які піячили, карала їх кіями, «содерживала въ желѣзахъ», але це мало впливало на останніх. Деякі канцеляристи були мляві в роботі. Так І. Дорохов за день міг скопіювати не більше за 1¹/₂ аркуші справи, а то й менше. Траплялося, що бралися й хабарі. Канцелярист Д. Чмеліовський за видачу паспортів польським жителям брав з кожного господаря по 10 копійок.

⁷³⁾ Справа № 581.

Цікаво зазначити, що коли Губ. Канцелярія довідалася про це, то постановила було накласти на нього грошову кару, але, зважаючи на його молоді роки, на те що до того він бездоганно виконував не тільки свої обов'язки канцеляриста, а й обов'язки перекладача з латинської та польської мов, вирішено було зняти з нього цей штраф, одібравши підписку, що він надалі не буде цього робити ⁷⁴⁾. Додамо декілька слів про утримання службовців Київ. Губ. Канцелярії. Року 1738, коли штати були невеликі, секретар одержував 120, канцеляристи 60, копіїсти 15 та служник 6 карбованців на рік; по Гарнізонній Канцелярії секретар—83 карб. 33 коп., канцеляристи 56 карб., писар 13 карб. 33 коп., служник 9 карб. на рік.

За відомостями 1762 року, платня деяким службовцям була збільшена, наприклад, регістратор Ів. Черніков одержував 100 карб., (очевидно, він виконував обов'язки секретаря), за те канцеляристи Д. Ершов та Л. Герасимов одержували не по 60 карб., а всього навсього 15 карб. на рік.

Перекладачі, що були при Губ. Канцелярії, одержували, за відомостями того ж 1762 року, досить велику платню. Так, М. Корбе, що перекладав з латинської, польської та волоської мови, одержував 400 карб., перекладачі з турецької мови (О. Равич, К. Юрьєв та В. Рубан) одержували по 300 карб., толмачі ж одні (М. Юрьєв, Г. Білий, І. Маняків та Я. Приходьченко) по 40 крб., інші (В. Юрьєв, Я. Сеньченко, Ів. Красніков, М. Лазаревський, М. Ханенко та Ф. Іванов)—по 24 карб.

Збільшення службовців Губ. Канцелярії, за штатами 1763 року, дало й збільшення утримання останнім—секретарі одержували по 375, протоколіст 225, архіваріус 200, рейстратор 200, канцеляристи по 150, підканцеляристи по 130, копіїсти 100, оправник 25, служник 18 карбованців на рік ^{74а)}. Так проіснувала Київська Губ. Канцелярія до 1775 року. В цій році Київ підпорядковується владі «малоросійскаго» генерал-губернатора Рум'янцева, а губернське Київське Правління наказано було скасувати ⁷⁵⁾. Генерал-губернатор Воей-

⁷⁴⁾ Справи №№ 581, 6646 та 8919.

^{74а)} Ширше про це та про оплату посади інших службовців дивись А. Андрієвскій. Ист. мат., вып. 8, ст. 78 та 130, а також А. Р.-Славинскій—Ист. очеркъ губ. управ. ст. 81—83.

⁷⁵⁾ Н. Василенко.—Экстрактъ из указовъ, инструкцій и учрежденій, ст. 192—93.

ков йде в абшит і наказує Губерн. Канцелярії скласти описи всім справам, як вирішеним, так і невирішеним і чекати на наказ Рум'янцева, кому передати ці справи. Так складено було за літерами описи всім справам ⁷⁶). К. Губерн. Канцелярія з 1775 року зветься «Бывшая Губернская Канцелярія», а в управління нею заступає Київський обер-комендант Я. В. Елчанінов, причім Сенат, указом з 24/VIII 1779 року, вимагає, щоб листування йшло не від Губ. Канцелярії, а від імени обер-коменданта Елчанінова. З такою назвою проіснувала Губ. Канцелярія до кінця 1781 року, коли відкрите було Київське Намісничє Правління. 8/XII—1781 року до відкритого Намісничого Правління препроваджено було з колишньої Київської Губернської Канцелярії «имѣющійся въ Канцелярії сей обложенной бархатомъ ковчегъ, въ которомъ хранятся именные Ея имп. величества и предковъ Ея указы для поставления оного въ новоучреждаемомъ здесь Намѣстническомъ Правленіи» ⁷⁷).

Переходячи до огляду справ Київської Губ. Канцелярії, ми мусимо зазначити, що справ цього фонду найбільше збереглося за останні роки існування Канцелярії, що ж до перших років, то їх збереглося зовсім небагато. Ті, приблизно три тисячі справ, що припадають на Губ. Канцелярію з описаних і упорядкованих перших десяти тисяч усього цього архівного фонду, так можна поділити по роках: до 1720 року—3 спр.; 1720—30 р.р.—31 спр.; 1730—40 р.р.—98 спр.; 1740—50 р.р.—299 спр.; 1750—60 р.р.—456 спр.; 1760—70 р.р.—839 спр.; 1770—75 р.р.—644 спр.; 1775—1781—637 справ. На першім місці слід поставити справи (197 ⁷⁸), що стосуються до організації самої Губ. Канцелярії, як установи, себ-то зміни в складі канцелярії, видача заробітної платні урядовцям, канцелярські видатки та інше. Далі йдуть накази губернаторів та постанови Губерн. Канцелярії (121 спр.), починаючи з 1737 року, в більшості ще не об'єднаних по роках в одну справу. Ці накази та постанови стосуються до самих різноманітних питань,

⁷⁶) Справи №№ 6646 та 1545.

⁷⁷) Справи №№ 1428 та 4335.

⁷⁸) Подаючи число справ, ми маємо на увазі весь час тільки перші 10 тис. описаних справ.

що проходили через Канцелярію й тут вирішувалися. Тут, можна сказати, відбулося все життя Київської губернії.

До цього треба придати справи (178 починаючи з 1710 р.) з указами вищих центральних російських установ, надісланих до Києва, то для оголошення, які іноді не мають безпосереднього відношення до Київського губернаторства, наприклад про зміни в складі центральних установ, нагородження урядовців чинами та інше, то маючих характер розпоряджень у різних справах Київської губернії. Збереглися вони як окремими справами, так і частинами нарядів, що в свій час були оправлені в книги.

Зносини Київських губернаторів з закордоном (228 спр.). Ці справи можна поділити на дві категорії: по-перше—справи, що стосуються до зносин з Туреччиною, по-друге — справи про зносини з Польщею. Як ми вже вище наводили, губернатори вели досить велике листування з закордоном. На ці зносини призначалися губернаторам окремі суми, витрата яких велася на широку ногу. Постійний зв'язок з російськими резидентами в Костянтинополі, а пізніше і в Криму, підтримувався через великий штат рейтарської команди, що була при Губ. Канцелярії. З України часто-густо посилалися до сусідніх країн розвідачі, що мусили довідуватися про політичний стан цих країн і чи не було підготовань до війни. Листування в більшості було таємним. Що до зносин з Туреччиною, то тут на першій місці треба поставити листування з резидентами в різних справах: повідомлення про політичне становище, про підготовку Туреччини до війни, ув'язнення резидента та людей, що були з ним у Костянтинополі, обмін полоненими та про пересилання до Москви таємного листування; справи про прийом посланців з Туреччини, заготовлення на них провіанту, непорозуміння, викликані переїздом турецького посла через Україну (насильства турків над жителями та брутальне поводження з ними); встановлення карантину під час чуми для приїзджого з турецьких земель люду; непорозуміння кримських татар з запорожцями та заснування Комісії для полагодження цих непорозумінь; про торгівлю України з Кримом та взагалі з Туреччиною; скарги українських купців на різні утиски в Криму—стягання зайвого мита, ув'язнення купців та інше.

Зносини з Польщею: заснування пограничних Комісій для розподілу земель обох країн, для вирішення інших погра-

ничних справ та взаємних претенсій, призначення резидентів, про видачу біглих та дезертирів, про непорозуміння, зв'язані з торгівлею, як заарештовання товарів та купців, з заснуванням форпостів і митниць та інше; листування зв'язане з видачею виписів полякам з старих магістратських книг.

Окремо треба поставити листування губернаторів з центром про прийом ченців—посланців від різних закордонних православних монастирів «для испрошенія милостыней», про видачу їм проїзджих пашпортів та дорожніх грошей до Москви, а потім назад до своїх монастирів та інше.

Справи, що стосуються до Запорозької Січі та запорозців (65 спр.) Тут можна знайти справи (починаючи з 1715 р.), правда не повні, а розбиті, про повернення до Січі з Туреччини запорозців; вимоги, призначення та надсилання «денежного и хлѣбного жалованья»; донесення запорозьких отаманів про небезпеку від татар та турків; непорозуміння поміж козаками та татарами з приводу обопільних грабіжів; про призначення Комісії для урегулювання цих непорозумінь; про торгівлю Запоріжжя з Кримом та з Польщею, про виїзд запорозьців до Криму та Дніпровських ліманів, щоб вивезти соли та ловлення риби і непорозуміння з татарами сприводу цього; про мигну політику рос. уряду на Запоріжжю та про заснування застав; про встановлення карантинів під час пошести чуми та скарги запорозьців на заборону довозити товари в цей час до Січі; про заведення для запорозців проїзджих пашпортів; обвинувачення запорозців у допомозі гайдамакам та грабіж ними проїзджих купців; справи про заселення запорозьких земель, утворення Нової Сербії, розташування російського війська на Запоріжжі і про непорозуміння з цього приводу з Січчю. Цікаві є справи про внутрішній лад на Запоріжжі: про обрання старшини та отаманів, донесення запорозького писаря П. Чернявського, яких заходів слід вжити, щоб запобігати свавалі та грабінням запорозців, про «измену» кошового отамана В. Сича та інше.

Митні справи. (399 починаючи з 1718 року). Тут знаходимо багато справ про заснування форпостів, та пізніше митниць, про збудування потрібних для митниць будівель, про розташування на форпостах військових частин, про збудування засік, встановлення рогаток, поладження мостів та перевозів на Дніпрі. До заснування митниць (1753 р.), з фор-

постів подавалися що місячні та що тижневі відомості на проїзджих купців та різного люду, які за де-які роки збереглися в архіві. За 1718—25 рік зберіглися частково також «выписи з книгъ мѣськихъ права Магдебурского ратуши Кіевской», якими свідчилися товари, що привозили купці з-за кордону та вивозили з України за кордон і що між цими товарами не було заповідних. Тут же знаходимо багато справ, що стосуються до заходів проти занесення пошестів із-за кордону, збукування карантинних домів біля митниць та інструкції про порядок перепуску купців з товарами, під час поширення пошести чуми та інше. З часів засновання митниць збереглися справи про переведення одкупів на ці митниці, про виплату грошей за цей одкуп, про зловживання одкупників безмитним провозом товарів та розслідування спеціально утвореними комісіями цих зловживань. Скасування одкупів на митниці і призначення директорів митниць дало велику відчитність про стягнені збори з товарів та про самі товари, перевезені через митниці. Повних річних відомостів на провезені товари та стягнене мито майже зовсім не зберіглося, місячних же та за окремі терміни збереглося досить багато. Запровадження в життя пашпортної системи для купців та проїзджого люду, викликало велике листування з приводу видачі таких пашпортів. Крім того збереглося багато справ про таємний перевіз через кордон товарів, про конфіскацію останніх та їх продаж, про конфіскацію заповідних товарів та золота й срібла в проїзджих: скарги купців на стягання зайвого мита, про безладдя в карантинах, непорозуміння купців з одкупниками карантинних домів та форпостними начальниками; про заведення книг для записування провізних товарів та стягненого мита, про придбання приладдя для клеймування товарів та інше.

Близько до цих справ, хоча й інших змістом, стоять справи про збіглих (404 справи). Крім численної кількості справ про збіглих з Росії кріпаків, находимо тут також багато справ прозбіглих з Польщі селян та іншого люду. Начальники форпостів та митниць мусили вживати найрішучіші заходів, щоб ловити на пограниччю цих біглих, які потайки хтіли перейти границю. На форпостах склалися допросні листи цих біглих, з якими вони препроводжувалися до Київ. Губ. Канцелярії. Само собою зрозуміло, що справи про

цих збіглих викликали велике листування з Польщею, яка вимагала часто-густо повернення біглих, а також з різними російськими установами, в розпорядження яких надсилали збіглих з Росії. Коли втікачі надходили з за кордону, як чужинці, й висловлювали своє бажання бути російськими підданцями, то їх примушували виконати присягу в цьому, а часто-густо й прийняти православну віру. Окремо стоять справи про військових дезертирів, яких така сила переходила з одного місця до другого. Вилловлювати їх, розподіляти по Київських військових частинах, або надсилати їх до тих полків, з яких вони втекли, було завданням Губ. Канцелярії, а тому ми й знаходимо багато справ, що стосуються до цього.

Справи про різні збори, як окладні так і неокладні (185 спр. поч. з 1725 року). Ми вже говорили вище, що канцеляристи по черзі завідували касою, що поповнювалася головним чином прибутками від різних зборів, а по закінченню терміна (приблизно року) передавали за відомостями один одному цю касу. Щоб відчитатися перед центром у зборах, складалися щорічні відомості. Збори з міщан, хомутовий збір, мито з байдаків, що плили Дніпром, мито з товарів, що проходили через митниці, подушний збір з старовірів різних старовірських слобід, збори за гербовий папір, з кріпостних актів та інші. Окремо треба поставити відчитність за продану горілку в казенних шинках та про витрати на збудовання, устаткування цих шинків, а також закупівлю горілки для останніх. Коли шинки передавалися на відкуп, то складалася відчитність вро внесені гроші за ці шинки. До цих же справ можна віднести справи про продаж у Києві соли в казенних магазинах та про витрати на її заготовлення. Тісно зв'язані з продажем горілки в Києві справи про потаємне шинкування горілкою в Києві та про козацькі й монастирські шинки, а також про ту боротьбу, яку вів з цим шинкуванням Київський магістрат, що мав привілейоване право на продаж горілки.

Справи про гайдамацький рух (47 спр.). З цих справ слід відзначити справи про нападання гайдамаків на маєтки польських магнатів, грабіж проїжджих купців, листування Київських губернаторів з цього приводу з польськими урядовими та приватними особами, надіслання рос. війська на Правобережжя для придушення гайдамацького руху, рапорти начальників війська про стан боротьби з

гайдамаками, засоби що-до знищення руху з боку поляків, ставлення до руху Запоріжжя, монастирів та населення, вишукування гайдамаків на лівому березі Дніпра, свідчення захоплених в полон гайдамаків, засудження гайдамаків, препровадження їх до місця засудження та інше.

Близько до цих справ стоять справи про конфедератів (всього 9 спр.): листування з форпостними начальниками про наближення конфедератів до української границі, засоби проти цього, утримання полонених конфедератів у Києві, з списками останніх, препровадження конфедератів з Києва до Казані та про витрати на це.

Справи про «колодників» (109 спр.).—переведення слідства про їх провини, переведення допиту, витрати на їх утримання, вироки в цих справах та виконання їх.

Справи, що стосуються до господарства м. Києва. (102). Про заведення в Києві казенного шовкового заводу, його продукція за різні роки, про збування виробленого шовку, про стан заводу за різні часи, про зміни в управлінні цього заводу та про приватні шовкові заводи в Києві. Поруч з цими стоять справи—про заведення в Києві казенних виноградних садків, одведення під їх земель, насаджування винограду та різних плодових дерев, збудовання оранжерей та теплиць, про виготовлення варення, про постачання ним та фруктою царського двору, витрата на упорядкування цих садків та нарешті переведення одкупів на оренду ними. Справи «Канцелярії сторенія ея им. вел. домовъ и садовъ»: про збудування в Києві царського дворця, церкви Андрія Первозванного, губернаторського дому; про полагодження Київської Печерської та Старокиївської фортецій; про укріплення Київських Лаврських печер та узгір'я над ними; про заведення казенних цегляних заводів. Справи про ремонтування Київських доріг, мостів та перевозів на Дніпрі біля Києва. Справи про придбання для Києва пожежного приладдя.

Близько до цих справ стоїть декілька справ про будування «крѣпости св. Елизаветы».

Справи про старовірів різних старовірських слобід (87 спр.), де знаходимо відомості про слободське управління цих слобід, про зловживання виборних бурмистрів та війтів, про збори з старовірів, про ка-

зенні шинки в старовірських слободах, про земельні спори старовірів з українською старшиною та монастирями, про торгівлю та промисли старовірів, а також про вихід за кордон, а потім повернення на Україну старовірів.

С п р а в и м а н а с т и р с ь к і (119):—маєткові суперечки монастирів поміж собою, з Київським магістратом та іншими власниками земель; завіщання монастирям; видача з казни утримання Київським монастирям та церквам; справи про біглих та прибувших із-за кордону ченцях, та інші.

С п р а в и п р о ч у ж и н ц і в — поляків, німців, сербів, волохів, черногорців та інших (178), що або сами приходили на Україну й заявляли про своє бажання прийняти російське підданство, або закликані були за кордоном окремими особами за дорученням уряду (полковником Филиповичем, полк. Шаулою та іншими) і прибували до Києва у великій кількості. Тут ми знаходимо відомості про розташування цих чужинців на Україні, про їх кількість, про одведення для них земель, про видачу грошей з казни на їх утримання, а також скарги населення на грубе поводження цих мало організованих частин війська.

В і й с ь к о в і с п р а в и (187): про розташування рос. полків на Україні, в Новій Сербії та в кріпості св. Єлізавети; заведення провіантських магазинів для постачання війська провіантом, про стягання з населення «порцій та рацій» на військо; про видачу платні, одягу та озброєння військовим, про відведення помешкань для війська як для постійно перебуваючого в Києві, так і для перехожого через Київ; про нагороду чинами військових, звільнення та видачу пенсій; про рекрутські набори; про дезертирство з війська; рапорти Київських комендантів про становище Київських військових частин; про заведення лікарень та госпіталів для військових; про постачання провіанту та всього потрібного на військо, що виражено було за кордон. Збереглися «книги наборные» що до реквізиції волів на Україні для війська з 1739 року. Тут же маємо скарги населення на зловживання частин війська, яких було розташовано на Україні ⁷⁹⁾.

⁷⁹⁾ Додамо до цього, що в Києві був окремий гарнізонний архів, в якому переховувалися справи різних військових частин. Останній був зовсім неупорядкований, і можна гадати, що більшість справ його загинула. Так, коли року 1785 Київський губернатор Ширков доручив

Боргові справи (164 спр.): стягання грошей по протестованим вексям та 8⁰/₀ збору з цих векселів; затвердження різних актів на купівлю, продаж та заставу маєтків; розшукування осіб, що не виплатили боргів та препровадження їх до місця прожиття; накладання заборон на продаж та заставу маєтків тих осіб, що переобтяжені були боргами; зносини з Ніжинським Словесним судом у боргових справах; справи про підроблення різних кріпостних документів. Сюди ж слід однести й рапорти Київського нотаря Москатицьєва (1766 р.) в справах що-до складання нотаріальних актів.

Близько до цих справ підходять справи про різних купців, що вели торгівлю на Україні (81 спр.). справи про стягання різних зборів з цих купців; про перевірку оплати податків російськими купцями; про непорозуміння російських купців з міськими урядами в справі виплати зборів та податків, які запроваджено було на Україні; розшукування купців, що не відчиталися в казенних одкупах; видача проїзджих пашпортів купцям; вирішення боргових справ закордонних купців з українськими та інше.

Окрім тих справ, огляд яких ми подали за особливими рубриками є ще досить багато справ (368), що їх було б важко віднести до тої чи іншої рубрики. Це справи про заготовлення та сплав «корабельного» дерева Дніпром до Кайдака та Таганрога; справи про «морские суда», або ліпше буде сказати, про рештки від морських кораблів, які зберегалися в Києві: листування з утвореною Новоросійською Губ. Канцелярією в різних справах; справа про гроші, що мали обіг на Україні; справи зв'язані з виконанням указу 1742 року про невживання населенням коштовного одягу, оздобленого золотом та сріблом; справи про виконання присяг населенням на вірність царям; про осіб, що не були у сповіді, та про стягання з них штрафів; справи про різні народні забобони; різні дрібні карні справи (грабунки, збиття, образа словами). справи про торгові

городничому навести справку про службу кирасира М. Свечнікова, що був у війську, яке раніше перебувало в Польщі, то справи про нього в гарнізонному архіві не можна було знайти, а повідомляючи про це, городничій зауважував, що справи корпусної канцелярії, яких привезено було з Польщі, перенесено з одного місця на друге і «по вынятію изъ тюка расположены на полкахъ, на коихъ большею частию истреблены мышами, молью и мокрицами да и описи при нихъ и многихъ книгъ вовсе не сыскалось». (Спр. № 5555).

ціни на провіянт та різні речі споживання (рапорти магістратів, комендантів міст, городничих) та інші дрібні справи.

Перейдімо до огляду справ установ Гетьманщини, що збереглися в Київ. Центр. Ар. Ст. Актів ⁸⁰⁾.

Справи «Генеральної Військової Канцелярії» (1132 спр.). На першому місці слід поставити справи маєткові, себ-то суперечки магістратів, старшини, монастирів та інших державців маєтків за ґрунти і справи, що зв'язані з цими суперечками: порушення границь маєтків, гвалтовне одібрання їх, запруження річок греблями та інше; справа про «Свободныя войсковыя» маєтності та управління ними; про виділення земель гетьм. Розумовському, на ранг старшині, абшитованим військовим особам, виділення земель різним російськими сановникам (гр. Мініхові, Вейзбахові, Рагузинським та іншим), роздача дворів зашлим грузинцям та іншим, і про зловживання в цій справі. Справи про козаків: скарги тих, що повернулися з Шведського походу, про зруйнування їхнього господарства, а також, незмогу платити податки; підготування козаків до різних походів; командування їх на охорону форпостів та збудовання засік, а пізніше на придушення гайдамацького руху; справи про закріпачення державцями козацького люду, а в зв'язку з цим багато справ про шукання вільності з під влади державців; привласнення останніми козачих ґрунтів, позбавлення козаків права шинкувати горілкою, суперечки Київських козаків з магістратом із-за цього права, справи про спродування козаками своїх ґрунтів та інше. Далі йдуть справи—про стягання різних зборів, з відчитностями зборщиків про це та про переведення одкупів на ці збори; про облік волів та коней по полках, про закупку волів та коней за наказами рос. уряду та про зловживання в цій справі; про вистачення провіянту на військо та збирання відомостей про ціни на останній; про розташування на Україні російських полків; про заведення кінських та вівчарних заводів; про накладання різних повинностей на населення та скарги його на переобтяження ними; справи про уникання російських купців, що жили на Україні від виплати зборів та відбуння різних повинностей; про заведення ярмарок та базарів; про полагодження шляхів, мостів та пе-

⁸⁰⁾ Ми не будемо тут подавати огляд справ Малор. Коллегії, бо цьому огляду присвячено окрему розвідку.

ревозів; про видачу проїзджих паспортів; про будування домів гетьмана Розумовського та вистачання на це робочого люду; справи про переїзд через Україну турецького посла, вистачення на нього підвод та провіянту; справи про вишукування на Україні гайдамаків. Тут же багато справ про нагородження урядовців чинами; про обрання полкової та сотенної старшини; про відпуски урядовців та виплату їм утримання; про заведення підкоморських судів; скарги на суди про судову тяганину; про постачання рушниць на полки. справи про колодників, безпаспортних, про прижиття позашлюбних дітей. Тут же знаходимо поодинокі справи про знайдені скарги, про циган та стягання зборів з них, а також про різні народні забобони.

«Г е н е р . В о й с к о в и й С у д» — в цім фонді збереглися справи (86 спр.) про зловживання у витраті грошей, яких приділено було на закупівлю волів на Україні; справи маєткові, переважно монастирські та інших державців боргові справи; справи про спадщину; про забивство позашлюбних дітей та велика кількість «колодничих» справ.

«Канцелярія Министерского Правленія» (9 спр.) справи старовірів різних старовірських слобід, про набірання волів на Україні та справи про Носовські маєтки гетьмана Разумовського.

«К а н ц е л я р і я М а л о р о с с і й с к и х з б о р о в» (12 спр.). справи про продаж провіянту, що раніше зібрано на військо й не було витрачено; про стягання різних зборів по полках, переважно в Київському та Лубенському; відомості про число гуральних казанів у Київському полку.

«К і е в с к а я П о л к о в а я К а н ц е л я р і я» (16 спр.): справи про утримання пошти; про стягання недоїмки «канцелярских и служительских денег» за минулі роки; про податки з населення в Київському полку; про розподіл сіна та вівса, які залишилися від закупленого на військо; про полагодження проїзджих доріг, та справи про колодників.

«К і е в с к о е С о т е н н о е П р а в л е н і е» (12 спр.).— Про розташування російського війська в м. Борисполі, про вистачання підвод, про стягання «рублевого» збору, про розшукування ворів та розбійників.

«К і е в с к і й П о л к о в о й С у д» (9 спр.). Тут є справи про осіб, що переховували біглих людей; справа

про обшукування 25 селян Софіївського та Петропавловського київських монастирів, яких обвинувачували в заборгованості польських євреїв, справа про крадіжку з церкви та різні колодничі справи, з відомостями на колодників, яких надсилялося до «Малор. Коллегії» та Генерального Військ. суду.

Близько до цих фондів установ часів гетьманщини треба поставити фонд «Київського Главного Суда» (548 справ), який хронологічно і своєю компетенцією тісно зв'язаний з цими фондами. Цивільні справи—про затвердження актів на маєтки на продаж та звільнення кріпаків; видача посвідчень, що на маєтках не було боргів; справи про опіку над неповнолітніми; справи маєткові Житомирської місії та різні боргові й маєткові справи. Карні справи—про таємне шинкування горілкою, чим підривалися горільчані відкупи; справи про зловживання в'їтів Київського магістрату та про викрадення грошей з магістрату; справи про біглих селян та підговорення їх до цього; про селянські рухи на Київщині; справи про винчання селян без згоди їх державців; про «ишущих вольностей»; про безпашпортних та про їх переховування. справи про пропущених у ревизьких сказках; про таємний привіз товарів з-за кордону; справи про пожежі в селах; про нагло померлих та забитих, про образу та збиття дворян; про різні грабіжі та інше. Збереглися журнали засідань та вступні реєстри справ цього суду.

Як ми вже наводили вище, Київська Губернська Канцелярія перестала існувати з кінця 1781 року, а на початку 1782 року відкрито було Київське Намісничє Правління, до якого переходять усі справи, що були в завідуванні Губернської Канцелярії. На початку цього року було переведено обрання суддів та засидателів Київ. Верх. Земськ., Нижнього Земського та Київського Повітового судів⁸¹⁾. Початок діяльності Київського Намісничого Правління відзначився пожежою в тому будинку, де розташовано було останнє. Це було в ночі на 23/XII 1782 року. Як свідчив протоколіст Намісничого Правління Е. Новаковський, що заступав місце секретаря та регістратор Н. Антонов, які цієї ночі ночували, «по случаю многодѣлія» в приміщенні Наміст. Прав., дим затяг всі кімнати останнього та «Приказа общественного призрѣнія»,

⁸¹⁾ А. Андрієвскій Ист. мат., вып. 2, стр. 26.

потім з'явився вогонь, і все приміщення «объято было въ скорости неугасимымъ пламенемъ, несмотря что всѣ мѣры и старанія къ отвращенію сего приключенія были употребляемы». Вартовим канцеляристам удалося врятувати з огню де-які справи та речі, але в «Палатѣ Гражданского Суда», «сундука съ деньгами мѣдными, гдѣ было 200 рублей ассигнаціями и тронуть не могли, не имѣя никакой помощи». Тієї ж ночі трапилася також пожежа і в приміщенні «Київського Нижнього Земського Суда» на Подолі. За наказом гр. Рум'янцева, Київ. Намісничого Правління розташовано було в Печерській Кріпості, а Нижній Земській Суд у приміщенні колишн. Київського сотенного Правління, тамо ж таки на Подолі ⁸²⁾).

Перейдемо тепер до короткого огляду справ Київського Намісничого Правління та його судових, фінансово-контрольних та поліцейських установ.

«Киѣвское Намѣстническое Правленіе» (778 спр.).

Передусім слід відзначити справи, що торкаються організації як самого Намісничого Правління, так і підлеглих йому установ, а саме: накази та розпорядження Намісничого Правління в різних справах, протоколи засідань цього Правління (між иншим збереглася «Книга протокольная засѣданій Намѣстническаго Правленія за 1784 годъ») та багато справ про призначення, нагородження чинами й різні зміни в складі Намісничого Правління і підлеглих йому установ за різні роки. Далі йдуть земельні справи монастирів та різних землевласників, які надсилалися на ревізію до Намісн. Правління: про маєтки секуляризованих монастирів, про розмежування земель Київського та Новгород-Сіверського Намісництва, а також зв'язані з цим справи, що стосуються діяльності губернського землеміра.

Тут же знаходимо справи про казенний Київський шовковий завод, про казенні виноградні садки та Київський Кловський дворець; про переведення одкупів на продаж горілки та про умови цих одкупів; про митниці та карантинні будинки, з відчитністю на перевезені товари та стягнуте мито; про видачу проїзджих пашпортів купцям та різному люду; про стягання боргів, та накладання заборони на маєтки осіб пере-

⁸²⁾ Ibidem 31—33.

тяжених боргами. Справи про заведення різних навчальних закладів та про систему навчання по них, з визначенням тих дисциплін, які там викладалися. Про заснування лікарень, призначення та закликання чужинців на посади лікарів та переведення «контрактів» з ними на оплату цих посад, про прищеплення віспи населенню та заходи проти занесення з-за кордону різних пошестів і проти їх поширення на Україні.

Про переведення ревізії 1782 року та складання ревізських сказок, а також викликані цим справи про оподаткування населення та переведення з одного розряду оподаткування до другого; збереглися «опросные листы вольныхъ людей подсосѣдковъ», до яких верств населення вони бажають, щоб їх було зараховано (за 1784 рік).

Справи про переведення рекрутських наборів з відомостями про число набраних рекрут по Київській губернії, про стягання з купців замість рекрутів грошей та інше.

Слід також відзначити справи, що стосуються діяльності «Приказа Общественного Призрѣнія», як видачу позик різним особам, переважно дворянам під заклад їх маєтків з коштів Приказу; складання відчитності про прибутки та видатки Приказу і таке інше, які проходили через Намісничє Правління.

І нарешті тут ми знаходимо також справи про діяльність «Киѣвского Совѣстного Суда», Пограничних з Польшею Комісій, Міських Дум, справи про зловживання в Остерських Нижнім Земським Суді; збирання відомостей про справочні ціни на речі споживання та на землю; про чужинців, що приходили з-за кордону та про майно, яке залишалося після смерти таких чужинців (відзначімо справу про спадщину, яка залишилася після смерти полковника польського війська Харлинського); колодничі справи; справи про приготування до приїзду цариці Катерини II до Києва; укази та розпорядження центральних установ у різних справах та інше.

«Киѣвская Казенная Палата» (656 спр.) Тут знаходимо справи про різні податки з населення: подушний збір, збори з міщан, купців та інші; про перехід міщан до купечества, про зарахування до міщан різних осіб; про видачу проїздних паспортів; справи митниць, з відчитністю про перевезені через митниці товари та стягнене мито; про тайно перевезені товари, а також про перенесення митниць

на нові місця, в зв'язку з поширенням території російської держави та устаткування цих митниць; про ревізію 1782 року; про рекрутський набір; переведення горілчаних одкупів та викликання підрядників на вистачення горілки до Петербурзької губернії, а пізніше переведення чопового одкупу в приєднаних од Польщі маєтках; збирання відомостів про число гуралень, суконних фабрик та інших промислових закладів і оподаткування останніх; управління приєднаними від Польщі маєтками, землями секуляризованих монастирів та казенними землями і лісами; справи про заставу маєтків землевласникам; про видачу позик з сум, що надходили за різні одкупи; збирання відомостів про справочні ціни на маєтки та різні речі споживання; справи про витрати коштів на утримання Київських виноградних садків, шовкового заводу, Київського царського дворця та дніпровського мосту; справи про витрати на ремонткування казенних будинків, поладження доріг, перевозів та інше. Тут же знаходиться багато справ, що стосуються ревізії грошової відчитності переважно казначейств, а також і установ, як губернських, так і повітових. Слід також нагадати про справи зв'язані з переселенням селянства з Київської до Катеринославської та Тавричеської губерній.

«К і е в с к і й П р и к а з ь О б щ е с т в е н н о г о П р и з р ѣ н і я» (148 спр.). Тут ми можемо знайти відомості про заведення в Київі аптек, лікарень та про закликання до них лікарів, переважно чужинців, про «воспитательные дома», народні школи, про приватні школи для шляхетських дітей, про заведення притуків для дітей та про роздачу їх на виховання населенню, про заведення шпиталень, про промислові заклади Приказу (суконну фабрику, майстерню одягу та цегляний завод), про працю на цих закладах в'язнів, богадільщиків та іншого люду. Окремо стоять справи про видачу позик з приказних коштів, про наглядання за продажем гральних карт та про кошти з цього продажу, про стягання різних штрафів, що йшли на Приказ, про збирання жертвовань, про виписування газет та календарів з Петербургу для установ Приказу та інше.

«К і е в с к і й В е р х н і й З е м с к і й С у д ь» (253 спр.). Тут знаходимо багато справ про заборону продавати та закладати маєтки в зв'язку з боргами їх власників, справи боргові та різні маєткові, справи про оголошення указів центральних установ, накладання штрафів на повітові суди за

невірне вирішення судових справ, справи про розтрату державних коштів, справи про присвоєння шляхетського звання та про виключення з цього звання, справи про компетенцію нижчих судових установ та інше. Збереглися протоколи засідань Верховного Земського Суду в купі з Київ. магістратом, та взагалі протоколи цього суду, з зазначенням справ що розглядалися в останнім.

«Київській Нижній Земській Судъ» (136). Зберіглися справи, які свідчать про заходи проти занесення та поширення пошести джуми та холери, про нападіння сарани, про полагодження доріг, заготовлення підвід під царицю, що приїздила до Києва, про заготовлення провіанту в казенні магазини, про формування трьох «легких стрелкових» полків на Україні, збирання відомостей про торгові ціни на різні споживчі речі, про число церков на Київщині, про число гуралень та інших промислових закладів, про врожаї, про викликання одкупників на продаж горілки та на оренду казенними сінокосами, про сплаву лісу по Дніпру на будівництво казенних суден, про число населення в Київській губернії, про нагло померлих, про пожежі на селах та збирання жертвовань на погорілих, розслідування суворого поведіння державців зі своїми кріпаками. Тут же знаходимо справи про колодників, безпашпортних та бродяг з розслідування їх справ, про стягнення боргів, про тайно провезені з-за кордону товари, про грабїжі, збиття, образи словами та інші.

«Київській Губерн. Магістратъ» (223 спр.). Справи цивільні: боргові справи міщан та купців, затвердження актів на куплю та продаж маєтків, справи про спадщину, продаж з прилюдного торгу майна за борги, видача позик купцям, видача «проходныхъ свідѣтельствъ»,—справи про викликання бажаючих сплавити ліс по Дніпру на корабельне будівництво, про відведення земель під лютеранське та католицьке кладовища, про оцінку будівель у Києві, про відкриття в Києві «Пробирной Палаты», справи про переобрання суддів «Словесных Судов», справи про справочні ціни та інше: **ка р н і с п р а в и** — справи про зловживання в «городовых» магістратах, справи про забийство, таємний перехід кордону, про образи словами та крадіжки різного майна.

«Київській Уѣздный Судъ». (30 спр.)—**Карні** справи про зловживання невірною вагою, продаж отрутих

речей, потайний продаж горілки, справи про закріпачення вільного люду, справи про безпаспортних та бродяг, про грабіжі, збиття, образу словами та інші. Ц и в і л ь н і справи: про гуральні, яких заведено було в околиці Києва, маєткові справи, переважно монастирів Київських та магістрату, справи про оцінку будівель призначених на злом, боргові справи, справи про призначення опік над неповнолітніми, про засоби проти поширення пошести на худобу та інші. Тут же збереглася «Хієга Tranzakcyi Potocznych i Zapisowych 1779 roku».

«К і е в с к а я В е р х н я я Р а с п р а в а» (234 спр.). В першому департаменті, карні справи: про потайне шинкування горілкою, про приймання хабарів урядовцями Козелецької Нижньої Розправи, справи про утиски арештованим, про грабіжі різного майна, образа словами та інші; в другому департаменті—цивільні справи: видача дозволів на продаж маєтків, про покладання заборони на маєтки, про продаж козаками своїх ґрунтів, справи про неправдиве записування в ревізькі сказки, справи Київ. Мажигірського монастиря з київським магістратом із-за володіння Пущею Водицею, справа про заволодіння різними особами казенними землями, справи утримання в'язнів та інші. Збереглися описи справ, яких було передано до Київського Губернського Архіву Київською Вер. Розправою.

«К і е в с к а я Н и ж н я я Р а с п р а в а» (36 спр.): карні справи—про бродяг, втечу арештованих під час провадження до в'язниці, різні крадіжки, таємний перехід кордону, позашлюбне прижиття дітей, про різні народні заборони та інше; зі справ цивільних збереглися, головним чином, справи про борги. Крім того збереглися журнали постанов Розправи за 1797 рік та наряд документів на прибутки та видатки Розправи з 1786 по 1797 рік.

«К і е в с к і й г у б е р н с к і й п р о к у р о р ь» та «г у б е р н с к і е с т р я п ч і е» (53 спр.). Тут збереглися справи, що свідчать про наглядання прокурора та стряпчих за своєчасним вирішенням справ у судах, особливо справ «колодничих»; донесення прокурору від губернських та повітових стряпчих про вирішені та неvirішені в судових установах справи, листування з приводу судової тяганини та про число колодників як по губернських, так і по повітових в'язницях, справи про оберегання державного інтересу під час вирішення

судами справ про монастирське землеволодіння,—справи про наглядання за своєчасним та справедливим стягненням різних податків та про зменшення недоїмок у податках, справи про різні нещасні випадки: неврожаї, пожежі, падіж скоту, про нагло померлих та підкинутих немовлят, справи про таємно вивезені з-за кордону товари, про стягання боргів, про заховання пристойности та порядку в церквах та інші.

«Кієвскій Совѣстный Судъ» — справи про розтрату опікунського майна, справи про спадщину, справи малолітніх, яких обвинувачувалося у крадіжках, святотатстві та інше, справи про борги та інше ⁸³). «Кієвская Управа Благочинія» (44 спр.):—справи про закликання підрядників на постачання місту горілки та борошна, справи про ремонт мостів, перевозів та дорог, справи про видачу утримання нічним вартовим, про зараховання до Київських міщан чужинців, та інші ⁸⁴).

«Кієвское Духовное правленіе» та «Духовная Консисторія»—тут збереглися справи про негожі вчинки священиків, про дозвіл на шлюб духовним особам, про розшукання збіглих духовних осіб, їх утриманців та ченців і різні дрібні справи.

«Кієвскій Губ. Землемѣръ» — справи про розмежування спірних монастирських земель, одмежування їх земель, якими наділялися селяне, про відмежування земель додону Межигірський Керамічний завод та інші справи про різні межування в Київській губернії.

Цим ми закінчуємо огляд справ головніших фондів К.Ц.А. Ст. Актів. Огляд цей не є вичерпуючим. Ми не спинялися на фондах «Києв. Палаты Уголовного Суда», «Києв. Палаты Гражданского Суда», «Кієвского Губернского Правленія», «Києв. Военного Губернатора» та інших, бо більшість справ цих фондів хронологічно відносяться до перш. половини ХІХ сторіччя, а ми поставили собі за мету оглянути фонди виключно ХVІІІ стор., справ же ХІХ сторіччя ми торкалися тільки постільки, поскільки вони зв'язані хронологічно та змістом зі справами ХVІІІ сторіччя.

⁸³) Про діяльність «Совѣстного Суда» див. Київ. Стар. 1891, VII, 119—129.

⁸⁴) Ширше про діяльність «Києв. Управы Благочинія» див. Київ. Ст. 1893, IX, 418—25.

Окрім того, зважаючи на невелику кількість описаних справ де-яких дрібних фондів (очевидно що й збереглося їх дуже мало), наприклад, справ Київського поліцмейстера та городничого ⁸⁵⁾, ми зовсім не подавали огляду останніх.

ське

«Р»

⁸⁵⁾ Поліцмейстерів у Києві заведено було з 1734 року для верхнього Києва, а пізніше в 1757 році Київський магістрат, зважаючи на втручання в його компетенцію цих поліцмейстерів, згідно з Сенатським наказом, з 15/XII—1748, призначив для Києва-Подолу свого городничого. (Про Київських поліцмейстерів дивись у А. Андрієвського—Ист. матер. вып. VII, 70, а про магістратського городничого та його функції статтю М. Тищенко—інструкція Київського магістрата магістратському городничому 1757 року. УАН. Істор. Секція, Науковий Збірник за рік 1933, ст. 89—97.

040

дель

В

Б

Д. Р. N 1487

